

GÜNDEM:
ÇILGIN PROJE
KANAL İSTANBUL

KAPADOKYA ALANI
HAKKINDA KANUN

SALGIN, MEKÂN,
NEKROİKTİDAR

EMPATİK BİR
TOPLUMA DOĞRU

2021 PRITZKER:
ANNE LACATON VE
JEAN-PHILIPPE
VASSAL

MISIR ARAP
CUMHURİYETİ
İSTANBUL
BAŞKONSOLOSLUĞU
BİNASI

ARAZİ SANATINDAN
ESİNLENMELER

ANTROPOSEN
KİBRİN AKILDIŞI
ÜRÜNÜ:
HAYVANAT
BAHÇELERİ

GEÇMİŞTEN
GÜNÜMÜZE
VELİEFENDİ
ÇEŞMESİ

BAYRAMOĞLU'NDA
MODERN BİR
SAYFIYE:
YAPI KREDİ
BANKACILIK
AKADEMİSİ

DOĞRU HAVA, DAIKIN VRV IV⁺ İLE GELECEĞE HAZIR!

**YENİ DAIKIN SCROLL KOMPRESÖR İLE
LOT21 - ErP 2021'e^{*}
ŞİMDİDEN UYUMLUDUR.**

**37
PATENT**

- Kısmi Yüklerde Üstün Performans
- Daha Yüksek Sezonsal Verimlilik

*Sezonsal verimlilik 2009/125/EC Ecodesign (ErP) Direktifi ENER Lot 21(EU) 2016/2281 Yönetmeliği uyarınca hesaplanır. Minimum sezonsal verimlilik şartları 2 kademeli olarak belirlenmiştir. VRV IV + dış ünite serisi, 1/1/2021 'de yürürlüğe girecek LOT21-Kademe 2 minimum verimlilik şartlarına (ısıtma ηs,h %137, soğutma ηs,c %189) şimdiden uyumludur.

PHASE BEKLEME ÜNİTESİ

BEKLEMEK HİÇ BU KADAR
KONFORLU OLMAMIŞTI.

Sürdürülebilir Bir Yaşam için...

GELECEĞİM

Çevreye zararsız hammadde kullanımı ve Hygiene Plus kaplamasıyla hem sağlığımızı hem de doğayı ve su kaynaklarımızı koruyoruz.

#geleceğim için #iyileştirmehareketi

MİMARLIK

MİMARLAR ODASI / MAYIS-HAZİRAN 2021 / 419
CHAMBER OF ARCHITECTS OF TURKEY / MAY-JUNE 2021 / 419

dünyada mimarlık müzeleri

AIA New York Mimarlık Merkezi

Uzun bir süredir ülkedeki her 'kalkınma' projesine bir soru işareti ile yaklaşır durumdayız çünkü her projenin ardından insanlığa yarar-doğaya zarar dengesinde kantarın ayarının kaçtığını hissediyoruz. Doğanın satılabilir / yararlanılabilir bir meta olarak görülmesi ne yazık ki ne yeni ne de eskiyecek bir kabul. Ancak doğa ile işbirliği içinde, koruma odaklı olarak ondan istifade etmek dururken hâlâ doğayı istismar ederek kendi çıkarlarımız için kullanmaya çalışmamız ve bundan vazgeçmememiz düşündürücü. Bu çıkarıcı yaklaşımın bir örneği olan Kanal İstanbul projesine ilişkin tartışmaların ara ara olduğu gibi bu günlerde yeniden alevlenmesiyle konuya Nuran Zeren Gülersoy'un kaleminden *MİMARLIK* Gündem'de yer veriyoruz. Kamu yararı gözetilmeden yürütülen proje, sözkonusu güzergahtaki arsaların el değiştirmesiyle yaşanan hareketlilik 'sayesinde' belki de çoktan görevini yerine getirdi. Bu noktadan sonra, projenin görevinin sadece bu olduğuna ve o kazmanın hiç vurulmayacağına dair inancımızla bu projeyi arkamızda bıraktığımızı inanmak istiyoruz. Bir başka kazmanın ne yazık ki çoktan vurulduğu ancak çok geç olmadan durdurulabileceğine inanmak istediğimiz bir proje ise Rize İkizdere'de yürütülen taş ocağı çalışmaları. Bir sonraki sayımızda daha detaylı yer vereceğimiz bu doğa tahribatı ise endemik türlerin olduğu İşkencedere Vadisi'ndeki yaşamı tehdit ediyor ancak hem yerel halk hem de ulusal ölçekte karşı sesler çıkıyor. Pandemi yasaklarının etkisiyle nefes alamadığımız evlere hapsedüğümüz günlerde, İkizdere'den yükselen bu itiraz hem hepimize bir nefes hem de fiili ve siyasi olarak suskunluğumuza bir ses oluyor.

İklim krizi ve salgın hastalıklar gibi konular gündemimizdeyken bir taraftan da doğaya zarar veren bu projelerin planlanması oksimoron bir duruma işaret ediyor. Bu ikiliği iktidar ilişkileri çerçevesinde inceleyen bu sayıdaki Pelin Tan'ın yazısı, pandeminin başlangıcından bu yana geçen zamanda mekân üzerinden yeni tahakküm şekilleri kurgulayan iktidarın bu istisna halini nasıl kendi yararına yonttuğuna dikkat çekiyor. Meşruiyet zeminini pandemi koşullarında rahatlıkla bulan politikaların ne kadarının kalıcılığa ulaşacağına, bunlara karşı olan görüşlerin ne zaman ve nasıl dile getirileceğine dair olan merakımız ise baki. Umarız ki bu karşı ses, her şey için çok geç olmadan, doğal ve yapılı çevremiz daha fazla tahribata uğramadan duyulur.

Aslı Tuncer Madge

Amerikan Mimarlar Enstitüsü New York Mimarlık Merkezi (AIA New York The Center for Architecture), enstitünün New York Şubesi ile aynı binada yer almakta ve mimarlık pratiğini sergiler, kamusal programlar ve öğrenciler için düzenlenen çeşitli eğitim ve etkinliklerle genişletmeyi hedeflemektedir. New York şehrinin yapılı çevresi ve kente katkıda bulunmuş önemli mimarlarının tanıtımını da üstlenen merkez, mesleki pratikleri kamunun her kesimi ile paylaşma ve farkındalık kazandırma amacıyla tekne, yürüyüş, bina ve sergi turları, ayrıca bünyesinde geçici ve kalıcı sergiler düzenlemektedir.

web sitesi: www.centerforarchitecture.org

adres: 536 LaGuardia Place New York, NY 10012, ABD

T: +1 212 683 0023

MAYIS-HAZİRAN 2021 ISSN 1300-4212 YIL: 58 SAYI: 419

Kapak: Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu, Mimarları: Ayşe Karademir, Süreyya Saruhan (Fotoğraf: K. Erkaya, S. Saruhan)

MİMARLAR ODASI TARAFINDAN İKİ AYDA BİR YAYIMLANIR
Ulusal Süreli Yayın

YAYINLAYAN Mimarlar Odası adına Yayın Komitesi

YAYIN KOMİTESİ T. Elvan Altan, Ayşen Ciravoğlu, Deniz Dokgöz, Zeynep Eres, Melis Özge Gayretli, Deniz Güner, Şebnem Önal Hoşkara, Deniz İncedayı, Aslı Tuncer Madge, Nurbın Paker Kahvecioğlu, Güven Arif Sargın

MİMARLAR ODASI ADINA SAHİBİ Deniz İncedayı
(SORUMLU) YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ Aslı Tuncer Madge
EDİTÖR Melis Özge Gayretli

KONSEPT TASARIM Raul Mansur GRAFİK UYGULAMA Tuğçe İşcan

YAYIN YERİ

Adres Mimarlar Odası Genel Merkezi, Konur Sokak 4/2, Yenişehir 06420 ANKARA
Tel 0.312.417 37 27 **Faks** 0.312.418 03 61 **E-posta** yayin@mo.org.tr
www.mimarlikdergisi.com

DERGİ İNTERNET SAYFASI

Tasarım H. Nilgün Kara Babacan Programlama Behiye Ermete

ABONE VE REKLAM İLETİŞİM

Binat İletişim & Danışmanlık
Adres Barbaros Bulvarı, Dörtüzlü Çeşme Sok. No: 2
Güneş Apt. K:6 D:7 34353 Beşiktaş / İstanbul
Tel 0.212.259 90 79 **Fax** 0.212.259 16 46
E-posta info@binatdanismanlik.com
Reklam Yöneticisi Ayşegül Tuğtepe

BASKI

12. Matbaa
İbrahim Karaoğlanoğlu Cad. No:35 Kat:1 Kağıthane / İstanbul
Tel 0.212.281 25 80 **Sertifika No.** 46618

BASKI TARİHİ: 10 Mayıs 2021

MİMARLAR ODASI ÜYELERİNE ÜCRETSİZ DAĞITILIR.

Fiyatı 10 TL **Abonelik** 55 TL **Öğrenci Aboneliği** 45 TL **Yurtdışı** 80\$

TARANDIĞI VERİTABANLARI

Avery Index
Arthistoricum.net (Virtuelle Fachbibliothek Kunstgeschichte)
DAAI - Design and Applied Arts Index
EBSCO-Host
Ulrichs Periodical Directory

MİMARLIK YAYIN İLKELEERİ

MİMARLIK dergisi Yayın Komitesi, oluşturduğu yayın ilkeleri çerçevesinde, dergiye gönderilecek yazılar konusunda aşağıdaki genel seçim ölçütlerini belirlemiştir:

- Ele alınan konularda, getirilen bakış açısında, değerlendirmelerde, kullanılan dilde, görsel ve yazılı belgelerde özgünlük bulunması;
- Aktarılan konularda ve görüşlerde çeşitlilik olması ve aranması,
- Yazıların içerik açısından entelektüel katkıda bulunması;
- Farklı bakış açılarıyla ve diğer disiplinlerden alınacak katkılarla dergi içeriğinde zenginliğin ve çok yönlülüğünün sağlanması;
- Yurtiçi ve yurtdışında meslek alanındaki güncel konuların ve gündemin izlenmesi.

Dergide genel değerlendirme ölçütleri böylece ifadesini bulan makale ve inceleme-araştırma yazılarının yanısıra, yapı ve proje değerlendirmeleri ile mimarlık eleştirisi yazıları ve Cumhuriyet dönemi mimarlığına, 'toplum ve mimarlık' ilişkisini ortaya koyan konulara, 'çevre duyarlılığı ve mimarlık ilişkisi ve tartışmalarına' yönelik yazılara süreklilikle ve ağırlıkla yer verilmesi görüşü Yayın Komitesi tarafından benimsenmiştir. Dergi, mimar, öğrenci, akademisyen gibi mimarlığın mesleki uygulama, eğitim ve akademik araştırma alanlarından geniş ve zengin bir okuyucu profiline sahiptir. Hedef okuyucu kitlesinin bu homojen olmayan yapısı, konu seçiminden yazım diline kadar, yayınların değerlendirilmesinde dikkate alınan önemli ölçütlerden biridir.

MİMARLIK Dergisi Yayın Koşulları

MİMARLIK dergisinde yayımlanmak üzere yazı gönderenlerin, şu konulara dikkat etmelerini rica ederiz:

- Yazılar Word belgesi olarak dijital formatta kabul edilir: CD/DVD içerisinde ya da e-posta adresi yoluyla: yayin@mo.org.tr • Yazılar en fazla 2.400 kelime (başlık, yazar ismi, özet, notlar, kaynaklar, resim altı yazıları hariç) olmalıdır. Yazıların içeriklerine ilişkin 150 kelimelik özet yazıyla birlikte gönderilmelidir. • Görseller tercihen dijital olarak ve şu formatta yazıyla birlikte iletilmelidir: tiff/jpeg/eps formatlarından birinde, uzun kenarı 15 cm, min. 300 dpi çözünürlükte. • Görseller için telif hakkı konusu yazar tarafından halledilmiş olmalıdır. Görselin alındığı kaynak (fotoğrafçı adı, arşiv bilgisi, kitap künyesi vb.) belirtilmelidir. • Kaynak gösteriminde şu yöntem kullanılır: Tekeli, İhan, 2012, "Seyfi Arkan'ın Yaşamı ve Mimarlığının Toplumsal Bağlamı", **Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan**, (ed.) Ali Cengizkan, A. Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, ss.15-26. • Metin içi referans gösteriminde otomatik dipnot / sonnot kullanılır. Bir kaynak ikinci kez kullanıldığında şu format uygulanır: Tekeli, 2012, ss.15-26. • Yayın kararını Yayın Komitesi alır. Sonuç, yazara en geç 4 ay içerisinde iletilir. • Yayın Komitesi yazı hakkındaki görüşlerini yazara iletinceye kadar, yazar aynı yazıyı başka bir yayın grubuna göndermemeyi kabul eder.
- Yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde, görselleriyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır. • Yazıdaki görüşler yazara aittir, Yayın Komitesi'ni bağlamaz.

dünyada mimarlık müzeleri

Mimarlık dergisinin 50. yılını kutladığımız 2013'ün ilk sayısıyla birlikte derginin "ayraç" bölümünde yeni bir koleksiyon oluşturmaya başladık. Ayraçları biriktirerek dünyada bulunan mimarlık müzelerinin bilgisini toplayabilir ve ziyaret edilecek yerler listenize ekleyebilirsiniz.

Mimarlık müzeleri "ayraç" koleksiyonuna

katkı vermek isterseniz bize

yayin@mo.org.tr

adresinden ulaşabilirsiniz.

2 İNGİLİZCE ÖZET / ENGLISH SUMMARY
4 MİMARLIK DÜNYASINDAN

MİMARLIK GÜNDEM

10 Çılgın Proje Kanal İstanbul, İçinden Kanal Geçen Bir Yenişehir Projesi mi? / Nuran Zeren Gülersoy

ANMA

12 Her Şeyin Bir Öyküsü Olduğunu Anlatan Önder Şenyapılı'nın Ardından / Fatma Korkut

GÜNCEL

13 • Kapadokya Alanı Hakkında Kanun, Arka Planı ve Koruma Açısından Değerlendirilmesi / Funda Solmaz Şakar
• Salgın, Mekân, Nekroiktidar / Pelin Tan

ETKİNLİK

21 • Birlikte Tasarlamak Uluslararası Konferans Dizisi Üzerinden 21. Yüzyılın İnsancıl Mimari Üretim Süreçleri / Başak Kalfa Ataklı
• Türkiye'de Modern Mimarlık Mirası Gündemi: bilanço 2020 / H. İlke Alatlı, M. Aygün Aşık, Şeyda Şen, Zeren Önsel Atala

BİENAL

28 Empatik Bir Topluma Doğru: Yeni Bir İnsanlık Sözleşmesi / Birge Yıldırım Okta

ÖDÜL

32 2021 Pritzker Ödülü Anne Lacaton ve Jean-Philippe Vassal'a Verildi: "Yıkılmak Bir Şiddet Eylemidir" / Çağda Türkmen

YARIŞMALAR

36 Cumhuriyet Meydanı ve Atatürk Caddesi Çamlıbel Kentsel Tasarım Yarışması

TEHDİT ALTINDAKİ KÜLTÜR MİRASI

39 "Yaşayan" Kentsel Boşluklar: Gaziantep Valilik Binası / Aslı Tezel

MİMARLIK ELEŞTİRİSİ: Art Nouveau Mimaride Bir Yapıt: Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Binası ve Restorasyonu Üzerine

GÜNCEL: Salgın, Mekân, Nekroiktidar

MİMARLIK ELEŞTİRİSİ

40 Art Nouveau Mimaride Bir Yapıt: Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Binası ve Restorasyonu Üzerine / Nisa Semiz

MİMARLIK-DEMOKRASİ-KATILIM

47 Kentlerin Planlanmasındaki Katılımcılığı Siyasetin Katılımcılığından Nasıl Farklılaştırabiliriz? / İlhan Tekeli

MİMARLIK KURAMI

50 Mimarlık ve Arazi İlişkisine Dair Kavramsal Bir Çerçeve: Arazi Sanatından Esinlenmeler / Ebru Bingöl

MİMARİ TASARIM

55 Antroposen Kibrin Akıldışı Ürünü: Hayvanat Bahçeleri / Büşra Ünver

KORUMA / YAŞATMA

60 Kentin Köklü Tanıklarına Hayat Vermek: Geçmişten Günümüze Veliefendi Çeşmesi / Draşan Uğuryol

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIĞI

65 Bayramoğlu'nda Modern Bir Sayfiye: Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri / Elifnaz Durusoy Özmen, Melis Bilgiç

YAYIN DEĞERLENDİRME

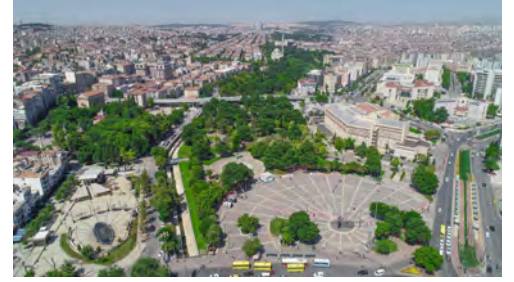
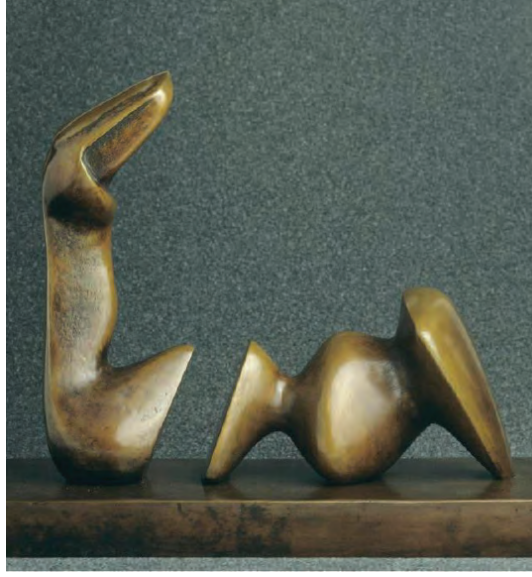
74 Sergiden Kataloğa: 2018 Ulusal Mimarlık Sergisine Toplu Bir Bakış / Derin İnan

78 YAYINLAR

TEMA[S]

80 Kentin Rutinlerinde "Karşılaşmak" / Begüm Topuzdağ

MİMARLIK AGENDA

10 Is the 'Crazy' Project, Kanal İstanbul, a Yenişehir Project through which the Canal Passes? / Nuran Zeren Gülersoy

The Kanal Istanbul project, whose design affects some important areas that keep Istanbul alive, is on the agenda not thanks to its beneficial effects, but rather its potential harms, due to many reasons, including the inadequate amount of research and planning, negative impact on the ecosystem, and inefficient use of resources. The writer describes the crazy project, which is being launched without safeguarding the public good, as “the project that would initiate construction on the very same lands of Istanbul that must be protected.”

COMMEMORATION

12 In the Wake of Önder Şenyapılı, Who Told Us that Everything Has a Story /

Fatma Korkut

Önder Şenyapılı, an esteemed member of the Department of Industrial Design of METU (Middle East Technical University), passed away on 29th March 2021. He was a graduate of the Department of Architecture at METU, and was registered in the Chamber of Architects Ankara Branch with the number 2043. Şenyapılı, who acted as a member of the Board of the Chamber of Architects, Ankara Branch, between 1970-1971, contributed to professional circles with his research and books on cinema, communication, urbanism and art. Fatma Korkut wrote a text in memoriam.

AGENDA

13 The Law regarding the Cappadocia Region, its Background and its Evaluation in Terms of Protection / Funda Solmaz Şakar

Cappadocia, one of the leading cultural and natural heritage areas of Turkey, is entering a new period of protection with Law no. 7174, named ‘Law regarding the Cappadocia Region’, issued in 2019, and the amendments made in relation to the Law in what followed. The writer evaluates the new management system and conservation approaches introduced by the Law regarding Cappadocia

by outlining the conservation actions carried out in the field.

18 Pandemic, Space, Necropower / Pelin Tan

During the pandemic, the state of exception imposed by the government, juxtaposed with the suspension of life, has revealed its effects in urban spaces and rural areas. The writer, discussing the state of “exception” we have dealt with in recent times, highlights how important it is to “come together under the politics of solidarity commoning” during times of social crisis.

EVENT

21 Humane Architectural Production Processes of the 21st Century through the “Designing with People” International Conference Series / Başak Kalfa Ataklı

The two events of the international conference series “Designing with People” organized by the TMMOB Chamber of Architects in March allowed us to come across works from different scales and different geographies. Video recordings of the events in English are available in both the original language and in Turkish translations on the TMMOB Chamber of Architects YouTube channel, which can be accessed at youtube.com/tmmobmimarlarodasi.

25 The Modern Heritage Agenda Of Turkey: statement 2020 / H. İlke Alatlı, M.

Aygün Aşık, Şeyda Şen, Zeren Önsel Atala

The first of the statement events, in which situations where problems related to modern architectural heritage are questioned in terms of their origin, was carried out by the Docomomo_Türkiye Workgroup between 18 March - 1 May 2021. The writers who wrote about the event, which is scheduled to continue in the coming years, emphasize the necessity of “the establishment of platforms where the problems of high-risk modern architectural heritage can be discussed in a multidimensional way”.

BIENNIAL

28 Towards an Empathic Society: A New Treaty for Humanity / Birge Yıldırım Oka

The 5th Istanbul Design Biennial welcomed its audience this year in three different formats; namely, exhibitions, outdoor installations and digital video series, sporting the theme “Empathy Revisited: Designs for More than One.” Video recordings of the events that took place in the Biennial, which concluded on April 24 with an all day long online program, can be re-watched on the İKSV YouTube channel accessible via <https://bit.ly/2RI0zsp>.

AWARD

32 2021 Pritzker Prize Awarded to Anne Lacaton and Jean-Philippe Vassal: “Demolishing is an Act of Violence”

This year, Anne Lacaton and Jean-Philippe Vassal -who “firmly believe in the value of the present”- won the Pritzker Awards, which have been given annually since 1979. Lacaton expresses her architectural approach as follows: “Demolishing is a short-term and easy decision. It is a waste of many things: a waste of energy, a waste of materials, a waste of history. Moreover, it has a very negative social impact. For us, it is an act of violence.”

COMPETITIONS

36 Cumhuriyet Square and Atatürk Avenue Çamlıbel Urban Design Competition

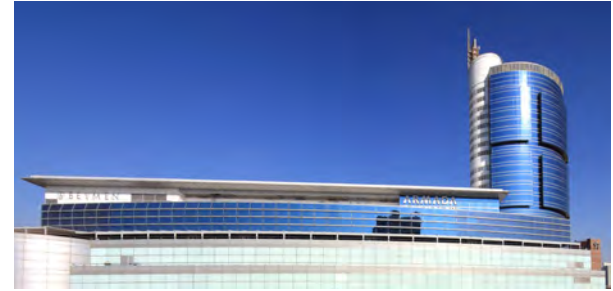
The urban design competition organized by the Mersin Metropolitan Municipality, Directorate of Survey and Projects, has concluded. The competition was aimed at designing public urban areas in the Cumhuriyet Square and Çamlıbel located on Atatürk Avenue, which extends from the northeast to southwest in the center of Mersin. In the competition (which was freelance, national and single-stage), 38 entries were taken into consideration, 3 prizes and 3 honorable mentions were given.

CULTURAL HERITAGE IN DANGER

39 The “Living” Urban Voids: Governor’s Office in Gaziantep / Aslı Tezel

In this chapter of Cultural Heritage In Danger, a series which began in our 405th issue, Aslı Tezel wrote a piece on the building of the Governor’s Office in Gaziantep.

ARCHITECTURAL CRITICISM

40 An Architectural Work of Art Nouveau: On the Building and Restoration of the Consulate General of the Arab Republic of Egypt in Istanbul / Nisa Semiz

The building of the Consulate General of the Arab Republic of Egypt in Istanbul has been deemed worthy of the "Building / Conservation Category Award" at the 2020 National Architecture Awards "thanks to a meticulous literature research, determining the original design and details of the coastal palace, which occupies an important place in the silhouette of the Bosphorus and enjoys a distinguished place among examples of the art nouveau movement in Istanbul; solving structural problems with the help of modern technology; uncovering historical and artistic details and successfully implementing its conservation." Following a thorough review of the history of the building -whose restoration project was completed with a comprehensive approach in 2011- the writer points out that the conservation of this important palace should be a permanent mission.

ARCHITECTURE-DEMOCRACY-PARTICIPATION

47 How Can We Differentiate Participation in City Planning from Participation in Politics? / İlhan Tekeli

The citizen's involvement in decisions to be taken regarding the city may not be evaluated with the criteria of political participation. Discussing the legitimacy of participation through collective design processes, the author emphasizes the importance of creating "a more advanced theoretical framework that takes into account the specificities of participation in the field of urban planning."

ARCHITECTURAL THEORY

50 A Conceptual Framework of the Relationship Between Architecture and Land: Inspirations from Land Art / Ebru Bingöl

Debates on the physical aspect of the relationship between building and land appear fragmented and dispersed, being

far from a holistic framework within different theoretical areas. Seeking the equivalences of the debates produced within the relationship between building and land in architectural theory and practice, the writer attempts to place the relationship between theory-discourse-action on a non-slippery ground.

ARCHITECTURAL DESIGN

55 An Irrational Product of Anthropocentric Vanity: Zoos / Büşra Ünver

Having prospered from exotic animal collections (under the monopoly of the aristocracy) to outdoor parks over time, zoos exist within a narrative that is dominated by anthropocentric thought. The writer underscores the domination of the human over the non-human by asking the question: "which spatial constructs do zoo designs contain?"

PRESERVATION / REVITALISATION

60 Bringing to Life the Deep-Rooted Witnesses of the City: the Veliefendi Fountain from Past to Present / Drahşan Uğuryol

The Veliefendi Fountain, located within Veliefendi Meadow and one of the recreational areas most loved by Istanbulites during the Ottoman period, has lost its function over time due to the intensity of construction works in the area. Focusing on the restoration process of the fountain that was underground in its last period, the author draws attention to the importance of being able to bring the details of these buildings into, which are witnesses of a certain period, "showing the technological possibilities, requirements and solutions" in our present day.

ARCHITECTURE OF THE REPUBLICAN PERIOD

65 A Modern Summer Resort in Bayramoğlu: Yapı Kredi Banking Academy Training and Accommodation Facilities / Elifnaz Durusoy Özmen, Melis Bilgiç

Generations who once went to locales located on the periphery of the city -and now inside the ever-growing urban area- that is, to "summer

resorts," used these areas in ways we cannot even imagine now. Although we cannot sense the effects of going to the summer resort for purposes such as vacations, recreation, or practices of social life, we can still experience its places in the city. One of these is the Yapı Kredi Banking Academy Training and Accommodation Facilities in the Bayramoğlu Peninsula. Discussing the building, which is an important example of modern architecture, the writers make statements about the continuity of the building and the values it refers to by looking at the transformations undergone by the facility chronologically.

BOOK REVIEW

74 From Exhibition to Catalog: An Overview of the 2018 National Architecture Exhibition / Derin İnan

The catalog, which covers the projects participating in the XVI / 2018 edition of the National Architecture Exhibition and Awards Program, which has been held every two years since 1988, welcomed its audience during the award ceremony held on September 18, 2020. Published bilingually in Turkish and English, the 2018 catalog includes all the projects which partook in the exhibition, as well as infographics that facilitate close reading.

CONTACT

80 "Encounter" in the Routines of the City / Begüm Topuzdağ

"Urban interactions," the theme selected for the last the Bi-City Biennale of Urbanism / Architecture (UABB), under the slogan of "future-oriented urban experimentation," aims to turn the schemas emerging from these intersections into productions, aiming at visitors to both think and experience them. Focusing on the installation that functions as a gathering place, the writer draws attention to the flow in which the building organically incorporates its visitors.

MİMARLIK.419. May-June 2021
English Summary by Elif Kaymaz

ETKİNLİKLER – AJANDA

www.mo.org.tr/etkinlikler

ÇEVİRİMİÇİ PANEL

Nişan Yaubyan Mimarlığı
20 Mayıs 2021

BİENAL

Venedik Mimarlık Bienali
22 Mayıs-21 Kasım 2021, Venedik

KONFERANS

Heritage İstanbul 2021
23-25 Haziran 2021, İstanbul

ÇEVİRİMİÇİ SEMPOZYUM

XV. Mimarlıkta Sayısal Tasarım Ulusal Sempozyumu
28-29 Haziran 2021

KONGRE

6. Uluslararası Taş Kongresi
24-30 Ağustos 2021, İstanbul

ÇEVİRİMİÇİ KONGRE

5. Ulusal Yapı Kongresi ve Sergisi
10-11 Eylül 2021

KONGRE

LiveNARCH - VII 2021: Diğer Mimar(lık)lar
28-30 Eylül 2021, Trabzon

YARIŞMALAR / ÖDÜLLER - AJANDA

www.mo.org.tr/yarismalar
www.yarismo.org

25 Aralık Gaziantep'in Kurtuluşunun 100. Yıl Anıtı ve Çevre Düzenlemesi Ulusal Proje Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 10.05.2021

Sosyal Merkezler Mimari Proje Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 18.05.2021

Sağlık Çalışanlarına Şükran ve Anma Mekânı Proje Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 19.05.2021

"Yapısal Boşluğun Kentle Diyaloğu" Ulusal Öğrenci Mimari Fikir Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 24.05.2021

Mimar Sinan Müzesi ve Mimarlık Merkezi Ulusal Mimari Proje Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 04.06.2021

Karadüvar Mahallesi Kentsel Tasarım Proje Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 14.06.2021

Sokaktaki Ankara - Mahalle Cadde ve Sokak Tabelaları, Bina Kapı Numaraları, Mimari Tanıtım Tabelaları ve Özgün Font Ulusal Tasarım Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 16.07.2021

ZT Ödülleri Ulusal Öğrenci Proje Yarışması 2021
Son Başvuru Tarihi: 25.07.2021

Ulus Modern Kültür ve Sanat Merkezi Ulusal Mimarlık Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 03.08.2021

SINAN ÖDÜLLÜ MİMARLAR PROGRAMI 2020-2022: NİŞAN YAUBYAN MİMARLIĞI

2022 dönemi Sinan Ödüllü Mimarlar Programı kapsamında "Nişan Yaubyan Mimarlığı" başlığıyla düzenlenecek olan panel, **20 Mayıs 2021** Perşembe günü saat: 14.00'te gerçekleşiyor. Ayşen Ciravoğlu'nun moderatörlüğünde ve T. Elvan Altan, Deniz İncedayı, Yaşar Marulmalı, Enis Kortan, Cafer Bozkurt, Aslıhan Günhan, Zafer Akay, Evin Eriş ve İren Bıçakçı'nın konuşmacı olarak katılacağı etkinlikte sonsöz ise Nişan Yaubyan'ın olacak. Zoom üzerinden gerçekleşecek olan panel eşzamanlı olarak Mimarlar Odası'nın "TMMOB Mimarlar Odası" adlı YouTube kanalında canlı olarak yayınlanacak. 17. Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri Programı Seçici Kurulu, Yaubyan'ı şu sözlerle gündeme taşıdı: "Temas ettiği tüm kişilerin, meslektaşlarının, öğrencilerinin gözünde 'mimarlığa aşık', 'mimarlığa doymayan adam' tanımlarının tam olarak karşılık bulduğu bir meslek insanı Nişan Yaubyan, yaşamı ve meslek pratiği hakkında bilinenler, son birkaç yılın mimarlık platformlarında paylaşımlarla sınırlı; mimarlık camiası ve akademik ortam, bu sınırlı bilgilerle tanıyor kendisini. Oysa kazıdıkça farklı katmanlara ulaştığımız zengin bir arkeolojik alan gibi Yaubyan mimarlığı. Tasarladığı her yapı, her detay, modernizm öğretisi içinde bizlere yeni şeyler söylüyor. 20. yüzyılın ortasında itibaren, modern mimarlığın ilkelerini içselleştirip kendi tasarım dünyasında yorumlayan; yaklaşık yetmiş yıllık meslek hayatı boyunca üretimlerini sessiz sedasız hayata geçirmiş, üstelik bu üretimlerin her noktasına vâkıf, her detayını dert edinmiş bir çaba var arka planda. Tüm bunları yaparken, yapan-yaptıran arasındaki genellikle gerilimli olan süreci medeni ilişkilerle kotarabilme çabasının, ülkemiz koşulları düşünüldüğünde farklı bir motivasyon gerektirdiği söylenebilir. Bu motivasyonun en iyi kanıtı belki de kişiliğine dair saptamalarda somut olarak karşımıza çıkıyor: Usta-çırak ilişkisi içinde gelişen mimarlık anlayışının son temsilcilerinden olan Yaubyan, meslek yaşamı boyunca görünür olma kaygısını asla taşımamış; yaşamını ve mimarlığını gündelik hayat pragmatizminin dışında tutabilmiş; kendi halinde, dingin ve son derece mütevazı fakat aynı zamanda tavizsiz tavrıyla mimarlık pratiğini -ölçeği ve konusu ne olursa olsun- nitelikli üretim üzerine kurgulamıştır. Türkiye'de modern mimarlığın sessiz ve üretken temsilcilerinden NİŞAN YAUBYAN'a Seçici Kurul tarafından 17. Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri kapsamında Mimar Sinan Büyük Ödülü verilmiştir."

DOĞAN KUBAN'A JEAN TSCHUMI MİMARİ YAZIN ÖDÜLÜ VERİLDİ

Meslek hayatı boyunca verilen eserlerin ve yürütülen çalışmaların tüm yönlerini dikkate alarak üstün mimari başarıyı tanımak üzere kurgulanan ve 1984 yılında oluşturulan UIA Ödülleri; Altın Madalya'nın yanı sıra, "Kentsel Planlama ve Tasarım İçin Patrick Abercrombie Ödülü", "Mimarlıkta Teknoloji İçin Auguste Perret Ödülü", "Jean Tschumi Mimari Yazın Ödülü", "Sürdürülebilir ve İnsani Çevreler İçin Robert Matthew Ödülü", "Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Mimarlık Uygulamaları İçin Vassilis Sgoutas Ödülü" olmak üzere 5 ayrı dalda veriliyor. Jüri, **21 Nisan 2021** tarihinde çevrimiçi olarak gerçekleştirdiği toplantısında; Mimarlar Odası tarafından aday gösterilen Prof. Dr. Doğan Kuban'ı 2021 UIA Jean Tschumi Mimari Yazın Ödülü'ne layık buldu. Jüri raporunda, Prof. Dr. Doğan Kuban'ı; "Ödül; mimarlık, koruma ve restorasyon alanında "sessiz dev", Türk mimarlık tarihçisi ve koruma uzmanı Doğan Kuban'a verilmiştir. Çalışmaları İstanbul, Kazakistan ve Türkmenistan'ın zengin mimari miras değerlerine odaklanmıştır. Kuban yaşamı boyunca; Türk, İslam ve Anadolu mimarisinin ihtişamını ve karmaşıklığını dünyaya tanıtan, geleceğin mimarlarına ve bilim insanlarına paha biçilemez bir kaynak oluşturan ve ilham veren yetmişden fazla eser üretmiştir" sözleriyle tanımladı." Uluslararası Mimarlar Birliği tarafından Oda'ya iletilen mektupta, UIA Başkanı Thomas Vonier, dünya çapında mimarları temsil eden Birlik adına mimarlık, koruma ve restorasyon ve eğitim alanındaki eşsiz katkıları nedeniyle Prof. Dr. Doğan Kuban'a teşekkürlerini sundu. Brezilya / Rio de Janeiro'da gerçekleştirilmesi planlanan 2021 UIA Dünya Mimarlık Kongresi ve Ödül Töreni, tüm dünyayı etkileyen salgın nedeniyle bu yıl çevrimiçi olarak düzenlenecek.

DAHA YAŞANABİLİR, ADİL VE ÇOCUK DOSTU BİR DÜNYA İÇİN 23 NİSAN'DA 23 MADDE

1920 yılının 23 Nisanında, ülke yönetiminin halkın iradesine verilmesi amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulumuş, "Ulusal egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" sözü doğrultusunda bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Bu ileri görüşlü zihniyetin ardından ise bugün Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yeni bir anlayış hüküm sürmektedir. Mimarlar Odası olarak, güçlü bir demokratik, çoğulcu parlamenter sisteme olan inancımızla tabandan tavana yönetim anlayışının, her ölçekteki yönetimin tüm kademelerinde hakim olmasının tercih değil vazgeçilemez bir gereklilik olduğunu vurguluyor; Cumhuriyet'in bu önemli anlayışının yanı sıra tüm değerli kazanımlarının korunması ve yaşatılması gerekliliğini de tekrar dile getiriyoruz.

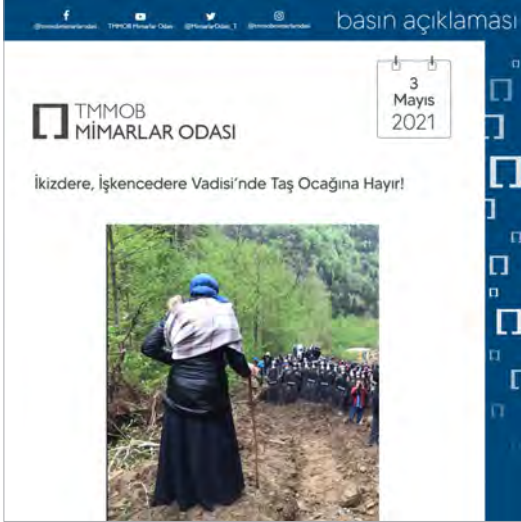
Meclisin kurulmasından tam dokuz yıl sonra, Mustafa Kemal Atatürk bu bayramı çocuklara armağan etmiş ve 23 Nisan ilk defa 1929 yılında Çocuk Bayramı olarak da kutlanmaya başlanmıştır. Çocukların nitelikli, sağlıklı ve donanımlı kentsel çevrelerde yaşaması, her kesim kadar Mimarlar Odası'nı da yakından ilgilendirmekte, bu sorumluluğun ülkemizin ve kentlerimizin yönetiminde görev alan karar vericiler tarafından yerine getirilmesi gerekliliğini hatırlatmayı görev biliriz. Bu amaçla Çocuk ve Mimarlık Çalışma Grubumuzun çalışması doğrultusunda "23 Nisan'da 23 maddede çocuk dostu ev, okul, sokak, mahalle ve kent" için beklentilerimizin neler olduğunu derledik. "Daha yaşanabilir, adil ve çocuk dostu bir dünya" için harekete geçmek

adına bu maddelerin önemli bir başlangıç noktası oluşturacağını umuyor, bu doğrultuda çalışma yürütmek için yetkililere sesleniyor ve yapılacak çalışmalara katkıda bulunmaya hazır olduğumuzu ifade ediyoruz.

Mimarlar Odası olarak, Cumhuriyet'in kuruluşuyla elde ettiğimiz milli egemenliğimizin, temel hak ve hürriyetlerimizin savunucusu olduğumuzu, gelecek nesillere daha iyi yarınlar bırakabilmek için daha nitelikli ve çocuk dostu bir dünya oluşturmamız gerekliliğini önemle tekrar vurguluyoruz.

TMMOB MİMARLAR ODASI

İKİZDERE, İŞKENCEDERE VADİSİ'NDE TAŞ OCAĞINA HAYIR!

UNESCO tarafından dünyada korunması gereken 254 vadi listesine eklenen doğal sit alanı Rize İkizdere'deki İşkencedere Vadisi'nde kurulmak istenen taş ocağına karşı yöre halkının bir aydır sürdürdüğü doğa ve yaşam kaynaklarını koruma direnişi, jandarma eşliğinde getirilen iş makineleri ile bastırılmaya, gözaltılarla yöre halkı yıldırılmaya çalışılmaktadır.

Rize'nin İkizdere Vadisi Cevizlik köyünde açılması planlanan ve 16 milyon tona yakın taşın alınacağı bazalt ocağından sağlanacak malzeme İyidere Lojistik Merkezi ve Limanı yapımı, bakım ve onarım faaliyetlerinde ve bölgedeki yol yapımı projelerinde kullanılacak. Cevizli ve Şimşirli köylerinin sınırlarında, birbirine bakan iki yamaç orman arazisinde projelendirilen taş ocaklarına verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararının iptali için yöre halkı 17.Mart.2021 tarihinde dava açtı. Ancak yargı süreci devam ederken, bütün ülke genelinde olduğu gibi, burada da iş makineleri alana girdi.

75 yıl faaliyette kalması beklenen taş ocaklarının her birinden yılda 15.724.800 ton malzeme çıkarılması planlanıyor. Bu, tamamı gürgen, kayın ve akçaağaç vb. gibi türlerin ağırlıklı olduğu ormanlardan oluşan yaklaşık 2 bin dekarlık alandan yılda toplam 31.449.600 ton taş çıkarılacağı anlamına geliyor.

İkizdere Vadisi'nin kollarından olan İşkencedere Vadisi içerisinde nadir ve hassas türleri de barındıran zengin bir ekosistem ve tür çeşitliliği mevcut. Taş ocakları, çevre ve insan sağlığını tehdit etmesinin yanı sıra, bölgenin sahip olduğu doğal değerlerin ve yaban hayatın kaybolmasına da neden olacaktır. Karadeniz'in en önemli doğal alanlarından birisi olan İkizdere'de bu nadir ekosistem yok edilecektir. Ayrıca, İkizdere'deki iki ayrı orman arazisinde orman örtüsünün yok edilip, yüzey toprağının da sıyırılmasıyla birlikte, son yıllarda yanlış imar politikalarından kaynaklanan sellerin ve afetlerin yoğunlaştığı bölgede yeni sel ve heyelan alanlarının yaratılmasına neden olacaktır.

Bölgede yürütülecek açık ocak işletmeciliği ile patlamalardan dolayı meydana gelecek titreşim, gürültü, toz oluşumu, bitkisel üst örtü toprağının sıyırılması, yeraltı su tabakasında bozulmalar, görsel kirlilik, heyelan riskinin tetiklenmesi, yaşam kalitesi sorunları gibi birçok olumsuz etki, İkizdere Vadisi'ne ve bütüncül, doğal yaşam alanına zarar verecek, organik çay üretimi, büyükbaş hayvancılık ve arıcılık gibi bölge halkının geçim kaynaklarını olumsuz etkileyecek ya da sonlandıracaktır.

Herhangi bir kamu yararı sağlamayan bu proje ile İkizdere halkının yaşam alanlarının talan edilmesine karşı, kamuoyunu bu doğa ve sağlıklı yaşam direnişi karşısında duyarlı olmaya ve destek olmaya çağırıyoruz.

TMMOB MİMARLAR ODASI

VENEDİK MİMARLIK BİENALİ TÜRKİYE PAVYONU AÇILIYOR

22 Mayıs-21 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilecek 17. Venedik Bienali Uluslararası Mimarlık Sergisi'nde Türkiye Pavyonu'nun ev sahipliği yapacağı, Neyran Turan'ın küratörlüğündeki "Architecture as Measure / Ölçü Olarak Mimarlık" projesi, ilk bakışta sıradan gibi görünen mimari inşa manzaraları ve sahalarının politik boyutuna ve nüanslarına odaklanıyor, iklim değişikliğinin yenilenmiş bir mi-

mari bakış gerektiren kültürel ve politik bir fikir olduğunu öne sürüyor. Bunu yaparken Türkiye sınırları içinde ve dışında kalan maden çıkarım coğrafyaları, tedarik zincirleri, bakım ve onarım süreçleri gibi gezegensel suretleriyle yan yana getiriyor. İklim değişikliği bağlamında, "Ölçü Olarak Mimarlık", mimariyi, dünyada edindiğimiz yere ve birlikte yaşadıklarımızla ilişkili rolümüze değer biçmeye yardımcı olabilecek alternatif bir gezegensel tahayyülü harekete geçirecek bir ölçü olarak konumlandırıyor. Detaylı bilgi için: pavilionofturkey21.iksv.org/tr

OYUNLAŞTIRMA VE MEKAN ÇALIŞTAYI

İşık Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, **26-30 Temmuz 2021** tarihleri arasında tasarım alanında öğrenim gören farklı disiplinlerden lisans ve lisansüstü öğrencilerin "oyunlaştırma ve mekan" teması ile bir araya geleceği tasarım atölyeleri düzenliyor. Çalıştayı çağrı metni şu şekilde: "Oyun, tarih boyunca yaşamın ayrılmaz bir parçası, canlıların çevreleri ile kurdukları ilişki ve öğrenme süreçleri için güçlü bir çerçeve olmuştur. Bu güçlü kavramsal ve yönetsel çerçeve, bugün 'oyunlaştırma' olarak her alanda karşımıza çıkmaktadır. Oyun tasarım konseptleri ve öğeleri, yaygın olarak oyun dışı alanlarda öğrenme, motivasyonun artırılması ve kullanıcıları problem çözmeye teşvik etmesi gibi amaçlarla yaygın olarak kullanılmaktadır." Online olarak gerçek-

leştirilecek programda yer almak isteyen atölye yürütücüleri, 18 Haziran 2021 tarihine kadar çalıştayı internet sitesinde yer alan "başvuru formunu" doldurarak başvurabilirler. Öğrenci başvuruları 1 Temmuz tarihinden itibaren alınacaktır. Detaylı bilgi için: sites.google.com/view/oyunlasmavemekan

5. ULUSAL YAPI KONGRESİ VE SERGİSİ

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi bünyesinde çalışmalarını sürdüren Yapı Mesleki Bilimsel Çalışma Komisyonu tarafından "Yapı Sektöründe Çok Yönlü Kalkınma: Eğitim - Araştırma - Uygulama" temasıyla düzenlenen 5. Ulusal Yapı Kongresi ve Sergisi, **10-11 Eylül 2021** tarihlerinde çevrimiçi olarak gerçekleştirilecek. Yapı bilimleri, çevre kontrolü, yapım ve malzeme teknolojileri, mimarlık eğitimi, mühendislik ve bilişim sahalarıyla ilgili birçok disiplinden meslek insanlarını, araştırmacıları, akademisyenleri, uzmanları, uygulayıcıları, üreticileri, öğrencileri ve kullanıcıları bir araya getirmeyi hedefleyen kongre; yapı malzemeleri, yapı

ve yapım sistemleri, uygulamalar, yapım yönetimi ve bilgi teknolojileri, tasarım yönetimi, çevresel kontrol, yapı denetimi ve güvenlik, kültürel mirasın korunması, evrensel tasarım, afet yönetimi, mesleki eğitim ana başlıkları çerçevesinde düzenlenecek. Kongreye ilişkin detaylı bilgi ve başvurular için <http://yapikongresi.mimarlarodasiankara.org> adresi ziyaret edilebilir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM FİLM GÜNLERİ

Sürdürülebilir Yaşam Film Festivali seçkisinden 12 belgeselin yer alacağı Sürdürülebilir Yaşam Film Günleri (SYFG), Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çevre Topluluğu ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Yerel Yönetimler Derneği'nin organizasyonu ile **6-9 Mayıs 2021** tarihlerinde çevrimiçi olarak [surdurulebiliryasam.net](https://www.surdurulebiliryasam.net) adresinde gerçekleşiyor. Ekolojik ve sosyal sorunların birbiriyle ilişkisini ve insan haklarını konu alan SYFG'de film gösterimlerinin yanı sıra çevrimiçi panel ve söyleşiler de yer alacak. Programda konunun uzmanları izleyicilerle çevrimiçi söyleşiler gerçekleştiriliyor olacak. SYFG Seçkisi temel sağlık hizmetlerinden çocuk işçiliği ve çocuk köleliğine, gıda ve tekstil sektörlerinde sorumlu tedarik zincirinden çatışma ve savaşa, iklim değişikliğinden enerji sorunlarına, suya erişim hakkından zehirsiz gıdaya erişime birçok meseleyi ele alan belgesellerden oluşuyor. Film arşivine <https://www.surdurulebiliryasamfilmfestivali.org/film-arsivi/> adresinden ulaşılabilir.

6. ULUSLARARASI TAŞ KONGRESİ

Doğal taşın arama, işletme ve fabrika üretim tekniklerinde güncel gelişmelerin paylaşıldığı 6. Uluslararası Taş Kongresi, birbirinden değerli konu ve konuklarını zengin bir program ile ağırlamaya hazırlanıyor. "Taş Değer Katar - Taşa Değer Katanlar" temasıyla bilim insanları ile doğal taş sektörünün tüm temsilcilerini bir araya getirmeyi amaçlayan kongre, İzmir Büyükşehir Belediyesi ev sahipliği, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası İzmir Şubesi, TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Ege Maden İhracatçıları Birliği, İstanbul Maden İhracatçıları Birliği, Batı Akdeniz İhracatçıları Birliği (TİM Maden Sektör Kurulu), İZFAŞ güç birliği, Türkiye Mermer Doğaltaş ve Makinaları Üreticileri Birliği (TÜMMER) ve Denizli İhracatçıları Birliği (DENİB) destekleri ile düzenleniyor. 24 Ağustos Salı günü başlayacak olan kongre, 27 Ağustos tarihine dek devam edecek. 28-30 Ağustos tarihlerinde ise, kongre katılımcıları için kültürel ve sektörel etkinlikler yapılacak. Kongre sürecinde yapılacak görsel 3D, VR deneyimler ve sanal gerçekçilik sunumlarının gezilerle desteklenmesi ile katılımcılara binlerce yıllık teknikler, mimari uygulamalar ve günümüz üretim ortamları yerinde tanıtılıyor olacak.

ISTVÁN OROSZ'UN PARADOXONOMETRY SERGİSİ İSTANBUL'DA

Macar Kültür Merkezi, Macar sanatçı István Orosz'un "Paradoxonometry" isimli kişisel sergisine ev sahipliği yapıyor. 8 Nisan - 28 Mayıs 2021 tarihleri arasında ziyarete açık olacak sergi Orosz'un geometrik algılar üzerine kurguladığı imkansız mimariler, duvarlar ve ahşap nesnelere serilerinden son dönem işlerini bir araya getiriyor. Merkezi ziyaret edemeyenler için sergi eşzamanlı olarak sanal galeride ziyaret edilebiliyor olacak. Sanatçı pratiğinde sıkça başvurduğu aksonometrik, diğer bir tanımla kaçırsız perspektifi, çelişki yaratan bir algıyla eğlenceli kompozisyonlarına aktarıyor. Bu yolla iki boyutlu düzlem üzerinde şaşırtıcı, merak uyandırıcı ve aynı zamanda eğlenceli üç boyutlu bir algı yaratıyor, kompozisyonlarında ortaya koyduğu optik illüzyonlarıyla görsel algının mutlaklığını ve biçimin yol açtığı yanılgıyı sorguluyor. Ağırıklı olarak son dönem işlerinin yer aldığı ve ahşap nesnelere serisinden kapsamlı bir koleksiyonun sunulduğu serginin küratörlüğünü sanat tarihçisi ve küratör Kemal Orta üstleniyor.

TASARIM REHBERLERİ PANDEMİ HİKAYELERİNİ TOPLUYOR

Planlama ve tasarımda yenilikçi fikirler, araçlar, politikalar ve yaratıcılık alanlarında yereli öne çıkartacak vizyonların geliştirilmesine yönelik eğitim programları ve çok aktörlü proje ortaklıkları sağlamak, bilgi aktarımını hızlandırarak kamusal bilinci yükseltecek tartışma platformlarını çeşitlendirmek amacıyla bir araya gelen Tasarım Rehberleri ekibi; içinde bulunduğumuz bu olağanüstü dönemdeki deneyimleri, tanık olunanları, üretilen çözümleri, yeni kazanılan alışkanlıkları, farkındalığına varılanları ve özellikle değişen kentlerdeki, mekânlardaki gözlemleri aktarmaya; pandemi sürecine dair anlatılmak istenenleri, kolektif olmaya mesafeli hafızaları paylaşmaya / yazmaya davet ediyor. Toplanan

hikayelerin Tasarım Rehberleri internet sitesinde ve Spektrum özel sayısında yayımlanması planlanıyor. Detaylı bilgi için <https://www.tasarimrehberleri.com/pandemi-hikayeleri/> adresi ziyaret edilebilir.

9. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenecek olan 9. Türkiye Şehircilik Kongresi, böylece bir değişime olan gereksinimin altını çizmeyi ve eşitlikçi, kapsayıcı, sağlıklı ve dirençli yerleşmelere ve toplumlara yönelik dönüşürücü eylem üzerine bir tartışma ortamı sağlamayı amaçlıyor. Yıldız Teknik Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenecek 9. Türkiye Şehircilik Kongresi'nde planlamanın geçmişten bugüne taşıdığı "birikimi", bugünkü "zemin" ve geleceğe ilişkin "ufku" gibi üç perspektifte planlama ve şehircilik gündemi tartışmaya açılıyor olacak. Planlamanın birikimi teması altında, planlamanın günümüze taşıdığı mesleki ve bilimsel arka plan, bir disiplinin olarak bugünlere taşıdığı deneyim

ve planlama tarihinde öne çıkan süreçlerin paylaşılması hedefleniyor. Planlamanın zemin teması altında, mevcut planlama gündeminin, bu gündem içerisinde planlamanın konumunun ve yaşadığı zorlukların tartışılması amaçlanıyor. Son olarak planlamanın ufku teması altında, yeni gelişen kavramlar, yeni yöntemler, yeni araçlar, değişen ve gelişen teknoloji ışığında kentlerimizin yeni gündemleri ve planlamanın bu değişime cevap üretme çabası tartışmaya açılıyor olacak. Bildiri özeti için son tarihi **19 Temmuz 2021** olan kongreye ilişkin detaylı bilgi için: <https://www.spo.org.tr/>

HERITAGE İSTANBUL 2021

Türkiye'nin tarih ve sanat varlığının korunması, saklanması ve gelecek yıllara aktarılmasına yönelik çalışan kurum ve kuruluşlar ile sektörle ilgili tedarikçilerin bir araya getirmeyi amaçlayan Heritage İstanbul Restorasyon, Arkeoloji ve Müzecilik Teknolojileri Fuarı ve Konferansı, **23 - 25 Haziran 2021** tarihleri arasında İstanbul Lütfi Kırdar Uluslararası Fuar ve Sergi Salonu'nda gerçekleştirilecek. Etkinlik kapsamında, arkeoloji teknolojileri, arkeoparklar, açık hava müzecilik hizmetleri, arkeolojide dijital belgeleme, 3D sanal ortam teknolojileri, deneysel arkeoloji, restorasyon projeleri, uygulamalarla ilgili kuruluşlar, nano teknoloji, müzecilik ve kütüphanecilik teknolojileri, müze mekanı ve sergileme tasarımı projeleri, aydınlatma ve güvenlik sistemleri, müzelerde görsel medya ve sanat teknolojileri, mobil müze uygulamalar, sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) örnekleri sunulacak.

LIVENARCH - VII 2021: DİĞER MİMAR(LIK)LAR

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü tarafından **28-30 Eylül 2021** tarihleri arasında düzenlenecek "LivenARCH - VII 2021: Diğer Mimar(lık)lar" kongresi, merkez olmayan, tartışılmayan, fark edilmek istenmeyen mimarlıklara ve mimarlığı düşünme biçimlerine işaret ediyor. Temanın temel dayanağı, olağan / bilinen / alışlagelik / tekin anlatımların dışındaki tüm kuramsal, kavramsal, pratik ve hatta gündelik sızıntılar ile kendini gösteren kriz üretimlerini içeriyor. Kongre, mimarlık düşüncesi, mimarlık kuramı ve tarihi, mimarlık pratiği, kent-insan-mekân ana başlıklarında, tüm "diğer" olarak adlandırılanların tartışılmasını hedefliyor.

“HAFIZA SARAYLARI” SERGİSİ

Erken Cumhuriyet döneminin önemli sivil mimari örneklerinden biri olan ve Bozlu Art Project'in sanatsal etkinliklerine ev sahipliği yapan Şişli'deki tarihi Mongeri Evi, 20 Nisan-14 Ağustos 2021 tarihleri arasında Dr. Özlem İnay Erten küratörlüğündeki “Hafıza Sarayları” isimli sergiye ev sahipliği yapıyor. Adını Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinden beri kullanılan, bilginin mekânlar üzerinden görsel yolla hatırlanmasını sağlayan “Hafıza Sarayı” tekniğinden alan sergi, İtalyan asıllı mimar “Giulio Mongeri”nin yaşamı ve “Mongeri Evi”nin tarihine odaklanarak arşivsel bilgi-

ler eşliğinde mekân ve bellek ilişkilerini sorguluyor. Sergi, Meliha Sözeri, Server Demirtaş ve Evren Erol'un yapıtlarını “Hafıza Sarayı” kavramı etrafında bir araya getiriyor. Küratör Dr. Özlem İnay Erten, izleyicilerin alışılmadık dışında bir sergi ile karşılaşacaklarının altını çizerek, “ev” kavramının pandemi süreciyle birlikte herkesin zihninde farklı bir anlam kazanmasına da vurgu yapıyor ve serginin kurgulanmasıyla ilgili düşüncelerini şöyle özetliyor: “Mekânların yaşam öyküleri de insanların yaşam öykülerine benzer mi? Mekanların belleğiyle, belleğimizdeki mekanlar hangi noktada kesişir? gibi sorular eşliğinde anıların gölgesindeki anıtsal mimari eserlere, kolektif belleğe dair izler üzerinden yaklaşılmaya çalıştığımız sergide bu düşüncenin yansımalarını güncel sanat pratikleri üzerinden deneyimlemek mümkün olacak.”

KADIN MİMAR: TÜRKİYE VE ALMANYA'DA MİMARLIK MESLEĞİNDE KADINLAR SERGİSİ

Goethe Enstitüsü tarafından düzenlenen Türkiye ve Almanya'dan 18 kadın mimarı odağına alan Kadın Mimar sergisinde, mimariyi şekillendiren veya yaptıkları işlerle önemli vurgular yapan kadınlar yer alıyor. 2017 yılında Frankfurt'ta Frau Architekt “100 Yılı Aşkın Bir Tarih: Mimarlık Mesleğinde Kadınlar” başlığı altında açılan ve kadınların bu meslekteki durumunu / tarihini kamunun dikkatine sunan sergiden bir seçki sunan Kadın Mimar sergisi, Türkiye'yi de ele alarak kapsamını genişletiyor. Türkiye'den Melike Altınışık, Semra Teber Yener, Mualla Eyüboğlu Anhegger, Neyire Perran Doğanç, Semra Uygur, Sevinç Tüjüment Hadı, Leman Tomsu, Nuran Ünsal ve Melkan Gürsel'in işlerinin yer aldığı çevrimiçi sergiye <https://bit.ly/2SdKNF6> adresi aracılığıyla ulaşılabilir.

BENDİNE SİĞMAYAN İSTANBUL: KENTE ÇEVRESEL YAKLAŞIMLAR KONFERANSI

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ve Pera Müzesi tarafından, Heinrich Böll Stiftung Türkiye iş birliği ile düzenlenen “Bendine Sığmayan İstanbul” (Istanbul Unbound) konferansında, farklı ülkelerden 100'e yakın uzman, İstanbul'un güncel durumunu ve daha önce konuşulmayan yönlerini masaya yatırdı. Etkinlikte, kentin tarihsel geçmişi ve dönüşümü, canlı ve cansız tüm bileşenleriyle birlikte ele alındı. Kent ve kültür odaklı çalışmalara imza atan birçok kurumun ortaklığı ile gerçekleştirilen “Bendine Sığmayan İstanbul: Kente Çevresel Yaklaşımlar” (Istanbul Unbound: Environmental Approaches to the City), kent ve insan ilişkisini ekolojik bir çerçevede, 8-11 Nisan tarihleri arasında, dört gün süren kapsamlı bir programla ele aldı. Konferans kapsamında ayrıca, birbuçuk'un düzenlediği, sanatçı, akademisyen ve araştırmacıların video üretimlerinden oluşan 29,9 km başlıklı programın ve Pera Film iş birliğiyle izleyiciyle buluşan Natura Urbana: Berlin'in Boş Arazileri belgeselinin gösterimi yapıldı. Tarih, mimarlık, siyaset bilimi, sosyoloji, eleştirel sanat gibi farklı disiplinlerden uzmanların bir araya geldiği konferansta; insan doğası ve şehir yaşamı arasındaki çekişme, kır/kent ayrımı, kentin cansız varlıkları ve dönüşümü gibi konular masaya yatırıldı. Etkinlik kayıtları ise <https://www.youtube.com/user/IstArastEnst> bağlantısı aracılığıyla izlenebilir.

“TIME MACHINE” SERGİSİ

Versus Art Project, **3 Haziran-10 Temmuz 2021** tarihleri arasında SABO'nun “Time Machine” sergisine ev sahipliği yapıyor. Geçmiş, şimdi ve gelecek kurgusunda temellenen sergi, sanatçının figürleri üzerinden zamanda bir yolculuğun kapılarını aralıyor. Serginin tanıtım metni şu şekilde: “Zaman kavramının birçoğumuz için anlamını yitirdiği, bulanıklaştığı günler yaşıyoruz. Zamanı yakalayamadığımızdan ya da zamanın bir türlü akmadığından aynı anda şikâyet edebileceğimiz kadar 'an'da olma/kalma mücadelesi veriyoruz. SABO da tam bu açıdan yaklaşarak 'an'dan çıkıp, zaman kavramına bütünsel bakıyor ve zaman kipleri arasında bağlantılar kurarak tek bir düzlemde birleştiriyor. Sanatçının alışık olduğumuz fantastik ve kurgusal dünyası, Versus Art Project'teki ikinci kişisel sergisi 'Time Machine'de de bizi selamlıyor. SABO'nun eskiz defterleri ve desenlerinin kendi içindeki yolculuğu serginin çıkış noktasını oluşturuyor. Sergi kapsamında zaman ve mekânın aurasıyla kendi yaşamından parçaları kullanarak kurgusal bir döngü yaratan sanatçının hayal gücü zamanın ironisini hatırlatıyor.”

11. ULUSLARARASI MERMER VE DOĞAL TAŞ KONGRESİ VE SERGİSİ

TMMOB Maden Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen Türkiye 11. Uluslararası Mermer ve Doğal Taş Kongresi ve Sergisi (MERSEM 2021) bu yıl Diyarbakır'da 10-11 Aralık 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilecek. Maden Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi evsahipliğinde düzenlenecek kongre maden mühendisleri, bilim insanları, sektör çalışanları ve sanayicileri biraraya getirmeyi hedefliyor. Kongrenin çağrı metni şu şekilde: “Doğal taş sektörü; üretim boyutu, yatırım seviyesi, sağladığı istihdam ve katma değer ile ülkemiz madenciliğinde önemli bir yere sahiptir. 21 yılı aşkın süredir TMMOB Maden Mühendisleri Odası tarafından düzenlenmekte olan ve doğal taş sektöründeki gelişmelerin her yönü ile değerlendirildiği kongrede doğal taş madenciliğinin çevresel ve hukuki problemlerini, ocak ve fabrika işletmeciliğindeki gelişmeleri, doğal taş mimari uygulamalarını, kaynakların verimli ve sürdürülebilir kullanımını ayrıca bir yılı aşkın süredir etkisinde bulduğumuz pandeminin Türkiye ve dünya doğal taş sektörü üzerindeki etkilerini çeşitli ülkelerden ve değişik platformlardan katılımcılar ile değerlendirmeyi planlıyoruz.” Kongreye bildiri ile katılabilmek için özet son gönderim tarihi **7 Haziran 2021**.

İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ BURSLARI İÇİN BAŞVURULAR BAŞLADI

Suna ve İnan Kırac Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, bünyesindeki Bizans, Osmanlı, Atatürk ve Cumhuriyet araştırmaları bölümlerine ve "İstanbul ve Müzik" Araştırma Programı'na (İMAP) ilişkin çalışmalar yapan araştırmacılara burs desteği sağlamaya devam ediyor. Enstitü, 2021-2022 döneminde

"Doktora Sonrası Araştırma ve Yazma", "Doktora Adayları için Araştırma ve Yazma", "Seyahat" ve "Akademik Etkinlik" kategorilerinde başvuruları bekliyor. Yeni yaklaşım ve yayımlanmamış belgelerle İstanbul çalışmalarına katkıda bulunacak araştırmaların değerlendirmeye alındığı programa **5 Temmuz 2021** tarihine kadar başvuruda bulunulabilir. Yüksek lisans öğrencilerinden doktorasını tamamlamış araştırmacılara uzanan geniş bir kitleyi hedefleyen burslar, kullanım alanlarına göre 4 farklı kategoriye ayrılıyor. Doktora Sonrası Araştırma ve Yazma Bursu, doktorasını en fazla beş sene önce tamamlamış 1 araştırmacının çalışmalarına 40.000 TL, Doktora Adayları için Araştırma ve Yazma Bursu ise 1 doktora adayının doktora tezi için gereken saha veya arşiv çalışmalarına 30.000 TL finansman sağlıyor. Arşiv ya da saha çalışmasını desteklemek amacıyla verilen Seyahat Bursları ve yurt dışındaki konferans, sempozyum, atölye çalışmalarında tebliğ sunmak ya da panel düzenlemek için verilen Akademik Etkinlik Bursları ise, her iki kategoriden 5'er araştırmacıya 5.000 TL'lik destek sağlıyor. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü burs programına katılmaya hak kazanan araştırmacılar ayrıca, geçtiğimiz yıl başlatılan "Bursiyer Konuşmaları" ile çalışmalarını daha geniş bir kitleyle paylaşma imkânı buluyor. Enstitü'nün YouTube kanalında yayınlanıyor: <https://www.youtube.com/IstArastEnst> Burslarla ilgili detaylı bilgi için: www.iae.org.tr/Burslar/16

"YAPISAL BOŞLUĞUN KENTLE DİYALOĞU" ULUSAL ÖĞRENCİ MİMARİ FİKİR YARIŞMASI

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından açılan yarışma, 1966 yılında açılan bir mimari proje yarışması ile elde edilmiş ve sonrasında uygulanmış olan İzmir Büyükşehir Belediye Binasının, 30 Ekim 2020 İzmir depremi ardından hasar gördüğü gerekçesi ile boşaltılması sonrasında, kentin kamusal hafızasında yakın çevresi ile birlikte kurduğu ilişkinin korunarak devam etmesini sağlamayı amaçlıyor. İzmir Büyükşehir Belediye Hizmet Binası ve yakın çevresinin yeni yorumlar ve program önerileri ile beraber, yeniden kente kazandırılmasına yönelik açılan mimari fikir projesi yarışmasının son teslim tarihi ise **24 Mayıs 2021**.

ULUS MODERN KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ ULUSAL MİMARLIK YARIŞMASI

Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı tarafından, Başkent'in tarihî merkezi Ulus'ta inşa edilecek bir "Kültür ve Sanat Merkezi" için mimari proje tasarımlarının elde edilmesini hedefleyen yarışma; Ankara kent tarihinin önemli yapı ve kentsel öğelerini içeren bu alana, nitelikli bir çağdaş yapının kazandırılmasını amaçlıyor. Ulus'ta kültür ve sanat etkinliklerini çekecek, kullanıcı profiline çeşitlendirecek, etkinlik üretecek işlevlere olan ihtiyaç doğrultusunda, Modern Çarşı yerine gelecek olan Ulus Modern'in başkent Ankara'ya çoğulcu, katılımcı ve esin verici buluşma mekânları kazandıracak bir odak yapı olması hedefleniyor. Serbest, ulusal ve tek kademeli olarak açılan mimari proje yarışmasının son teslim tarihi ise **3 Ağustos 2021**.

SOKAKTAKİ ANKARA - MAHALLE CADDE VE SOKAK TABELALARI, BİNA KAPI NUMARALARI, MİMARİ TANITIM TABELALARI VE ÖZGÜN FONT ULUSAL TASARIM YARIŞMASI

Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Ankara ilinde kullanılacak mahalle cadde ve sokak tabelaları, bina kapı numarası, bina mimari tanıtım tabelası ve özgün Ankara fontu (yazı karakteri) elde edebilmek amacıyla açılan yarışma, Cumhuriyetin birinci yüzyılının izlerini ikinci yüzyıla taşıyacak bir anlayışla Ankara'ya özgü bir yazı fontu tasarımının elde edilebilmesini hedefliyor. Yarışma konusu ise mimarlık, endüstriyel tasarım, endüstri ürünleri tasarımı, iç mimarlık ve çevre tasarımı, grafik tasarım, peyzaj mimarlığı birden fazla meslek disiplininin ortak çalışmasını gerektirecek konuları kapsıyor. Serbest, ulusal ve tek kademeli olarak açılan ortakçıl proje yarışmasının son teslim tarihi ise **16 Temmuz 2021**.

ZT ÖDÜLLERİ 2021 ULUSAL ÖĞRENCİ PROJE YARIŞMASI

Tanalı Ailesi ile birlikte Ziya Tanalı inisiyatifi tarafından düzenlenen yarışma, Ziya Tanalı'nın yaşamı boyunca yazdıkları, yaptıkları ve söylediklerinin gençlerle paylaşılmasını hedefliyor. "Ege'nin evcil denizinde, anakara yakınlarındaki bu adada şiir okumak, paylaşmak, biriktirmek için kurgulanacak, bütün eksik kalmaların sessiz tanığı olabilecek bir mekânı tasarlamaları amacıyla açılan yarışmada, içerik, program, ada üzerindeki konum yarışmacılara bırakılıyor. "Ada.Şiir.Mekân" temasıyla açılan ulusal öğrenci proje yarışmasının son teslim tarihi **25 Temmuz 2021**.

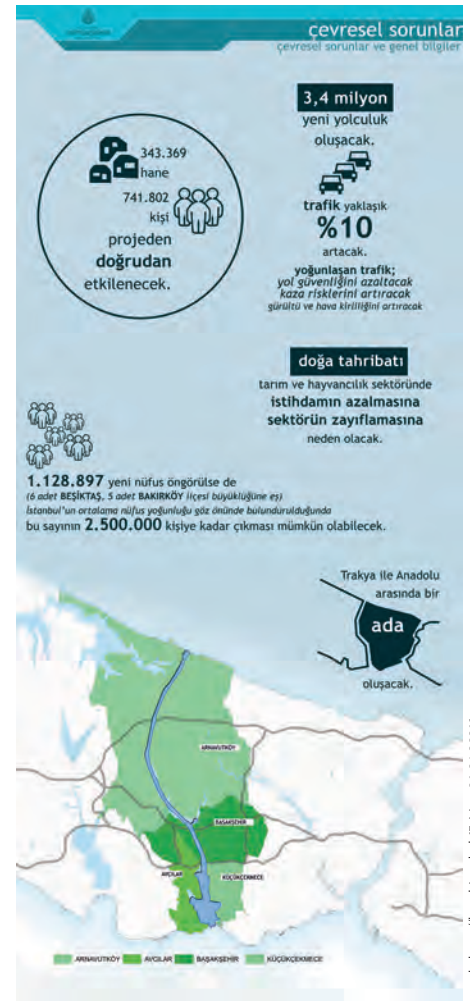
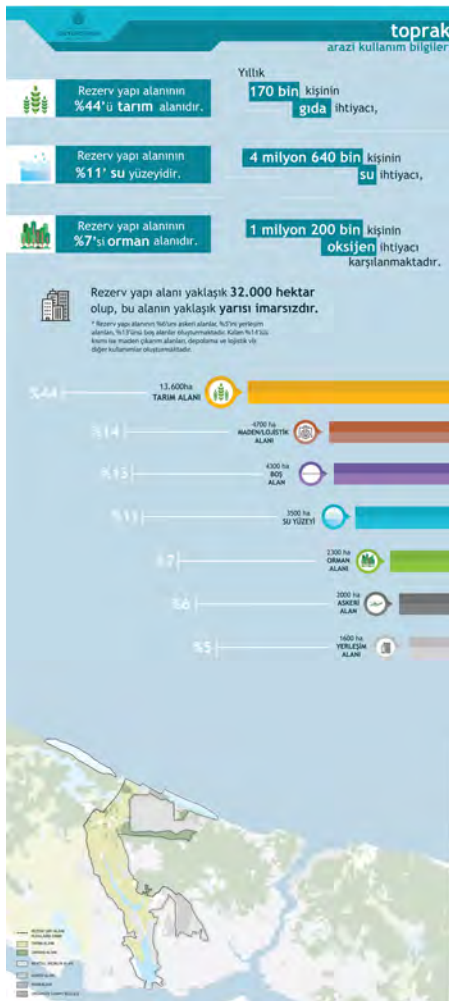
"BALIKLAMA" SERGİSİ

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde 2020-2021 güz yarıyılında, Doç. Dr. Funda Uz ve Arş. Gör. Ayşe Tuğçe Pınar yürütücülüğündeki "JUMP INTO: Leisure, Sports and Fun in Lara" başlıklı çevrimiçi mimari proje stüdyosu, Antalya falezleri üstündeki, eski Mobil Plajı bölgesinin kamusal programlarla yeniden tasarlanmasına odaklandı. Antalya falezlerinin dramatik ve şiirsel topografya olasılıklarını keşfetmeyi ve doğal değerlerle birlikte mekân üretmeyi hedefleyen öğrencilerin tasarımları "Balıklama" isimli bir sergiye dönüştürüldü. AKS-Antalya Kültür Sanat'da gerçekleştirilecek sergi, Haziran ayı boyunca hafta içi her gün 11.00-19.00 saatleri arasında ziyaretçilerle buluşacak.

Çılgın Proje Kanal İstanbul, İçinden Kanal Geçen Bir Yenişehir Projesi mi?

“ Bir seçim yatırımı olarak gündeme gelen çılgın proje Kanal İstanbul, İstanbul Boğazi’ndeki yaşamı ve kültürel varlıkları tehdit eden deniz trafiğini en aza indirerek boğazın her iki girişinde yoğun trafikle karşı karşıya kalan gemilere alternatif geçiş olanağı sağlamak ve boğazı korumak üzere geliştirilen bir proje’ olarak tanıtıldı. Bu tanıtımın hemen ardından kanal projesinin yalnızca bir ulaşım projesi olmadığı; bayındırlık, tarım, eğitim, istihdam, şehircilik, aile, konut, kültür, turizm ve çevre gibi birçok sektörü ilgilendiren bütünlük bir proje olduğu açıklandı.”

“Önerilen proje, araştırılmış ve doğru tasarlanmış bir planlama sürecine dayanmamaktadır. Planlama alanının mevcut arazi kullanımı ve potansiyeli, koruma ilkeleri ve öngörülen kullanımlarla birlikte değerlendirildiğinde, planda tanımlanan ilkelerin gerçekçi olmadığı, İstanbul Çevre Düzeni Planı’nın ilkeleri ile uyuşmadığı, planda öngörülen kullanım kararları ile örtüşmediği ve sürdürülebilir koruma ilkelerine uygun olmadığı görülmektedir.”

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen “Kanal İstanbul Çalıştayı” için hazırlanan sergi görsellerinden birkaçı

Dönemin başbakanı, Recep Tayyip Erdoğan 12 Haziran 2011 seçimleri öncesi, 27 Nisan 2011 tarihinde "Türkiye Hazır Hedef 2023" toplantısında herkesin merakla beklediği "çilgin proje"sini açıkladı: "İstanbul, artık içinden iki deniz geçen bir şehre dönüşecek. Karadeniz ile Marmara Denizi arasında yaklaşık 45 ile 50 kilometre arasında bir kanal yapılacak. İstanbul'da bu projeye beraber iki yarım ada, bir ada oluşuyor. Avrupa Yakası zaten bir yarım ada, fakat şimdi bir ada oluşacak ve bu projeye beraber bir yarım ada daha oluşacak. İstanbul'a 'Kanal İstanbul'u kazandırıyoruz." Bir seçim yatırımı olarak gündeme gelen çilgin proje Kanal İstanbul, "İstanbul Boğazı'ndaki yaşamı ve kültürel varlıkları tehdit eden deniz trafiğini en aza indirerek boğazın her iki girişinde yoğun trafikle karşı karşıya kalan gemilere alternatif geçiş olanağı sağlamak ve boğazı korumak üzere geliştirilen bir proje" olarak tanıtıldı. Bu tanıtımın hemen ardından kanal projesinin yalnızca bir ulaşım projesi olmadığı; bayındırlık, tarım, eğitim, istihdam, şehircilik, aile, konut, kültür, turizm ve çevre gibi birçok sektörü ilgilendiren bütünlük bir proje olduğu açıklandı. Ülkede ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi ve artan nüfusa yeni yerleşim alanları açılabilmesi için devletin koordinasyonunda bu tür büyük projelerin hayata geçirilmesinin büyük önem taşıdığı vurgulandı.¹

Kanal İstanbul projesinin açıklanmasından sonraki süreçte, İstanbul'un Avrupa Yakası'nda belirlenen alanda 2012/3573 ve 2014/6028 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 644 sayılı KHK çerçevesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilendirildi ve Kanal İstanbul projesi için tahsis edilen alan, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Kanunu kapsamında değerlendirildi. Söz konusu alan, olası afet riskini bertaraf etmek üzere yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak amacıyla, Bakanlık tarafından "rezerv yapı alanı" olarak belirlendi. Yeni yerleşim alanları ve çevredeki diğer fonksiyonların bütününe "Yenişehir" adı verildi. Yenişehir içinde yer alan Kanal İstanbul da kuzeyden güneye 45 km. uzunluğunda 400 metre genişliğinde bir su yolu olarak planlandı.² Bütün bu gelişmelere paralel olarak Kanal İstanbul projesini planlama sistemine oturtmak ve planlama sürecindeki olası yasal engelleri ortadan kaldırmak üzere bir dizi karar geliştirildi. 14.04.2016 tarihinde İmar Kanunu'na "İmar planları kararları ile yapay olarak oluşturulan ve deniz araçları ile ulaşımın sağlandığı su geçidi" olarak tanımlanan "su yolu" maddesi eklendi ve Kanal İstanbul İmar Kanunu kapsamına alındı. 30.05.2016 tarihinde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, belirlenen rezerv yapı alanındaki tarım alanlarının tarım dışı kullanımı uygun görüldü ve tarım alanları yapılaşmaya açıldı. 2018 yılında da Mera Kanunu'nda yapılan değişikliklerle mera alanlarının orta mali vasfı kaldırılarak Hazine adına tescilli kabul edildi ve mera alanları da yerleşmeye açıldı.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kanal İstanbul Projesi Çevresel Etki Değerlendirilmesi Raporu Aralık 2019'da askıya çıkarılarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 17 Ocak 2020 tarihinde onaylandı.³ Kanal İstanbul projesinin 7 yılda tamamlanacağı ve 75 milyar TL'ye mal olacağı açıklandı. 23.12.2019 tarihinde rezerv yapı alanı ve dolgu alanlarını kapsayan, alt ölçekli planlama çalışmalarını yönlendirmek üzere hazırlanan İstanbul İli Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Plan Değişikliği Açıklama Raporu ve F21, G21 Plan Paftaları, 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 102. maddesi uyarınca ÇED süreci tamamlanmadan onaylandı ve yapılan plan değişikliği 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'na işlendi. Daha sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından alt ölçekteki planlama çalışmalarına başlandı.

İçinde Kanal İstanbul'un ve yeni İstanbul Havalimanı'nın da bulunduğu "Yenişehir" olarak adlandırılan alan, Çatalca Yarımadası'nın ortalarında yer almakta, yarımada'nın

kuzeyinden güneyine doğru 10 ilçenin sınırları içine girmekte, 19 mahalleyi kapsayan 36.453 hektarlık alana yayılmaktadır. Ayrıca rezerv alan sınırları içerisinde İstanbul'un yaşamsal su kaynakları Küçükçekmece Gölü, Sazlıbosna Baraj Gölü, Terkos Gölü'nün bir kısmı olmak üzere toplam 2.954 hektarlık göl alanı da bulunmaktadır. Alanın sadece % 4'ü yerleşim alanıdır. Geri kalan kısımlarının % 50'si etkin bir şekilde ekilen ve biçilen tarım alanıdır. Kanal İstanbul projesine tahsis edilen toplam 36.453 ha alanın mevcut durumda % 43,65'i (15.910 ha) kuru tarım alanı, % 0,55'i (200 ha) mera alanıdır. Alan içerisinde toplam 2491 hektar orman alanı yer almaktadır.⁴ Kanal İstanbul projesi alanı çok önemli arkeolojik ve doğal alanları da içermektedir. Küçükçekmece Lagün Gölü, Sazlıdere Havzası, Terkos Havzası'nın doğusu, Karadeniz kıyısındaki fosil kumulları önemli doğal alanlardır. Bathonea Antik Kenti ile Küçükçekmece lagün havzasında bulunan Yarımburgaz Mağaraları, yeni statüsü nitelikli doğal koruma alanı olarak tanımlanan Küçükçekmece İç Dış Kumsalı, Soğuksu I. Derece Doğal Sit Alanı, Küçükçekmece merkezinde yer alan Rhegion I. ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanları Kanal İstanbul projesinin tehdidi altındaki arkeolojik alanlardır.⁵

Boğazı korumak ve alternatif geçiş olanağı sağlamak üzere geliştirilen bir su yolu projesi olarak gündeme gelen Kanal İstanbul "çilgin projesi", plan raporunda "Sahip olduğu su yolu ve dünyanın en büyük havalimanı projeleri ile özdeşleşen ve bütünlük, öncelikle turizm potansiyelinin ön plana çıkarıldığı, çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirlik ilkelerini mekâna yansıtarak yaşam kalitesini yükselten, İstanbul genelinde gerçekleşen deprem odaklı kentsel dönüşümlere büyük bir ivme kazandıran, bilim ve teknolojiye dayalı ticaret ve hizmet ağırlıklı bir ekonomiye dayanan, küresel ölçekte güçlü ve yeni açılımlar getiren, yaşam kalitesi yüksek yeni bir şehir oluşturmak"⁶ olarak açıklanan amacından da açıkça anlaşıldığı gibi aslında İstanbul'un korunması gerekli yaşam alanlarını "yapılaşmaya açma" projesidir.

6306 sayılı Yasaya dayanan proje, İstanbul genelinde gerçekleşen deprem odaklı kentsel dönüşüm uygulamalarına büyük bir ivme kazandırma iddiasındadır, ancak ticaret ve hizmet ağırlıklı bir ekonomiye dayanan, küresel ölçekte açılımlar getiren, yaşam kalitesi yüksek üst gelir grubuna ve yurt dışı alıcılara yönelik yeni bir yerleşme projesi olarak tanımlanmaktadır. Nüfusunun 500.000'i geçmeyeceği belirtilen "Yenişehir" alanı içerisinde, kentsel yerleşik alan, kentsel gelişme alanı ve özel proje alanı olarak tanımlanan yerleşim alanlarına ek olarak havalimanı, 2. ve 3. derece merkezler, teknoloji geliştirme bölgesi, plan değişikliği ile konuta dönüştürülmesi önerilen lojistik bölge, turizm bölgesi, eko turizm alanı, sağlık turizmi, üniversite alanı, kentsel ve bölgesel yeşil ve spor alanı; kentsel ve bölgesel sosyal altpay alanı, terminal (otogar), kıyı tesisleri alanı gibi işlevler önerilmektedir. Gayrimenkul sektörü yoluyla ekonomiyi canlandırma çabalarının politik bir ürünü olarak ortaya çıkan "Yenişehir projesi" 6306 sayılı Kanunun gereklerine ve toplumun gerçek ihtiyaçlarına yanıt veren bir rezerv alan olarak görünmemektedir. Hangi riskli alanın veya alanların "rezerv yapı alanı" olduğu da anlaşılmalıdır. Alanda yaşayan nüfus sınırlı gelir ve eğitim düzeyindedir ve çoğunluğu sanayi sektöründe işçi olarak çalışmakta, tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla geçinmektedir. Bu nüfusun önerilen projede yaşama şansı olası görünmemektedir ve planda nerede barındırılacağına ilişkin bir öneri de yoktur.⁷

Önerilen proje, araştırılmış ve doğru tasarlanmış bir planlama sürecine dayanmamaktadır. Planlama alanının mevcut arazi kullanımı ve potansiyeli, koruma ilkeleri ve öngörülen kullanımlarla birlikte değerlendirildiğinde, planda tanımlanan ilkelerin gerçekçi olmadığı, İstanbul'un planlama yasası sayılan 2009 onay tarihli 1/100 000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın ilkeleri ile uyuşmadığı, planda öngörülen kullanım kararları ile örtüşmediği ve sürdürülebilir koruma ilkelerine uygun olmadığı görülmektedir.⁸ Önerilen işlevler ve yer seçimleri hatalıdır ve bu nedenle revizyon planları ile uygulamaya geçmeden sürekli değişiklikler önerilmektedir. Projenin İstanbul'un kültürel ve doğal değerlerine, arkeolojik alanlarına, tarım ve orman alanlarına, su havzalarına kısaca İstanbul'un yaşam kaynaklarına tafisi imkansız zararlar vereceği açıktır ve "Kanal İstanbul çilgin projesi"nin hiçbir boyutunda kamu yararı görülememektedir. ❖

NOTLAR

1. ÇŞB, 2019, İstanbul İli Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Değişikliği Plan Açıklama Raporu, İstanbul.
2. ÇŞB, 2019.
3. UAB, 2019, Kanal İstanbul Projesi Kıyı Yapıları, Kanal İstanbul Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu.
4. ÇŞB, 2019.
5. Özar, Yiğit, "Kültürel Miras: Arkeoloji", Kanal İstanbul Çalıştay Raporu, 10 Ocak 2020, İBB, İstanbul, s.91-94.
6. ÇŞB, 2019.
7. Gülersoy Zeren, Nuran, 2020, "Kanal İstanbul - Yenişehir Projesi'nin Şehir Planlama Bakış Açısı ile İrdelenmesi", Kanal İstanbul - Çok Disiplinli Bilimsel Değerlendirme, (ed.) Derin Orhon, Seval Sözen, Naci Görür, İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş., İstanbul. ss.420-447.
8. İBB, 2009, 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, IMP, İstanbul. Gülersoy Zeren, 2020.

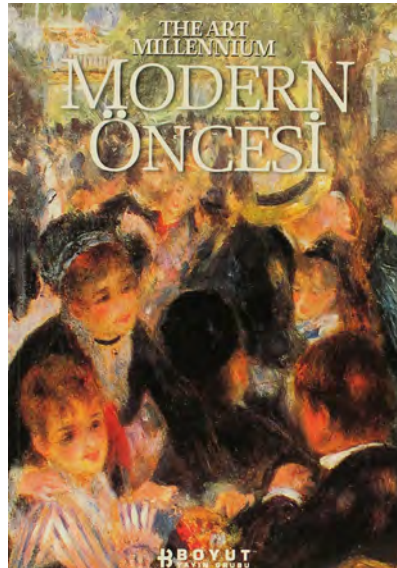
Her Şeyin Bir Öyküsü Olduğunu Anlatan Önder Şenyapılı'nın Ardından

Fatma Korkut

Önder Hoca'yı, genç bir araştırmacı olarak sahaflarda dergi karıştırırken 1990'lı yıllarda keşfettim. Şevki Vanlı'nın kurduğu OR-AN (Orta Anadolu) Yapı-Endüstri Merkezi'nin yayını olan *Yapı Endüstrisi* dergisinin Mart 1972 tarihli "Endüstri Tasarımı" özel sayısını incelerken "Pazarlama ve İşleyim Tasarımı Açısından Renk Kullanımı" başlıklı bir yazıya rastladım. Yazı, derginin yayım danışmanı Önder Şenyapılı tarafından kaleme alınmıştı. Pek çok açıdan cesur ve öncü bir yazıydı. O dönemde kullanılan "endüstri dizaynı" ve "endüstri tasarımı" yerine "işleyim tasarımı" ve "ürün tasarımı" ifadelerini öneriyordu; pazarlama ile endüstriyel tase-

Fatma Korkut
Doç. Dr., ODTÜ
Endüstriyel Tasarım
Bölümü

rim arasındaki güçlü bağa dikkat çekiyordu; bilimsel verilere dayanarak ambalaj tasarımında rengin nasıl etkili bir şekilde kullanılabileceğine örnekler veriyordu. Derginin bu sayısı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi'ne konuk profesör olarak gelen Amerikalı endüstriyel tasarımcı David K. Munro ile Mimarlık Bölümü öğretim görevlisi Serim Denel'in hazırladığı kapsamlı bir "Endüstri Tasarımı" dosyasını içerir. Şenyapılı, bu dosyaya farklı bir bakış açısıyla önemli bir katkı yapar; o dönemde Türkiye'de yeni gelişen bu alanın Türkçede nasıl adlandırılacağından farklı disiplinlerle ilişkisine kadar birçok önemli konuya değinir. Önder Hoca'nın yolu endüstriyel tasarım ile yıllar sonra daha farklı bir biçimde tekrar kesişecektir.

Şenyapılı'nın sanayileşmekte olan ülkelerde tasarımın rolü konusuna yakın durması rastlantı değildi; ODTÜ'lü bir yüksek mimar olarak 1960'lı yılların başında Amerika'ya gitmiş, Pensilvanya Üniversitesi'nde "bölge bilimi" alanında yüksek lisans yapmıştı. Dönüşünde kısa bir süre kamu kurumlarında çalıştıktan sonra gazetecilik ve yayıncılık alanına yöneldi; çeşitli gazetelerde profesyonel olarak çalıştı. Şenyapılı, 1970'li yıllarda kentleşme, Türk toplumu ve kitle iletişim araçları üzerine inceleme kitapları yayımladı. 1980'li ve 1990'lı yıllarla birlikte resim, karikatür, afiş, sinema ve fotoğraf alanlarında çok sayıda inceleme ve yazı kaleme aldı. Uzun bir gazetecilik ve yayıncılık kariyerinin ardından 1992 yılında ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü'nde tam zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı; sinema, medya, sanat ve tasarım alanlarını keşiftiren seçmeli dersler açtı. Şenyapılı, 2000'li yıllarla birlikte sözcüklerin anlamlarına ve tarihsel kökenlerine yöneldi; kentlerin, semtlerin, yiyecek ve içeceklerin, nesnelerin adlarının hikayelerini derledi. Belki de tam burada, Önder Hoca'yı en çok sabırlı ve titiz bir sınıflandırmacı, tutkulu bir ansiklopedist olarak gördüğümü paylaşmalıyım. Birbirine ilgisiz görünen bir dizi tabloyu merak uyandıran bir izlek altında birleştirme ve serimleme becerisine sahipti; gazetecilik sezgilerini de kullanarak çağdaş okuyucunun ilgisini çekecek bir konuyu yakalar, geliştirir, komşu temalara atlayarak araştırmasını yeni ve beklenmedik coğrafyalara taşırdı. ODTÜ Mimarlık Fakültesi'ndeki kırtasiyeye bakan odasında, yazma disiplinini hiç kaybetmeden, pandemi dönemine kadar çalışmayı sürdürdü. Bu dönemde zorunlu olarak evlerimize çekilince, mekânsal bağlarla birlikte, gerek hocalarla gerekse öğrencilerle kurmaya alışkın olduğumuz yoğun iletişim de zedelendi. Önder Hoca'nın aramızdan sessizce ayrılışını belki de bu nedenle kabullenmekte zorlanıyorum. Fakülteye döndüğümde odasına uğrayacağımı, sohbet edeceğimizi, yine gülmeyi başaracağımızı, yeni çıkan kitabının imzalı bir kopyasını karıştırarak odasından çıkacağımı umut etmek istiyorum; çünkü yıllarca biriktirdiği gazeteleri tek tek tarayarak öykü madenciliği yapan olağanüstü insanlar yok artık.¹ ❖

NOTLAR

1. Kuş, Selmin, "Önder Şenyapılı", Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/senyapili-onder> [Erişim: 29.04.2021]

Kapadokya Alanı Hakkında Kanun, Arka Planı ve Koruma Açısından Değerlendirilmesi

Funda Solmaz Şakar

KANUN ÖNCESİ KAPADOKYA'DA KORUMA

Kültürel ve doğal varlıklar bakımından oldukça zengin bir bölge olan Kapadokya, ulusal yasalar ve uluslararası anlaşmalarla koruma altına alınmıştır. Ülkede koruma çalışmalarının en erken başladığı bölgelerden biri olarak ele alınabilir. Kapadokya ile ilgili ulaşılabilen ilk resmî koruma ve planlama eylemi 1968 yılında hazırlanan milli park inkişaf planlarıdır.¹ Fakat dönemin Orman Kanunu² gereği bölgede ormanlık alan olmadığı için Kapadokya milli park ilan edilememiş ve park alanı için hazırlanan planlar uygulamaya konulamamıştır. Bölge çapındaki ilk sit alanı tespitleri ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Yüksek Kurulu (GEEAYK) tarafından 1976 yılında yapılmıştır.³ Bu kararla belirlenen koruma alanları için 1 / 25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (ÇDP) 1981 yılında hazırlanmış ve beraberinde koruma ilkeleri belirlenmiştir.

1982 yılında Turizmi Teşvik Kanunu'nun (TTK) yürürlüğe girmesiyle bölge özelinde daha önce başlatılan turizme yönelik kararlar alınmaya devam etmiştir. 1983 yılında 2863 sayılı KTVKK⁴ ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun yürürlüğe girmesini izleyen süreçte; bölge, 1985 yılında Dünya Miras Alanı (DMA) olarak, 1986 yılında da milli park olarak tescil edilmiştir. (Resim 1)

1999 yılında Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu,⁵ 1976'da belirlenen sit sınırlarını bütüncül olarak yeniden ele alarak bugünkü sit sınırları ve derecelerini büyük ölçüde netleştirmiş, geçici dönem yapılaşma koşullarını belirlemiştir.⁶ (Resim 2)

2005 yılında daha önce belirlenen turizm alanı sınırları değiştirilerek bölgede daha özelleşmiş bir alan Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi (KTKGB) olarak ilan edilmiştir. (Resim 2) KTKGB ilanı ile söz konusu alanda her ölçekteki imar planını yapmaya, yaptırmaya, onaylamaya ve tadil etmeye Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) yetkili kılınmıştır.⁷

2011 yılında 648 sayılı KHK yürürlüğe konulduğundan bu kararnameye dayanarak aynı yıl Nevşehir Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesinde Tabiat Varlıkları Komisyonu (TVK) oluşturulmuş ve alandaki doğal sit sınırları içindeki koruma faaliyetleri bu komisyon tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Doğal sit alanları dışında kalan kentsel ve arkeolojik sit alanlarında ise adı değiştirilen Koruma Kurulu yetki ve görevlerini kullanmaya devam etmiş, çakışan alanlarla ilgili işlemler kurumlar arası imzalanan protokolle yürütülmüştür. Bu durumda, bölgede üst üste binmiş farklı statülerdeki koruma alanlarında (Resim 4) uzun yıllar planlama ve yapılaşmadan sorumlu üç farklı bakanlığın faaliyet gösterdiği söylenebilir: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı.⁸ Ayrıca yine

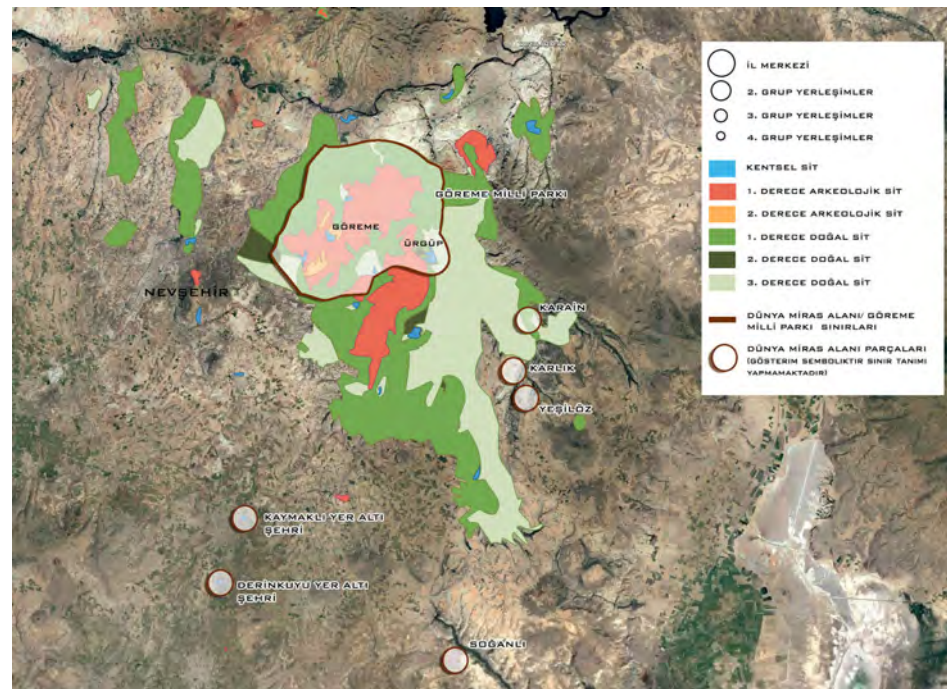
Türkiye'nin önde gelen kültürel ve doğal miras alanlarından Kapadokya'ya ilişkin 2019 yılında yürürlüğe giren 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun ve devam eden süreçte Kanun'la ilişkili olarak yapılan değişikliklerle Kapadokya'da yeni bir koruma dönemine giriliyor. Yazar, alanda yürütülen koruma eylemlerin, ana hatlarıyla aktararak Kanun'un Kapadokya için getirdiği yeni yönetim sistemini ve koruma yaklaşımlarını değerlendiriyor.

alanın belirli bir kısmı 1985'te DMA ilan edildiğinden ve Türkiye, Dünya Miras Sözleşmesi'ne⁹ taraf ülke olduğundan UNESCO'nun da ulusal mevzuatın daha üzerindeki hiyerarşik konumuyla alanın üstün evrensel değerinin korunması bağlamında alana dair söz hakkı olduğu hesaba katılmalıdır.

KAPADOKYA HAKKINDA KANUN'UN ARKA PLANI

Kapadokya'nın korunmasıyla ilgili alana özgü bir yasal düzenlemenin yapılmasına dair ilk öneri 1965 Nevşehir Turizm Planlaması adlı çalışmayla gündeme gelmiştir. Bu çalışmada İmar ve İskân ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından ortaklaşa bir kuruluşun kurulmasına yönelik bir öneri sunulmuştur.¹⁰

Funda Solmaz Şakar
Arş. Gör. Dr.,
Gebze Teknik
Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

1. Dünya Miras Alanı ve Milli Park Alanı sınırları

ÇDP ile ilgili revizyon çalışmalarının 1988'de başlatılması ile birlikte bölgede yetki ve sorumluluğu bulunan kurumlar arasında bir dizi toplantılar düzenlenmiştir. Bunlardan ilki olan Ekim 1988'deki toplantıda bölgenin özel bir statüyle korunması fikri tekrar gündeme getirilmiştir.¹¹ Toplantıda, Kapadokya'nın özel bir yöre olduğu belirtilmiş ve buraya özgü "Büyükşehir" ya da "Bölge Valiliği" statüsüne benzer özel bir statünün verilmesi ya da özel bir kanunun çıkarılması önerilmiştir.¹² Çevre Genel Müdürlüğü'nden ise alanın Bakanlar Kurulu kararı ile "Özel Çevre Koruma Bölgesi" ilan edilmesi ve bölgeye özgü özel kullanım ilkelerinin belirlenmesi önerisi gelmiştir.¹³

1990 yılında UNDP desteği ile gerçekleştirilen Kapadokya çalışma grubunun sonuç raporunda, "Kapadokya Bölgesi Koruma ve Geliştirme Örgütü" adında bir örgütün kurulması önerilmiştir.¹⁴ Raporda söz konusu örgütün, plan-

lama ve uygulamayı yerinde yürüten sürekli bir örgüt olması; planlama ve uygulamayı denetleme yetkilerine ve özel bir fon ile finansman kaynaklarına sahip olması; katımlı bir karar sürecine sahip olacak şekilde örgütlenmesi vurgulanmıştır.¹⁵

1990'ların ilk yarısında, Kapadokya'nın etkin bir şekilde korunması, devam eden ve çıkmaza giren ÇDP çalışmalarında koordinasyonun sağlanması amacıyla toplantılar yapılmaya devam etmiştir. 1992 yılında "Kapadokya'nın korunması ve geliştirilmesi toplantısı" başlığıyla Nevşehir'de bir toplantı daha gerçekleştirilmiş,¹⁶ hazırlanan "Kapadokya Koruma ve Geliştirme Kanun Taslağı" değerlendirilmiştir.¹⁷ Kanun taslağında, "Kapadokya koruma alanı"¹⁸ belirlenerek ve alanın korunmasında sorumlu olacak "Kapadokya Koruma Bölgesi Teknik Müdürlüğü, Yerel Kurul, Koordinasyon Teknik Kurulu, Koordinasyon Yüksek Kurulu" isimli teşkilatların kurulması öngörülmüştür.

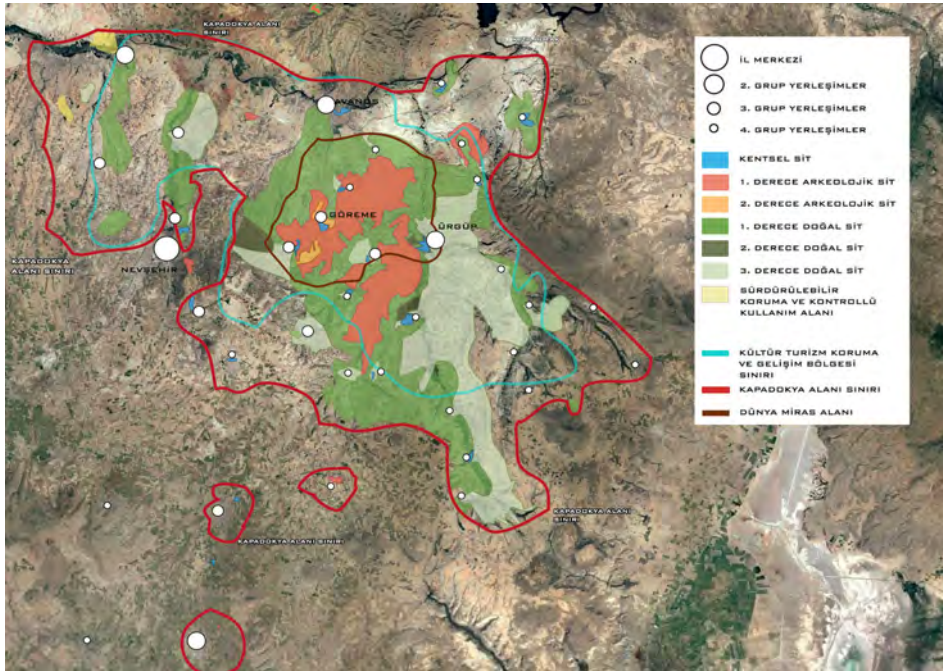
1992 yılında hazırlanan bu kanun taslağı değerlendirildiğinde, Kapadokya'nın korunması ve geliştirilmesi amacıyla dört yeni teşkilat kurulduğu ve koruma süreçlerinin belirli aşamalara bölündüğü görülmektedir. Bu teşkilatlardan ikisi merkezî yönetim bünyesinde, üst düzey bürokratlardan oluşturulmuş ve daha çok strateji, politika oluşturmak ve ilkesel kararlar almakla görevlendirilmiştir. Diğer iki teşkilat olan Yerel Kurul ve Teknik Müdürlük ise alanda doğrudan tespit ve uygulamalar yapan teşkilatlardır. Taslağa göre, görev ve yetkileri tanımlanan bu kurullarla birlikte, Koruma Kurulu'nun da bölgedeki sit alanlarında yetkilerinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu kanun taslağı ile yetki ve görevlerin fazlasıyla bölündüğü, alana dair bütüncül bir yönetim yaklaşımının sağlanamadığı eleştirisi yapılabilir. Bununla birlikte, Koruma Kurulu'nun alanda bilimsel ve özgür karar alabilecek yapısını koruduğunun altını çizmek gerekir. Bu çalışma, taslak olarak kalmış olmasına rağmen, dönemin koruma yaklaşımı çerçevesinde, ülkede alan yönetimi kavramının ele alınış biçimini oldukça iyi bir şekilde temsil etmektedir.

1990'lı yılların sonuna gelindiğinde, Temmuz 1999'da Nevşehir Milletvekili Mehmet Elkatmış, TBMM'ye yazılı bir soru önergesi¹⁹ sunmuş ve Kapadokya'nın korunması için bir kanun hazırlığı olup olmadığını sormuştur. Bu soru önergesine Kültür Bakanlığı'nın verdiği cevapta, 1994 yılında kanun tasarısının²⁰ hazırlanarak Başbakanlığa sunulduğu; ancak daha önce alınan tasarruf tedbirleri dolayısıyla zorunlu bulunmadıkça yeni birim kurulmaması gerektiği ve korunması gereken her yöre için özel düzenlemeler yapılmasının görev ve yetki karışıklığına neden olacağı gerekçeleriyle söz konusu kanun taslağının uygun bulunmadığı belirtilmiştir.

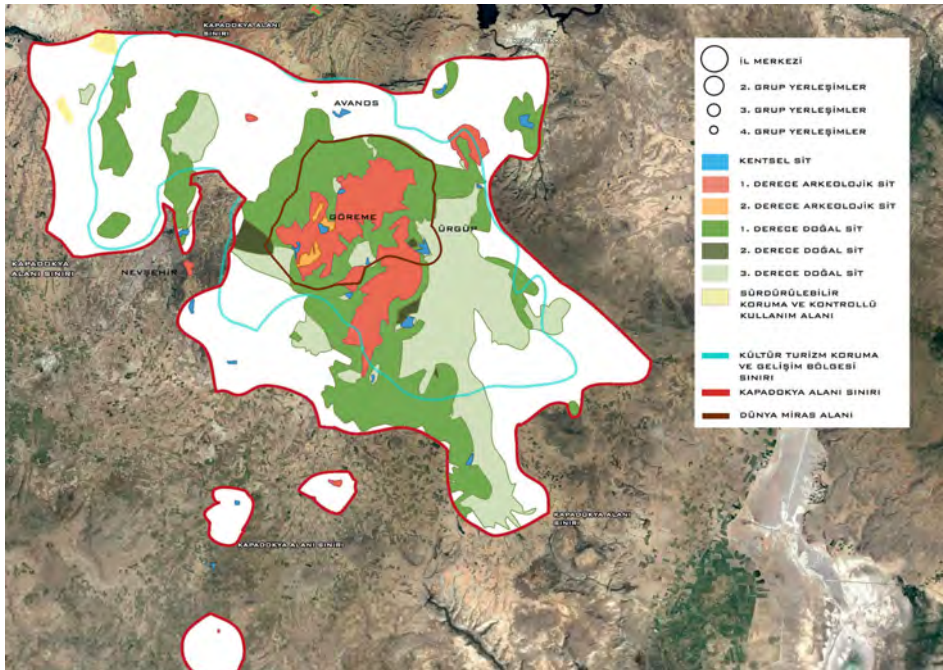
Sonuç olarak, bölgeye özgü bir kanunun çıkarılması ile ilgili ilk taleplerin 1960'lı yılların ortalarında geldiği ve bu tarihten itibaren, böyle bir kanuna duyulan ihtiyacın hem yerel yönetimler hem de merkezî yönetimde Bakanlıklar düzeyinde sıklıkla dile getirildiği, gerekli yasal altyapı hazırlıklarının yapıldığı görülmektedir.

7174 SAYILI KAPADOKYA ALANI HAKKINDA KANUN

7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun (KAHK), 01.06.2019 tarihli 30791 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

2. KTKGB sınırları ve 1123 sayılı karar ile belirlenen koruma alanları

3. 7174 Sayılı Kanun ile belirlenen Kapadokya Alanı

lanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ekinde verilen koordinatlarda “Kapadokya Alanı”nın sınırları çizilmiştir ve alanla ilgili tanımlamalar yapılmıştır. (Resim 3) Alan sınırları büyük ölçüde Nevşehir il sınırları içindeki sit alanlarını ve KTKGB sınırlarını kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Kanun’la ilişkili olarak Ekim 2019’da bölgenin “Göreme Tarihi Milli Parkı” statüsü; 2020 yılı Şubat ayında ise KTKGB statüsü Cumhurbaşkanlığı kararları ile iptal edilmiştir. (Resim 4)

Kanun, Kapadokya’daki kültürel ve doğal değerlerin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, planlanması, yönetilmesi ve denetlenmesine yönelik işlemleri yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla bir İdare ve bu İdare bünyesinde çalışacak Kapadokya Alan Komisyonu kurulmuştur. Kanunda ayrıca, İdarenin hedeflerini gerçekleştirebilmesi için bir araç olarak kullanılabileceği “alan planları” tanımı yapılmıştır.²¹

Kanun’da belirtilen İdareye karşılık gelecek bir kuruluş, kamu tüzel kişiliğine sahip ve özel bütçeli “Kapadokya Alan Başkanlığı” adı ile kurulmuştur.²² Buna göre, Kapadokya Alan Başkanlığı, 2863 sayılı KTVKK kapsamında Nevşehir Koruma Kurulu Müdürlüğü’ne, KUDEB’e ve Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü’ne verilen görev ve yetkileri yürütmekle görevlendirilmiştir.

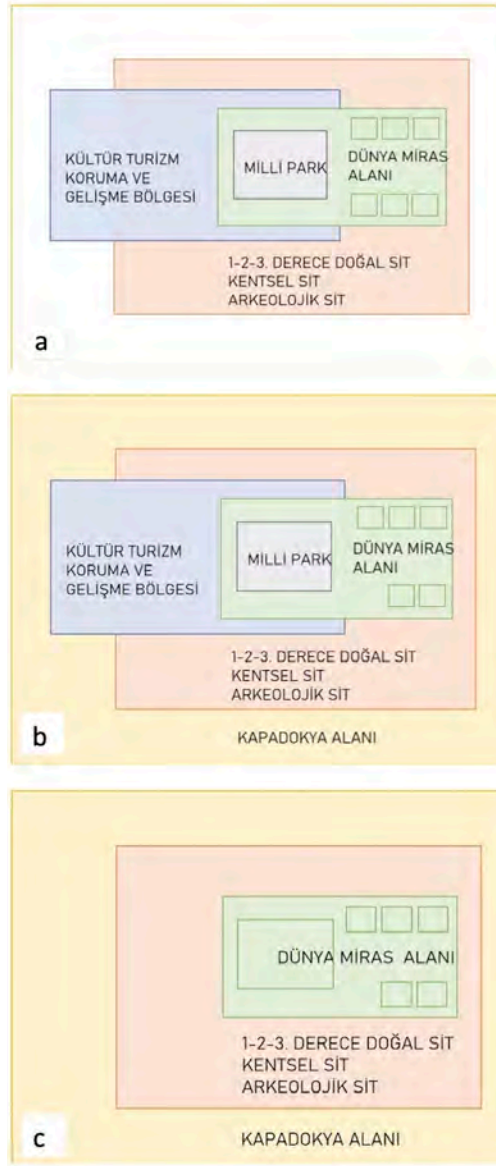
Kapadokya Alan Başkanlığı’nın yetki ve görevleri, “tespit, planlama, onaylama, denetleme, yönetme ve tanıma” başlıkları altında toplanabilir. Buna göre, Başkanlık, alan planlarını yapmak veya yaptırmak ve üst ölçekli planlar haricinde onamak; alan içindeki uygulamaların uygunluğunu denetlemek ve gerekli durumlarda uygunsuz uygulamalara yönelik yıkım vb. işlemleri yapmak ve bu durumlarda cezai işlemleri uygulamakla yetkilidir. İhtiyaç duyulması halinde kamulaştırma işlemlerini yapmak, Hazine ve kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazların satışı, kiraya verilmesi vb. işlemler için görüş bildirmek Başkanlığın diğer görevleri arasındadır.²³

Kapadokya Alan Başkanlığı’nın teşkilatı, Başkanlık, İdari ve Teknik Başkan Yardımcıları ile hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Başkanlık görevi, Nevşehir Valisi tarafından yürütülmektedir. Hizmet birimleri haricinde Başkanlık bünyesinde ayrıca Kapadokya Alan Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun çalışma usul ve esaslarını belirleyen yönetmeliğe²⁴ göre Alan Komisyonu 11 adet asil üye ve 2 adet temsilci üyeden oluşmaktadır.²⁵ Komisyon, alanda Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ile Tabiat Varlıkları Komisyonu’nun yürüttüğü karar alma ve görüş bildirme işlemlerini yürütecektir.²⁶

Kapadokya Alan Başkanlığı özel bütçe ile kurulmuş bir idaredir. Başkanlığa ait mali ve cezai hükümler Kanun ve ilgili kararnamede²⁷ detaylandırılmıştır. Burada dikkat çekici olan ve Alan Başkanlığı’nı diğer alanlardan farklılaştıran idarece verilecek para cezaları, Başkanlığa yapılacak başvurulardan istenecek tutarlarla ilgili hükümlerdir.²⁸

7174 SAYILI KANUN’UN DEĞERLENDİRMESİ

Alan Başkanlığı sistemi ile Kapadokya’da bugüne kadar süregelen çok parçalı ve katmanlı koruma statüleri tek bir kurumun yetki ve sorumluluğu altında toplanmıştır.

4. a) Kapadokya’da koruma alanlarının şematik gösterimi, 2019 öncesi.
b) KAHK’dan sonra koruma alanlarının şematik gösterimi, 2019.
c) Kapadokya’da koruma alanlarının güncel durumunun şematik gösterimi, 2020

Başkanlık, plan yapma yaptırmak ile onaylama yetkisine de sahip olması, kendi özel bütçesinin olması ve ayrıca alanın denetlenmesi ile birlikte idari para cezası verebilecek yetkiye sahip olması dolayısıyla oldukça güçlü bir yapı görüntüsü çizmektedir. Planlama ve koruma ile ilgili işlemler ile onlarla yakından ilişkili turizm ve tanıtım faaliyetleri ile ilgili işlemler de yine idarece yürütülecektir. Böylece, bu zamana kadar farklı kurumlar tarafından yürütülen planlama, onaylama, turizm, denetleme gibi işlemler tek bir kurumun sorumluluğu altında toplanmıştır.

Bu çerçeveden bakıldığında, Alan Başkanlığı, alanda yaşanan bu yetki ve bölge karmaşasını çözebilecek, koruma araçlarını daha etkin ve doğru kullanabilecek bir örgütlenmedir. Öte yandan ilgili Kanun ve ona bağlı olarak kurulan Alan Başkanlığı şemasında kültürel ve doğal miras alanlarının korunması bağlamında bazı tartışmalı noktalar da göze çarpmaktadır.

Bu zamana kadar alanın korunması ile ilgili sorunlardan biri de sorumlu kurumlar arasında eşgüdümün ve sürekliliğin sağlanamıyor oluşudur. Bu kurumların teş-

kilat şemalarında ve kurumsal yapılarında sıkça yapılan değişiklikler alanda bütüncül koruma politikalarının ve stratejilerinin oluşturulmasını da engellemiştir. Kurumlar arası gerekli eşgüdümün sağlanamamasının yanında, merkezî yönetim organlarının da sıklıkla isimlerinin ve yetki alanlarının değiştirildiği görülmektedir. Alanda var olan çok çeşitli koruma statülerinin zaten karmaşık olan yetki ve sorumluluğu, bu alanlardan sorumlu kurumlarda sürekliliğin sağlanamaması nedeniyle daha da zorlaşmıştır. Yeni düzenleme ile Kapadokya'da Alan Başkanlığı görevini, sınırlı sürelerde (2-4 yıl) görev yapacak olan ve genellikle alanı tanımayan İl Valiliği gibi bir makam sahibinin yürütmesi istikrarlı bir yönetim modeline ihtiyaç duyan Kapadokya için bazı olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Alanda yürütülen koruma çalışmalarında ve bu amaçla oluşturulan politikaların gerçekleştirilmesinde Başkanlık makamındaki sürekliliğin önemli avantajları olacağı bir gerçektir. Bu çerçevede, yeni modelde tanımlanan Alan Başkanı'nın korumayla ilişkili bir uzmanlık alanına sahip olması ve bölgeye ve konuya hakimiyeti açısından daha uzun süreli görev alabilmesi sağlanmalıdır.

Kanun'un tanımladığı alan sınırları incelendiğinde ise il merkezinin ve DMA'nın yedi parçasından biri olan Soğanlı yerleşiminin "Kapadokya Alanı" dışında bırakıldığı görülmektedir. Bu koşullarda Kapadokya'da DMA bütüncül bir yaklaşımdan uzak, parçalara bölünerek korunmak ve yönetilmek durumunda kalacaktır. Soğanlı yerleşiminin idari olarak Kayseri'ye bağlı olması nedeniyle Kanun'la ilk etapta Nevşehir ilinin idari sınırlarının gözetildiği düşünülebilir. Fakat, DMA'nın her parçasını ele alan ve bu parçaların bütüncül bir şekilde korunmasını hesaba katan bir koruma çerçeve çizilmesi oldukça önemlidir. Bununla birlikte, önemli kültür varlığı stoku barındıran Nevşehir il merkezinin de Kapadokya Alanı sınırı dışında bırakılması dikkat çekicidir. İl merkezi önemli anıtsal yapılar barındırması yanında, çok sayıda sivil mimarlık eserine de sahiptir. Kale ve etrafında yürütülen çalışmalarda oldukça geniş bir yeraltı şehri de ortaya çıkarılmıştır.²⁹ Söz konusu bu alanın, 2020 yılı başlarında "yenileme alanı" ilan edilmesi ile de bu alanın özellikle Kapadokya alan sınırları dışında tutulmaya çalışıldığı ve burada yürütülecek çalışmalarda Alan Başkanlığı'nın devre dışı bırakılmak istendiği söylenebilir.

Bölgenin tarihsel coğrafyası ve jeolojik yapısı incelendiğinde esasında Kapadokya olarak tanımlayabileceğimiz alanın çok daha geniş bir kültürel peyzaj alanını tariflediği kuşkusuzdur.³⁰ Burada Kapadokya'nın daha bütüncül bir koruma yaklaşımı ile korunabilmesi için Kanun'da sınırları belirlenen bu merkezî alanın dışında, bu alanla ilişkili olabilecek daha geniş bir alan tanımının daha yapılması ve Başkanlık bünyesinde yürütülecek koruma stratejileri ve politikalarının, alanı bu geniş çerçeveden ele alacak şekilde kurgulanması gerekmektedir.

Kanun'un kapsamı ve alan için oluşturduğu koruma yaklaşımında, Türkiye'de alana özgü sayılı koruma kanunlarından olan bu Kanun'un bazı noktalarda 2863 sayılı Kanun'la çelişkili durumlar ortaya çıkardığı söylenebilir. Özellikle Başkanlık bünyesinde kurulan Alan Komisyonu'nun, daha önce faaliyet gösteren Koruma Kurulu'ndan daha farklı bir yapıda kurgulandığı görülmektedir.

Koruma Kurulları, bazı tartışmalı durumlar ortaya çıkarmış olsa da sadece Kapadokya'da değil ülke genelinde 1980'lerin sonu itibarıyla kültür varlıklarının (ve hatta 2011 yılına kadar tabiat varlıklarının da) korunması konusunda kararların bağımsız uzman ekipler tarafından alınmasını sağlamıştır. KAHK ise 2863 sayılı Kanun ile Koruma Kurullarına verilmiş olan yetki ve görevleri bölgede kurulan Alan Komisyonu'na devretmiştir. Alan Başkanlığı bünyesinde, Başkanlığın belirleyeceği uzmanlardan oluşacak bu Komisyonun bağımsız, bilimsel verilere dayalı karar üretebilecek bir yapılanmayla çalışması konusunda güvensiz bir ortam oluşturduğu söylenebilir.³¹ Başkanlık bünyesinde tematik olarak bilimsel danışma kurulları / komisyonları oluşturulabilir, oluşturulmalıdır; fakat alanla ilgili ana kararları alacak organizasyonun daha bağımsız bir kurumsal yapı içinde kurgulanması önemlidir.

Bölgede yürütülen koruma eylemlerinin önemli bir kısmını tek yapı ölçeğinde sürdürülen onarım çalışmaları oluşturmaktadır. Onarım ve restorasyon çalışmaları ile ilgili işlemler yine Komisyon tarafından alınan kararlar doğrultusunda yürütülecektir. Bu noktada, komisyon üyeleri incelendiğinde mimarlık uzmanlık alanından bir ve şehir planlama uzmanlık alanından bir üye olmak üzere, yapılı fiziksel çevreye müdahale ile ilgili kararları alabilecek uzmanlıkta sadece iki üyenin olduğu görülmektedir. Aynı bölgede daha önce faaliyet gösteren Koruma Kurulu'nun iş yoğunluğu da göz önünde bulundurulduğunda Başkanlık bünyesinde kurulan bu Komisyonunda daha fazla mimarlık alanından uzmanın olması gerektiği açıktır. Ayrıca, mevcut mevzuata göre Alan Komisyonunda Ticaret ve Sanayi Odası'ndan da bir üye bulunmakta ve bu üye, özel bir uzmanlık gerektiren ve tarihî yapıların ve çevrelerinin fiziksel anlamda korunması ile ilgili konularda da oy kullanıp karar alabilmektedir. Bu noktada, Komisyonun ve üyelerinin daha çok teknik konularda karar alacak şekilde teşkilatlandırılması ve Komisyon ile birlikte çalışacak ayrı bir eşgüdüm / danışma komisyonunun kurulması; söz konusu Ticaret Odası vb. kurum yetkililerinin bu komisyon bünyesinde görev alması önerilebilir.

Kanun ile ilgili yönetmeliklerle, alan sınırları içinde kalan belediyelerin kendi yerleşimleri için plan yapma ve yap-tırma yetkisinin Başkanlığa geçtiği görülmektedir. İlgili Kanun ile yerel yönetimlerin, alan yönetiminin dışında bırakıldığı söylenebilir. Kanun ve onunla ilgili çıkarılan yönetmeliklerde yerel yönetimlerin Alan Başkanlığı mekanizması içinde nasıl bir yer edineceğine dair herhangi bir madde yer almamaktadır.

Bu durum, Kapadokya'da korumanın yerelle olan ilişkisini olumsuz etkileyecek, evrensel koruma ve planlama ilkeleri ile ters düşecektir. Esasında alana özel çıkarılan bu Kanun'la, alanın daha yerinden/yerelden yönetildiği ve korunduğu savlanabilir; fakat alan için oluşturulan bu idari çerçeve, merkezî yönetimin yereldeki küçük bir ölçeği olarak ortaya çıkmıştır. Bu küçük ölçekli merkezîyetçi tutum, yerel yönetimlerin ve dolayısıyla yerel halkın korumayla olan bağına daha da zayıflatacaktır.

KAHK ile ilgili bir diğer dikkat çekici nokta da alanın denetlenmesi ile ilgilidir. Kanun ve onunla ilgili mevcut yönetmeliklerde denetleme birimi üzerine detaylı bir tanımlama ya da görevlendirme yapılmamıştır. Alanın koruma geçmişi incelendiğinde,³² en önemli sorunların

kaynağında alandaki denetim eksikliğinin ve kontrol-süzlüğün olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Buna rağmen, yeni tanımlanan bu koruma yaklaşımında denetleme ve onunla birlikte işleyecek izleme mekanizmasının nasıl çalışacağı belirsizdir. Alanda ne kadar iyi bir planlama ve yapılaşma çerçevesi çizilmiş olsun, uygulamada etkin bir denetim sistemine ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu yüzden, alanda yeni ve farklı bir denetleme sisteminin oluşturulması ve bu anlamda yerel yönetimlerle iş birliği içinde olunması oldukça önemlidir.

SON SÖZ

KAHK doğrultusunda oluşturulan yeni yönetim sistemi ile alandaki koruma eylemlerinin yasal-yönetmelik işleyişinde temel değişiklikler yapılmıştır. 7174 sayılı Kanun, Çanakkale Gelibolu Tarihi Alanı için yürürlüğe konulan Kanun'dan sonra Türkiye'de bir alana özgü çıkarılan ikinci kanundur.³³ Bu iki Kanun ile birlikte sadece söz konusu alanlarda değil; ülkede korumanın yasal mevzuatı açısından da yeni bir döneme girildiği muhakkaktır.

Kapadokya alanının genişliği ve sahip olduğu kültürel ve doğal miras alanlarının zenginliği göz önünde bulundurulduğunda; tanımlanan bu yetki ve görevleri yürütecek kapsamda bir kurumun tam anlamıyla kurulması ve organize olmasının belli bir zaman alacağı ortadadır. Bu noktada, söz konusu kurumun, kuruluş aşamasından itibaren gerekli donanımlara sahip uzman bir kadro eşliğinde organize olması ve yetki ve sorumluluğundaki işlemleri yürütebilmek için bir planlama dahilinde yol alması oldukça önemlidir. Alanın büyüklüğü ve parçalanmışlığı ile Dünya Miras Alanı içermesi göz önünde bulundurularak korumaya yönelik işlemlerin vakit geçirilmeden hazırlanacak bir planlamayla yürütülmesi gerekmektedir. ❖

NOTLAR

1. Alan henüz milli park ilan edilmeden hazırlanan bu planlardan ilki 1968 yılında, revizyon amaçlı ikinci plan ise ufak değişikliklerle 1972 yılında yayımlanmıştır.
2. 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanunu.
3. Bu karardan önce, 09.03.1974 tarihinde GEAYK, Ürgüp'te bulunan korunması gereken alanları ve yapıları belirleyen 7737 no.lu kararı almıştır. Bu karar sadece bir yerleşim alanını içerdiğinden bölgesel ölçekteki ilk karar 1976 yılındaki A.69 no.lu karardır.
4. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
5. Bu kurum, 1994'te Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu adı ile kurulmuş; 2004'te Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu; 2011'de Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu olarak adlandırılmıştır. Metnin bundan sonraki kısmında sadece "Korumaya Kurulu" olarak anılacaktır.
6. Bu ana karara ek olarak 2000'li yıllarda da küçük ölçekli sit alanı sınır değişiklikleri yapılmıştır: Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 04.07.2012, 325 sayılı karar, 1-3 derece Arkeolojik Sit Alanı ilanı; 10.07.2014, 1174 sayılı karar, I-III derece Arkeolojik Sit Alanı ilanı; 17.10.2014, 1267 sayılı karar, 1-3 derece Arkeolojik-Kentsel, Kentsel- Arkeolojik Sit Alanı ilanı.
7. 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu, madde 7. Bu çerçevede, Haziran 2019'a kadar, Kapadokya'da oldukça geniş bir alana yayılan kültürel ve doğal miras alanları ile birlikte çok sayıda yerleşim alanını da barındıran KTKGB sınırları içinde, yerleşim alanları için hazırlanan imar planlarından turizm kararı içerenler KTB tarafından; içermeyenler ise ÇŞB tarafından onaylanmıştır. Aynı sınırlar içinde çevre düzeni planı gibi üst ölçek planlamalar ise ilgili kurumların görüşü ile ÇŞB tarafından onaylanmıştır.
8. Merkezî alanın bir bölümünün 1986 yılında milli park ilan edilmesi dolayısıyla.
9. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına dair Sözleşme
10. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı & İmar ve İskân Bakanlığı, 1965, **Nevşehir Turizm Planlaması**, Ankara.
11. Toplantı tutanağı, 1988, **22 Ekim Günlü Kapadokya Bölgesi'nin Korunması ve Sorunlarının Değerlendirilmesi Konulu Toplantı**, Nevşehir, s.103, NKTVKK arşivi, K.G.-5 no.lu dosya.
12. Toplantı tutanağı, 1988.
13. Toplantıda ayrıca bölgeye özgü bir kanun çıkarılmasının çözüm olup olmayacağı tartışılmış ve Boğaziçi Kanunu örnek gösterilerek Kapadokya'da

kanundan daha önemli olanın uygulamadaki aksaklıklar olduğu vurgulanmıştır (Toplantı tutanağı, 1988)

14. T.C. Turizm Bakanlığı ve UNDP, 1990, **Kapadokya'da Koruma, Geliştirme ve Tanıtma- Workshop Sonuç Raporu**, Turizm Bakanlığı, Ankara, UNDP. Dışişleri Bakanlığı'nın 19.11.1990 tarihli ve 8793-4806 sayılı yazısı ile bu sonuç raporu ilgili kurumlara iletilerek resmî bir çerçevede kazanmıştır.

15. T.C. Turizm Bakanlığı ve UNDP, 1990, ss. 4-5.

16. 24.08.1992 tarihli toplantı katılımcıları arasında, dönemin Kültür Bakanı Fikri Sağlar ve Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş ile birlikte Nevşehir, Kayseri, Aksaray, Niğde Valileri, Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili müsteşarları, Genel Müdürleri ve Daire Başkanları, Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlığı'nın ilgili Genel Müdürleri, Milli Parklar Genel Müdürü, Özel Çevre Koruma Başkanı, Kayseri KTKVKB başkanı, Bakanlıkların Nevşehir il teşkilatlarının müdürleri, Nevşehir ilçelerinin Belediye Başkanları ve Kaymakamları, Niğde ve Aksaray'ın bazı belediye başkanları ve kaymakamları ile Nevşehir, Aksaray, Kayseri ve Niğde illerinin Milletvekilleri bulunmaktadır.

17. 1992 yılında hazırlanan bu kanun taslağının amacı, 1. maddede şu şekilde belirtilmiştir: Aksaray, Kayseri Nevşehir Niğde illerini kapsayan Kapadokya bölgesinin doğal, tarihî ve kültürel değerlerini kamu yararı gözeterek korumak, geliştirmek, tanıtmak, gelecek kuşaklara ulaştırmak, yörede sosyo - ekonomik kalkınmanın gereği olan yatırımlar için her türlü arazi kullanımı ve altyapı tesisleri ile ilgili kararların, koruma ve kullanma dengesi ilkesinde hareketle belli bir planlama süreci içinde disiplin altına alınmasını ve alınan kararlar için uygulama araçlarının belirlenmesini ve diğer hususlara ilişkin esasların tespit edilmesini sağlamak.

18. Bu alan, kanun taslağında "ekli krokide işaretli alan" olarak belirtilmiş fakat ekteki bu krokiye ulaşılamamıştır.

19. 30.07.1999 tarihli 7/396-1334 esas numaralı yazılı soru önergesi

20. Tasarının tam ismi, "Kapadokya Koruma ve Geliştirme Teşkilatı Kurulması, Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun Tasarısı"dır.

21. Alanın korunması, geliştirilmesi, yönetimi, tanıtılması, koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesi, bölgenin sağlaştırılması, yenilenmesi, açık alan sistemi yaya dolaşımı, taşıt ulaşımı ve altyapı tesislerinin tasarımı esasları ile bölge halkının sosyal ve ekonomik yapısının iyileştirilmesi konularında hedefler, stratejiler ve kararları belirleyen her tür ve ölçekteki planlar, bu kapsamda değerlendirilmiştir.

22. 01.06.2019 tarihli 38 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

23. Bu görevlerle birlikte, Başkanlık alana özgü bazı faaliyetlere yönelik planlama, düzenleme ve denetleme ile ilgili işlemleri yürütmekle de yetkili kılınmıştır. Son yıllarda Kapadokya'da önemli bir turizm aktivitesi haline gelen balonla ticari havacılık faaliyetleri ile alanda yürütülecek turizm amaçlı sportif faaliyette bulunacak turizm işletmeleri bu kapsamda ele alınmıştır.

24. 31.08.2019 tarih ve 30874 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkilî, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik".

25. Üyeler yönetmelikte şu şekilde belirtilmiştir: a) Üniversitelerin arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama / şehir ve bölge planlama, jeoloji ve hukuk ile biyoloji veya kimya bölümlerinden lisans eğitimlerini tamamlayarak mezun olmuş, Bakanlıkça görevlendirilecek, alanında uzman ve en az on yıl deneyime sahip yedi üye, b) Nevşehir İl Özel İdaresi Genel Sekreteri veya Nevşehir İl Özel İdaresinden görevlendireceği bir üye, c) ÇŞB Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne görevlendirilecek, alanlarında uzman birer üye, ç) Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odasınca görevlendirilecek bir üye, d) Görüşülecek konu ile ilgili yer belediye başkanlığından görevlendirilecek bir temsilci üye, e) Görüşülecek konu Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden görevlendireceği bir temsilci üye.

26. Komisyon ayrıca, alanda geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile yürürlükte olan planlara ilişkin her türlü fiziki ve inşai uygulamaya yönelik ve doğal sit alanlarının tescili, sınır değişiklikleri ve yeniden değerlendirilmesine yönelik karar almak; alan için hazırlanan üst ölçekli planları ve üst ölçekli planlara uygun olarak hazırlanan nazım ve uygulama imar planlarını inceleyerek uygun görüş vermek; alanda uygulamaya yönelik imar planları yürürlüğe girene kadar Başkanlıkça hazırlanan geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını inceleyerek onaylamak ile görevlendirilmiştir.

27. 38 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

28. Alan Başkanlığı, Kapadokya Alanı içinde belirlenen koruma kararlarına ve tedbirlerine aykırı davranılması durumunda ilgili kişilere elli bin Türk lirasından iki yüz bin Türk lirasına kadar idari para cezası uygulamaya yetkili kılınmıştır. Alanda kapsamlı yapısal müdahale içermeyen konulara ilişkin belirlenecek tedbirlere aykırılık halinde ise beş yüz Türk lirasından beş bin Türk lirasına kadar idari para cezası uygulanabilecektir. Bu fiiller dışında kalan fakat diğer kanunlarla yasaklanan fiillerin alan sınırları içinde işlenmesi halinde idari para cezaları iki katı oranında artırılacaktır. Bu hükümler uyarınca verilecek idari para cezaları başkan tarafından uygulanacak ve İdareye gelir kaydedilecektir.

29. Kale ve etrafındaki bu alanda son yıllarda çok sayıda sivil mimarlık eseri yıkılmış, bu alandaki kullanıcılar alan dışına çıkarılmış ve onlar için yeni toplu konutlar inşa edilmiştir.

30. Solmaz Şakar, Funda, 2020, Kapadokya Kültürel Miras Alanlarının Değişimi ve Yorumlanması 1960-2020, yayımlanmamış doktora tezi, İTÜ FBE, İstanbul, ss.25-28.

31. 2020 yılının ikinci yarısında kapatılana kadar Nevşehir KVK Bölge Kurulu'nun da Kapadokya alanı dışında kalan kültürel varlıklarla ilgili işlemler için bölgede aktif olarak faaliyetlerini sürdürdüğü, böylece bir yıllık bir süreçte Nevşehir'de korumayla ilgili iki farklı kurulun eş zamanlı olarak yer aldığını vurgulamak gerekir.

32. Detaylı bilgi için bkz: Solmaz Şakar, 2020.

33. Daha çok kentleşme baskısının yarattığı yapılaşma sorunlarına odaklanan ve bütüncül bir alan yönetimi önermeyen Boğaziçi Kanunu bu kapsamda ele alınmamıştır.

Salgın, Mekân, Nekroiktidar

Pelin Tan

İçinde bulunduğumuz pandemi sürecinde hayatın askıya alınmasıyla hükümetin uyguladığı istisna hali, özellikle kentsel mekânlarda ve kırsal alanlarda karşımıza çıkmakta. Yakın dönemde karşılaştığımız ‘istisna’ hallerini tartışmaya açan yazar, bu toplumsal kriz zamanlarında “dayanışmacı bir müşterekleşme siyasetinde birleşme”nin önemine dikkat çekiyor.

1. Diyarbakır Sur Mahallesi’nde beton blok, 2016. Sur çatışmaları ve Tahir Elçi suikastı sonrası birçok sokağı kapatmak için kullanıldı. Bu mimari eleman nekroiktidar unsur olarak, hareketlerimizi kentsel mekânda sınırlıyor ve denetim altına alıyor.

2. Nusaybin Abdülkadir Paşa Mahallesi yaşayanları tarafından tuğlalardan örülen bu duvarlar mimari unsur olarak nekrosiyate karşı direnç mimarlığı örneği. 2016’da bu bölge imha edildi, 6.000 kadar bina yıkıldı, 30 bin kişi evlerini kaybetti. Bu bölgede devlet hızlı bir şekilde yeni lüks konut alanları inşa etti.

Yaşadığımız küresel salgın ırksal, tür - teritoryal eşitsizliği ve beden ötesi varlıklar zincirini görünür kıldı. Özellikle son yıllarda mekâna dair; hem tasarım hem de kuramsal anlamda tartışılan nesne ve fail (agency) odaklı çalışmalar hem de istihraç (extraction) kapitalizmi etkilerini peyzaj ve kent mekânlarında doğrudan deneyimliyormuşuz, COVID-19 salgını sürecinde her ölçekteki mekân üretimini ve etkilerini bize net olarak gösterdi. Salgın, herhangi bir devlet tahakkümünü etkileyen ve egemenin istisna halini keskinleştirdiği, araçsallaştırdığı küresel bir krize örnek teşkil ediyor. COVID-19, istisna ve denetim koşullarını somutlaştırarak bizi 20. yüzyıl biyopolitika / biyoiktidar tartışmalarına geri götürdü. Antropolog Elizabeth Povinelli’nin virüs metaforu ile jeontolojik iktidar / jeontoiktidar kavramları etrafında kurguladığı güncel sömürge, beden ve mekân ilişkisi bize insan odaklı olmayan yeni kuramsal tartışmalar sunuyor ve neoliberal taktiklere dikkatimizi çekiyor: “Yapıp ettiklerimizle ilgili doğrudan sorumluluk alırken insan yaşamının dramlaştırılmasına son verme-

liyiz. Dramlaştırmaya bu şekilde son verme ve sorumluluk alma yeni sorular için bir alan açabilir. Yaşam ile cansızlıktan ziyade, hangi formasyonların varlığını devam ettirdiğimizi ve hangi formasyonları yok ettiğimizi soracağız.”¹ Yaşam ve cansızlık arasındaki ayrım üzerinden tanımlanmış biyoiktidar kavramı karşısında yer alan jeontoiktidar, mekânsal ve peyzajımsı altyapıları nekrosiyasetin merkezine yerleştirir. Dolayısıyla mimari altyapılar, kentler, mekân ve peyzajın üretimi nekrosiyasetin içinde belirleyici rol oynar. (Resim 1, 2)

COVID-19, kent mekânı ve kentselleşmeye dair sorunlarımızı görünür kıldı. Acil durumlar ile normal hukukun askıya alınmasıyla oluşan istisna hali (olağanüstü hal), uzun zamandır kent mekânlarımız ve kent dışı hinterland diye tanımladığımız kırsal ve meralarda uygulanıyor. (Resim 3, 4) Acele kamulaştırma kanunları ve maddeleri; koruma, deprem yasası ve kentsel çatışma kisvesi altında Türkiye’de son 16 senedir birçok kent ve semti yıkıp yeniden düzenliyor.² Michele Lancione ve AbdouMaliq Simone, acil durum ile istisna arasındaki ilişkiye dair COVID-19 etkisinin acil durumun “ölçeğini” daha fazla dikkate almamız gerektiğini işaret ediyor.³ Kırılgan öznelerin yerlerinden edilmesi, konut spekülasyonlarıyla büyüyen balon ekonomiler ve kentler, toplumsal ayrışmanın keskinleştirilmesi mekânsal düzenlemeler ile devlet tarafından üretiliyor. Heterojen neoliberal stratejilerle geniş arazi ve kent mekânlarına kadar çeşitli ölçeklerdeki mekânsal düzenlemeler, kırılgan emeğin çoğalmasına, dışlanan toplumların ezilmesine ve ekolojik hasara yol açıyor. Lancione ve Simone, acil durumun COVID-19 ve sağlık ile ilişkisine dair öznelerin emek / barınma / terörizm etrafında neoliberal ve muhafazakar manevralarla yönetildiğini belirtiyor. Dolayısıyla emek tanımları ve dolaşımı ile biçimlenen kent mekânı; COVID-19 sırasındaki istisna koşulları ile nekroiktidar tahakkümünü daha net bir şekilde ortaya çıkardı.

Nekroiktidar, istisnanın kendini meşrulaştırdığı ve beden üzerinden ayrıştırıcı tahakküm siyasetini sürdürdüğü halidir. Achille Mbembe nekrosiyaseti “yaşam üzerindeki ölümün iktidarı” olarak tanımlar. (Resim 5) Nekrosiyaset direniş, kurban etme ve terör arasındaki yeniden düzenleme hakkı ile ilgilidir ve Mbembe’nin iddia ettiğine göre nekrosiyaset altında bütün koşullar belirsizleşir: “Egemenliğin tatbiki, ölümlülük üzerindeki kontrolün tatbikidir”⁴, “Günümüz dünyamızda, silahların kişilerin azami imhası ve ölü-dünyaların yaratımı için kullanılmasının ve çok fazla sayıda insanın, kendilerine bir yaşayan ölü statüsünü dayatan koşullara bağımlı kılındığı toplumsal varoluşun yeni ve biricik formlarının anlaşılması amacıyla nekrosiyaset ve nekroiktidar kav-

Pelin Tan
Prof. Dr.,
Batman Üniversitesi
Güzel Sanatlar
Fakültesi,
Kıdemli Araştırmacı,
Center for Arts,
Design and Social
Research Enstitüsü,
Boston.

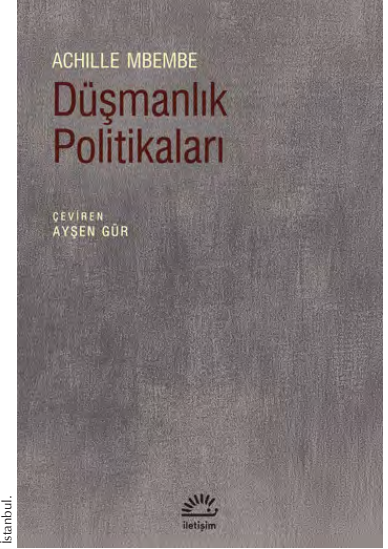

Fotoğraf: Pelin Tan, David Harvey.

4. 20 Mart 2014 tarihli video kaydından bir kare, Diyarbakır'ın önemli doğal havzalarından Hevsel bahçeleri. Dicle nehri ile desteklenen bu alanlarda birçok ufak tarım faaliyeti gerçekleşmekte ve alan hızla kentselleşen peyzaja karşı direnç göstermekte. UNESCO koruması altına alınan Hevsel'in ranta açılmaması için alan pek çok direnişe ev sahipliği yaptı.

Kaynak: Mbembe, Achille, 2020, *Düşmanlık Politikaları* (çev.) Ayşen Gür, İletişim Yayınları, İstanbul.

5. *Düşmanlık Politikaları* kapak görseli

ramlarını önerdim.”⁵ Mbembe'nin açıkladığı ve ileri sürdüğü ölümün gücü, Braidotti tarafından da madalyonun iki yüzü bioiktidar ve nekroiktidar ikiliği olarak tanımlanır. Schmitt ve Agamben'de iktidar, bir istisna hali üzerinden ve ötesinde mekânın veya arazinin hukuki durumunun sömürgeleştirilmesi olarak tatbik edilir. Ancak hem Mbembe hem de Braidotti teorik olarak siyaset, egemenlik ve öznellik arasındaki ilişkinin modernitenin felsefi söyleminden farklı olduğunu öne sürer. Bu fark, insan-sonrası perspektif ve teknopolitikalar, çoklu ve farklı öldürme şekillerini içerir. Braidotti'ye göre, “virüs” ve “salgın hastalıklar” yaşamı tehdit eden birer güç⁶, ve öldürme / ölüm siyasetinin teknolojik enstrümanları. Dolayısıyla 2020 yılında deneyimlediğimiz COVID-19, aslında yönetim ve egemenin mekânsal ayırma ve nekrosiyaset içinde araçsallaştırılması ile ölüm seçeneğini yaşam yerine çoğaltmaktan ziyadedir.

Son yıllarda şahit olduğumuz tüm nekrosiyaset şekilleri ve istisna hallerinin sömürüsü içindeki mekân üretimlerine karşı olasılıklar neler olabilir? Tekrar Povinelli'ye dönersek; jeontoiktidar kavramı ile nekrosiyaset ilişkisinde virüs, yaşam ve cansızlık arasında net tamamlanmamış bir varlıktır: “Yaşam ile cansızlık arasındaki ayrım virüsü tanımlamadığı ya da içermediği için, virüs bu ayrımı yalnızca daha fazla yayılmak adına varoluş düzenlemelerinin enerjilerini başka yöne çevirmek amacıyla kullanılabilir veya göz ardı edebilir.”⁷ Yaşam ve cansızlık arasındaki nekro-siyasette, hem tahakkümün aracı hem de tam tersine bu aralığı yok eden bir dolaşıklık görevi gören ve potansiyellere doğru bizi iten virüs, acaba yerkürenin nekro-siyasetlerinin felaketlerine karşı mekân yaratma potansiyellerini bize sunabilir mi? Pandemi krizi sırasında üretilen farklı ölçek ve bağlamlardaki mekânlara dair tartışmalar ve örnekler sunmaktadır; bir yandan da bizi yaşam ve cansızlık arasında gidip gelen siyasetler hakkında düşündürmektedir. Geçmişte kolera gibi salgınlar, mekân üretimi / tahakküm ilişkisi ve Avrupa faşizmi üzerine mekân tarihi araştırmaları yapmış olan mimar Andrea Bagnato; kapitalist devletlerin temsiliyetinden sistematik olarak dışarıda bırakılan bedenler, ekolojiler ve çeşitli formdaki türdeşliklerin gerçekleşmesinin en önemli karşılıklı

Kaynak: https://saatic.dw.com/image/57347831_401.jpg

3. İkizdere / Rize'de Cengiz İnşaat'ın inşa etmek istediği taş ocağına karşı direniş

tanıma ve dayanışma ile olabileceğini bildiriyor⁸. Bu dışarıda bırakma, ayırıştırma ve sosyal disiplin pratiği, özellikle toplumsal kriz zamanlarında daha da görünür hale geliyor. Buna karşın yapılabilecek olan, ortaklaşan dayanışmacı bir müşterekleşme siyasetinde birleşmek. COVID-19 sürecinde tüm kapatılma ve istisna koşullarına rağmen Amerika'da başlayan ırkçı nekrosiyasete karşı “Black Lives Matter” (Siyah Hayatlar Önemlidir), Beyrut'ta 2019'da başlayan devlet yolsuzluğuna karşı toplumsal protestoların 2020'de limandaki gaz deposunun patlaması sonrası yükselmesi, Türkiye'deki mekânkırma karşı süregiden mahalleler mücadelesi, mülteci dayanışması ve iş cinayetlerine karşı mücadele gibi farklı coğrafyalarda gerçekleşen toplumsal hareketler; nekro-siyasetin yapılandırılmış şiddet ve küresel kırılan emek koşullarına karşı ortaya çıkan birbiriyle ilişkili mücadelelerdir. Bu süreçler bir yandan COVID-19'un, kentsel ekoloji bağlamında kent mekânlarının altyapılarının derecelerinin nekro-siyaset yönetimi ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi görünür kıldığını bize gösteriyor.

Alternatif dayanışma biçimleri ve onarıcı küçük ekonomiler bu süreçte mekân üretimiyle ilişkimizde önem kazandı. Ekonomik büyümeye (küçülme yani

6. Kemeraltı komşu bostanları

Kaynak: http://kemeraltikombost.com/user/pages/06/gallery/MC_2814.JPG

7. Yedikule ve Kuzguncuk bostanları

Kaynak: <https://pbs.twimg.com/media/DZp0T6WUWRC.jpg>

8. *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*; Foucault, Agamben, Hardt-Negri kapak görseli

degrowth kavramıyla ele alınacak)⁹ karşı imece ekonomileri ve mekânlarını tasavvur etmek, üretmek belki çok uzun zamandır romantikleştirilen şehir bostanları gibi pratikleri müşterekleştirme pratiği içinde işler hale getirmek, hem farklı kentsel altyapı esneklikleri üzerinde düşünmek hem de kırılğan özneler ile kırılğanlıklar üzerinden dayanıklılık pratikleri kurmak daha da önem kazanıyor. (**Resim 6-8**) COVID-19 gerçekliği sürecinde ve sonrasında; Franco "Bifo" Berardi'nin önerdiği gibi, Agamben'in geleceğin aşikar bir tarifinden ibaret olan mevcut olağanüstü halin (istisna hali) ötesine geçerek mümkün olanı talep etmek; ayrıca, birikim ve ekonomik büyüme baskısından azade bir toplum oluşturmak önemli.¹⁰ ❖

NOTLAR

1. Povinelli, Elizabeth, 2016, *Geontologies: A Requiem to Late Liberalism*, Duke Press, Durham, Londra, ss.36-37. (Yazarın notu: Kitabın ilk bölümü yaza-

rın izni ile Emre Koyuncu tarafından çevrilmiştir, *ArtıkMekân / Residual Spaces* kitabında yer alacaktır, (ed.) Artıkışiler: Özge Çelikaşlan, Pelin Tan, Alper Sen. İstanbul, 2021.

2. (ed.) Çavdar, Ayşe; Tan, Pelin, 2013, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, Sel Yayıncılık, İstanbul.

3. "Bio-austerity and Solidarity in the COVID-19 Space of Emergency - Episode One", <https://www.societyandspace.org/articles/bio-austerity-and-solidarity-in-the-covid-19-space-of-emergency> [Erişim: 20.04.2021]

4. Achille Mbembe, 2003, "Necropolitics", *Public Culture*, cilt:15, sayı:1, s.12.

5. Achille, 2003, s.40.

6. Braidotti, Rosi, 2007, "Biomacht und nekro-Politik. Überlegungen zu einer Ethik der Nachhaltigkeit", *Springerin*, Heft für Gegenwartskunst, Band XIII Heft 2, Frühjahr, ss.18-23.

7. Povinelli, 2016, s.37.

8. Andrea Bagnato, *Dosya*, sayı:47.

9. (ed.) D'Alisa, Giacomo; Demaria, Federico; Kallis, Giorgos, 2014. *Degrowth - A Vocabulary for New Era*, Routledge.

10. Franco "Bifo" Berardi, "Yıkımın Ötesinde: Olası Bir Sonrası Üzerine Üç Meditasyon", *Dosya*, sayı:47, (Editör: Prof. Dr. Pelin Tan, Genel Koordinatör: Prof. Dr. Nese Gurallar, Ankara, 2020) Ayrıntılı kentsel rapor için, bkz: Saskia Sassen, Edgar Pieterse, Gautam Bhan, Max Hirsh, Ana Falú, Hiroo Ichikawa, Luis Riffó, Pelin Tan, Doris Tarchopoulos, "Cities and Social Progress" in IPSP (Ed.), *Rethinking Society for the 21st Century: Report of the International Panel on Social Progress*, Cambridge University Press. Cambridge, ss.187-224.

Birlikte Tasarlamak Uluslararası Konferans Dizisi Üzerinden 21. Yüzyılın İnsancıl Mimari Üretim Süreçleri

Başak Kalfa Ataklı

TMMOB Mimarlar Odası'nın "Birlikte Tasarlamak" (Designing with People) başlıklı çevrimiçi konferans dizisinin I. ve II. ayakları 16 Mart ve 23 Mart 2021 tarihlerinde gerçekleştirildi.¹ (Resim 1) Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödül Programı (Global Award for Sustainable Architecture) paydaşlığında düzenlenen etkinlik sayesinde, kolektif üretimin tasarım ve uygulamadaki çeşitli yönlerini, daha önce bu programda ödül almış mimarların deneyimlerinden dinleme şansı bulduk. Mimarlar Odası Genel Başkanı Prof. Dr. Deniz İncedayı moderatörlüğündeki etkinliklerde, Uluslararası Mimarlık Ödül Programı Kurucu Başkanı Prof. Dr. Jana Revedin ve Cité de l'Architecture & du Patrimoine Kültürel Gelişim Ofisi Direktörü Marie-Helene Contal açılış konuşmaları yaparak temsil ettikleri kurum ve programların tanıtımlarını yaptılar. İlk etkinlikte Jan Gehl, ikincisinde Anne Feenstra ve Marta Maccaglia kendi deneyimleri üzerinden "Birlikte tasarlamak nasıl mümkün olur?" sorusunu, mimar olmayanların da ilgi duyacağı şekilde bizlere sundular. Sunumların, etkinliğe katılan herkesi mesleğinin insancıl yönünü keşfetmeye daha istekli; sürdürülebilir ve etik yapılaşmaya daha ilgili bıraktığına eminim; en azından benim için bu etkiyi fazlasıyla yarattı.

Konuşmaların ilki 16 Mart tarihinde 2015 yılı Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü sahibi Danimarkalı mimar Jan Gehl tarafından gerçekleştirildi. Yakın zamanda Erdem Erten tarafından Türkçeye çevrilen *İnsan için Kentler (Cities for People)* kitabının yazarı olan deneyimli mimar, "21. Yüzyıl için Yaşanabilir Şehirler" (Liveable Cities for the 21st Century) başlıklı konuşma-

TMMOB Mimarlar Odası tarafından Mart ayında gerçekleştirilen "Birlikte Tasarlamak" (Designing with People) isimli uluslararası etkinlik serisi kapsamındaki her iki etkinlik de farklı coğrafyalardan farklı ölçeklerdeki çalışmalarını görmemize olanak sağladı. İngilizce gerçekleşen etkinliklerin video kayıtları [youtube.com/tmmobmimarlarodasi](https://www.youtube.com/tmmobmimarlarodasi) adresinden ulaşılabilen TMMOB Mimarlar Odası YouTube kanalında hem orijinal dil hem de Türkçe çeviri olarak yer alıyor.

şında, diğer iki konuşmacıdan farklı olarak kent ölçeğinde mimari ve kentsel tasarım bileşenlerini sorguladı. Daha çok kendi çalışmalarının bulunduğu Kopenhag, Sydney, New York, Moskova gibi gelişmiş kent planlamasına sahip olan örnekler üzerinden ilerleyen Gehl, insanların "ölü" şehirlerde "yaşamak" konusunda savaş verdiğine üzülerek değindi.² Bunun nedenleri olarak da modernizm ve arabanın icadını gösterdi. Özellikle modernizmin, insanı tasarım ölçütü olarak ele almayan tavrını eleştiren Gehl, 1960'lı yıllardan önce şehirlerin insanların çeşitli yaşamsal aktivitelerini gerçekleştirmeleri için elzem olan "boşluk"lardan oluştuğunu, artık her kentin birbirinin aynısı "formun modayı takip ettiği komik binalardan" ibaret olduğuna dikkat çekti. (Resim 2) Çoğumuz mimarlık eğitimlerimize temel tasarım dersinde bir tasarım bileşeni olarak doluluk-boşluk ilişkisini irdeleyerek başladık. Tasarım için oldukça

Birlikte Tasarlamak 1

Moderatör
Prof. Dr. Deniz İncedayı
Mimarlar Odası Genel Başkanı

Açılış Konuşmaları
Prof. Dr. Jana Revedin
Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödül Programı Kurucu Başkanı

Marie-Helene Contal
Paris Cité de l'Architecture & du Patrimoine Kültürel Gelişim Ofisi Yöneticisi

Jan Gehl
2015 Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü Sahibi
Gehl Architects Kurucu Ortağı ve Emeritus Prof., The Royal Danish Academy of Fine Arts

"21. Yüzyıl için Yaşanabilir Şehirler"
(Liveable Cities for the 21st Century)

TMMOB MİMARLAR ODASI | 16 Mart 2021 | 16.00-18.00

(İngilizce / Türkçe) Zoom: bit.ly/3e47eYf
Meeting ID: 951 2866 1161 | Password: 430405

(Türkçe) YouTube Canlı Yayın
www.youtube.com/tmmobmimarlarodasi

Birlikte Tasarlamak 2

Moderatör
Prof. Dr. Deniz İncedayı
Mimarlar Odası Genel Başkanı

Açılış Konuşmaları
Prof. Dr. Jana Revedin
Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödül Programı Kurucu Başkanı

Marie-Helene Contal
Paris Cité de l'Architecture & du Patrimoine Kültürel Gelişim Ofisi Yöneticisi

Anne Feenstra
2012 Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü Sahibi
Prof. SPA Delhi

"Dengenin Mimarlığı"
(Architecture of Equipose)

Marta Maccaglia
2018 Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü Sahibi
Semillas Sivil Toplum Örgütü Kurucusu ve Prof. UCAL

"Sürdürülebilir Bir Gelecek için Yaşayan Süreçler"
(Living Processes for a Sustainable Future)

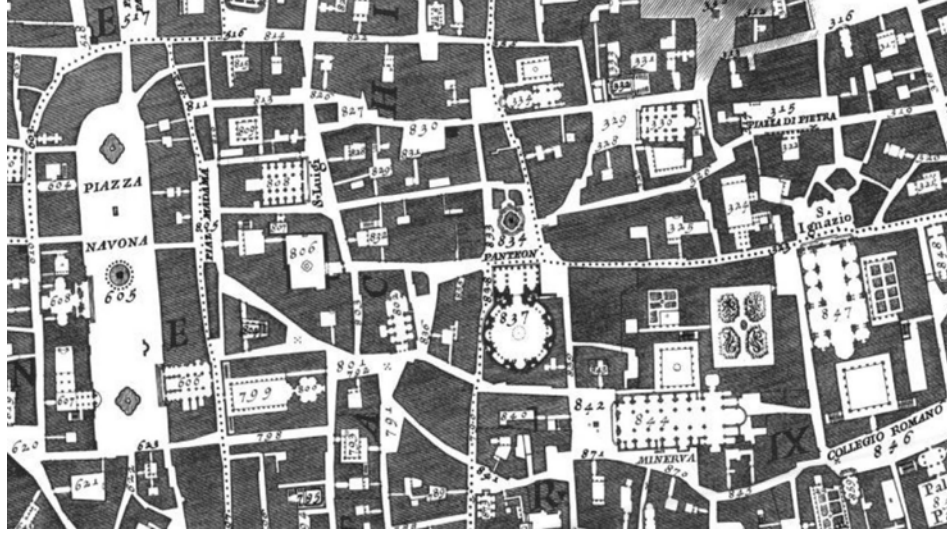
TMMOB MİMARLAR ODASI | 23 Mart 2021 | 15.00-18.30

(İngilizce / Türkçe) Zoom: bit.ly/3e47eYf
Meeting ID: 996 1624 3367 | Password: 449909

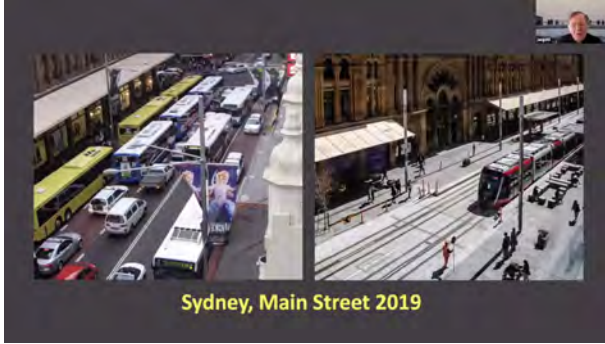
(Türkçe) YouTube Canlı Yayın
www.youtube.com/tmmobmimarlarodasi

1. Etkinliklerin kayıtları [youtube.com/tmmobmimarlarodasi](https://www.youtube.com/tmmobmimarlarodasi) adresinden ulaşılabilen TMMOB Mimarlar Odası YouTube kanalında hem İngilizce hem Türkçe olarak yer alıyor.

Başak Kalfa Ataklı
Arş. Gör.,
Çankaya Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

2. Nollî'nin Roma Haritası, 1748.

3. Birlikte Tasarlamak I, Sydney 2006-2019

4. Birlikte Tasarlamak I, Moskova 2011-2013

5. Birlikte Tasarlamak I, "Ya mimarlık dünyayı değiştirebiliyorsa?" "Aslında değiştirebilir"

önemli olan, birbirini var eden iki kavramın, günümüz yapıllı çevresinde nasıl bu denli göz ardı edildiği başlı başına bir çalışma konusu olmalı. 21. yüzyılın yaşanabilir şehirlerinin 21. yüzyılın salgını olan COVID-19'da açık

alanlara oldukça gereksinimi olduğunu küresel olarak acı bir şekilde deneyimlemekteyiz. Kısıtlamalar, karantınalar gölgesinde kapalı alanlara hapsediğimiz son bir senelik dönemde, kentsel ölçekte park ve bahçeler, konut ve iş yerlerinde ise balkon ve terasların değerini fark etmeyen tek bir insandan bahsedemeyiz. Pandemi sonrası dönemde mimarlar ve kentsel tasarımcıların, açık alan tasarımlarına daha çok yönelmesi şaşkırtıcı olmayacaktır.

Şehir hayatı motorlu araç kullanımının yaygınlaşmasıyla daha hızlı hale gelse de insanların bu durumla ters orantılı olarak hareketsizleşmesi bir sürpriz değil. Sağlıklı bir insanın günde 10.000 adım atması, aktif bisiklet kullanması beklenirken çoğu kentte en yakın markete gitmek isteyen bir insan, genellikle araç öncelikli politikalar yüzünden, çeşitli zorluklar yaşadığı için bu eylemi bile yaya olarak gerçekleştirmek istememektedir. Gehl sunumunda Sydney, Moskova, New York ve Kopenhag'ta uyguladığı yayalaştırma projeleriyle bu olumsuz senaryonun nasıl tersine çevrildiğini gösterdi. (Resim 3, 4) Hareketsiz kentlere daha da atalet katan pandemi dönemi, kamusal alanların çoğaltılması ve iyileştirilmesi konusunda hem planlama ve tasarım disiplinlerinin hem de kent politikalarının gündeminde yer etmesi gerektiğini ortaya koydu. Gehl'in de dediği gibi "önce fikrini, sonra şehirleri değiştir" mottosuyla yaşanabilir şehirleri teşvik edebiliriz. Gehl mimarların bütüncül bakabilme ve değerlendirme yapabilme özellikleriyle, bu mücadelede baş aktör olarak yer alması gerektiğini de ayrıca belirtti. (Resim 5) İnsanı, sosyal hayatı ve insan ölçeğini umursamayan tasarımların takdir edildiği bir dönemden geçtiğimizi vurgulayan Gehl'in, oluşturduğumuz şehirlerin daha sonra bizi dönüştürdüğünü belirtmesi, bende "Acaba dönüşeceğimiz insanlardan mutlu olacak mıyız?" sorusunu uyandırdı. Üretim süreçlerimizin her aşamasında kendimize bu soruyu sormak ve cevaplarıyla yüzleşmek, süreçlerimizi kendiliğinden daha da insancillaştıracaktır.

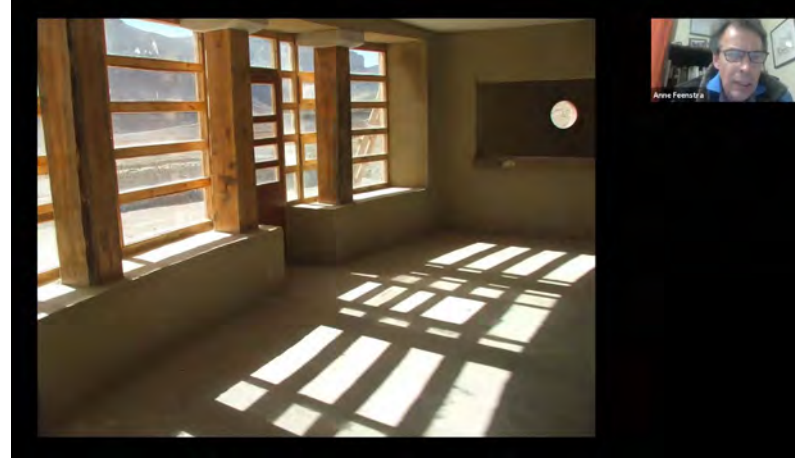
İkinci etkinliğin ana konusunu kırsal alanlarda, insanlarla, insan için mimari üretim yapmak olarak özetleyebiliriz. Etkinliğin ilk sunuşu, 2012 yılı Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü sahibi Hollandalı mimar Prof. Anne Feenstra'nın "Dengenin Mimarlığı" (Architecture of Equipoise) başlıklı konuşması idi. Akademik ve mimari çalışmalarını uzun yıllardır Himalayalar'da gerçekleştiren Feenstra, bir mimarın, dünyadaki en iyi mimarı yani "doğa"yı, dinlerse her türlü şeyi tasarlayabileceğini savunuyor. Afganistan, Nepal ve Sri Lanka'da tasarladığı ve inşa ettiği yapıların öncelikle doğaya, sonra hizmet vereceği topluluğa uygun olmasını şart koşan mimar, tasarımın her aşamasında bu iki girdiyi sürecin etken birer parçası haline getiriyor.

Çağdaş mimarlık geçmişten tamamen uzaklaşıp tasarım fikirlerinin, yapısal sistemlerin ve malzemelerin sadece günümüzü yansıması demek değildir. Uzun yıllar boyu kullanılmış olan bina tipolojileri ve yapım teknikleri, bizlere çok şey anlatabilirler. Feenstra, bu kolektif birikim ile günümüzün getirdiği teknolojik avantajları, çok katılımcılı mimari uygulama süreciyle hayata geçiriyor. Sonuç ürünün fiziksel bağlam içerisinde kaybolan bir "kamuflej mimarlığı" olduğunu, Gehl'in de vurguladığı gibi formun peşinden giderek bağlamına ve kullanıcı

6. Birlikte Tasarlamak II, Anne Feenstra'nın yapılarından, Afganistan

7. Birlikte Tasarlamak II, Anne Feenstra'nın yapılarından, Afganistan

sına yabancılaşan yapılaşma üretilmediğini vurguluyor. **(Resim 6)** Uzun yıllar burada yaşamış insanların, sadece bir proje için görevlendirilmiş, “geçici” olarak o alanla ilişki kuran mimardan teknik bilgi yönünden olmasa bile geleneksel uygulamalar, sosyo-kültürel beklentiler ve işlevsel istekler konusunda daha bilgili ve hak sahibi olduğunu yadsıyamayız. Benzer şekilde, yüzyıllar boyu kullanılmış, erişimi kolay yerel malzemelerin hem dayanıklılık hem estetik hem de maliyet açısından yeni malzemelere kıyasla daha avantajlı olduğu da bir gerçektir. Feenstra geçmişe bağlı kalmanın, güncellikten uzaklaşmak demek olmadığını da savunmaktadır. Bu savın örneğini Afganistan’da uyguladığı bir projesinde görebiliriz. Afganistan’ın ilk çift-camlı pencere sistemini uyguladığı projesinde tüm malzemeler (kerpiç tuğla, mermer kolon başlığı gibi) ve yapım teknikleri yere özgüdür. **(Resim 7)** Feenstra’nın diğer projelerinin de ana unsurlarından olan edilgen güneş enerji sistemleri sayesinde, Himalayalar gibi ulaşımı zor bölgelerde, çevreye tahribatı az, kendi kendine yetebilen yüksek performanslı binalar ve yerleşimler yapılabilmektedir. Bir yapının yüksek performanslı tasarlanması, bina ister büyük ister küçük ölçekli; ister şehirde ister kırsalda uygulanıyor olsun, sürdürülebilir mimarinin en önemli kıstaslarından birini oluşturmaktadır. Bu sayede yapım maliyeti azaltılırken kullanıcı sağlığı ve memnuniyeti artırılmaktadır. Fiziksel çevrenin de minimum zarar gördüğü bu senaryoda her kesim kazanç sağlamaktadır. Nitekim Feenstra’nın ve etkinliğin ikinci yarısında sunum yapan Maccaglia’nın uygulamalarında da bu olumlu sonuçları görmek mümkündür.

Bu tür kapsayıcı mimarlığın üretim süreci, günümüzün hızlı hayatının beklentisine göre çok yavaş kalmaktadır. Bir yıl boyunca, yalnızca uygun malzemeyi bulmak için arazi çalışması gerçekleştirilen bir projenin, kent içindeki veya kompleks projelerde gerçekçi olmadığı düşünülebilir. Fakat düşük nüfuslu yerleşimlerde veya kırsal alanlarda, Feenstra’nın uygulama tekniği toplumu kapsayıcı bir yaklaşım sergilerken, kültürel ve doğal alanların korunmasını da desteklemektedir. Sürdürülebilir planlama stratejileri ile birlikte bu yöntem yerel kalkınmayı da teşvik edecektir.

Avrupa ve Asya’dan sonra etkinliğin üçüncü ve son konuşmacısıyla beraber Güney Amerika’ya uzandık. Pandemi ile birlikte şekillenen yeni hayatımızın

belki de tek olumlu yanı, kilometrelerce ötemizdekiyle ekran üzerinden görüşebilme, bilgi alışverişinde bulunabilmenin kolaylığını keşfetmemiz oldu. 2018 yılı Uluslararası Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü sahibi İtalyan mimar ve akademisyen Marta Maccaglia “Sürdürülebilir Bir Gelecek için Yaşayan Süreçler” (Living Processes for a Sustainable Future) başlıklı sunumuyla Peru Amazonları’nın kırsallarında yere ait ve yerelle birlikte üretilen mimari uygulamalardan bahsetti. Kurucusu olduğu mimari sivil toplum kuruluşu Semillas³ tarafından gerçekleştirilen dört proje üzerinden -Unión Alto Sanibeni Çocuk Bakımevi ve İlkokulu **(Resim 8)**, Santa Elena Ortaokulu, Otica için Yeni Halk Merkezi ve Mazaronkian için Çokamaçlı Sınıf **(Resim 9)**- tasarım süreçlerinde odaklanılan dört temel ilkeye değindi. Bunlar “katılımcı bir süreç, çoklu tasarım stratejileri, çevreden etkilenilen tasarım ve azla çoğu başarmak” olarak özetlenebilir. Feenstra’nın tasarımlarını dayandırdığı kriterlerin Semillas tarafından da merkeze alındığını ancak farklı kültürler için farklı coğrafyalarda yapılan uygulamaların birbirlerinden ne denli ayrıştığını Maccaglia’nın sunumu sayesinde deneyimledik. Bağlama göre değişen insan odaklı tasarım, beraberinde zengin ve sürdürülebilir bir yapı stoku da vaat ediyor.

Kullanıcı gruplarını çocukların oluşturduğu eğitim odaklı bu yapılarda, sürdürülebilirlik kaygısı gözetilirken kullanıcının isteklerinin unutulmaması bana kalırsa bu projelerin en çarpıcı yanı. Çocukların bu mekânları kullanacağı gerçeğini unutmadan, Maccaglia’nın sunumunda alıntılanmış nöropsikolog José Ramón’un “Beynin öğrenmek için heyecanlanmaya ihtiyacı vardır” savının okul yapılarında renkler ve mekânsal çözümlerle mimariye uyarlandığını gözlemlemek mümkün. **(Resim 10)** Zorlu coğrafi koşullarda, estetik kaygıyı es geçmeden, bütçe ve doğa dostu mimari çözümleri tasarım ve yapım süreçlerine kullanıcıları dahil ederek uygulamaya geçirmenin, yaradılıştan meşakkatli olan mimarlık pratiğini kolaylaştırmadığı aşikâr. Yine de sürecin kendisinin ve sonucunun hem mimar hem de kullanıcı için ne denli tatminkâr olduğunu tahmin etmek zor değil.

Birlikte Tasarlamak serisinin özünün “insan” olduğunu söylemek doğru olacaktır. Farklı fiziksel ve sosyo-kültürel bağlamlardaki mimari ve kentsel pratiklere odaklanan her üç sunum, “insan için, insan ölçeğinde,

8. Birlikte Tasarlamak II, Marta Maccaglia'nın kurucusu olduğu Semillas'ın yapılarından, Unión Alto Sanibeni Çocuk Bakımevi ve İlkokulu

Kaynak: <https://www.archdaily.com/935373/unton-alto-sanibeni-nursery-and-primary-school-semillas> [Erişim: 01.04.2021]

9. Birlikte Tasarlamak II, Marta Maccaglia'nın kurucusu olduğu Semillas'ın yapılarından, Mazaronian için Çokamaçlı Sınıf

Kaynak: <https://www.archdaily.com/778505/aula-multifuncional-mazaronkari-ama> [Erişim: 01.04.2021]

10. Birlikte Tasarlamak II, Projelerdeki renk kullanımı

insanla tasarım" vurgusuyla aynı çatı altında bir araya gelmektedir. Mimarlığın insan için olduğunu unuttuğumuz hızlı ve talepkar günümüz meslek pratiğinde, bu etkinlik serisi bizleri etik, katılımcı ve sürdürülebilir üretim yapma konusunda cesaretlendirmektedir.

İnsan odağını kaybetmiş mimari üretimin sonucu olarak ne kullanıcı nitelikli mekânlar kazanmakta ne de biz müdahale etmesek hiçbir zarar görmeyecek peyzaj alanları daha çok korunmaktadır. Bu sebeple, meslek grubu olarak Feenstra'nın dediği gibi mimarlığı bağlamına değer katarak uygulamak ve önerdiği yedi maddeyi, her ne ölçekte tasarım yaparsak yapalım pren-

siplerimiz haline getirmek makul bir uygulama yöntemi olacaktır: araştırma yap, dinle, deneyime güven, doğa ve kültürle bütünleş, sahiplenme duygusu yarat, sorumluluğu bölüştür ve devam ettir. ❖

NOTLAR

1. TMMOB Mimarlar Odası'nın YouTube kanalında yer alan videoların linkleri şu şekilde: Birlikte Tasarlamak I, 16 Mart 2021, İngilizce: <https://www.youtube.com/watch?v=VSb9mTaKX0Q>, Türkçe: <https://www.youtube.com/watch?v=115gkmvVOwo>; Birlikte Tasarlamak II, 23 Mart 2021, İngilizce: <https://www.youtube.com/watch?v=ZddGVNDZlf0>, Türkçe: https://www.youtube.com/watch?v=QQT6xaf_ACg
2. İnsancıl şehir planlamasının öncülerinden Jane Jacobs, 1961 yılında yayımlanan *The Death and Life of Great American Cities* (2011, *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, Metis Yayınları) kitabında modernist şehirlerin ölü şehirler olduğunu belirtmektedir.
3. 10 yıldır Peru Amazonları'nda 8 okul, 2 konut ve 1 toplum merkezi uygulama ofis hakkında detaylı bilgi için www.semillasperu.com [Erişim: 01.04.2021]

Türkiye’de Modern Mimarlık Mirası Gündemi: bilanço 2020

H. İlke Alatlı, M. Aygün Aşık, Şeyda Şen, Zeren Önsel Atala

Modern mimarlık mirasının belgelenmesi ve korunması amacıyla 1988 yılında kurulan, bugün 74 ülkede temsilciliği bulunan Docomomo_International, 2002 yılından beri Docomomo_Türkiye olarak ve bugün sayısı 130’a varan üyesiyle ülkemizde de faaliyet göstermektedir. Docomomo_Türkiye öncelikle, modern mimarlık ürünleri ve bu ürünlerin korunması konusunda karşılaşılan sorunları tanımlamak ve gündemde tutmak için hem bilimsel hem de popüler kamuoyu oluşturmak üzere, bu konuda çalışmalar yapan diğer kuruluşlarla işbirliği içinde kapsamlı envanter çalışmalarına başlayarak bir bilgi-belge merkezi oluşturmayı amaç edinmiştir. Bu bağlamda öne çıkan sorunlar, dönem yapılarına kültür varlığı olarak yasal statü kazandırılması ve özellikle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan yapıların sürekliliğinin sağlanarak korunması ve değerlendirilmesi konusunda yaşanan zorlu süreçlerdir. Docomomo_Türkiye, ilgi alanını oluşturan ve yaklaşık olarak 1920-1980 yılları arasına tarihlenen Türkiye modern mimarlık mirasının belgelenmesi ve korunması için çalışmaktadır. 2004 yılından günümüze her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen “Türkiye Mimarlığı’nda Modernizmin Yerel Açılımları” poster sunuşları ile Türkiye’deki modern mimarlık mirası ürünlerinin bir envanteri oluşturulmakta ve bu mirasın yasal koruma statüsüne sahip olarak korunması ve geleceğe aktarılması konusunda girişimler yapılmaktadır. Docomomo_Türkiye’nin bilimsel alt komitelerini hayata geçirme çalışmaları 2019 yılında başlamış, bu kapsamda 2019 yılında ilk olarak İç Mekân Komitesi, 2020 yılında ise Kent+Peyzaj, Teknoloji, Envanter, Eğitim+Kuram ile Yayın komiteleri kurulmuştur.

Docomomo_Türkiye, 2021 yılından itibaren her yıl düzenli olarak sürdürülecek ve modern mimarlık mirası, tasarım ve şehir planlılığı ürünlerinin korunması konusunda bir önceki yılda öne çıkan konulardan hareketle, gözlemlenen sorunları bilimsel komitelerinin uzmanlık alanlarından bakışla değerlendirecekleri bir etkinlik dizisi gerçekleştirmeye karar vermiştir.¹ (Resim 1, 2)

Etkinlik dizisinin ilk toplantısı, “Modern Mirasın Tartışmalı Rekonstrüksiyonu” başlığı ile 18 Mart 2021 günü Eğitim+Kuram Komitesi tarafından düzenlenmiştir. Can Binan ve Uğur Tanyeli’nin konuşmacı olarak katıldığı toplantı, Deniz Güner ve Ebru Omay Polat moderatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Toplantıda 2020 yılında farklı gerekçelerle yıkılarak yitirilen ve güncel rekonstrüksiyon tartışmalarına konu olan modern mimarlık mirası gündeme taşınmıştır. Modern mimarlık mirasının korunması sürecinde sıklıkla gündeme getirilen rekonstrüksiyon kavramı, kuram ve pratikteki tartışmalar ve gelişmeler bağlamında ele alınmıştır. Öncelikle

Modern mimarlık mirasına ilişkin çeşitli sorunların temellendiği durumların sorgulandığı bilanço etkinliklerinin ilki 18 Mart - 1 Mayıs 2021 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Önümüzdeki yıllarda da sürdürülmesi amaçlanan etkinliği kaleme alan yazarlar, “yüksek risk altında olan modern mimarlık mirasına dair sorunların çok boyutlu olarak tartışılabilirdiği platformların oluşması”nın gerekliliğine vurgu yapıyor.

kavramın anlamı, ortaya çıkış serüveni ve arkeoloji gibi korumanın farklı disiplinlerinde ele alınıp biçimlerine değinilmiştir. Rekonstrüksiyon kavramı, modern mimarlık tarihi içerisinde önemli bir konuma sahip Mies Van Der Rohe tarafından tasarlanan Barselona Pavyonu gibi erken uluslararası örnekler üzerinden, 20. yüzyıl mimarlık mirası açısından değerlendirilmiştir. Öte yandan Türkiye’de özellikle 21. yüzyıla gelindiğinde, kavramın nasıl bir anlam kazandığı yasal ve ideolojik boyutları ile tartışılmıştır. Türkiye’de modern mimarlık mirasının koruma süreçlerinde ortaya çıkan açmazlar, miras değerleri, farklı işlevlere sahip yapılar, malzeme ve yapım sistemleri gibi çok boyutlu karar noktaları açısından ele alınarak değerlendirilmiştir. Yapıların koruma uygulaması süreçlerine varıncaya dek uğradıkları müdahale ve değişikliklerin ortaya çıkardığı özgünlük tartışmaları, uluslararası ölçekteki tutum ve örnekler üzerinden tartışılmıştır. Toplantı, günümüzde ayakta olan modern mimarlık ürünlerinin yıkılıp yeniden inşa

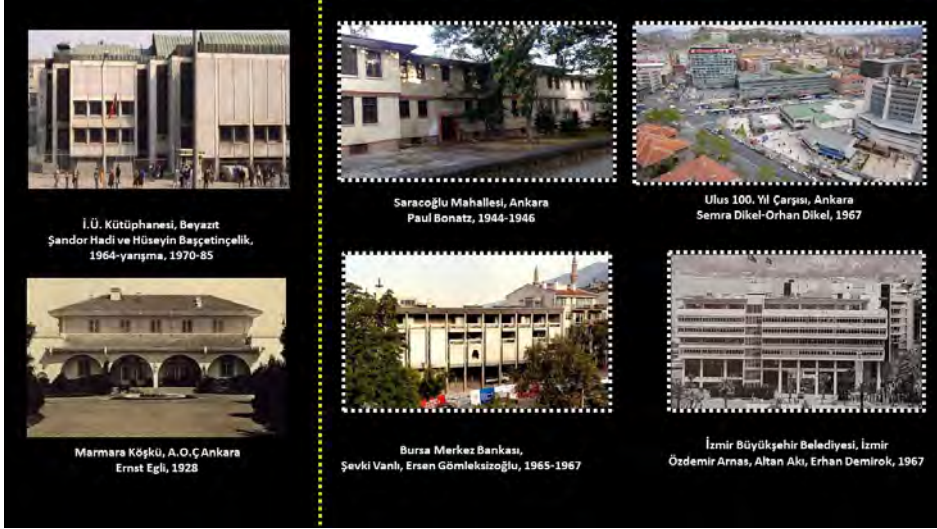
1. bilanço 2020 etkinlik posterleri

H. İlke Alatlı
Arş. Gör., MSGSÜ
Mimarlık Bölümü,
Docomomo_Türkiye
Ulusal Çalışma Grubu
Sekretaryası

M. Aygün Aşık
Arş. Gör., Altınbaş
Üniversitesi
Mimarlık Bölümü,
Docomomo_Türkiye
Ulusal Çalışma Grubu
Sekretaryası

Şeyda Şen
Öğr. Gör., İKÜ
Mimarlık Bölümü,
Docomomo_Türkiye
Ulusal Çalışma Grubu
Sekretaryası

Zeren Önsel Atala
Yarı Zamanlı
Öğretim Görevlisi,
Özyeğin Üniversitesi
Mimarlık Bölümü,
Docomomo_Türkiye
Ulusal Çalışma Grubu
Sekretaryası

2. Gündeme gelen yapı ve kentsel alanlardan bir seçki

edilmesi için alınan kararların ve bu kararların toplumsal boyutunun tartışıldığı son bölüm ile tamamlanmıştır. **(Resim 3)**

Etkinlik dizisinin ikinci toplantısı Kent+Peyzaj Komitesi tarafından hazırlanan “Kentlerin 20. Yüzyıl Katmanlarının Korunması” olmuştur. 3 Nisan 2021 tarihinde gerçekleşen etkinliğe Akın Atauz, Hüseyin Kahvecioğlu ve İclal Dinçer konuşmacı olarak katılmış, Yıldız Salman ve Zeynep Enil moderatörlüğü üstlenmiştir. Etkinlik, 2020 yılında 20. yüzyıl katmanlarını oluşturan çeşitli yapı ve alanların yıkım ve restorasyon çalışmalarıyla gündeme gelen İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir kentlerindeki tartışmalı süreçlerin kısa bir özet sunumu ile başlamıştır. Kentsel ölçekte koruma sorunlarını içeren sunumda, 2020 yılı öncesinde yitirilen yapılardan, İstanbul Beyazıt Meydanı’nı tanımlayan İstanbul Üniversitesi Kütüphane yapısı ve Atatürk Orman Çiftliği’nin ayrılmaz bileşenlerinden Marmara Köşkü’ne değinilerek 2020 yılı gündemine geçilmiştir. 2020 yılı gündemi, Ankara Saraçoğlu Mahallesi’nde uygulanmaya başlanan restorasyon çalışmaları, İstanbul Taksim Meydanı Tasarım Yarışması üzerinden kentsel koruma sorunları, Bursa Hanlar Bölgesi Dünya Miras Alanı adaylığı sürecinde Bursa Merkez Bankası’nın yıkılması ve Bursa ile benzer bir gündeme sahip İzmir Kemeraltı Bölgesi Dünya Miras Alanı adaylığı üzerinden İzmir Büyükşehir Belediye Binası’nın yıkım tartışmaları olarak özetlenmiştir. Koruma planlaması konusunda gerçekleştirilen bir çerçeve sunuş ile devam eden etkinlik, kentlerdeki farklı dönemlere ait katmanların korunması konusunda çevresel, ekonomik ve sosyal olarak sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi gerekliliğini gündeme getir-

3. Eğitim+Kuram Komitesi tarafından düzenlenen “Modern Mirasın Tartışmalı Rekonstrüksiyonu” etkinliğinden

miştir. Kentlerin 20. yüzyıl katmanlarının oldukça problematik bir alana işaret ettiği vurgulanarak, özellikle Türkiye’deki gibi gayrimenkule dayalı bir ekonomik büyüme modeli benimseyen, yıkarak yapma anlayışının egemen olduğu ve koruma yasaları ile çelişen farklı yasal düzenlemelerin bulunduğu ülkelerde, söz konusu katmanın korunmasının güçleştiği dile getirmiştir. Etkinlikte Türkiye’nin başkenti Ankara’nın modern bir kent olarak planlama süreci değerlendirilerek, kentte 20. yüzyıl boyunca farklı dönemlerde oluşmuş yapılar, bu yapıların taşıdığı miras değerleri ve bu değerlerin kentin çok katmanlılığı içerisindeki yerinin önemi vurgulanmıştır. Ulusal yarışmaların, kentlerin 20. yüzyıl katmanlarının üretimindeki yeri ve korunma süreçleri ile ilişkisinin sorgulandığı etkinlikte, kentlerin 20. yüzyıl katmanlarının ideolojik olarak yıkılarak ortadan kaldırılması ele alınmıştır. Meslek profesyonellerinin bu katmanın korunmasının sağlanması konusundaki rolünün tartışıldığı toplantıda, katılımcılardan gelen sorular ve yorumlarla bu konuda mutabakata varılmasının önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Ülke ölçeğindeki ekonomik politikaların kentteki yapıları alanlar ile ilişkisinin, kentlerin 20. yüzyıl katmanları için tehlike oluşturduğunun altı çizilerek, ancak planlama ile bütünleşik bir koruma anlayışının benimsenmesi durumunda kayıpların önüne geçilebileceği sonucuna varılmıştır. **(Resim 4)**

Bilanço 2020 etkinlik dizisinin üçüncüsü “Modern Mirasın Deprem Güvenliği ve Güçlendirilmesi” başlıklı toplantı ile 15 Nisan 2021 tarihinde gerçekleşmiştir. Teknoloji Komitesi tarafından düzenlenen etkinlik Ayşegül Özer ve Bahadır Özcihan katılımı ile Nilüfer Baturayoğlu Yöney ve Oğuz Cem Çelik’in moderatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Etkinlik, Türkiye’de güçlendirme uygulamalarının başlıca sebeplerinden olan doğal afet riskleri bağlamında depremler ve deprem yönetmeliklerinin gelişimi üzerine bir sunuş ile başlamıştır. Yönetmeliklerin, kentlerin 20. yüzyıl katmanlarının ortadan kaldırılması konusundaki etkisine değinilmiştir. Toplantıda, kültürel miras değeri taşıyan yapıların deprem güvenliği ve güçlendirilmesi üzerine farklı güncel yaklaşımlar örnekler üzerinden aktarılmıştır. Çeşitli nedenlerle güçlendirilmesi gerekli görülen yapıların hangi yöntemlerle güçlendirilebileceği detaylı olarak ele alınmıştır. Görece yakın dönemde inşa edilmiş nitelikli betonarme yapıların güçlendirme uygulamaları yurt içi ve yurt dışındaki örnekler üzerinden tartışılmıştır. Yapıların genellikle afet sonrası hasarlar veya strüktürel tasarım hataları gibi nedenlerle güçlendirilmek istendiği vurgulanmış, özellikle kamusal yapılarda güncel yönetmeliklere uymak istenmesinin işlev değişiklikleri ve yapı kapasitesi ilişkisi açısından tartışılması gerekli bir konu olarak ortaya konulmuştur. Öte yandan, yapıların aşırı güçlendirilmesi ve güçlendirme sonrasında taşıyıcı performanslarının düşmesi gibi sorunların da uygulama sonrasında ortaya çıkabildiğine değinilmiştir. Güçlendirme konusunda bilinen geleneksel yöntemlerin yanında çağdaş ve yenilikçi yöntemlerin de bulunduğu, söz konusu yöntemlerin farklı yapı ve koşullarda ele alınmasının hem koruma hem de mühendislik alanındaki gelişmelere katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Etkinliğin sonunda dinleyicilerin katılımcılara yönelttiği sorular üzerinden ilerleyen tartışma bölümü süresince, betonarme yapıların ömrü söyleminin modern dönem yapılarının koruma sürecine nasıl bir etkisi olduğu

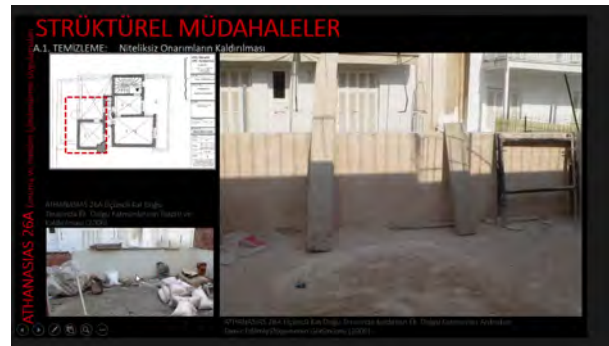
ve inşaat mühendisliği eğitiminde mimarlık mirası ve koruma konularının yetersizliği üzerinde durulmuştur. (Resim 5)

Etkinlik dizisinin dördüncü ve son toplantısı “Yeniden İşlevlendirme ve Modern İç Mekân” başlığı ile İç Mekân Komitesi tarafından düzenlenmiştir. 1 Mayıs 2021 tarihinde gerçekleşen etkinliğe Cengiz Kabaoğlu ve Nimet Özgönül konuşmacı olarak katılmış, Deniz Avcı Hosanlı ve Ebru Karabağ Aydeniz moderatörlüğü üstlenmiştir. Toplantı, korumaya konu olan yapı ve alanlarda uygulanacak müdahale biçimlerinin kuramsal altyapısının özetlendiği çerçeve sunumuyla başlamıştır. Yeniden işlevlendirme konusu, İzmit’te yer alan ve Cumhuriyet döneminin ilk kağıt fabrikası olan Kocaeli Seka Birinci Kağıt Fabrikası’nın Seka Kağıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi olarak yeniden işlevlendirme projesi üzerinden açıklanmıştır. 1936 yılında kurulan fabrika, 2005 yılında alınan kapatılma kararına kadar, bando, radyo, gazete gibi bileşenleri ile şehrin hayatında önemli yer tutan bir merkeze dönüşmüştür. Kapatılma kararı sonrasında uzun bir süre kullanılmayan yapı, hızlı bir bozulma sürecine girmiş, bu süreçte komplekse ait birçok yapı yıkılmış, fabrika aksamının bir kısmı sökülerek satılmıştır. Yapının yeniden işlevlendirme projesinde bir bölümünün kağıt müzesi, bir bölümünün ise bilim merkezi olarak kullanılmasına karar verilmiş, bu kapsamda alanın bütünü için bir master plan hazırlanarak, proje yaklaşımı ve temel tasarım kararları tariflenmiştir. Özellikle endüstri mirası yapı ve alanlarda makine, teçhizat ya da özgün iç mekân elemanları gibi, yeniden işlevlendirme çalışmalarında korunması gerekli değerlerin önemine dikkat çekilmiştir. Toplantıda yeniden kullanım projelerinin kültürel mirasın aktif kullanımını içeren bir koruma stratejisi olarak önemine değinilmiş, bu projelerin yeri anlamayı ve yerin yeniden anlamlandırılmasını da sağladığına dikkat çekilmiştir. Mimarlığın sadece mekân ve form ile ilgili olmadığı, aynı zamanda zamanın tasarım sürecinin önemli bir bileşeni olarak ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Korunacak somut değerlere ek olarak, yapıların tarihsel önemi, sözlü tarih verileri, anılar gibi somut olmayan miras değerleri ve yerin ruhu kavramının, müdahale biçim ve ölçeğini belirlediğine vurgu yapılmıştır. Toplantı, yorumlar ve soru cevaplarla devam etmiştir. Bu bölümde, lisans eğitiminde yeniden kullanıma dair derslerin yaygınlığı tartışılmış, dinleyiciler tarafından farklı üniversitelerin mimarlık ve iç mimarlık eğitim programlarında yer alan yeniden kullanıma dair ders içerikleri paylaşılmıştır. (Resim 6)

Docomomo_Türkiye Çalışma Grubu’nun bu yıl ilk kez düzenlediği “bilanço” etkinlikler dizisinin önümüzdeki yıllarda da sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’de yüksek risk altında olan modern mimarlık mirasına dair sorunların, çok boyutlu olarak tartışılabildiği platformların oluşması önem taşımaktadır. 2020 Mart ayından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi dolayısı ile günlük yaşamdaki pek çok faaliyet çevrimiçi ortama taşınmıştır. Bu durum, özellikle farkındalık ve tartışma alanı sağlama hedefi taşıyan etkinliklerin daha fazla katılımı gerçekleşmesi ve daha geniş bir kitleye ulaşması açısından olumlu değişimlere de aracı olmuştur. Bununla birlikte, önemi sıklıkla vurgulanmakta

4. Kent+Peyzaj Komitesi tarafından düzenlenen “Kentlerin “20. Yüzyıl Katmanlarının Korunması” etkinliğinden

5. Teknoloji Komitesi tarafından düzenlenen “Modern Mirasın Deprem Güvenliği ve Güçlendirilmesi” etkinliğinden

6. İç Mekân Komitesi tarafından düzenlenen “Yeniden İşlevlendirme ve Modern İç Mekân” etkinliğinden

olan çok disiplinli tartışma ve üretim ortamının sağlanması için yüksek bir potansiyelden de söz edilebilir. Docomomo_Türkiye gelecekte de bu tür platformların oluşmasına katkı sağlamaya devam etmeyi hedeflemektedir. Türkiye’deki modern mimarlık mirasının geleceğe taşınması konusunda tüm değerlendirme ve öneriler için Docomomo_Türkiye Çalışma Grubu’na Docomomo_Türkiye web sitesi aracılığıyla ulaşılabilir. ❖

NOTLAR

1. “bilanço 2020” başlığı ile düzenlenen etkinlikler dizisi ve 2020-2021 yılında çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiş olan etkinliklerin kayıtlarına Docomomo_Türkiye YouTube kanalından, gelecek etkinlikler ile ilgili duyurulara Docomomo_Türkiye web sitesi üzerinden ulaşılabilir. Docomomo_Türkiye web sitesi: <http://www.docomomo-tr.org/> Docomomo_Türkiye YouTube kanalı: <https://www.youtube.com/channel/UCRzXQop3Jrni2AGFF-Dwq3Q/featured>

Empatik Bir Topluma Doğru: Yeni Bir İnsanlık Sözleşmesi

Birge Yıldırım Okta

5. İstanbul Tasarım Bienali bu yıl “Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım” temasıyla, sergiler, açık hava yerleştirmeleri ve dijital video serileri olmak üzere üç farklı formatta izleyicisiyle buluştu. 24 Nisan’da gün boyu süren çevrimiçi bir programla sona eren bienalin geçmiş etkinliklerine ilişkin video kayıtları İKSV YouTube kanalından <https://bit.ly/2R10zsp> adresi aracılığıyla izlenebilir.

Günümüzde üretim sektörlerinin verimliliği ve yapıllı çevre ölçeğinin büyümesi sonucu doğaya yaşattığımız tahribatın etkileri, diğer canlılarla birlikte türümüzün de sonunu getirmekte. İstanbul Kültür Sanat Vakfı (IKSV) tarafından düzenlenen 5. İstanbul Tasarım Bienali’nin teması Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım¹, insan davranışlarının neoliberal politikalarla yerküre üzerine yıkıcı etkisini dramatik olarak yaşadığımız bu dönemde insanları diğer canlı türleriyle bağlantılı olmaya, ekolojik süreçleri anlamaya, onların bir parçası olmaya ve yeni ilişkiler kurmaya çağırıyor. Tasarım ve tasarımcının rolünü sıklıkla sorguladığımız ekolojik krizin ivmelenecek dünyayı sardığı, bireyselliğin artarken hakların ihlalinin arttığı, kamusal alan kullanımını yeniden sorguladığımız bugünlerde empatiye dönüş, tasarımcıları salt insan için değil; dünyayla, uzayla, diğer canlılar ve mikroorganizmalarla ilişki kurarak tasar-

lamaya yönlendiriyor. COVID-19 pandemisiyle dijital dönüşüm konusunda çağ atladığımız 2020 senesinde başlayan 5. İstanbul Tasarım Bienali, yerele vurgu yapan yerel üretimleri ve kolektif ekipleri destekleyen bir süreç üretimiyle tamamlandı. Pandemi koşulları ile dijitalleşen bienal programında empatiye dönüş teması altında yer alan pek çok etkinliği halen bienal sitesinden takip etmek mümkün.

Bienal programının bir parçası olan “Eleştirel Yemek Programı” TV kanallarında sıklıkla karşılaştığımız büyük prodüksiyonlu yemek programlarından ilham alıyor. Sanat, tasarım ve mimarlığın dönüştürücü gücünün altını çizen eleştirel yemek programında sürdürülebilir bir gelecek için tasavvurlara, stratejilere yer veriliyor. Uygulamacılar ve düşünürlerin sunduğu bölümlerden oluşan bu program, yiyecek alışverişi, tedariki ve tüketiminin günümüz kültürünü etkileyen ekolojik, ekonomik ve jeopolitik koşullarla ilişkilerini irdeliyor. Aynı zamanda yemek pişirme yöntemlerine, araçlarına, sofraya ritüellerine dair bakış açıları sunuyor.

Bienal programının bir diğer dijital etkinlik platformu “Empati Seansları”. Bu seanslar algısallık, bedenleşme, tasarımın iyileştiriciliği gibi anahtar kelimeler barındıran bir dizi film den oluşuyor. Yerinden edilen göçmenleri, mikroorganizmaların haklarını, insanlarla diğer canlılar arasındaki ilişkileri konu olan bu seanslar kişiyi farklı canlılar veya ötekilerle yeni bağlar inşa etmeye ve empati kurmaya yönlendiriyor.

Birge Yıldırım Okta
Doç. Dr.,
Kadir Has Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

1. İstanbul’un Mikrobik Meyveleri

“Kara ve Deniz Kütüphanesi” ise haritalamalarla temsil edilen araştırma projelerini içeriyor. Akdeniz coğrafyasının değişen sınırları, kullanıcıları, çoklu yaşamları ile katmanlaşan, yok olan veya unutulmuş tohumların, toprağın, balıkların, kolektif mutfakların, yemek tariflerinin, batıl inançların, geleneklerin izlerini sürüyor. Özen ve aktivizmle pekişerek kendini sürdüren kent bostanlarına, ata tohumlarının yaygınlaşmasına, balık stoklarının ve yerel balıkçılığın tükenmesine, iklim değişikliğine direnmek için gerçekleştirilen ağaçlandırma projelerine yer veriyor. “Kara ve Deniz Kütüphanesi”nde yer alan her bir proje dirençli kentler ve sürdürülebilir bir gelecek için ekoloji temelli çözüm alternatifleri oluşturarak iklim değişikliğine başkaldırıyor. Gezegenel kentleşme süreçlerine dair ilişkileri açığa çıkartırken yitirmekte olduğumuz yerel pratikleri, endemik türleri, unutulmuş ritüelleri sergiliyor.

Nur Horsanalı, Ulya Soley ve Eylül Şenses’den oluşan genç küratörler grubunun yürütücülüğünde gerçekleştirilen “Yeni Yurttaşlık Ritüelleri” ise çoğu kamusal alanda yer alan ve farklı karşılaşmalara, buluşmalara imkan sağlayan yerleştirmelerden oluşuyor. Bienalin bitiminden sonra da kente armağan kalacak bu yerleştirmelerin sağlıklı beslenme, tarihî mikrokültürleri keşfetme, sözlü kültür geliştirme, direnişçileri ısıtma, yenilenebilir enerjileri kullanma veya kuşlar, böcekler, bakteriler için bir ada oluşturmak gibi hedefleri var. “Yeni Yurttaşlık Ritüelleri” kamusal alanda sergilenmesi ve geniş bir araştırmanın, tasarım sürecinin veya hikayenin küçük parçaları olmaları bakımından önemli ipuçları barındırıyor. Bu yazıda “Yeni Yurttaşlık Ritüelleri” kapsamında İstanbul’un kamusal alanlarına yerleştirilen “İstanbul’un Mikrobik Meyveleri”, “Çimlendirici”, “Kamusal Terapi Araçları”, “Devrimin Sobası”, “Empatik Toplum Haritası” işlerine yer vermek isterim.

BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ (İSTANBUL’UN MİKROBİK MEYVELERİ)

İstanbul’un Mikrobik Meyveleri, İstanbul bostanlarının tarihini fablarla mikroorganizmaların perspektifinden anlatıyor. Fabları dillendiren ise bir robot papağan. (Resim 1) Çatısı açılıp kapanan renkli bir strüktürün içinden ziyaretçilere seslenen bu papağan İstanbul’un meyvelerinden, boza mayasından ve diğer mikroorganizmalardan bahsediyor. Enstalasyon, sözlü bir kültür geliştirirken, MS 520 yılına kadar uzanan İstanbul bahçelerinden toplanmış mikrobiyal kültürleri ziyaretçilere sunuyor. İstanbul’un bahçecilik mirası ile ilgili bilgiler veren bu papağanın anlatıları İstanbul meyvelerinin tarihine yer verirken meyve kültürlerinin toplandığı yerin dönüşümüne ait bir anlatıyı da içeriyor. Yere özgü bu tarihler iklim değişikliği paralelinde ekolojik, kentsel, toplumsal ve siyasal dönüşümü mikrobik meyveler aracılığı ile sergiliyor. Aynı zamanda iklim değişikliği sonucu besinler ve çevre şartları yolu ile insan bağırsağında yaşanan dönüşüme de işaret ediyor. Proje kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde çeşitli fermentasyon testleri de yapılıyor. Örneğin Langa ve Piyalepaşa’dan toplanan ve proje için üretilen “liyofilize staphylococcus carnosus” kültürünün Fenerbahçe’den toplanan sebzelerle karışımı sonucu fermentasyonu test ediliyor. Proje, sanatçı Orkan Telhan ve Matadero Madrid’in iklim hareketi laboratuvarı Mutant Çevre Anlatıları Enstitüsü’nün (IMNA), İstanbul Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve

2. Çimlendirici

Genetik Departmanı işbirliği ile yürütülmüş. Kokopelli Şehirde ve Nadas İstanbul’un desteğiyle paylaşılacak olan bu kültürler tarihi 1500 yıl önceye dayanan gıda kültürünün üretimden, bağırsaklarımıza, tarihî mikro kültürlerin sürdürülmesini teşvik ediyor.

ÖNCE SAĞLIK! (ÇİMLENDİRİCİ)

Sağlıklı beslenme konusunda çağ atladığımız bir dönem yaşıyoruz. Pandemi süreci bu döneme geçişimizi ivmelendirdi. Bakliyatları fermente ederek tüketme, evde ekşi maya, turşu, kvas, kombucha, kefir yapma, saksıda sebze / meyve yetiştirme süreçlerini tetikledi. Sağlık ve hijyen üzerine odaklandığımız ve hatta ucu obsesyona varan bir sürecin belki de henüz daha ortasındayız. Şimdilerde orta yaşlarını yaşayan, kola, sosis, salam, jelibon, bonibonlarla, sigara dumanının içinde büyümüş olan 1990’ların gençleri daha sağlıklı yaşamak veya dünyaya daha az zarar vermek için yeni diyetlerle (glutensiz, vegan, vejetaryen, alkali, fermente, organik) beslenmeye, vücutlarına aldıkları gıdaların sağlıkları üzerine etkilerini ölçmeye, kendini dinlemek konusunda farkındalıklarını artırmaya başladı. Hayvani gıdalar ile beslenenler, hayvanın ruh halini, neler yediğini, hastalık geçirip geçirmediğini, antibiyotik tüketip tüketmediğini sorgular oldu. Yerel üreticileri destekleme ve iyi tarım ürünleri tüketme çabamız sonucu kimi zaman fahiş fiyatlara sebze / meyve satın aldığımız bu günlerde, pek çoklarımız için çimlendirme ve mikrofilizlerle gıda temin zincirimizi genişletmek güvenli bir yöntem dönüşü.

Gıdaları çimlendirerek mikro filizleri tüketmek antik çağlardan bu yana uygulanan bir yöntem. Antik Mısır’da ölümlerin tabutlarına çimlendirilmiş tohumların konulması, bolluğun ve bereketin sembolü olan Nevroz bayramında “Semeni”² yetiştirmek de çimlendirme ve mikro

3. Kamusal Terapi Araçları

4. Devrimin Sobası

filizlerin önemini vurgulayan ritüellerden⁹. Günümüzde ise çimlendirme bireysel olarak yetiştirdiğimiz ürünü tüketme konusunda ihtiyacın doruk yapması sonucu popülerleşen bir ritüele dönüştü.

Yeni yurttaşlık ritüelleri kapsamında Fenerbahçe Parkı Topluluk Bahçesi'nde yer alan "Çimlendirici" tohumların suyla teması sonucu mikro filizleri üretmeyi ve tüketmeyi teşvik ediyor. Evde çimlendirme metotlarıyla ilgili detaylı bilgilere yer veren videolar⁴ da etkinlik kapsamında yer alıyor. Kamusal bir çimlendirme düzeneği olan çimlendiricinin çalışma prensibi hakkında bilgiler yer alırken çimlendirilmiş mikro filizler de bir yandan sergileniyor. (Resim 2) Çimlendirici kendi kendine yeten kaliteli besin ağlarını teşvik ederken, yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketimini destekliyor.

SANA YAKLAŞABİLİR MİYİM? (KAMUSAL TERAPİ ARAÇLARI)

Kişisel alan (personal space), kişi tarafından algılanan, iki kişi arasındaki fiziksel sınırın görünmez tarifi. Bu görünmez sınır kişiden kişiye değişiklik gösterebilecek bireysel bir kalkan tanımlarken aynı zamanda kültürler ve toplumlar arası farklılıklar göstermekte.⁵ Örneğin, Amerikalılar için bu sınır on sekiz inç ve dört ayak olarak tariflenirken İspanyollar için bu sınır yarım metre olarak genellenmektedir. Türkler için ise böyle bir ortalama sınır yer almamaktadır. Bu farklılıklar da kamusal alanı kullanma hallerimizi dönüştürmektedir. COVID-19 pandemisiyle toplumlar ve kişiler arası farklılık gösteren kişisel alan tanımlamaları ortadan kalkarak bir buçuk metre çapında evrensel bir sınır hepimiz için geçerli oldu. Farklı kültürlerin kamusal alanı kullanma halleri de aynılaştı. Bedenlerimizi iki metrekarelik mekanlara hapsedtiğimiz, birbirimize yaklaşmaktan korktuğumuz pandemi dünyasında "Kamusal Terapi Araçları" birbirimizin bedenlerine tekrar güvenebilmek, kişisel alanımızı yeniden düşünmek ve bireysel olarak tarifleyebilmek için bir dizi terapi aparatı sunuyor. Bu aparatlar COVID-19 mağduru insan türünü, diğerine yaklaşma ve hatta dokunma, sınırları yok ederek yeniden inşa etme konusunda teşvik ediyor. (Resim 3) Toplumsal alan, sosyal alan ve kişisel alanlarımızda samimiyet duygularını pekiştirmeye yardımcı olmak üzere tasarlanmış bu aparatlar bizlere kamusal alanda yabancılar ile geçmiş ritüellerimizi hatırlatmak birbirimize yaklaşmak için bir çağrı.

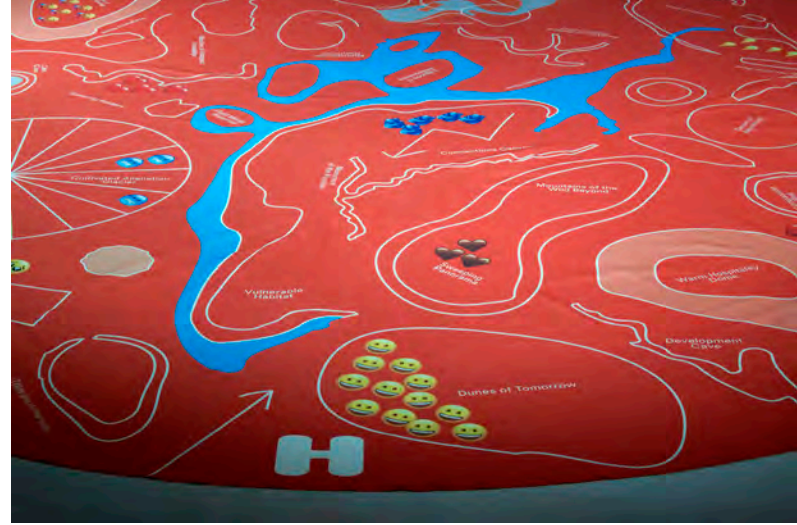
DEVRİM İÇİMİ ISITIYOR! (DEVRİMİN SOBASI)

Kendi tarihlerini yazmak isteyen, haklarını talep eden Lübnanlılar, 17 Ekim 2019'da hükümetin vergi politikalarına karşı başlayan ve uzun yıllardan beri yönetimi paylaşan siyasi partilerin yönetimi terk etmesi talebiyle meydanlarda buluştular. Geçmişte Ukrayna'da, İngiltere'de, Venezuela'da, Bolivya'da, Amerika'da, İspanya'da, Tunus'ta, İstanbul'da gerçekleşen ve birkaç kişiyle başlayıp kitleleri ardından sürükleyen,⁶ umut ağlarının bir parçası olan bu eylem hareketlerinin her biri toplulukların daha çoğulcu yeni kamusal kurma ümidinin bir göstergesi olarak tarihe geçti. Tasarımcılar ise, eylemler sırasında ve eylemler ardından kamusal alan kullanımının çeşitlenmesi ile eylemcilere, direnişçilere veya protestoculara katkı sağlayacak yeni tasarım önerileri geliştirmeyi sürdürdü.

5. Empatik Toplum Haritası

Lübnanlı eylemcilere destek olmak amacı ile tasarlanan Arapça "Sobyat Thawra", "Devrimin Sobası" bir kamusal ısıtıcı. Lübnan'da yaşanan eylemler sırasında sıcaklık yayarak eylemcilerin etrafında uyuduğu, yemek yediği, tartıştığı, eylem planlarını yaptığı bir merkeze dönüştü. (Resim 4) Sobada çay ve kahve yapmak mümkün. Bits to Atoms tasarladıkları bu sobanın tüm çizimlerini çevrimiçi erişime açmış. Dolayısıyla Devrimin Sobası dünya çapında gerçekleşen kamusal alanda hak arayışlarının mekânını kurmaya ve protestocuların içini ısıtmaya aday. Soba kamusal alana yaydığı ısı ile kamusal alanın, politikanın konuşulduğu, tartışıldığı, üretildiği ve deneyimlenerek eyleme geçildiği bir özgürlük alanı olma halini pekiştirmekte. Kamusal alanda zamansal olarak eylem pratiğini artıran soba, Arendt'in, Habermas'ın, Negt ve Kulge'nin bir sahne olarak bireylerin kendilerini gerçekleştirebildikleri, politik ve çoğulcu kamusal alanın inşasını destekliyor. Bu açıdan bireylerin oluşturacağı "topoi" sobanın ısı ile yayılma potansiyeline sahip.

EMPATİ İÇİN BİR KARTOGRAFYA

Tereza ve Vit Ruller tarafından kurulan The Rodina isimli stüdyonun üretimi olan "Empatik Toplum Haritası" hayali bir dünyanın krokisi. Harita üzerinde yer alan sınırlar dünya dışı meteorolojik hava akımlarının betimlemesi. Rodina tarafından kurgulanan bu farklı diyar, kişiyi bir oyunun içine sokuyor. Johan Huizinga'nın *Homo Ludens* başlıklı kitabından ilham alan "Empatik Toplum Haritası" oyunun kültür üretimi için vazgeçilmezliğini vurgulayarak ziyaretçileri oyuna davet ediyor. (Resim 5) Bu oyun, çok uluslu şirketlerin bir öğretisi olan ağ oluşturmak (networking) yerine ağ örmeği yücelten (net-weaving) muhalif bir serbestliği barındırıyor. Oyunda dayatmacı öğretiler ve tahakkümcü politikalar yerine kurulan serbest iletişim ağları yeni bakış açıları ve empatiyi beraberinde getiriyor. Bu açıdan harita Donnaway'in betimlemesindeki ortak yer olan doğanın bir temsili gibi.⁷ Bu ortaklık empatiyi, yeni ilişkileneceklerini beraberinde gerektirmekte. Rodina tarafından kurgulanan bu yerde "Arkadaş Canlısı Hayaletler Ormanı",

"Hamilelik Yuvaları", "Akışkan Zihinler Şelalesi", "Şefkat Sisi", "Veri Harabeleri", vb. gerçeküstü pek çok yer tasviri var. Bu kurmaca isimler üzerinde dolaşırken, izleyici oyunun bir parçasına ve performansçıya dönüşüyor. (Resim 5) "Empatik Toplum Haritası" izleyici ile buluşunca tamamlanıyor.

5. İstanbul Tasarım Bienali "Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım" iklim değişikliğine paralel yitirdiklerimiz, yaşadığımız tuhaf zamanları, birlikte yaşadığımız diğer canlıları, ekonomik eşitsizlikleri, yerinden edilmeleri, tasarımcıların üretimleri, araştırmaları ile yeniden yorumluyor. Hashim Sarkis'in Venedik Mimarlık Bienali'nin temasını açıklarken söylediği gibi "Bu dünyada yaşayabilmek için yeni bir mekânsal sözleşmeye ihtiyacımız var". Bu sözleşme için empati kavramı ahlaki bir pusula niteliğinde. "Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım" teması çerçevesinde 5. İstanbul Tasarım Bienali iklim krizinin, ekonomik eşitsizliklerin, siyasi bölünmelerin, ideolojik çatışmaların dünyasında empatik bir toplum için tasarımcıların ortak yaşam alanları hayal etmesine yönelik, küçük fakat umut vadeden bir adım niteliğinde. ❖

* Görsellerin kullanım izni İKSV'den alınmıştır.

** Tüm fotoğraflar Kayhan Kaygusuz tarafından 2021 yılında çekilmiştir. Detaylı bilgi için: İKSV Medya, <https://www.iksvphoto.com/album>

NOTLAR

1. Bienal künyesi için, bkz: <https://empathyrevisited.iksv.org/tr/5-istanbul-tasarim-bienali/mutfak>
2. Arslantürk, Akyıldız, 2018, *Kafdağı*, cilt:3, sayı:1, ss.1-18.
3. Semeni için mercimek veya buğday gibi bitkilerin tohumları, bir kabin içerisinde bayramdan önce ekilerek çimlendirilir, bu tohumdan bayram günü "Halse" adı verilen yemek veya "semeni" denilen tatlı yapılır. Akyıldız, 2018, s.15.
4. "Yeni Yurttaşlık Ritüelleri Atölyeleri: Mikro Filizler ve Mikro Yeşilliklere Giriş", <https://www.youtube.com/watch?v=bzWFbC0oJgE>
5. Hediger, H., 1961, "The Evolution of Territorial Behaviour", *Social Life of Early Man*, (ed.) S. L Washburn, Viking Fund Publications in Anthropology, New York, sayı:31.
6. Yıldırım, Birge, 2015, "Türkiye'de Devlet ve Kamusal Alan Üzerine", *Mimarlık*, sayı:382.
7. Haraway, Donna. 2010, *Başka Yer*, (çev.) Güçşal Pular, Metis Yayınları, İstanbul, s.255.

2021 Pritzker Ödülü Anne Lacaton ve Jean-Philippe Vassal'a Verildi: "Yıkmak Bir Şiddet Eylemidir"

Çağda Türkmen
Mimar

1979 yılından beri her yıl verilen Pritzker Ödüllerini bu yıl, halihazırın kıymetine yönelik inatçı bir inanç besleyen Anne Lacaton ile Jean-Philippe Vassal kazandı. Lacaton, mimari yaklaşımlarını şu şekilde ifade ediyor: "Yıkmak, kolay ve kısa vadeli bir karardır. Pek çok şeyin israfıdır: enerji israfıdır, malzeme israfıdır, tarih israfıdır. Üstelik topluma da epey olumsuz bir etkisi olur. Bizim için bu, bir şiddet eylemidir."

Pritzker Mimarlık Ödülü 1979 yılından beri HYATT Vakfı tarafından veriliyor. Ödül, yeteneklerini, vizyonlarını ve mesleki bağlılıklarını eserleriyle somutlaştıran, mimarlık sanatı yoluyla insanlığa ve yapıcı çevreye tutarlı ve önemli katkılar sağlamış mimarları yaşarken onurlandırmayı amaçlıyor. Vergiden muaf 100.000 Amerikan doları para ödülüne 1987 yılına kadar Henry Moore heykelleri eşlik etmiş. **(Resim 1)** Bu tarihten beri de Vitruvius üçlemeli meşhur madalyon takdim ediliyor. Cindy ve Jay A. Pritzker çiftinin kurduğu vakfın başkanı, oğulları Thomas J. Pritzker. Ödül komisyonu başkanlığını ise 2005 yılından beri Martha Thorne yürütüyordu. Ancak Ekim ayında yapılan açıklamayla¹ Thorne'un görevi bu yıl Manuela Lucá-Dazio'ya devredeceği açıklandı. Thorne, danışman olarak sürece katkıda bulunmaya devam ediyor.

Her yıl davetle oluşturulan ödül jürisi eğitim, mimarlık, sanat, hukuk gibi çeşitli uzmanlık alanlarında en az beş, en çok dokuz kişiden oluşuyor. Komisyon başkanı ve danışmanlar da jüride yer almakla birlikte oylamaya ka-

tilmiyor. Jüri, güz dönemine kadar gelen aday tavsiyeleri arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin değerlendirme yapıyor ve bahar döneminde yılın kazananını açıklıyor. Resmî ödül töreni geleneksel olarak değerli bir mimari yapıda² ve davetli konukların katılımıyla gerçekleşiyor. Ev sahibi devlet başkanının konuşmasını jüri başkanının yorumları, vakıf başkanının takdimi ve ödül sahibinin kabulü izliyor. Ödül sahibi ayrıca bir sonraki yılın komitesinde yer almaya hak kazanmış oluyor. Süregelen salgın koşullarından dolayı geçtiğimiz yıl ödül töreni ilk defa çevrimiçi olarak gerçekleşti.³ İki kadın mimarın, Yvonne Farrell ve Shelley McNamara'nın, ödüllerine kavuştukları tören, video konferans olarak yayımlandı. Böylece ilk defa bir Pritzker ödül töreni her yerde ve herkes tarafından aynı anda izlenebildi. 2021 töreni, bu yazının hazırlandığı tarihlerde henüz duyurulmamıştı. Ancak paylaşılan içeriklere bakılırsa⁴ törenin en azından çevrimiçi bir yönünün olması bekleniyor.

2021

Bu yıl Alejandro Aravena başkanlığında toplanan jüri üyeleri şöyle: Barry Bergdoll, Deborah Berke, Stephen Breyer, André Aranha Corrêa do Lago, Kazuyo Sejima, Benedetta Tagliabue, Wang Shu, yeni direktör Manuela Lucá-Dazio ve danışman Martha Thorne. Yazının başlığında gördüğünüz üzere, jürinin 49. ve 50. ödüllere Fransız mimar / akademisyenler Anne Lacaton ile Jean-Philippe Vassal'ı layık bulduğu açıklandı. **(Resim 2)** Jüri raporunda, ikilinin salt modernizmin mirasını yenileyen bir yaklaşım değil mimarlık mesleğine de yeni bir tanım önerdiği ifade ediliyor. Lacaton ile Vassal, ekolojik ve sosyal sürdürülebilirlik örneklerini ekonomik, estetik, etik ve şeffaf bir biçimde uyguladıkları için ödüllendirilmiş. Bu seçim, Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) "Daha İyi Bir Kentsel Geleceğe Doğru" belirlediği 2020

Kaynak: Henry Moore Vakfı, LH 756 cast 0

1. Mimarlık Ödülü, 1979

Fotograf: Laurent Chaleet

2. Anne Lacaton ile Jean-Philippe Vassal

Dünya Mimarlık Günü temasıyla⁵ da paralellik gösteriyor. Eğitim, kültür ve aktivite mekânları, kentsel strateji çalışmaları, kamusal, kolektif ve dönüştürülmüş yaşam alanlarını araştıran⁶ ikilinin raporda en çok üzerinde durulan projeleri, özel ve sosyal konutlar. Bu yapılarda, özellikle de mekânsal organizasyonun yeniden kurgulandığı dönüşüm projelerinde, kullanım değeri zamanla aşınmış toplu konut bloklarını yıkımdan koruyan ve mevcut kullanıcıların yaşam kalitelerini ekonomik müdahalelerle artıran bir hassasiyet görülüyor.

Frédéric Druot ile birlikte 2011 yılında gerçekleştirilen Paris 17° Tour Bois le Prêtre konut bloğu dönüşümü, 1960'larda yapılmış 96 daireli bir konut bloğunu yeniden kullanıma kazandırma projesi olarak karşımıza çıkıyor. Burada orijinal beton cephe daha şeffaf olarak yeniden yorumlanmış (Resim 3) ve 17 katlı blokta bulunan dairelerin her birine yarı açık "kış bahçeleri" eklenmiş. (Resim 4) Böylece 21. yüzyıl kullanıcılarına "kasvetli" gelebilen eski oturma odaları, şehir manzarasına uzanan açıklıklara kavuşmuş. Jüri bu düzenlemeyi yalnızca sosyal konut estetiği açısından değil, kullanıcıların kent hakkı kazanımları açısından da olumlu buluyor.

Frédéric Druot ve Christophe Hutin ile birlikte 2017'de tamamlanan Bordeaux Grand Parc G, H, I binalarının dönüşümü (Resim 5) de yine 1960'larda yapılmış bir sosyal konut projesinin 530 dairelik kısmında uygulanmış. Bina sakinlerini yerinden etmeden, ekonomik, sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik hedefleriyle hem kullanım alanlarını büyüten hem de dairelerin kentle etkileşimini artıran bir yaklaşım sergilenmiş. (Resim 6) Jüri bu yaklaşımı, modern sosyal konut fikrinin günümüz görselliğinde yeniden icadı olarak değerlendiriyor.

1993 yılında tamamlanan ve Güneybatı Fransa - Floirac'da yer alan Latapie Evi ise benzer bir yaklaşımı bu defa dönüşüm sürecinde değil yeni yapıda sergiliyor. Müstakil konut, iki çocuklu bir aile için düşük maliyetle tamamlanmış. Caddeye bakan, mahalle dokusuna uyumlu ve hareketli cephe elemanları (Resim 7) ile bahçeye bakan, yapıya enerji tasarrufu da sağlayan ek mekânı (Resim 8) kullanıcılarının ışık, şeffaflık, mahremiyet, güvenlik ve havalandırma gibi ihtiyaçlarını karşılıyor.

Paris'teki Palais de Tokyo müze yenileme projesi ilk olarak 2001 yılında tamamlanmış. 2012 yılında ise yapıya bir "çağdaş yaratı alanı" programı dahil edecek ikinci faz

çalışmalarına başlanmış. Bu ikinci yenilemenin dolaşım, sergileme, atölye, hatta depolama mekânlarının, mevcut yapının imkanlarından beslenen, zengin bir çeşitlilik yarattığı görülüyor. (Resim 9)

Fransa - Dunkerque'te yer alan FRAC Nord-Pas de Calais Çağdaş Sanat Tesisi, 2013 yılında tamamlanmış

3. Paris 17° Tour Bois le Prêtre konut bloğu dönüşümü, cephe

4. Paris 17° Tour Bois le Prêtre konut bloğu dönüşümü, kış bahçesi

5. Bordeaux Grand Parc G, H, I binalarının dönüşümü, cephe

6. Bordeaux Grand Parc G, H, I binalarının dönüşümü, ara mekânlar

7. Latapie Evi, cadde cephesi

8. Latapie Evi, bahçe cephesi

olup eski bir tersane yapısının hem doğrudan kendisinin dönüşümünü hem de bu yapı örnek alınarak yeni inşa edilen komşu bir yapıyı içeriyor. **(Resim 10)** Burada da eklentilerin beslediği mekânsal bir akışkanlık, kullanım potansiyellerin yeniden değerlendirilmesi ve ekolojik bir hassasiyet söz konusu. **(Resim 11)**

2021 basın bülteninde etraflıca değinilen bir başka proje ise 2009 yılında tamamlanan École Nationale Supérieure d'Architecture de Nantes ve yarı tanımlı mekânlarının sunduğu kullanım serbestliği. Loire Nehri kıyısındaki bu büyük ölçekli, yüksek tavanlı, üç katlı mimarlık okulunun kapasitesi, artan öğrenci sayısına hizmet vermek için oldukça kısıtlı bir bütçe ile istenenin neredeyse iki katına çıkarılmış. **(Resim 12)** Kayar kapıları, hareketli polikarbon duvarları, beton ve çelik taşıyıcı çerçevesiyle yapının mekânları, kullanıcılarının tanımlarına açık ve bilinçli olarak esnek bırakılmış. **(Resim 13)**

Aravena'dan beş yıl sonra yine sosyal hassasiyetler taşıyan mimarların ödül alması, disiplinler gündemin dışında da yankılanıyor.⁷ Jürinin raporunda anılan diğer projeler

ise şöyle: Cap Ferret Evi (1998), Mulhouse Cité Manifeste sosyal konutları (2005), PUSG Bordeaux (2008), Saint-Nazaire apartmanları (2011), Lille çok amaçlı tiyatrosu (2013), Paris Ourcq-Jaurès öğrenci konutları (2013), Mulhouse Jardins Neppert sosyal konutları (2014-15), Geneva Chêne-Bourg konut ve ofis binası (2020).

LACATON VE VASSAL

2021 Pritzker Ödüllü mimarların ülke gündemimize ilk takdimi elbette şimdi gerçekleşiyor.⁸ Ancak bu vesileyle kendilerini ve mesleğin en prestijli ödülünden geçen yaşamlarını daha yakından tanıyalım: Anne Lacaton 2 Ağustos 1955'te Güneybatı Fransa'nın Saint-Pardoux komününde, Jean-Philippe Vassal ise 22 Şubat 1954'te Fas'ın Kazablanka şehrinde başlayan öğrenme yolculuklarının École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Bordeaux durağında tanışmışlar. Öğrenci hareketleriyle anılan 1968'ten on iki yıl sonra mezun olan ikili, mesleki iletişimlerini sürdürmüş. Lacaton Bordeaux Montaigne Üniversitesi'nde kentsel planlama alanında yüksek lisans yapmış, bu sırada Vassal da eski Fransız sömürgesi Nijer Cumhuriyeti'nde kent plancısı olarak çalışmış. Vassal, buradaki deneyimlerini "ikinci bir mimarlık okulu" olarak değerlendiriyor.

1987 yılında Paris'te kurdukları Lacaton & Vassal Architectes için Nijer'den öğrendiklerinin de etkisiyle sosyal adalet ve sürdürülebilirlik kavramlarını esas almış, ekonomik ve ekolojik çözümlerle kullanıcı özgürlüğüne öncelik vermişler. Böylece mevcut yapı stokuna saygı duyan, onu sürdürülebilir eklemelerle güncel gerekliliklere göre uyarlayan bir yaklaşım geliştirmişler. Lacaton ile Vassal'ın bu yaklaşımla tasarladıkları yapı örneklerine yukarıda değinmiştik. İkili ayrıca mimarlık eğitimi alanında da yıllar içinde çok değerli faaliyetlerde bulunmuş. Lacaton 2017'den beri İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü (ETH) Zürih Mimarlık ve Tasarım bölümünde, 2007'den beri de Madrid Politeknik Üniversitesi (UPM) Konut yüksek lisans programında görev yapıyor. Vassal ise 2012'den beri (UDK) Berlin Sanat Üniversitesi ile çalışıyor.

Birlikte son olarak 2020 Alman Mimarlar Derneği (BDA) Büyük Ödülü'nün, 2019 Mies van der Rohe Vakfı (EU)

9. Palais de Tokyo 2. Faz: çağdaş yaratı alanı

10. FRAC Nord-Pas de Calais, manzara

11. FRAC Nord-Pas de Calais, yeni yapı iç mekân

12. ENSA Nantes, manzara

13. ENSA Nantes, detay

Modern Mimarlık Ödülü'nün ve 2018 Küresel Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü'nün (GASA) sahibi olmuşlar. Ofis olarak katkıda buldukları çok sayıda süreli yayının yanı sıra kaleme aldıkları *Arquitectura Naïf* (Ilka Ruby ile, 2002), *Territoire D'exception* (Frédéric Druot ile, 2007), *Lacaton & Vassal* (2009), *Freedom of Use* (2015), *Actitud* (2017) ve *Qualities of Inhabiting* (2020) gibi sürekli yayınları da var. ❖

* Fotoğraflar aksi belirtilmedikçe Philippe Ruault tarafından çekilmiştir.

** Görseller ve genel olarak metin için Pritzker Ödülleri resmî internet sitesinden faydalanılmıştır: <https://www.pritzkerprize.com/> [Erişim: 01.04.2021]

NOTLAR

1. "News: Pritzker Architecture Prize Appointments", <https://www.pritzkerprize.com/news-pritzker-architecture-prize-appointments> [Erişim: 01.04.2021]

2. Ülkemizde de bir kez Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilmiştir: İnan, A. Derin, 2006, "Ödül: 2006 Yılı Pritzker Ödülü'nün Sahibi Da Rocha", *Mimarlık*, sayı:330, ss.9-11.

3. Veya HYATT Başkanı Tom Pritzker'in ifadesiyle "modern teknolojinin yapı eserinde", <https://www.pritzkerprize.com/laureates/2020> [Erişim: 01.04.2021]

4. Pritzker sosyal medya hesaplarında, öz: <https://vimeo.com/pritzkerprize> [Erişim: 01.04.2021]

5. Çevrimiçi gerçekleştirilen programa UNESCO ve UIA resmî internet sayfalarından erişilebilir: <https://whc.unesco.org/en/news/2190> [Erişim: 01.04.2021]

6. Bkz: Lacaton & Vassal resmî internet sitesi: <https://lacatonvassal.com/> [Erişim: 01.04.2021]

7. Owen Hatherley, Mart 2021, <https://jacobinmag.com/2021/03/architecture-public-housing-london-renovated> [Erişim: 01.04.2021]

8. İlk taramada erişilen örnekler: İncedayı, Deniz, 2018, "Küresel Sürdürülebilir Mimarlık Ödülleri 2018" *Mimarist*, sayı:63. Mulhouse Sosyal Konutları hakkında Aras, Lerzan, 2015, "Günümüz Mimarlık Ortamına Geçmişten Katkılar: Pessac, CIAM ve Pruitt-Igoe", *Tasarım + Kuram*, cilt:11, sayı:20 ve Paris 17° Konut Blokları hakkında Sağlam, Didem, 2013, "Edimselleşme: Mimarlıkta Eyleme Biçimlerinin Açılması Üzerine" (Yüksek Lisans tezinden)

CUMHURİYET MEYDANI VE ATATÜRK CADDESİ ÇAMLIBEL KENTSEL TASARIM YARIŞMASI

Mersin Büyükşehir Belediyesi Etüt ve Projeler Dairesi Başkanlığı tarafından Mersin'in merkezinde, kuzeydoğudan güneybatıya uzanan Atatürk Caddesi üzerinde konumlanan Cumhuriyet Meydanı ve Çamlıbel bölgesinde kentsel kamusal alanların tasarımına yönelik açılan kentsel tasarım yarışması sonuçlandı. Serbest, ulusal ve tek kademeli olarak açılan yarışmada 38 proje değerlendirmeye alındı, 3 ödül ve 3 eşdeğer mansiyon verildi.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ

Vahap Seçer (Mersin Büyükşehir Belediye Bşk.), Mine Liman (Mimar)

ASLİ JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Tamer Gök (Şehir Plancısı)

Sinan Burat (Peyzaj Mimarı), Esra Şahin Burat (Mimar), Kutlu Sezen (Mimar), Havva Ülgen Bekişoğlu (Peyzaj Mimarı)

YEDEK JÜRİ ÜYELERİ

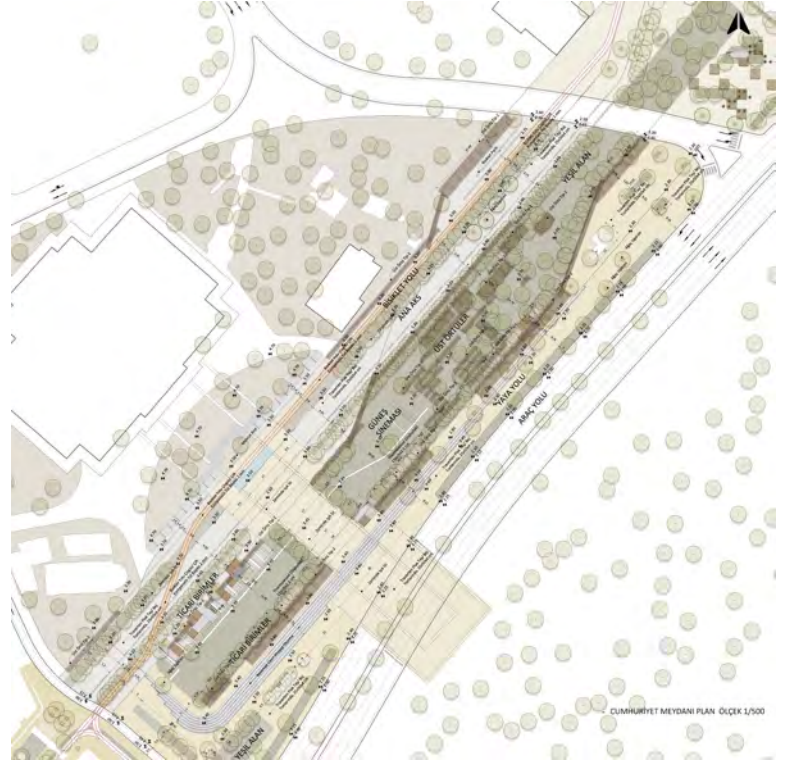
Nihat Eyce (Mimar), Havva Çakmak (Mimar)

RAPORTÖRLER

Aysel S. Küçükaliç Erturhan (Mimar), Şeyda Kaymaz (Mimar), Derya Çağ (Mimar)

1. ÖDÜL

CEMİL HAMDİ OKUMUŞ peyzaj mimarı, **EZEL YAĞMUR ÇEBİ OKUMUŞ** mimar-peyzaj mimarı, **PAŞA KAYA** mimar-peyzaj mimarı, **DEMET YILMAZ YILDIRIM** mimar, **EBRU ŞAHİN TAŞCI** mimar, **EMRE TAŞCI** mimar, **SÜLEYMAN AYDOĞMUŞ** peyzaj mimarı, **AYŞEGÜL ÖZYAVUZ** şehir plancısı
Yardımcılar: Emre Kul, Çiğdem Develi, Burcu Balaban Yılmaz

PROJE RAPORUNDAN

Antik dönemden beri Kilikya bölgesinin en önemli yerleşimlerinden biri olan Mersin kenti, farklı medeniyetlerin biriktirdiği tarihi mekânlar ve doğal çevrenin oluşturduğu çok katmanlı yapısıyla "sedimanter" bir kenttir. Tasarım bu katmanlaşmayı ortaya çıkararak bu katmanlaşma içerisinde günümüz vizyonuyla "yer edinme" amacı taşır. Proje alanı içerisinde yer alan Atatürk Caddesi bölümü ise geçmişte ticaret amaçlı gelen varlıklı ailelerin yaşam alanı olurken, Cumhuriyet Meydanı bu ailelere hizmet eden sosyal ve kültürel mekânlar olmuştur. Bir taraftan kentte yeni liman yapımı ve limanla bütünleşen Gümrük Meydanı gibi odakların işlevlerini yitirmesi, diğer taraftan yeni AVM yapımıyla alan ticari potansiyelini kaybetmiştir. Bu değişim Atatürk Caddesine de yansımış, hızlı ve çarpık yapılaşma ile kentin kendine / kimliğine yabancılaşma durumu alanda parçalanmalara neden olmuştur. Bu parçalanmalardan biri de kent strüktüründe Uray Caddesi ve devamındaki Atatürk Caddesi ekseninde oluşan ana omurga üzerinde gerçekleşmiştir. Aks üzerindeki Gümrük Meydanı, Yoğurt Pazarı, Cumhuriyet Meydanı ve Aşıklar Parkı gibi birbirini besleyen işlevlerin ötesinde "kopuk" mekânlara dönüşmüştür. Hızlı büyüyen ve değişen kent için bu omurgayı bir arada tutan disklerde (odaklarda) ve bağlarda (sokaklarda) yaralanmalar ve kırılmalar olmuştur ki; bu alanlarda "hissizleşme" başlamıştır. Çalışmada kaybolan kimlik değerlerini ortaya çıkararak Mersin kentinin sahip olduğu doğal, yapay ve zamanın biriktirdiği kültürel kimlik öğelerini alanda tekrar yaratarak zayıflayan "yer hissini" güçlendirmek amaçlanmıştır.

JÜRİ RAPORUNDAN

Analizlerin kanıt ve araştırma temelli olması, analizlerden somut önerilere aşamalı olarak geçilmesi ve alanın kent bütünü ile ilişkilendirilmesi projenin öne çıkmasında etkiye sahiptir. Tasarımda yaya ve bisiklet hareketinin bütüncül olarak ele alınması ve sürekliliği, kent mobilyaları ve peyzaj elemanlarıyla desteklenmesi olumludur. Geçmişten gelen mevcut yeşil doku korunmuş ve geliştirilmiştir. Önerilen otopark çözümleri ve Atatürk Caddesi üzerindeki yapılar acil ve servis erişiminin sağlanması olumlu bulunmuştur. Atatürk Caddesi'nden gelen yaya ve bisiklet yolunun Cumhuriyet Meydanı'na uzanan sürekliliği, Atatürk Caddesi girişinin ve Cumhuriyet Meydanı ile bağlantısının ele alınması ve tasarım önerisi getirilmesi olumludur. Aşıklar Parkı'ndaki yeşil dokunun aynı zamanda gölgelikli alan olarak kullanılması uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Atatürk Caddesi boyunca zemin kotunda önerilen işyeri cephe düzenlemeleri ve malzeme seçimleri başarılıdır. Cumhuriyet Meydanı'nda mevcut kotlarla uyumlu basamak önerisi olumlu bulunmakla birlikte, yeşil alanda önerilen fonksiyonların yeniden ele alınması tavsiye edilmektedir. Cumhuriyet Meydanı tasarımında tören alanı için yeterli alan bırakılmamıştır. Meydandan İsmet İnönü Bulvarı'na traverten zemin döşemesinin uzatılarak trafiği yavaşlatma önerisi, üst ölçekte verilmesi gereken ulaşım kararıyla desteklenmediği için uygun ve uygulanabilir değildir. Cumhuriyet Meydanı'nı anlatan kesitler yetersiz bulunmuştur. Eksiklerin giderilmesi ile alanın canlandırılmasına olanak tanıyan uygulanabilir ve başarılı bir proje olarak değerlendirilmiştir.

2. ÖDÜL

SÜLEYMAN YILDIZ mimar, **RIFAT YILMAZ** mimar, **BURCU SEVİNÇ YILMAZ** mimar, **YUSUF CEM KUYUMCU** şehir plancısı, **GİZEM AY** peyzaj mimarı
Yardımcılar: Sude Yılmaz

3. ÖDÜL

NUR DİLAN ÖZDEMİR mimar, **HALENUR BALLISOY** şehir plancısı, **MERVE YAMAK** peyzaj mimarı
Yardımcılar: Gülüzar İlhan, Damla İçyer, İbrahim Özvarış

EŞDEĞER MANSİYON: **DEVİRİM NASMİR** mimar, **ALPEREN ASIM AKBAŞ** mimar, **İREM SEZER** mimar, **SEVGİ ASLAN** peyzaj mimarı, **CEREN ÖZGEN** şehir ve bölge plancı **Yardımcılar:** Halil Durmuş, Buse Yiğit, Gökalp Kundakçı

EŞDEĞER MANSİYON: **HAYRİYE EŞBAH TUNÇAY** peyzaj mimarı, **MÜRŞİT SÖNMEZ** peyzaj mimarı, **HATİCE OYA EŞBAH** peyzaj mimarı, **AYŞEN TABAK OFLAZ** peyzaj mimarı, **GÖKÇEN ÖZALP** şehir plancısı, **GİZEM BÜYÜKGÜNER** mimar **Yardımcılar:** Gizem Yağmur Gölbaşı, Pelin Kutsal

EŞDEĞER MANSİYON: **SEVİNCE BAYRAK** mimar, **ORAL GÖKTAŞ** mimar, **TARIK YAŞAR** peyzaj mimarı, **YASİN BARIŞ GÖĞÜŞ** şehir plancısı **Yardımcılar:** Merve Akdoğan, Ahmet Yaymanoglu, Rachel Even

“Yaşayan” Kentsel Boşlukların Ardında: Gaziantep Valilik Binası

Aslı Tezel

Mimarlar Odası Gaziantep Şubesi Başkanı

Kaynak: Tevrik Doğan Özdoğan arşivi

Uzun zamandır takip ettiğimiz ve çeşitli mecralarda görüşlerimizi belirttiğimiz Gaziantep Valilik Binası'nın yıkılma kararı, öncelikle 14 Ocak 2021'de Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum tarafından, daha sonra 15 Ocak'ta Gaziantep Valisi Davut Gül tarafından kamuoyuna duyuruldu. Gaziantep Valilik Binası, 1984 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın açtığı ulusal mimarlık yarışmasıyla elde edilmiş bir eser olmakla birlikte birincilik ödülünü alan mimari projenin müellifleri Kürşat Aybak, H.Hüseyin Keçeci, Mete Öz, Hasan Öztürk ve Mehmet Soylu'dur. Bulunduğu kentin hafızası olan mimari yapılar; döneminin değerlerini, kültürünü, mimarlığını, yapım ve malzeme çeşitliliğini yansıtır. Bu nedenle, kent hafızasında yer etmiş bu yapıları yıkmak, kentin geçmişle olan tüm bağlarını koparmak anlamına gelir. Emirgan Çay Bahçesi, Turizm Parkı, Kızılay Lokantası, Lunapark, Çocuk Yuvası, Kamil Ocak Stadyumu, Kapalı Yüzme Havuzu, Kapalı Spor Salonu, Kavaklık ve Bahçelievler'deki konut dokusu geçmişten bugüne Gaziantep'te kaybettiğimiz miraslarımızdandır. Nasıl ki, tarih öncesi çağlardan kalan eserler bu coğrafyadaki yaşamı belgeliyorsa, mimari yapılar da kentin yaşadığı dönemleri ve yaşanmışlıklarını belgelediği için kent tarihi adına büyük önem taşır.

Bu bağlamda, mimarlıkta “süreklilik” kavramı önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Valilik binası, valiliğe ait fonksiyonları karşılayamaz hale geldiyse birtakım yapısal müdahaleler ve mekânsal değişikliklerle yapıya yeni fonksiyonlar vermek mümkün olabilir.

Bunun pek çok örneği dünyada ve yerelde mevcuttur. 1950 yılında Cumhuriyet dönemi yapısı olan Hükümet Konağı-Adliye Binası, restorasyonla kültür ve sanat merkezine dönüştürüldü. Aynı şekilde, TCDD Lojmanları fonksiyon değişikliğiyle kamu kurumlarınca hizmet binası olarak kullanılmaktadır.

Betonarme bir binanın yaşamsal ömrü bilimsel olarak 100 yıl kabul edilirken millet bahçesinin sınırlarının genişletilmesi için yıkılması düşünülen valilik binası ise otuzlu yaşlarına dahi gelmemiştir. Bu yapıyı rehabilite ederek meydanı yaşatacak, besleyecek, gece gündüz canlı tutacak başka fonksiyonlara dönüştürmek mümkün. Konu edilen yapı, meydanın çeperini ve sınırlarını belirleyen bir konumda olduğundan, “yık-mak” Demokrasi Meydanı'nı daha da tanımsız hale getirecektir. Yarışma sonucu elde edilen bu eser, proje müelliflerinin görüşleri doğrultusunda yeni fonksiyonlara kavuşturulabilir; bu konuda ulusal fikir yarışması da düzenlenebilir. Aksi takdirde oluşacak “yaşamayan” boşluk, kent meydanı niteliği taşımayacaktır. Boşlukları meydan yapan, onu çevreleyen yapılar ve alana açılan / alanı tanımlayan akslardır. Sonuç olarak; kentin odak noktasında bulunan yapının, kentin yerel kimliğinden koparılmadan, çağdaş yöntemlerle dönüştürülmesi ve kente kazandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, kent belleğine sahip çıkma, kültürel ve tarihî değerleri yaşatma sorumluluğunun herkes tarafından üstlenilmesi büyük önem taşımaktadır. ❖

Art Nouveau Mimaride Bir Yapıt: Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Binası ve Restorasyonu Üzerine

Nisa Semiz

“Boğaz silüetinde önemli bir yer tutan ve art nouveau akımının İstanbul’daki temsilcileri arasında seçkin bir yeri olan sahil sarayının özgün tasarımının ve ayrıntılarının titiz bir kaynak araştırması ile saptanması; yapısal sorunlarının çağdaş teknoloji yardımıyla giderilmesi; izleri bulunan tarihî ve sanatsal ayrıntıların açığa çıkarılması ve konservasyonu sonucu gerçekleşen başarılı uygulama nedeniyle” Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu binası, 2020 Ulusal Mimarlık Ödülleri’nde “Yapı / Koruma Dalı Ödülü”ne değer görüldü. Yazar, yapının tarihçesine detaylı baktıktan sonra bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak restorasyon projesi 2011 yılında tamamlanan bu önemli sarayın korunmasının daimi olması gerektiğine dikkat çekiyor.

1. Çetin, 2003.
Gülersoy, 1985.

Boğaziçi’nin konumu ve mimarisiyle en dikkat çeken yapılarından biri olan Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu binası, Osmanlı döneminin siyasal ve kültürel yaşamı içinde önemli bir yeri olan Hıdiv ailesinin eserlerindedir. Hıdiva Sarayı olarak da anılan yapı, 20. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Art nouveau üslubundaki mimari çizgileriyle öne çıkan yapı, 2011’de tamamlanan bir restorasyon geçirmiştir. 2020 senesinde, Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri kapsamında Yapı / Koruma dalında ödül alan bu restorasyon, kapsamlı bir çalışmayı bizlere sunar. Bu restorasyonla iyileştirilen ve

Nisa Semiz
Dr. Öğr. Üyesi, AGÜ
Mimarlık Bölümü

kaybolan detayları tekrar kazandırılan yapıda, düzenli bakım ve onarımın sürekliliği önemini korumaktadır. (Resim 1)

YAPININ GEÇMİŞİNE BİR BAKIŞ

Boğaziçi’nin Avrupa yakasında Bebek Koyu’nda yer alan Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu binası ya da eski adıyla Hıdiva Sarayı, İstanbul’da art nouveau üslubunda inşa edilen en önemli yapılardan biridir. Akıntıburnu’ndan Rumeli Hisari’na doğru bir yay çizen koyda, Bebek Parkı’nın güneyinde yer alan yapı hıdiv ailesi tarafından yaptırılmıştır. (Resim 2)

Osmanlı’nın sosyal, kültürel ve siyasal yaşamında önemli yere sahip olan hıdiv ailesi, 19. yüzyılın başında Mısır valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın soyundan gelir ve ailenin üyeleri 20. yüzyıla kadar Mısır’ın yönetiminde önemli role sahip olmuştur. Mısır’ın vali ve hıdivleri, Osmanlı protokolünde hanedan üyeleri, sadrazam ve şeyhülislamdan sonra yer alırdı ve göreve gelen hıdivler padişaha biatte bulunmak için başkente gelirdi. 19. yüzyılın ortasından itibaren, hıdiv ailesinin ve Mısır’ın diğer varlıklı ailelerinin sıcak yaz mevsimini İstanbul’un Boğaz kıyılarında geçirmeleri bir alışkanlık haline alır. Başkentte konaklar ve yalılar satın alan ve içlerini Batı tarzında döşeyen bu ailelerin başkentin sosyal ve kültürel yaşamına da önemli etkileri olmuştur. Hıdiv ailesi, bu dönemde başkentte yaptırdıkları köşk, konak, kasır, yalılar ve çeşme, okul, hastane, sebil gibi hayır yapılarıyla İstanbul’a mimari açıdan önemli eserler kazandırmıştır.¹

Bugün Mısır Arap Cumhuriyeti başkonsolosluk binası olarak kullanılan Hıdiva Sarayı, hıdiv ailesi tarafından yaptırılan eserlerin önde gelen örneklerinden birisidir. Hıdiva Sarayı’nın, 20. yüzyılın başında inşasından

1. Mısır Arap Cumhuriyeti Başkonsolosluk Binasının Boğaz’dan görünümü

2. Yapının kuzeyden görünüşü

Kaynak: Eldem, 1979.

3. Hıdiva Sarayı'nın yerinde bulunan ahşap yalı

Kaynak: Gülensoy, 1985.

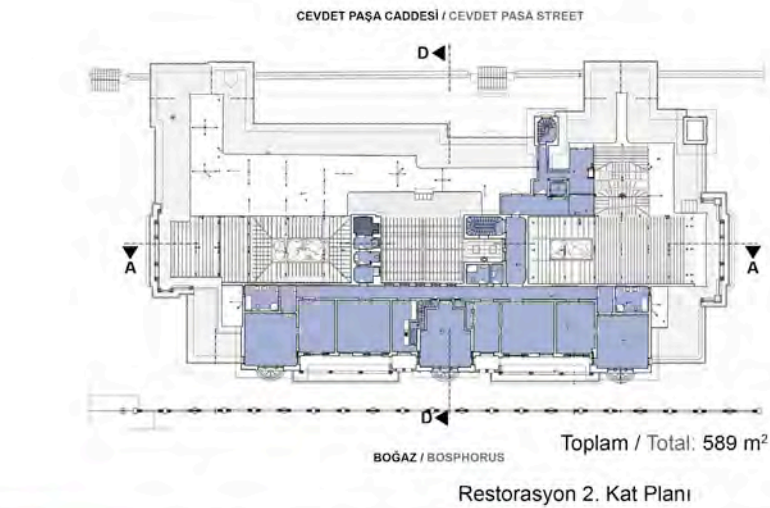
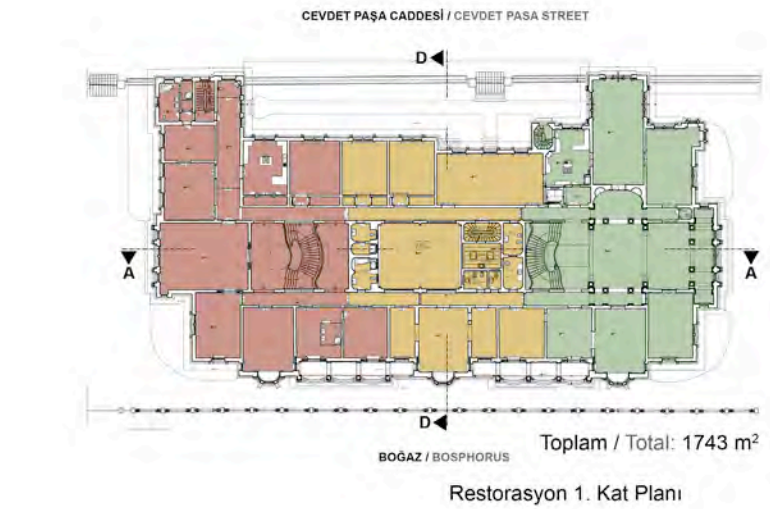
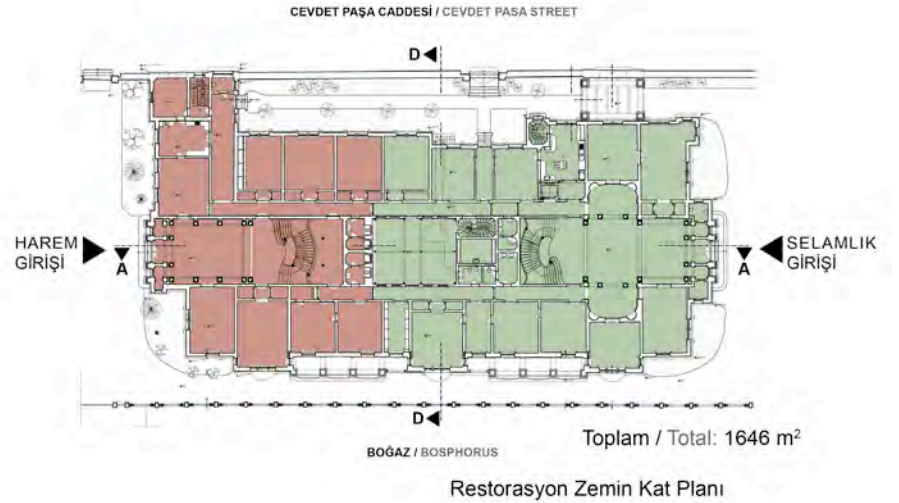
4. Hıdiva Emine yazlık sarayında

5. Mimar Lasciac'ın mimari yapıtlarını içeren eserden Hıdiva Sarayı'nın yol tarafına bakan cephesini gösteren bir fotoğraf

önce yerinde bir ahşap yalı bulunmaktaydı. 18. ve 19. yüzyıllar boyunca Bebek semtinin sahili boyunca sıralanan devlet ricaline ait köşk ve kasırlardan biri olan Halilpaşazade Arif Efendi Yalısı, önce Rauf Paşa'ya, sonra Sadrazam Ali Paşa'ya geçmiş; Sadrazam Ali Paşa'dan yalıtı satın alan Sultan II. Abdülhamid, 1896'da son Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın annesi ve eski Hıdiv Tevfik Paşa'nın eşi Valide Paşa olarak da anılan Hıdiva Emine'ye hediye etmiştir.² (Resim 3)

Hıdiva Sarayı'nın ya da diğer adıyla Valide Paşa Köşkü'nün yapımı, 7 Mayıs 1900 tarihli *The Oriental Adviser - Le Moniteur Oriental* gazetesinde "Hıdiva Emine bu yıl, merhum Halim Paşa'nın yalısında oturacak. Kendi villası Mahroussa ile İstanbul'a gelen Avusturyalı bir mimarın yönetiminde restore edilecek." şeklinde duyurulmuştur.³ 1901'de yapımı tamamlanan

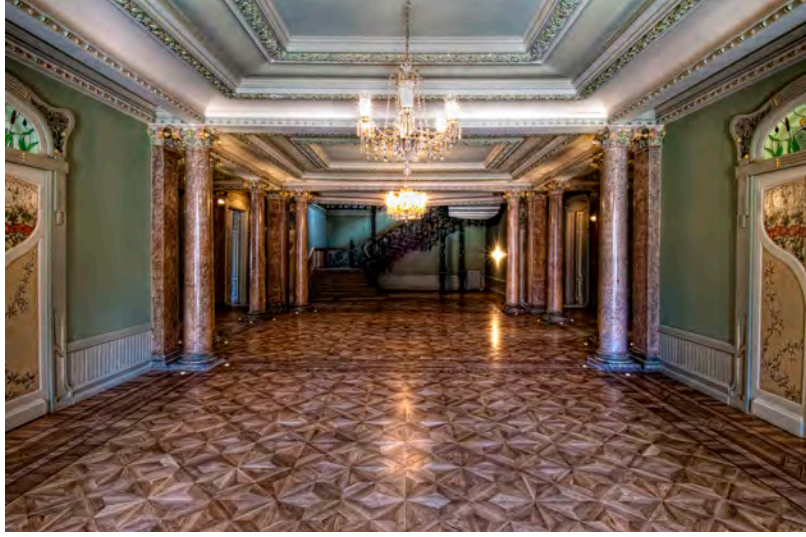
Konsolosluk (Selamlık bölümü) Consulate (Selamlık quarter)	Rezidans (Harem bölümü) Residence (Harem quarter)
Resepsiyon salonu Banquet reception	Misafirhane Guest house

6. Yapının kat planları

yazlık sarayın, Hıdiva Emine'nin 1931 yılında vefatına kadar kullanımı sürmüş olmalıdır. 1944'te son Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın vefatıyla Mısır Krallığı'na hediye edilen yapı, on yıl sonra Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu binasına dönüştürülmüştür. (Resim 4)

2. Batur, 2003.
3. Barillari; Godoli, 1997.

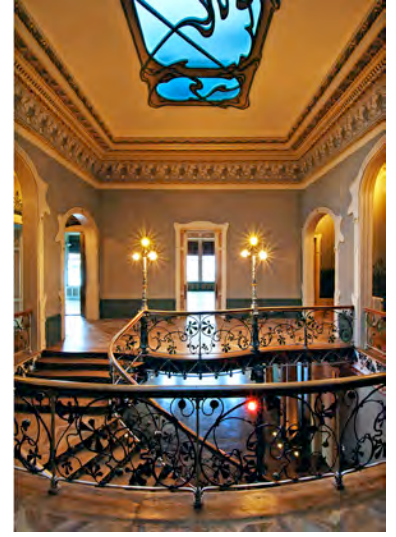

7. Selamlık giriş holü

8. Selamlık merdiveni

9. Harem merdiveni ve tepe penceresi

4. Barillari; Godoli, 1997.

YAPININ MİMARİSİNİN ANA HATLARI

Hıdıva Sarayı ya da Valide Paşa Köşkü'nün, o dönemde hıdiv ailesi için çalışan farklı mimarların müdahaleleriyle yapılmış olabileceği üzerinde durulsa da yapının mimarının Antonio Lasciac olduğu görüşü hakimdir. Viyana Politeknik'ten mezun olan İtalyan kökenli mimar Lasciac'ın ismi, bu yeni yazlık sarayın iç dekorasyonu ile ilgili olarak gazete haberlerinde sıklıkla geçse de 1901 yazına kadar Bebek'te uzun süreli kalışı yapım sürecinde bundan daha fazlasını üstlenmiş olabileceğine işaret eder. Ayrıca Lasciac, Prens Muhammed Ali Tevfik'e 1933 yılında sunduğu kendine ait mimari yapıtların bir albümü niteliğindeki eserde, Hıdıva Sarayı'na da yer vermiştir.⁴ (Resim 5)

Hıdıva Sarayı mimari ve üslup özelliklerinin yanı sıra boyutları ve konumuyla da Boğaziçi'nin en dikkat çeken yapılarından birisidir. Doğu yönündeki geniş cephesi denize bakan 63 x 27 metre plan ölçülerindeki yapı iki katlıdır ve çatıda da bir çekme kat yer alır. Yapı toplamda yaklaşık olarak 4000 m²'ye ulaşan kullanım alanı ile adeta küçük bir saray niteliğindedir.

Hıdıva Sarayı, kuzeyde selamlık, güneyde harem olarak birbirine eş iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlendirme deniz cephesinin simetrik düzenine yansımaktadır. Yapıya esas girişler kuzey ve güney yönlerinden sağlanmakta, Cevdet Paşa Caddesi tarafında ise servis

girişleri yer almaktaydı. Bugün selamlık kısmı konsolosluk, harem kısmı ise konsolos rezidansı olarak kullanılmakta; özgün girişler de bu alanlara geçişi sağlamaktadır. (Resim 6)

Hıdıva Sarayı açık ve okunabilir bir plan şemasına sahiptir. Yapı kitlesinin dikdörtgen biçimindeki ana formu iki katta da devam ettirilmiştir. Ancak deniz ve yol tarafı cephelere bakan oda ve salonlarda ileri alma ve geri çekmelerle, yapıya plan düzlemi ve cephelerde bir hareket kazandırıldığı görülür. En üst katta ise oda ve salon dizisi yalnızca deniz cephesinde sürdürülmüştür.

Kuzey ve güney yönünde, dışarı çıkma yapan ve plastrlarla bezenmiş esas girişlerden selamlık girişi boyutlarıyla daha vurguludur. Köşkün selamlık ve harem bölümlerine girildiğinde ziyaretçiyi geniş holler karşılar. Sütunlar ve plastrlarla çevrelenen bu hollerden selamlık bölümündekinin iki yanına açılan birer odada geriye çekme yapılarak dikine bir aks oluşturulmuş ve buradaki karşılama mekânına farklı bir boyut verilmiştir. Karşılama hollerinin sonunda, girişlerin tam karşısına yerleştirilmiş merdivenler yukarı kata geçiş sağlamaktadır. (Resim 7)

Eğrisel planlı merdivenler, selamlık ve harem bölümlerinde birbirinden farklı bezeme kompozisyonları ile dikkat çeker. Özellikle selamlık bölümünün merdiveni zen-

10. Kış bahçesinin restorasyon öncesi ve sonrası durumu

11. Mimar Lasciac'ın mimari yapıtlarını içeren eserden kış bahçesinin ilk kullanımını gösteren bir fotoğraf

gin dekorasyonu ile art nouveau literatürünün özgün tasarımları arasında değerlendirilir. Merdiven korkuluklarında, kıvrılan, bükülen, dolanan incecik dallar, asma filizleri, at kestanesi yaprakları, tomurcuk ve çiçeklerden oluşan bezemelerden oluşan yoğun dekorasyon yükü, merdiveni taşıyan metal çerçeve sisteminde ve taşıyıcı kolonlarda da devam ettirilmiştir.⁵ (Resim 8, 9)

Yapının ortasında bir kış bahçesi yer alır. Kış bahçesi ile merdivenler arasında ıslak hacimler, servis ihtiyaçlarına yönelik bir merdiven ve bir teknik oda yerleştirilerek orta bölüm düzenlenmiştir. Orta bölümün doğu ve batı yönlerinde selamlık ve harem bölümleri arasındaki bağlantıyı sağlayan koridorlar uzanır. Bu koridorlardan yapının deniz ve yol tarafındaki geniş cephelerden bakan oda ve salonlara geçiş sağlanır. (Resim 10)

Üst kat zemin katla benzer plan düzenindedir. Selamlık kısmında merdivenden çıkıldığında kabul holü ziyaretçiyi karşılar ve yol tarafına bakan eski yemek salonu bu yöndeki mutfakla da bağlantılıdır. Her üç katta da yer verilen mutfak ve buna bağlı servis mekânları hem bir merdivenle hem de servis asansörüyle birbirine bağlanmıştır. Buna karşın, harem kısmındaki merdivenin sırtını yasladığı duvarla arasında mesafe bırakılmış, bu katta ortada merdiveni çevreleyen galerili bir alan oluşturulmuştur. Merdivenden çıkıldığında güney yönündeki salona ve iki yandaki galerilerden diğer yönlerdeki mekânlara geçişler sağlanır. Her iki merdiven de üzerlerinde yer alan, eğrisel çizgilerden oluşan soyut örgü deseniyle bezenmiş tepe pencereleri ile aydınlatılır. Orta bölümde ise, demir konstrüksiyondan zarif üst örtüsü cam kaplı olan kış bahçesinin zemini alt kata da ışığın geçişini sağlayacak şekilde cam karolar ile döşelidir. Hıdıva Emine ve ailesinin yer aldığı kış bahçesinden bir fotoğraf ise, mobilya ve bitkilerle döşeli bir alandan bir ânı günümüze taşır. (Resim 11)

Çatı katı, deniz cephesine bakan oda ve salonların yer aldığı bir çekme kat olarak düzenlenmiştir. Alt katlarda, selamlık merdiveni ile kış bahçesi arasındaki alana yerleştirilmiş kapalı merdivenle bu kata geçiş sağlanır. Alt katlardaki mutfaklarla bağlantılı olarak, yol tarafına bakan servis mekânları ise bir koridorla deniz tarafındaki oda ve salonların açıldığı koridora bağlanır.

Yapının mimarisini vurgulu kılan bir diğer yan, cephe biçimlenişleridir. Batur'un da belirttiği üzere, denize

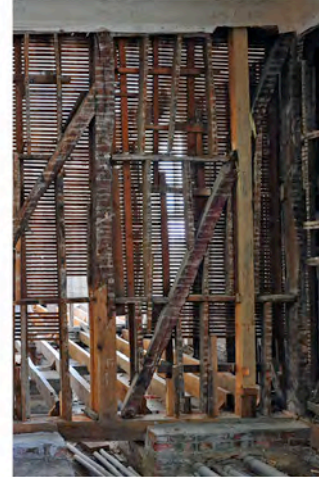
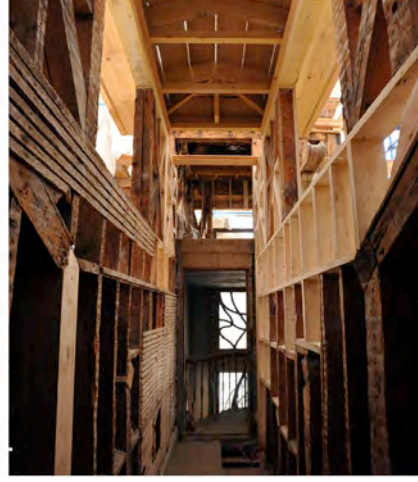
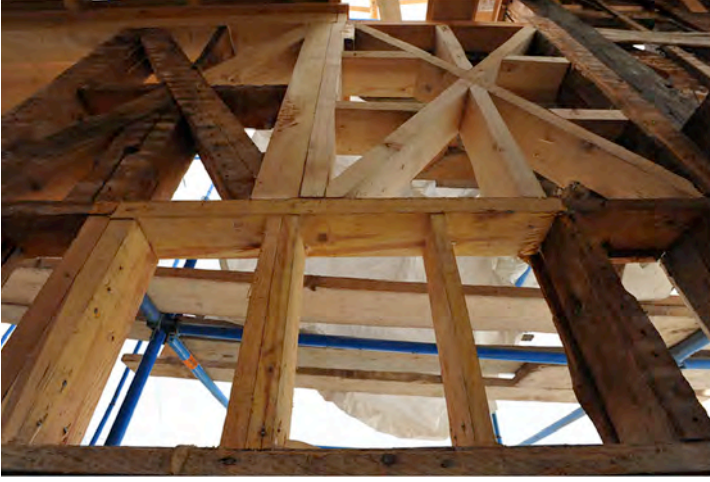
12. Selamlık merdiveninde süsleme detayları

bakan cephenin iki ucunda yer alan yüksek ve dik bir çatı örtüsü ile vurgulanan bölümler ile Cevdet Paşa Caddesi'ne bakan cephenin kuzey kenarındaki iki kule, yapıya anıtsal bir görünüm kazandırır.⁶ Ayrıca, deniz cephesinin ortasında yer alan kule görünümü verilmiş bir çift baldaken arasında uzanan balkon üzerinde yer alan kraliyet arması gibi yerleştirilmiş hıdivyal armanın ise yapının bir saray olduğuna işaret eden bir simge ögesi olduğu dile getirilir.⁷ Yapıyı saran bahçe ve bahçeyi denize bakan üç yönde çevreleyen, birbirini takip eden motiflerle bezeli prekast elemanlar ve demir parmaklıklardan oluşan duvarlar cephelerin zengin görünümünü tamamlar.

Hıdıva Sarayı, İstanbul'daki art nouveau örnekleri içinde boyutları en büyük olan uygulama olarak nitelendirilir. Batur, Orta Avrupa art nouveausu jugendstilen geometrik biçimleriyle İtalyan stile florealisinin çiçeksi ve bitkisel biçimlerinin bu yapıda yan yana ve iç içe kullanıldığına dikkat çeker.⁸ Cephede barok ve jugendstil olarak biçimlenen kulelerin pencerelerindeki bitkisel biçimli kayıtları buna örnek olarak verir. İç mekânda ise merdivenlerin yoğun floral bezemelerine karşın bunlara bitişik kış bahçesinin kapıları, ışıklıkları ve tüm vitraylarının geometrik üslupta olduğunu belirtir. Bununla birlikte yapıda sadece art nouveau ekoller arasında değil, bu yeni üslupla tarihsel üsluplar arasında da iç içe geçişler gözlemlenmiştir. Yapının klasik plan kurgusuna karşın cephelerdeki çıkma ve balkonlarda barok ve art nouveau bir tasarımın öne geçtiğini, iç mekânlardaki mimari öge ve bezemelerde de bu birlikteliğin sürdüğünü vurgular. (Resim 12)

Hıdıva Sarayı, mimari ve sanatsal niteliklerinin yanında strüktürel özellikleri açısından da özel bir örnektir.

5. Batur, 2003.
6. Batur, 2003.
7. Batur, 2003.
8. Batur, 2003.

13. Yapının ahşap konstrüksiyonu ve restorasyonundan örnekler

9. URL-1.

Muhtemelen yerindeki eski köşk tümünden yıkılmadan yapılan yapının ahşap konstrüksiyonuna ilişkin ayrıntılar, geçirdiği restorasyon sırasında ortaya çıkmıştır.

KAPSAMLI BİR RESTORASYON

20. yüzyılın ortasından beri Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu olarak hizmet veren Hıdiva Sarayı'nın restorasyonu, ilk olarak 1999 yılında uluslararası bir proje ihalesiyle gündeme gelmiştir. Ardından 2002 yılında bina onarım için boşaltılmış, ancak 2006'ya kadar bu konuda bir ilerleme sağlanamamıştır. 1. grup eski eser olarak tescilli yapıdaki çalışmalara, 2006 yılında, yapının rölöve çizimleri ile restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanmasıyla başlanmıştır; projelerin onayından sonra 2008'de başlanan restorasyon uygulaması 2011 yılında tamamlanmıştır.⁹

Restorasyon öncesine ait fotoğraflar, yapının dört yıl boş kalmasının da etkisiyle oldukça bakımsız ve hasarları olduğunu göstermektedir. Hıdiv ailesi tarafından kullanıldığı döneme ait eski fotoğraflar ise, yapının ilk yapımına ilişkin bazı ayrıntıların kaybolduğunu gösterir. Yazlık sarayın batı cephesinin üst kat hizasından bu yöndeki daha yüksek katta olan yol tarafına geçiş sağlayan merdivenler bunlar arasındadır. Ayrıca denize bakan cephenin iki kenarındaki dik bir çatı örtüsüyle sonlanan yüksek bölümlerin üstünde yer alan ahşaptan kuğu figürlerinin de yok olduğu, çatıdaki bacaların bitişlerinin değiştirildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında, uygulama sırasında iç mekânlardaki mimari öğeler üzerindeki bezemelere ilişkin özgün detaylar ortaya çıkarılmıştır. Restorasyon sırasında yapıdaki hasarların onarımının yanında, kaybolan özgün detayların yeniden kazandırılmasına yönelik bir yaklaşım izlenmiştir.

Yeniden Kullanıma Yönelik Mekânsal Düzenlemeler ve Yapılan Değişiklikler

Yapının restorasyonunda özgün plan şeması korunmuştur. Yapının başkonsolosluk binası olarak kullanımıyla birlikte bazı ekleri gerektiren ihtiyaçlara ise, orijinal mimari kurguyla uyumlu bir şekilde çözüm getirilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Eskiden selamlık olan kuzey bölümünün başkonsolosluk idari birimleri, güney yarısındaki harem kısmının başkonsolos rezidansı olarak kullanımı devam etmek

tedir. İdare kısmına selamlık girişinden, yaşam alanına harem girişinden geçilmektedir. Aralarındaki ayırım oldukça net olmakla birlikte, yapının içinde bu kısımlar arasındaki bağlantı orta bölümün doğu ve batı yanında uzanan koridorlarla sürdürülmektedir. Bu koridorlarda iki bölüm arasındaki ayırımı gösteren cam kapılar yerleştirilmiştir. Servis ihtiyaçlarına yönelik kullanımlara batıda Cevat Paşa Caddesi tarafına bakan odalarda yer verilmiş; idari birimler, çalışma ofisleri ve konuk odaları deniz cephesine bakan odalarda düzenlenmiştir.

Orta bölümdeki kış bahçesinin, zemin katta başkonsoloslukun toplantı ve multivizyon gösterimlerin yapıldığı bir salon olarak, üst katta ise kuzeydeki kabul salonu ile bağlantılı şekilde kokteyl salonu olarak kullanımına karar verilmiştir. Orta bölümdeki ıslak hacimler aynen korunmuştur. Bunun yanında bazı mekânlardaki muhdes birimler kaldırılmıştır. Buna karşın, birinci kattaki konuk odalarına ıslak hacimler eklenmiştir. Bu ıslak hacimlerin malzeme ve teknik olarak geri dönüştürülebilir olmasına dikkat edildiği belirtilmiştir. Zemin katta, orta bölümdeki aydınlık, kazan dairesine dönüştürülüp betonarme olarak yapımı da yeni uygulamalardandır.

Ahşap konstrüksiyondaki yapıda elektrik sisteminin tümüyle yenilenerek yangın ihbar sisteminin kurulmuş olması olası risklere karşı koruma sağlaması açısından önemlidir. Hıdiva Sarayı'nın özgün ısıtma sisteminin bir parçası olan dökme radyatörler de yapıdaki estetik öğelerdendir. Restorasyon sırasında ısıtma sistemi iyileştirilmiş, mevcut radyatörler bakımları yapılarak korunmuştur.

Yapım Tekniğindeki Ayrıntılar ve Yapısal Sorunlara İlişkin Çözümler

Hıdiva Sarayı, dışarıdan bakıldığında kâgir bir yapı görünümü verse de ahşap konstrüksiyonda inşa edilmiştir. Ahşap karkas sistemdeki dış duvarların dış yüzeylerine tuğla örülerek, bunun üzerinde dönemin çimento esaslı prekast elemanlarının kullanılmış olması bu algıyı doğurmaktadır. Bu duvarların iç yüzeyleri ise bağdadi sıvalıdır. Ayrıca bazı bölümlerin dış duvarlarında tuğla kullanılmayıp bunun yerine iki sıra ahşap konstrüksiyondan yapılmış olması, önceden burada yer alan ahşap köşkün konstrüksiyonuna ek yapılarak

14. Tavan bezemelerinde konservasyon çalışmaları sonrası durum gösteren örnekler

15. Selamlık bölümünden ahşap kapı ayrıntısı

yazlık sarayın yapımının gerçekleşmiş olabileceğini düşündürmektedir. İç duvarlar ise ahşap karkas sistemde üzeri bağdadi sivaldir. Islak hacimlerin duvarları ise tuğla örgülüdür ve içten fayanslarla kaplıdır. Bunun yanında merdivenlerin metal çerçeve sistemi ve kış bahçesinin demir konstrüksiyondan üst örtüsü ve cam tuğladan zemin döşemesi, yapının strüktüründeki dikkat çeken diğer ayrıntılardır. (Resim 13)

Yapının deniz tarafındaki temellerinde meydana gelen oturma restorasyon sırasında çözüm gerektiren en önemli yapısal sorun olmuştur. Zemin katta deniz tarafına bakan oda ve salonların döşemelerinde denize doğru 9-15 cm arasında bir kaymanın meydana geldiği tespit edilmiştir. Bunun için bu yönde jet-grout¹⁰ ve mini kazık yöntemiyle zemin güçlendirilmiştir. Bunun yanında, yapıdaki önemli detaylardan biri olarak, zemin kat döşemesinin deniz seviyesinden 80-100 cm yüksek tutularak oluşturulan havalandırma boşluğunun işlevini kaybetmiş olmasının yapısal sorunları tetiklediği görülmüştür. Bu alanın havalandırması için cephede mazgal-

lar açılmış, ancak bu mazgallar zamanla yapıyı çevreleyen bahçenin zemininin yükseltilmesiyle kapanmış ve nemin artmasına bağlı olarak döşeme kirşerinde ve ahşap yastıklarda bozulmalar meydana gelmiştir. Oda içlerinde yapılan sıva raspası sonrasında ahşap yastıklardaki çürüme ve ezilmenin de sehime neden olduğu anlaşılmış; bunun için duvar ve döşemeler askıya alınarak hasarlı ahşap yastıklar değiştirilmiş ve yığma temeller tesviye edilmiştir. Bu işlemler sırasında zemin döşemesindeki kayma, ahşap konstrüksiyonda aşırı zorlamaya mahal vermeden bir miktar düzeltilmiştir. Ayrıca bahçe zemini özgün kotuna kavuşturularak havalandırma mazgallarının işlevini sürdürmesi sağlanmıştır.¹¹

Bezeme ve Dekorasyonun Konservasyonu ve Yeniden Yapımı

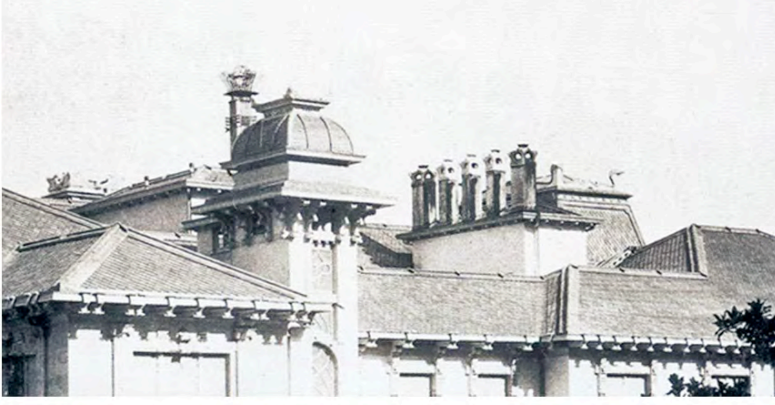
Restorasyon öncesine tarihlenen bazı müdahalelerle yapının zengin çeşitlilikteki bezeme ve dekorasyon öğeleri değişime uğramıştır. Mekânların ahşap veya alçıdan tavanları birbirinden farklı desen kurgusuyla işlidir. Bunlarda boya raspası ve renk araştırmaları yapıldıktan sonra, bazı bölümlerde aynı şekilde korunmuş küçük bir alan bırakılarak özgün eleman ve desenlerin konservasyonu yapılmıştır. Aynı şekilde merdivenlerdeki demir elemanlar ve süslemelerde de özgün durumu yansıtabilecek şekilde eski renklerine kavuşturulduğu belirtilmiştir. Ayrıca bazı odalarda sonradan eklenen duvar kağıtlarının altında bezemeler eski görünümlerine kazandırılmıştır. Bazı mimari öğelerde de özgün bezemelerin sonradan kapatıldığı anlaşılmıştır. Örneğin selamlık bölümündeki kapı kanatları üzerinde kalem işi çiçek desenleri yeniden gün yüzüne çıkarılmıştır. Özgün haliyle korunan kısımlar yapının tarihî belge niteliğine saygılı bir yaklaşım olarak dikkat çeker. Ancak yenilenen bazı kalem işlerinde seçilen kuvvetli renkler eski görünümle tezat oluşturmaktadır. (Resim 14, 15)

Ek olarak, yapının bazı kaybolan elemanlarının, eski fotoğraflardan yararlanılarak yeniden yapımları gerçekleştirilmiştir. Deniz cephesinin iki kenarındaki dik çatılı iki bölüm üzerinde yer alan ahşaptan kuğu figürlü bitişler aynı şekilde üretimleri gerçekleştirilerek orijinal yerlerine konmuşlardır. Eski fotoğraflarda bacaların orijinal bitişlerinin de farklı olduğu anlaşılıp bunlar da özgün durumlarına göre yeniden yapılmışlardır. Ancak yapının bezeme karakteriyle uyum gözetilerek yapıldığı düşünülen, demir elemanlardan bitişlerin bir dönem eki olarak değerlendirilip değiştirilmemesi de tercih edilebilirdi. (Resim 16)

10. Zemin güçlendirme için kullanılan bu yöntemde, zemin bir delgi makinasıyla delinerek yüksek basınçla özel karışimli çimento şerbeti püskürtülmesiyle zemin malzemesi ve çimento karışımından silindirik kolonlar imal edilmektedir.

11. Saruhan; Karademir, 2012.

16. Yapının eski fotoğrafında görülen duruma göre değiştirilen baca bitişleri

KÜNYE

Proje Adı: Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu
Proje Yeri: Beşiktaş, İstanbul
Proje Müellifi: Ayşe Karademir, Süreyya Saruhan
Proje Grubu: Selmin Bodur, Sevtap Karluvalı, Sezgi Düzenoğlu, Özlem Bayram
İşveren: EBFA / Mısır Dışişleri Bakanlığı Hazine Müsteşarlığı
Yapımcı: Gürsoy Grup
Statik: Ersöz İnşaat
Mekanik: Timgroup Proje Yönetim
Elektrik: Timgroup Proje Yönetim
İç Mekân Tasarımı: Saruhan Mimarlık
Peyzaj: Saruhan Mimarlık
Fotoğraflar: K. Erkaya, S. Saruhan
Proje Tarihi: 2006-2008
Yapım Tarihi: 2008-2011
Toplam İnşaat Alanı: 3998 m

Yazlık sarayın ilk yapımında, mimari detaylar kadar mobilya seçimine de özenle yaklaşıldığı ve İtalya'da bizzat mimar Lasciac tarafından seçilerek getirtilen mobilyalarla döşendiği bilinmektedir. Ancak bu mobilyalardan çoğu günümüze ulaşmamıştır. Yapının iç dekorasyonunda aynı uyumun bugün de sürdürülmesi korumanın bütüncüllüğüne önemli katkı sunacaktır.

RESTORASYON ÜZERİNE SON DEĞERLENDİRMELER

İstanbul'un art nouveau mimarisinin en seçkin örneklerinden biri olan Hıdiva Sarayı, bugünkü ismiyle Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu binası, aynı zamanda boyutları ve mimarisıyla Boğaziçi'nin öne çıkan yapılarından biridir. 20. yüzyılın başında inşa edilen yapı, klasik plan şemasına karşın cephelerinde ve iç dekorasyonunda özgün ve zengin ayrıntıları barındırır. Özellikle iç mekân süslemeleri yapının bir hanım sarayı olduğunu yansıtan floral çizgidedir. Zaman içinde kullanım ihtiyaçlarının doğurduğu basit onarım ve müdahaleler geçirmiş olmasına karşın bu yüzyılın başında yapının kapsamlı restorasyonu kaçınılmaz olmuştur. 2006-2011 yılları arasında birbirini takip eden projelendirme ve restorasyon çalışmalarında yapının hasarlı bölümleri özgün nitelikler dikkate alınarak onarılmış, yapıdaki önemli strüktürel sorunlar tespit edilerek buna

yönelik çözümler geliştirilmiş ve kaybolan bezeme ve elemanlar yeniden kazandırılmıştır. Gerçekleştirilen restorasyonda titiz bir çalışmayla özgün niteliklerin korunması gözetilmiştir. Yerinde gözlemler, yapıya ömür katan bu çalışmanın etkilerinin sürekli kılınmasının gerektiğini göstermiştir. Gerek hava koşullarının gerekse kullanımın getirdiği yıpranmaların büyümesine izin vermeden, sürekli bakım ve gerektiğinde özgün nitelikleri dikkate alan basit onarımların aksatılmadan yapılması önemlidir. ❖

* COVID-19 pandemisi koşulları nedeniyle sınırlı sürede de olsa yapıyı ziyaret etmeme olanak sağlayan Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu'na ve çalışmalarında bilgi vererek çizim ve görsellerden yararlanmamı sağlayan Saruhan Mimarlık ve Yüksek Mimar Ayşe Karademir'e teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Barillari, Diana; Godoli, Ezio, 1997. **İstanbul 1900: Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekânlar**, (çev.) Aslı Ataöv, Yem Yayınları, İstanbul, ss.168-176.
- Batur, Afife, 2003. "Hıdiva Sarayı", **İstanbul Ansiklopedisi**, 2. baskı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, cilt:4, ss:63-65.
- Çetin, Atilla, 2003. "Hıdiv Ailesi." **İstanbul Ansiklopedisi**, 2. baskı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, cilt:4, ss.59-61.
- Eldem, S. H., 1979, **Boğaziçi Anıları = Reminiscences of the Bosphorus**, Aletaş Alarko Eğitim Tesisleri, İstanbul.
- Gülersoy, Çelik, 1985, **Hıdiv'ler ve Çubuklu Kasrı**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Saruhan, Süreyya; Karademir, Ayşe, 2012, "Mısır Başkonsolosluğu Binasında Uygulama Yöntemleri" **Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu Bildiri Kitabı**, ss.56-64. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı KUDİB.
- URL-1: <http://mimdap.org/2011/03/bodhazyn-en-muhtethem-binasynyn-restorasyonu-15-gun-sonra-bitiyor/> [Erişim: 01.05.2021]

Kentlerin Planlanmasındaki Katılımcılığı Siyasetin Katılımcılığından Nasıl Farklılaştırabiliriz?

İlhan Tekeli

Günümüzde temsili demokratik süreçler içinde seçilen vekillerin oluşturduğu hükümetlerin, yeni yapılacak seçimlere kadar ülkeyi / yerelliği, toplumla tek yönlü ilişkiler kurarak, çoğu kez topluma emrivakiler yaratan uygulamalarla yönetmelerinin, insanların onurlu yaşam hakkıyla bağdaşmadığı görülebilmekte. Bu nedenle, böyle bir demokrasi anlayışına sahip olan yönetimlerce üretilen kamu mal ve hizmetleri, sürekli bir demokrasi açığı yaratmaktadır. Bu tür yürütme anlayışları, demokrasi kalitesi bakımından eleştirilmekte / sorgulanmaktadır.

Günümüzün temsili demokrasileri bu eleştirilerin üstesinden gelebilmek, yönetimlerin ürettiği demokrasi açıklarını olabildiğince en aza indirmek için genellikle iki farklı yola başvurmaktadır. Bunlardan ilki otoriter yönetim anlayışından yönetişim anlayışına geçmektir. Yönetişime geçmek; şeffaflık, hesap verebilirlik, topluma emrivaki yapmamak, karşılıklı etkileşimde bulunmak, yöneticinin kapalı kapılar arkasında tek başına verdiği kararların yerini, ortak akılla verilen kararın alması anlamına gelmektedir. Yönetimlerin kurdukları yukarıdan aşağıya olan hiyerarşik ilişki biçimlerinin yerini, yatay olarak kurulan insan onuruna çok daha duyarlı ilişki biçimlerinin almasıdır. İkinci durum ise karar verme süreçlerini katılımcı hale getirmektedir. Tabii ki hem yönetişim hem de katılımcılık birbirini beslemekte ve tamamlamaktadır. Katılımcılık kavramı daha çok tek bir karar üzerinde yoğunlaşırken, yönetişim kavramı daha genel olanı nitelendirmektedir. Temsili demokrasinin kendisini bu yeni öğelerle geliştirmesi, demokrasi açığını azaltıcı ve demokrasinin kalitesini geliştirici sonuçlar yaratmaktadır.

Temsili demokrasinin kendisini bu yolda geliştirmesinin ardından temsili demokrasilerde hangi tür kararların meşru sayılması gerektiği konusundaki anlayışın da değişmesi gerekmektedir. Temsili demokratik süreçlerle seçilmiş vekillerin iktidarı oluşturduktan sonra yeni seçimlere kadar aldıkları kararların tümünün demokratik karar olarak kabul edilmesi olanağı kalmamıştır. Bu kararların demokratik sayılması için ikinci bir koşulu yerine getirmesi, kararın toplumla etkileşim içinde verilmesi gerekmektedir.

Bir demokratik rejimde demokrasinin kalitesi konusunu, sadece o toplumda kamunun ürettiği mal ve hizmetlere ilişkin kararların nasıl verildiği üzerinden yaptığımız değerlendirmelerle saptayamayız. Aynı zamanda, insanların toplumdaki eylemlerini bağlayıcı kuralların nasıl konulduğuna da demokratiklik açısından sorgulamamız gerekir. Bu sorgulama temsili demokrasilerin kural koyuculuk, yani yasama işlevi açısından sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Bir toplumda seçimler

418. sayıda Ruşen Keleş'in yazısı ile başladığımız, bu sayıdan itibaren "Mimarlık-Demokrasi-Katılım" başlığı altında yazılarla devam edecek ve ilerleyen sayılarda bir dosya ile sonlanacak olan mimarlık alanındaki katılımcılık modellerine, tasarım ve kentle ilişkisine dair yazıların yer alacağı sürekli bölümümüzün duyurusunu tekrar yapıp açık çağrımızı yineleyelim. Bu sayıda İlhan Tekeli, katılımcılığın meşruiyetini kolektif tasarım süreçleri üzerinden tartışıyor ve "kent planlaması alanında katılımcılığın özgünlüklerini hesaba katan daha gelişmiş kuramsal bir çerçeveye" oluşturabilmenin önemine vurgu yapıyor.

sonrasında meclis oluşup iktidar belirlendikten sonra, o toplumda uygulanacak kurallar bu meclis tarafından belirlenmektedir. Bu bir egemenlik sorunudur. Ama günümüzde bu meclislerin her kuralı kabul edebileceği anlamına gelmez. Konulan bu kurallar sınırlanmıştır. Sınır getiren, insan hakları ve o ülkenin anayasasıdır. Bu sınırların işlerliğini anayasa mahkemeleri sağlayacaktır. İktidara kural koyma olanağının verilmesi ve bu alanın çok geniş tutulması, iktidarlarca çok kötüye kullanılabilen ve demokrasinin kalitesini tahrip edebilmektedir. Bu nedenle bu alandaki kararları böyle dıştan denetleyici mekanizmaların kurması gerekmektedir.

Kanımcı bu konuda yapılabilecek bir başka şey daha vardır. O da temsili demokrasi kuramını geliştirenlerin topluma ilişkin ontolojik varsayımlarını ya da temsil (representation) biçimlerini geliştirmek / değiştirmektedir. Temsili demokrasi kuramlarında toplum iki kademe olarak temsil edilmektedir. Bu temsil de birinci kademe atomistik bireylerden oluşmakta, ikinci kademeyi ise toplum oluşturmaktadır. Bu ikinci kademede geçerli olacak kuralları belirleyecek vekiller seçimle saptanmakta, kurallar ise oy çoğunluğuyla belirlenmektedir. Bu ontolojik kabuller içinde katılımcı süreçler kendilerine yer bulamamaktadır. Katılımcılığa yer verebilmek için topluma ilişkin ontolojik varsayımları değiştirerek daha karmaşık bir toplum temsilinden yola çıkılırsa tek bir demokrasi kuramı içinde hem temsili demokrasi kuramına hem de katılımcı demokrasiye yer vermek olanaklı hale gelmektedir. Bu amaçla dört kademeli bir temsil düşünülebilir. En alt kademede ilişki içinde bireyler bulunmaktadır. İkinci kademede bu bireylerin oluşturdukları tüzel kişiler yer almaktadır. Üçüncü kademeyi ise birinci ve ikinci kamelerin elemanlarının

İlhan Tekeli
Prof. Dr., ODTÜ
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

etkileşme düzeyi oluşturacaktır. Dördüncü kademeyi ise yine toplum düzeyi ve onda geçerli kurallar oluşturacaktır. Bu tür bir toplum ontolojisi içinde birinci ve dördüncü kademe oluşturduğu meclis ile toplumda geçerli kuralların bir kısmını üretirken, ikinci ve üçüncü kademe içinde ahlak kuralları ya da örfler vb.leri üretilmektedir. Toplumda geçerli olan kurallar iki farklı yoldan üretilmiş olacaktır. Bu ontolojik temsilde hem temsili hem de katılımcı demokrasiye yer verilebilecektir.

Buraya kadar, siyaset içinde demokrasinin kalitesini geliştirmek için ne tür arayışların olabileceği konusunda bir ufuk turu yaptık. Örneğin 1960'lı yıllarda bana demokrasi nedir diye sorsalardı, buna herkesin kabul edeceği bir yanıt verebilirdim. Oysa günümüzde böyle bir yanıt veremem. Kanımca demokrasi artık bilinen bir şey olmaktan, her bağlamda, her olayda, daha iyisi bulunacak bir şey haline geldi. Dünyada demokrasinin çok yönlü olarak geliştirilmesi gerekiyor. Günümüzde Birleşmiş Milletler ve ulus devletlerden oluşan sistem dünyayı yönetmiyor. Bölgesel savaşlar sürüyor, iklim değişikliği ve pandemi konusunda dünya etkili kararlar alamıyor. Kozmopolitan demokrasinin geliştirilemeyeşinin eksikliklerini her geçen gün daha çok hissediyoruz. Var olan demokrasi pratikleri, hem etkili olup hem de insan onuruna yakışan bir nitelik kazanamıyor.

Bu yetersiz kalınan konulardan biri de kent planlaması pratikleridir. Gerçi dünyada siyasal pratiklerde katılımcılığa yüklenen olumlu değerler, Habermas'ın iletişimsel rasyonellik konusunda getirdiği yeni anlayış, bilim alanında özneller arası oyaşmaya dayan yapılmacı bilginin kazandığı statü sonucu, planlama pratiklerinde katılımcılığa önem verilmeye başlanmıştır. Bunun ötesine de geçilerek planlama yasa ve yönetmeliklerinde katılımcılığa yer verilerek kurumsallaştırılmıştır. Bu nedenle plan yapanlar, planlama süreçleri içinde katılımcılığa yer vermektedirler. Ama bu katılımcı uygulamalardan çok memnun değildiler. Plancı dostlar çoğu kez bana katılımcılığı uyguluyoruz ama olumlu bir sonuç alamıyoruz diye yakınmıştır. Bu durumda Türkiye'de yapılan katılımcılık uygulamaları "miş" gibi olmanın ötesine geçememektedir.

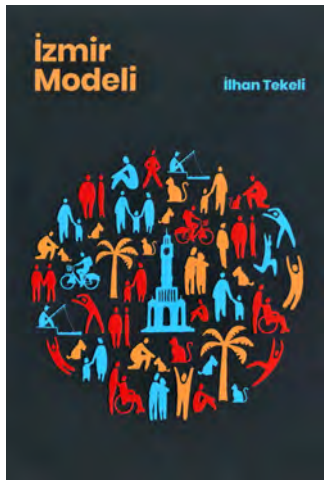
Ben demokrasiye ve katılımcılığa değer veren bir plancı olarak bu dostlara yanıt verirken; başarılı olabilmek için önce yapılan işe inanmak gerektiğini, inanılmayan bir

konuda olumlu bir sonuç alınamayacağını söyledikten sonra şu tür yorumlamalar yapıyordum:

- Planlamanın demokratik olması ve insan onuruna yaradır hale getirilmesi için başvurulacak katılımcılığın, planlamayı daha başarılı hale getirilmesi için yararlanılan bir araç değil insan hakları bakımından gerçekleştirilmesi gereken amaç olduğunu söylüyordum.
- Katılımcılık bir amaç ise, iyi düzenlenmiş ve gerçekleştirilmiş ise ortaya çıkan ürüne razı olmak gerekir. Böyle bir plan üzerinde yapılan eleştiri ürün üzerinden değil süreç üzerinden yapılmalıdır.
- Katılımcı planlama bir amaç ise, katılımın gerçekleştirilebilmesi için iyi düzenlenmesi, planlanması gerektiğinin farkında olmak gerekir. Planlamaya elitist güdüyle yaklaşanların çoğu kez varsaydığının tersine, insanlara katıl dediginizde hemen katılmazlar. İnsanların zamanları çok değerlidir. Uzun uzun konuşmalarla zaman kaybedilen, toplantılarda bir mesafe alındığı duygusunun yaratılmadığı toplantılara katılımlarını sürdürmezler. Katılım süreçleri / toplantıları özenle planlanmalı, katılımcılara bir işin önemli bir parçası olduğu duygusu verecek şekilde yönlendirilmelidir. Toplantılar katılımcılara ortak bir şey yaratmanın doymu verebilmelidir. Ancak bu halde insanın onurlu yaşamının bir parçası haline gelebilecektir.

Bu yazımda daha önce söylediklerime yeni şeyler eklemek istiyorum. Katılımcılık konusundaki söylemlerin esas olarak siyaset bilimi alanında geliştirildiğini ve meşruiyetinin bunlar üzerinden kurulduğunu biliyoruz. Şimdi katılımcılık yaklaşımı planlama alanına taşınırken, planlama alanının özgünlüğünü esas alan yeni söylemler geliştirmekten çok siyaset alanında geliştirilen söylemlerle yetinilmesinin başarı sağlanmasını engellediğini düşünüyorum. Bu nedenle kent planlaması alanında katılımcılığın özgünlüklerini hesaba katan daha gelişmiş kuramsal bir çerçeve oluşturmamız gerekiyor.

Yazımın bundan sonraki kısmında böyle bir kuramsal gelişmenin nasıl sağlanabileceği konusunda bazı ipuçları vermeye çalışacağım. Günümüzde planlamada katılımcılık konusunda gelişmiş kademeli bir bakış açısı bulunmaktadır. Katılım konusundaki bu kademelenme, plan yapılırken halkla kurulan ilişkinin niteliği konusundaki farklılaşmaya dayandırılmaktadır. Katılımcılığın birinci kademesi, plan hazırlayanların planlamadan etkilenecek halkla, durum ve istekler konusunda doğru bilgi edinmek için ilişki kurması olarak tanımlanmaktadır. Bu tek yönlü bir bilgi akımını sağlamaktadır. Katılımcılığın ikinci kademesi yapılan planlar ve verilen kararlar konusunda halkın yukarıdan aşağıya bilgilendirilmesidir. Bu bilgilendirilme de amaçlanan, plan kararı konusunda bir değişiklik yapılmasını sağlayacak bir geri besleme elde etmekten çok, halkın haberdar edilerek, hazırlanan plan ya da verilen kararlar konusunda ikna edilmesidir. Üçüncü kademe katılımında ise halkla iki yönlü bir ilişki söz konusudur. Kuşkusuz bu iki yönlü ilişkide verilen kararlarda demokrasi açığı önemli derecede düşürülmüş olacaktır. Ama kanımca her üç kademe yapılanları bir yönetiminin iletişim stratejisi kapsamı içinde kaldığını düşünüyorum. Kanımca günümüzde planlamada bir katılımdan söz edebilmek için bunun üstünde bir dördüncü kademeyi tanımlamak gerekmektedir. Bu kademe, planlama süreci içinde planı hazırlayanlar

Kaynak: <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmir-modeli-5-ciltlik-kitap-oldu>

1. İzmir modeline ilişkin çalışmalardan kapak görselleri

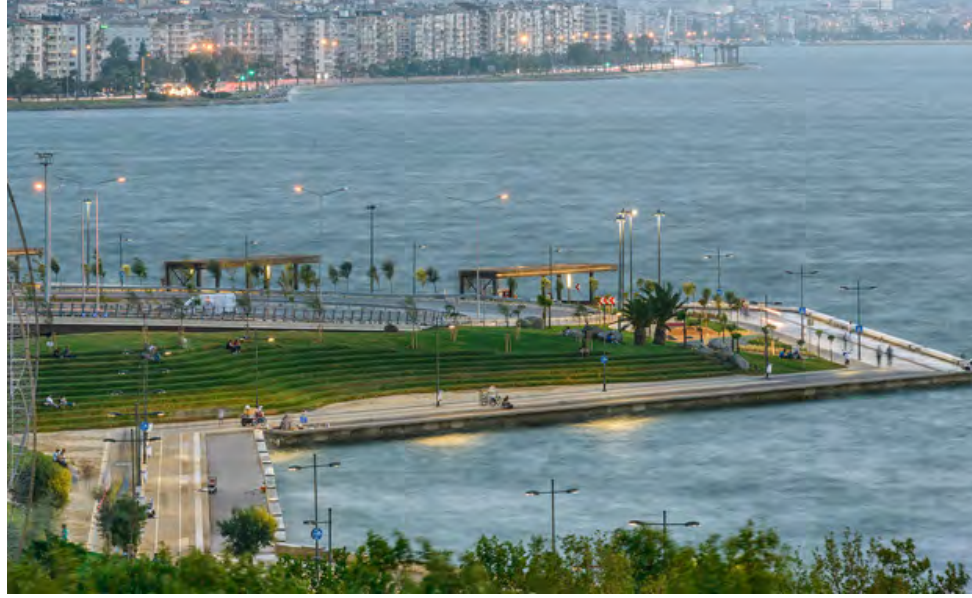

plandan etkileneceklerle karşılıklı bir etkileşme süreci, bir karşılıklı öğrenme süreci içinde gireceklerdir. Bu karşılıklı etkileşme süreci içinde üzerinde oydaşmanın olduğu bir karar ortaya çıkacaktır. Bu karar birlikte üretilmiş ve karar üretirken üzerinde adanmışlıkların olduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Artık burada temsili demokrasi kalıpları içinde oluşmuş bir iktidar ve onun karar yetkileri konusu da devre dışı kalmıştır. Bu yolla karar üzerinde bir oydaşmanın sağlanmasıyla kendi konusuna ilişkin yeni bir iktidar anlayışı üretilmiş olmaktadır. İktidar ele geçirilen pozisyonlar olmaktan çıkarak toplum tarafından üretilen bir şey olmuştur. Burada katılımcılığın da ötesine geçildiğini söyleyebiliriz.

Katılımcı planlama konusunda belli bir noktaya geldik. Bu tartışmayı kent planlamasının özgüllüklerini kapsayacak şekilde geliştirmemiz gerekiyor. Bu özgüllüklerden birincisi kent planlama kararlarının kentteki rant yüzeylerini belirlemesi, dolayısıyla kent içinde çıkar dağıtımlarını yeniden düzenlemektedir. Çıkar dağıtımına halkın soğukkanlı olarak katılabileceğini beklemek gerçekçi değildir. Nitekim Türkiye pratiğinde hazırlanan planlar halkın bilgilenebilmesi için bir ay süreyle askıya çıkarıldığında, halk plana bakmaya geldiğinde baktığı tek şey kendi arsasına verilen yapılanma hakkı olmaktadır. Halkın plan yapımı sürecine kendi arsasına verilen yapı haklarını artırmanın ötesinde güdülerle katılabilmesi için, bu sürecin çıkar dağıtımında adaletin sağlanması mekanizmalarının kurulmuş olması gerekmektedir. Bunun sağlanmasında iki farklı kurumsal düzenlemenin yapılmış olmasına gerek vardır. Bunlardan birincisi planlama kararlarının sağladığı değer artışlarının vergilendirilmesinin sağlanmasıdır. İkincisi ise planlama kararları dolayısıyla kentte yaşayanların kayıplarının, oluşturulacak bir fon yardımıyla karşılanmasıdır. Bu fonun oluşturulması için değer artışlarının vergilendirilmesi yoluyla elde edilen kaynaklardan yararlanılabilir. Bu mekanizmalar adaletli bir şekilde uygulanmaya başladığında, insanların ilgisi de kendi arsasından kamusal alanlara yönelecektir.

Kent planlamasının ikinci özgün yanı bir "tasarım" içermesi dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Buradaki katılımcılığı siyaset alanındaki mantık üzerinden ele almak daha başlangıçta aleladeye razı olmak anlamına gelebilir. Burada katılımcılığı "yaratıcılığa katılımcılık" olarak farklı bir şekilde ele almak gerekir. Bir örnek vermek gerekirse, "İzmir-Deniz, İzmirliğin Denizle İlişisini Güçlendirme Projesi"nde uygulanan katılımcılığın böyle bir katılımcılık olduğu söylenebilir. (Resim 1-3) Bu tür katılımcılık yaklaşımlar siyasetteki katılımcılık ölçütleriyle değerlendirilemez / eleştirilemez. Yaratıcılığa katılımda, bunu ancak kapasitesi olanlar yapabileceklerdir. Burada bir kolektif tasarım söz konusudur. Bu sürece katılanlar, kamusal alanın kolektif tasarımında yer almanın doyumunu yaşayacaklardır.

Tüm bu tartışmaları bir ölçüde geliştirdikten sonra yazıma son verirken demokrat olmanın bir kültür ve bu yolla insana yaklaşımda, ilişki kurmada elde edilmiş bir değerler sistemine bağlılık anlamına geldiğini unutmamak gerekir. Demokrat olmayanlar, demokrasi pratiği içinde uyumsuzluklarını gizleyemezler, yaşanan süreç içinde ise kendi kendilerini ele verirler.

2. İzmir'de Konak-Karataş ve Pasaport bölgesi kıyı düzenlemesi örnekleri

3. 2009'da İzmir Kültür Çalıştayı ile başlayan süreç 100'ü aşkın kent plancısı, mimar, endüstriyel tasarımcı, mühendis ve akademisyenlerden oluşan proje ekibiyle yürütüldü

Mimarlık ve Arazi İlişisine Dair Kavramsal Bir Çerçeve: Arazi Sanatından Esinlenmeler

Ebru Bingöl

Yapı ve arazi arasındaki ilişkinin fiziksel boyutuna dair tartışmalar, farklı kuramsal alanların içerisinde bütüncül bir çerçeveden uzak, parçalı ve dağınık olarak karşımıza çıkabiliyor. Yapı ve arazi ilişkisi üzerine üretilen tartışmaların mimarlık kuramı ve pratiğindeki karşılıklarını arayan yazar, araziye dair kuram-söylem-eylem arasındaki ilişkiyi kaygan olmayan bir zemine oturtmaya çalışıyor.

1. Wigley, 1994, s.129.
2. Neutra, 1951. Bkz: Wigley, 1994, s.124.
3. Wigley, 1994.
4. Kwon, 1997.
5. Irwin, 1985.

Le Corbusier, Genova'nın Ariana bölgesi için yaptığı projesinde araziye, "dokunaklı topografyası" ile "kalabalık olmayan ufka sahip göz kamaştırıcı bir alan" olarak tanımlar.¹ Richard Neutra, arazinin "içkin" ve "özünde saklı olan" niteliklerini över ve "arazideki bulutların bile, yabancı ve yere ait değilmiş gibi görüldüğü", araziye "etkiszileştiren", "parçalayan", "kurban eden", "imha eden" her türlü eyleme karşı olduğunu açıklar.² Ancak, Le Corbusier'in Ariana bölgesi için yaptığı projenin arka fonundaki arazi çiziminin, birçok projesinde tekrar ettiğini, Neutra'nın ise kurmak istediği "görsel hakimiyet" için arazideki bazı öğeleri perdelediğini görürüz.³

Le Corbusier ve Neutra örneklerinde olduğu gibi, arazi üzerine üretilen pek çok söylemin, tasarım eylemi ile çeliştiği sayısız mimari proje örneği verilebilir. Mimarlık alanında, arazinin sıklıkla tasarımın meşruiyetini sağlayacak retorik bir zemin olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu durumun sebeplerinden biri de mimarlık kuramında yapı ve arazi arasındaki ilişki etrafında dönen tartışmaların, farklı kuramsal alanların içerisinde parçalı ve dağınık olarak yer alması, bütüncül bir çerçeveden yoksun olmasıdır. Mimarlık kuramının

da araziye yönelik tartışmalar, başlangıçta verneküler ve bölgeselci yaklaşımların içerisinde yer almakta, II. Dünya Savaşı sonrası, tarihî kent ile yeni yapı olan ilişkisini sorgulayan bağlam tartışmaları içerisinde yoğunlaşmakta, 1960'larda ise "yer", "yere özgü", "yerin ruhu" gibi kavramlarla çeşitlenmektedir. Dolayısıyla yapının arazi ile kurduğu ilişkinin fiziksel boyutunu tek bir kuramsal çerçeve altında yakalamak zordur. Bunun sonucu olarak, araziye karşı kavramsal arka planı, söylemi ve eylemi birbiriyle uyuşmayan örnekler karşımıza çıkabilmektedir.

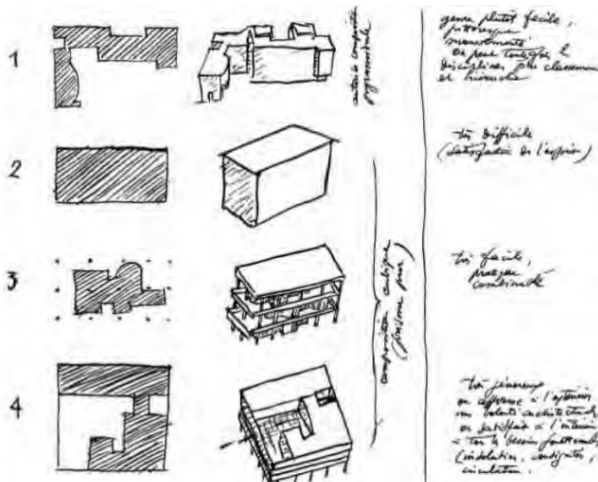
Bu yazı, yapı ve arazinin arasındaki ilişkiyi, sıklıkla yapıldığı gibi öncelikle kuram ya da söylem üzerinden değerlendirmek yerine, tersten bir yol izleyerek, sonuçları / eylemleri üzerinden değerlendirmektedir. Bu noktada, arazi sanatında sanat objesi ve arazi ilişkisi üzerine yapılan değerlendirmeleri temel almaktadır. Arazi sanatı, 1960'lardan günümüze kadar sanat objesi ve konumlanacağı zemin arasındaki ilişkiyi ve eserin üretim sürecinde arazinin katkısını sorgularken, yapı ve arazi arasındaki ilişkinin fiziksel boyutuna derinlemesine bakmak için olasılıklar sunmaktadır. Arazi sanatındaki sanat objesi ve arazi ilişkisi üzerine üretilen tartışmaların, mimarlık kuram ve pratiğindeki karşılıklarını aramak; yapı ve arazi ilişkisinin fiziksel boyutuna bütüncül bir kavramsal çerçeveden bakmaya ve mimari tasarım için kuram - söylem - eylem tutarlılığını ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

ARAZİ SANATINDA VE MİMARLIKTA ARAZİNİN İNŞASI

1960'ların sonlarında kavramsal arka planını ve 1970'lerin başında salt sanat nesnesine referansla, "yer"siz, üretilen, modern sanata tepki olarak doğan arazi sanatı, sanat objesi ile konumlanacağı coğrafi uzam, yer ve zemin arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. Arazi sanatı, araziye niteliği ve kimliği belirli yapısal fiziksel öğelerin eşsiz birleşiminden oluşan uzamsal somut bir gerçeklik olarak ele alır.⁴ Sanat objesi, arazi ile farklı düzeylerde etkileşime girerek birbirlerini etkiler.

Mimarlık alanında da benzer şekilde, her yapı arazisi ile bir şekilde ilişkilendirilir. Her proje, bir arazi üzerinde başlar. Ama yapı, bir araziye yalnızca oturmaz / desteklemez. Aynı zamanda araziye uygulanan her proje bir öneriyi araziye dikte eder. Ancak bu durumda bile yapılar ve arazisi arasında diyalektik bir ilişkinin olduğundan söz edilebilir.

Yapı ve arazi ilişkisini tartışırken, sanat tarihçisi Robert Irwin'in⁵ sanat nesnesinin ve nesnenin üretim süreçlerinin arazi ile kurduğu ilişki biçimlerine yönelik yaptığı sınıflandırma bu yazıya ışık tutacaktır. Irwin, sanat objeleri-

Les 4 compositions: 1) Exemple maison La Roche 2) Maison à Garches 3) Maison à Stuttgart 4) Villa Savoye
1. Les 4 Compositions, mimarı: Le Corbusier

Ebru Bingöl
Dr. Öğr. Üyesi,
Hatay Mustafa Kemal
Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

Kaynak: Redfield, 2005, s.188.

nin konumlandıkları arazi ile kurduğu ilişkileri dört farklı yaklaşım altında sınıflandırmaktadır.⁶ İlk kategori olan “araziye baskılayan” (site dominant) yaklaşımda, sanat objesinin arazi ile ilişkisi, kendi varlığını ona kabul ettirme amacı taşımaktadır. Sanat objesi, kendi içeriği ve amacı doğrultusunda araziye şekillendirmekte; biçimini, malzemesini, tekniğini, becerisini kendi iç dinamikleri ile yönetmektedir.

Mimarlık alanına bu yaklaşımın yansımaları, yapının programının, amacının, içeriğinin, ya da kendi “iç gösterge sisteminin”⁷, strüktür ve malzemesinin, tasarıma birincil nedenselliği oluşturması şeklinde yorumlanabilir. Bu yaklaşımın mimarlıkta otonomluk tartışmaları⁸ tarafından desteklendiği söylenebilir. Yapının araziye baskıladığı duruma en bilindik örnekler olarak, Palladio’nun evrensel matematiksel hesaplamalarla ulaşılan altı akslı taşıyıcı duvar sisteminin “ideal oran”ın Platonik arketipsel yorumu olan Villa Capra (1560) ya da çağdaşlarından, Le Corbusier’in ideal matematiksel ilişkileri ve estetiğin nesnel boyutunu aradığı Villa Savoye (1929) örnek verilebilir. Tüm bu yapılarda ortak olan, yapının araziye göz önünde bulundurmadan yükselmesi, mimari çizimlerin dahi arazisiz yapılabilmesidir.⁹ Le Corbusier’in *L’Esprit Nouveau* kitabında Les 4 Compositions adı altında, “bütün özel durumlardan sakınmak için, başlangıçta ideal bir arazi üzerinde çalıştığını vurguladığı¹⁰, Maison La Roche, Maison à Garches, Maison à Stuttgart ve Villa Savoye için çözüm-tip (solution-type) öneren, evrensel ve soyut çizimleri arazisi olmayan boşluk bir zeminde bir araya gelmektedir. (Resim 1) Benzer şekilde Le Corbusier’in, modüler savına benzer bir sav ile Skidmore, Owings ve Merrill (SOM) tarafından üretilen İstanbul Hilton Otel Binası (1952) araziyle ilişkisinin, yapının iç düzeninin gölgesinde kaldığı örneklerdendir.

Arazinin baskılandığı bir ilişkiyi, sadece “otonom mimarlığa” ya da avangart mimarlığa atfetmek, indirgemeci bir tavır olacaktır. Sanat tarihçisi Kwon Miwon’ın “söylemsel arazi” (discursive site) olarak bahsettiği bir kavramdan, tam da bu noktada değinmekte fayda var. “Söylemsel arazi”, sanatçının birçok söylem içerisinde birçok olasılıktan birini benimseyerek bu söylem aracılığıyla araziye yaklaşması; araziye çapa atmasıdır.¹¹ Sanatçı, benimsediği söylemi arazide gerçekleştirmektedir. Birçok mimari tasarım ürününde, ideolojik bir düşünce, sosyal bir politika ya da kavramsal bir düşüncenin ışığında üretilen tasarımlar, yerel ve özel koşulları, yani araziye, düşüncelerin gölgesinde bırakılmaktadır. Bu bağlamda, tıpkı 1920’lerin ütopyacı söylemlerinde olduğu gibi, bir ideoloji, bir değer üzerinden araziye bakmak ve o değeri araziye projekte ettiği için arazi söyleme aracılık etmektedir. Günümüzden güncel bir örnek vermek gerekirse; sürdürülebilirlik, çevresel koruma gibi temel bir düşünce tarafından yönetilen birçok proje, çevre söylemlerini ön kabul olarak alıp araziye bu gözle değerlendirmektedirler. Bu yaklaşım, ilk bakışta olumsuz nüveler taşıyıcı gibi algılsa dahi yapının başat olarak mimari biçim, estetik, program, konsept gibi etmenler tarafından yönlendirildiği söylenebilir.¹²

Bunun yanında, Uğur Tanyeli’nin “yer ötesi pratikleri”¹³ olarak adlandırdığı, sürekli kapsamını değiştiren mimarlığın son dönemdeki üretim biçimi olarak yersiz

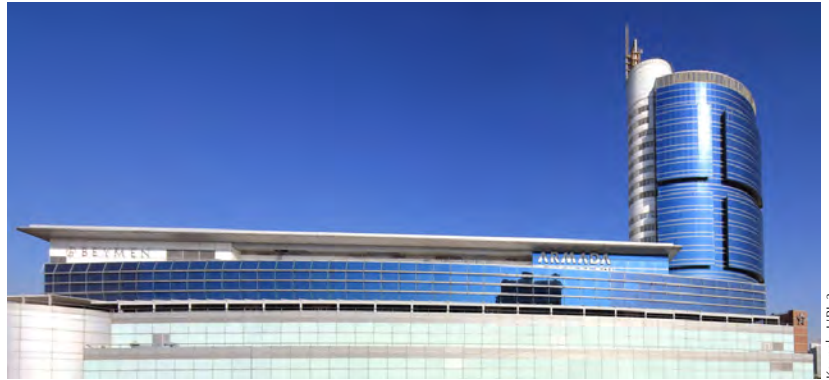
2. Zorlu Center

Kaynak: URL 1

3. Varyap Meridian Konutları

Kaynak: URL 2

4. Armada Alışveriş Merkezi

Kaynak: URL 3

bir mimari, dünyanın her yerinde çoğul-vatanlı mimarlıklar üretmektedirler. Sıklıkla karşımıza çıkan, yerleştiği araziye bakmaksızın birbirini tekrar eden rezidanslar, toplu konut alanları, AVM’ler, müzeler de bu tür ilişki biçiminden sayılabilir. Mimar, araziye bir bağlam olarak değil, düzenlenmesi gereken bir alan, bir proje olarak görmektedir. Burada tıpkı Le Corbusier’in vurguladığı gibi, mimarın asli görevi, yerden bağımsız bir şekilde araziye tasarlamak ve onun planını çıkarmaktır.¹⁴ Bu ilişki, arazinin yapı tarafından domine edildiği bir ilişkidir. (Resim 2-4)

Irwin’in sınıflandırmasında, sanat objesi ve arazi arasındaki ikinci tür ilişki, “araziye uyumlanan” (site adapted) çözümlerdir. Bu yaklaşımda, önce, tasarlanan ve üretilen, daha sonra araziye adapte edilen bir sanat objesi söz konusudur. Bu yaklaşıma arazi sanatından belirgin bir örnek vermek gerekirse, Andy Goldsworthy’nin farklı zaman ve coğrafyalarda ürettiği “Displaced Egg” eserlerinden söz edilebilir. Goldsworthy’nin, yumurta biçimindeki jenerik sanat objesi, farklı coğrafyalara

6. Irwin, 1985.

7. Eisenman, 1998, s.191.

8. Mimarlıkta otonomluk tartışmalarına K. Michael Hays, Lauren Kogod, Diana Agrest, Mario Gandelsonas ve Stanford Anderson Aldo Rossi, Peter Eisenman ve John Hejduk katkıda bulunmaktadır.

9. Her ne kadar hem Palladio Villa Capra’yı hem de Le Corbusier, Villa Savoye’yi de tariflerken yerleşeceği arazinin eşsiz güzelliklerinden bahsetse dahi, iki mimar da tasarımın nedenselliğinde ve projenin çizimlerinde araziye dahil etmemiş gibi gözükmektedir. Bkz: Wigley, 1994.

10. Banham, 1960, s.253.

11. Kwon, 1997, s.93.

12. Yapının arazi ile kurduğu ilişkinin eleştirel iyi-kötü ayrımına gitmesi bu yazının kapsamı dışındadır.

13. Tanyeli, 2014.

14. Le Corbusier, 1961.

5. "Displaced Egg", Andy Goldsworthy
Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir

6. Fethi Okyar Evi

7. Ahmet Ağaoğlu Konağı

Kaynak: Adıkteti, cilt:1938, sayı:1938-10-11 (94-95), s.279.

8. "Vadi Perdesi", Christo Jeanne Claude

Kaynak: URL 5

15. Schumacher, 1971, s.359.
16. Civelek, 2009, s.139.
17. Eldem, 1968, s.12.
18. Kwon, 1997, s.85.
19. Irwin, 1985.
Berrizbeitia, 2007.
20. Pavlides, 2007.
21. Pavlides, 2007, s.239.

uyum sağlayarak, biçimini, malzemesini, zemin ile ilişkisini tekrardan kurar. Yumurta, yerleştiği yerin bağlamına göre değişmektedir. (Resim 5)

Mimarlık alanında, tip ve tipoloji çalışmalarında, sıklıkla ideal bir tipin araziye uyumlanma sürecini görmek mümkündür. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası yıkılan kentlerde, tarihî kente, yeni yapının entegrasyonu tartışmaları içerisinde görülebilir. Gordon Cullen, Ernesto Rogers, Hubert de Cronin Hastings, Carlo Aynomino, Aldo Rossi, Colin Rowe, Vittorio Gregotti, Carlo Aymonino gibi mimarlar, bağlamı, geleneksel kent dokusu üzerinden değerlendirmişlerdir. Colin Rowe'un 1970'lerde ortaya koyduğu "bağlamsalcılık" (contextualism) yaklaşımı, ideal bir objenin (tip), mevcut arazi koşulları (tarihî dokunun kitle boşluk ilişkileri, yönelme, yapının giriş ve yan cephe ilişkileri vs.) tarafından değişikliğe uğraması temeline dayanır. Rowe, Platonik arketip arayışı yerine, araziye uyumlanmış

9. "Rüzgar Gülleri", Daniel Buren

sentez bir obje, "farklılaşmış yapı" (differentiated building), üretmeyi önerir.¹⁵ Burada arazi, etkileşime giren ve ideal olanı değiştiren bir ara bulucudur.

Türkiye'de bu durum söylemsel olarak coğrafya ile değil, Cumhuriyet sonrası oluşturulmaya çalışılan "milli mimari" ile ilişki kuran, "teknik olmaktan çok sembolik bir içerik"¹⁶ olan bir söylem üzerinden gelişmektedir. Sedat Hakkı Eldem'in "Türk evi muhtelif plan tipi"¹⁷ olarak adlandırdığı dış sofalı tipin, çevre koşullarına ve manzara yönüne göre, pencerelerini ve iç organizasyonunu değiştirdiği Fethi Okyar Evi (1935), oval sofalı ev plan tipinin, saçaklarının ve çıkmalarının kullanıldığı, yine manzara ile ilişkili olarak değişikliğe uğradığı Ahmet Ağaoğlu Evi, (1936-37) milli kimlik oluşturma çabasının ötesinde çevresel koşullara uyum sağlayan tip projelerdir. (Resim 6, 7)

Irwin'e (1985) göre arazi - obje arasındaki üçüncü tür ilişki, "araziye özgü" (site specific) yaklaşımlardır. Sanat alanında "araziye özgü" kavramı, zeminlenmiş olan, yerle ilişkili olandır.¹⁸ Araziye özgü sanat, arazinin tüm özelliklerini ele almak yerine, ölçek, topografya, coğrafi konum, değişen renkler, ışık gibi bir ya da birkaç özelliğine odaklanarak onunla entegre olur.¹⁹ Arazi, tasarım için çeşitli parametreler sunarken sanatçı bu geniş palette kendine bir ya da birkaç tanesini seçer ve tasarımın nedenselliğini oluşturur. Daniel Buren'in Belçika'nın okyanus kıyısında bölgenin şiddetli rüzgarlarının şiddetini ve yönünü görünür kılan sıra sıra dizili "Rüzgar Gülleri" (2012); Christo Jeanne Claude'in Colorado'daki dağ yamaçları için ürettiği, araç yolundan bakıldığında vadi ile uyumlu kıvrımlara sahip olan "Vadi Perdesi" (1972) çalışması, araziye özgü sayısız eserlerden birkaçıdır. (Resim 8, 9) Araziye özgü ilişkilendirme biçiminde eser, sadece o yer için üretilmiştir; başka bir yere taşınamaz.

Bu yaklaşım, II. Dünya Savaşı öncesi özellikle bölgeselci yaklaşımlarla tanımlanan bağlam anlayışıyla benzerlik göstermektedir. İklim, güneş yönü, rüzgar gibi çevresel etmenlerle birlikte tanımlanan "bağlam" kavramı, önceleri verneküler mimarlık ile anılmakta, 1910 sonrası malzemenin modern rasyonel kullanımı ile yerel malzeme ve yerel üretim tekniklerini harmanlayan modern bölgeselci yaklaşımlar içerisinde yer almaya başlamıştır.²⁰ Bölgeselci yaklaşımlar içerisinde verneküler mimarinin tip formları, iklim ve arazi faktörlerine fonksiyonel olarak uyumlanmaktadır.²¹ Topoğrafyanın, güneşin açısının, bölgenin kültürel dinamiklerinin, gökyüzü ile ilişkinin, güneşlenmenin bağlam olarak tanımlandığı etmenler, yapının biçimlenişini birincil olarak etkiler.

Mimarlık kuramında "araziye özgü" kavramı, 1960 sonrası fenomenoloji temelli mimarlık kuramında da karşımıza çıkmaktadır. Temelini Alman filozof Martin Heidegger'in "yerin şiiri" (poetics of place) kavramından alan, fenomenolojiyi mimarlık alanına aktaran Christian Norberg-Schulz'un "genius loci" kavramı, Juhani Pallasma'nın duyuların mekânı, M. Merleau-Ponty'in iç-dış ufuk kavramları, Vittorio Gregotti'nin yerin antropocoğrafyası, K. Frampton'un yer-formu (resultant place-form) çalışmaları ile çeşitlenir. Araziye özgü mimarlık yaklaşımını Richard Neutra'nın sözleri incelleme özetlemektedir: "Mimarlık, arazinin karakterini ve özel-

Kaynak: URL 6

liklerini anlamaya çalışmalı, sahip olduklarını yükseltmeli ve yoğunlaştırmalıdır".²² Arazi sanatı, arazinin yaratıma ilham olabilecek sadece birkaç özelliğine odaklanırken, mimarlıktaki yer kuramını, mekânı daha kapsamlı okumaya gereksinim duyması sebebiyle totaliter olmakla eleştirir.²³ Ancak, yapının yere özgü olması ve başka bir arazide uygulanamaması ilkesinde ortaklaşırlar. Peter Zumthor'un arazideki taş, kum ve agregaları kullandığı Wachendorf'daki Bruder Klaus Field Şapeli, konumlandığı dağların zeminine köklenmiş gibi gözükken Sverre Fehn'in Ivar Assen Merkezi, arazideki malzemeden ve geleneksel yığma taş tekniği ile inşa edilen Turgut Cansever'in Demir Tatilköyü (1987), Nevzat Sayın'ın Kızılbel Evleri (2001), Ahmet İğdirilgil'in oturduğu tepenin eğimine uygun, güneş ve rüzgârı kullandığı avlulu yapısı Rs Evi (2004), Sedat Gürel'in arazinin eğimli yapısına uygun olarak farklı kotlarda tasarlanan Sedat Gürel Evi (1968-69), araziye özgü ve arazinin ilhamı ile üretilen sayısız örnekten bahsetmek mümkündür. (Resim 10-13)

Irwin'in sınıflandırmasındaki son yaklaşım, "araziye koşullanmış" (site conditioned / determined) ilişki biçimidir. Burada, sanat nesnesinin var oluş nedeni, arazinin görünen ya da saklı nitelikleridir. Sanatçı, oturarak, gözlemleyerek, yürüyerek araziye okur ve sanatçının bu deneyimleri, sanat eserinde karşılığını bulur.²⁴ Eser, deneyimin vücut bulmuş halidir. Pitoresk kuramındaki arazide gezinen insanın deneyimini baz alan işler yapan sanatçı Richard Serra, önceden belirlenmiş bir konsept ya da çizime odaklanmadığını, "arazinin kendisinin, ne şekilde düşüneceğine ve ne inşa edeceğine karar verdiğine"²⁵; bazı işlerinin arazide tasarlanıp arazide bittiğini vurgulamaktadır. Serra'nın Clara Clara (1972-83) isimli çalışması, içinde yürünebilen 36 m uzunluğunda 3,6 m genişliğindeki yay şeklindeki çelik heykeli, içinde yüründükçe deneyimin değiştiği bir tasarım ortaya koymaktadır. (Resim 14)

Deneyim-temelli mimarlık kuram ve söylemi, mimari programı deneyim üzerinden yeniden yazmaktadır. Arazinin deneyimi ya da mimari programın sunacağı deneyimsel çeşitlilik, tasarımın dayanak noktasıdır. Christian Norberg-Schulz (1976)'un, her yerin kendine has ve eşsiz deneyim sunduğunu iddia ettiği "niteliksel farklılıklar" kavramı, Dalibor Vesely and Peter Carl'in yapı ölçeğinde bedeninin postürel deneyimlerine odaklandığı kuram ve pedagojileri, Steven Holl, Juhani Pallasmaa, David Leatherborrow, Tadao Ando, Steven Holl, Peter Zumthor, Daniel Libeskind gibi mimarların kuram ve üretimleri deneyim temelli mimari tasarıma katkıda bulunmaktadır.

Yapı ve arazi ilişkisinde deneyim üzerinden ilişkilendirme, Tadao Ando'nun Awaji Yumebutai yapısında oldukça belirgindir. Ando'nun tasarımlarında yapının içerisindeki dolaşım ve hareket, deneyimin mekânını oluşturmaktadır. Yapının labirent benzeri dolaşımı, temel estetik deneyimini oluşturur. Yapı, mekânın içinde oluşan deneyim sayesinde anlam kazanır.²⁶ Burada arazi, deneyimin taşıyıcısı haline gelmektedir. (Resim 15, 16)

SONUÇ

Araziyi inşa etmek, yapı ve arazi arasındaki diyalektik ilişkinin varlığını kabul etmek demektir. Arazi, hiçbir

Kaynak: URL 7

10. Bruder Klaus Field Şapeli

Kaynak: URL 8

11. Ivar Assen Merkezi

Kaynak: URL 9

12. Kızılbel Evleri

Kaynak: URL 10

13. Sedat Gürel Evi

Kaynak: Bois, 2000.

14. "Clara Clara" (1972-1983), Richard Serra

zaman herhangi bir mimari projenin yerleştiği fiziksel bir alan olacak kadar basit bir içeriğe sahip olmamıştır. Arazi, mimari projeye birlikte değişecek bir zemindir; kendisi bir projedir. Arazi, söylemsel bir seçimin gerçekleştirildiği zemindir, bir araçtır. Arazi, tasarıma özgün katkılar sağlayan ve onu yönlendiren bir girdidir, bir ilhamdır. Arazi, duyguları ve duyuları tetikleyen bir deneyimdir. Bahsedilen her bir yaklaşım, yapının arazi ile kurduğu ilişkide farklı fiziksel sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda bahsi geçen çoklu bakış açılarını Robert Irwin arazi sanatında, "araziye baskılayan", "araziye uyumlanan", "araziye özgü", "araziye koşullanmış" kurgular olarak sınıflandırmaktadır.

22. Wigley, 1994, s.125.

23. Berrizbeitia, 2007.

24. Irwin, 1985.

25. Bois, 2000, s.62.

26. Erzen, 2004, s.68.

15. Awaji Yumebutai yapısı

16. Awaji Yumebutai

Arazi yapı ilişkisinin, inşasından sonra yapı bozumuna uğratılması zor olmakla birlikte mimari biçimin, onu şekillendiren ya da şekillendirmeyen arazi üzerinden okunması güçtür. Bu noktada mimarın söylemi, gelişigüzel dahi olsa, esas alınmaktadır. Bunun yanında, kuramdaki dağınıklık da söylemi sorgulamamızı iyiden iyiye zorlaştırmaktadır. Bunun sebebi, arazinin eşleştirildiği bir kavram olan "bağlam"a dair tartışmaların ve dolayısıyla araziye dair tartışmaların da dağınık olmasıdır.

Irwin'in arazi ve sanat objesi arasındaki ilişkiye dair sunduğu sınıflandırma, arazi - yapı ilişkisinde dağınık bir kurama ve retorik bir söyleme sahip mimarlık alanı için tasarımın kaygan zeminine tutarlılık sağlayabilecek bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve aracılığıyla mimarlık kuramında, arazi ve yapı ilişkisinin, farklı kavramsal tartışmaları üzerinden çok boyutluluğu ortaya konulmuş; bu ilişkiye birçok kuramın arasından bir arada bakma şansı yakalanmıştır. Ayrıca, yapı ve arazi üzerine retorik yorumlamaları da somut bir zemine oturtmakta ve araziye retoriğin keyfililiğinden çıkarıp kavramsal yaklaşımlarla desteklemekte ve eylemsel sonuçlarıyla karşılaştırarak bütüncül bir şekilde gözler önüne sermek için yardımcı olmaktadır. Araziye dair, kuram - söylem - eylem arasındaki ilişkiyi tutarlı kılmaya ve sağlamlaştırmaya olanak tanımaktadır. Mimarlık disiplini için tartışılmaz derecede öneme sahip arazi olgusuna, kuram - söylem - eylem bütünselliği üzerinden bakmak,

mimari tasarımda da yeni ve bilinçli olasılıklara kapılar aralayabilecektir. Kuram - söylem - eylem tutarlılığı, son dönemde kuramdaki dağılıma sebebiyle önemi azalan arazi ve bağlam tartışmalarına inancı artıracak, yapı ve arazi arasında onarıcı ilişkiler kuracaktır. ❖

KAYNAKLAR

- Banham, Reynier, 1960, *Theory and Design in the First Machine Age*, Praeger, New York.
- Berrizbeitia, Anita, 2007, "Re-placing Process", *Large Parks*, (ed.) Julia Czerniak ve George Hargreaves, Princeton Architectural Press, New York, ss.175-197.
- Bois, Yve-Alain, 2000, "Stroll Around Clara Clara", *Richard Serra*, (ed.) Hal Foster ve Gordon Hughes, MIT Press, Cambridge.
- Civelek, Yusuf, 2009, "Mimarlık, Tarihyazımı ve Rasyonalite: XX. Yüzyılın İlk Yarısındaki Modern Türk Mimarisinde Biçime Dayalı Sembolik Söylem Meselesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt:7, sayı:13, ss.131-152.
- Eisenman, Peter, 1998, "Aspects of Modernism: Maison Dom-ino and Self-Referential Sign", (ed.) K. Michael Hays, *Oppositions Reader: Selected Readings from a Journal of Ideas and Criticism in Architecture, 1973-1984*, Princeton Architectural Press, New York.
- Eldem, Sedat Hakkı, 1968, *Türk Evi Plan Tipleri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Erzen, Jale, 2004, "Tadao Ando's Architecture in the Light of Japanese Aesthetics", *METU JFA*, cilt:21, sayı:1-2, ss.67-80.
- Irwin, Robert, 1985, "Being and Circumstance - Notes Toward a Confidential Art", *Being and Circumstance*, Lapis Press, Larkspur Landing, California, ss.9-29.
- Jenner, Ross, 2012, "Building Site: The Schaulager by Herzog & de Meuron and Zumthor's Field Chapel at Wachendorf", *Proceedings of the Theoretical Currents II: Architecture & Its Geographic Horizons Conference - Lincoln, İngiltere*.
- Le Corbusier, 1999, *Le Corbusier Talks with Students (1961)*, Princeton Architectural Press, New York.
- Miwon, Kwon, 1997, "One Place After Another. Notes on Site Specificity", *October*, sayı:80, ss.85-110.
- Neutra, Richard, 1951, *Mystery and Realities of the Site*, Morgan & Morgan Publishers, Scarsdale New York.
- Pavlides, Eleferios, 2007, "Four Approaches to Regionalism", *Architecture in Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*, (ed.) Vincent B. Canizaro, Princeton Architectural Press, New York.
- Redfield, Wendy, 2005, "The Suppressed Site: Revealing the Influence of Site on Two Purist Works", *Site Matters*, (ed.) C.Burns A. Kahn, Routledge Publications, New York, ss.185-222.
- Schumacher, Thomas, 1996, "Contextualism: Urban Ideals and Deformations", *Theorizing a New Agenda for Architecture*, (ed.) Kate Nesbitt, Princeton Architectural Press, Princeton, ss.294-307.
- Steenbergen, Clemens, 2003, *Architecture and Landscape*, Birkhauser Publishers, Basel.
- Tanyeli, Uğur, 2014, "Yerötesilik Pratikleri ve Mimarlığın İcadı", *Dosya*, sayı:33, ss.8-21.
- Wigley, Mark, 1994, "On Site", *Lotus International*, sayı:81, ss.118-131.
- URL 1. <http://www.zorlucenter.com.tr/> [Erişim: 14.10.2020]
- URL 2. <https://www.varyap.com/varyap-meridian-istanbul/> [Erişim: 14.10.2020]
- URL 3. "Armada", <http://atasarim.com.tr/proje/armada> [Erişim: 14.10.2020]
- URL 4. "Büyükada'nın Yaşlanmayan Modernleri...", <https://adalarpostasi.com/2016/08/13/2803/> [Erişim: 14.10.2020]
- URL 5. "ValleyCurtain, 1972", <https://richardljordan.com/post/149525598309/valley-curtain-1972-christo-and-jeanne-claude> [Erişim: 12.06.2020]
- URL 6. "Le vent souffle où il veut", <https://blogs.uoregon.edu/danielburren/2015/02/17/e-vent-souffle-ou-il-veut-2009/> [Erişim: 12.06.2020]
- URL 7. "Bruder Klaus Field Chapel | Peter Zumthor", <https://www.arch2o.com/bruder-klaus-field-chapel-peter-zumthor/> [Erişim: 12.06.2020]
- URL 8. "Sto Werkstatt to Showcase World's Best "Building Images", <https://www.archdaily.com/587052/sto-werkstatt-to-showcase-world-s-best-building-images> [Erişim: 12.06.2020]
- URL 9. "Konut Yerleşkesi, Kızılbel Evleri, Muğla - Fethiye", http://www.nsmh.com/proje_detay.asp?lang=tr&ID=111 [Erişim: 10.10.2020]
- URL 10. "Sedat Gürel Evi", <https://www.arkitera.com/proje/sedat-gurel-evi/> [Erişim: 10.10.2020]
- URL 11. "Awaji Yumebutai - Tadao Ando", <http://kwc.org/photos/2009/05/awaji-yumebutai-tadao-ando-27.html> [Erişim: 12.06.2020]

Antroposen Kibrin Akıldışı Ürünü: Hayvanat Bahçeleri

Büşra Ünver

“Sanki binlerce parmaklık var gibi gelir ona
Ve binlerce parmaklığın ardında bir dünya, yok gibi”¹
Rainer Maria Rilke

İnsanın doğa ve insan olmayan² ile ilişkisi, insanlık tarihinin başlangıcından bugüne birçok değişkenin etkisiyle sürmektedir. Antikçağa kadar olan süreçte, özellikle Sokrates öncesi düşünürlerden edinilen bilgilerle insanın bitki ve hayvandan farklı ele alınmadığı görülür.³ Bugün insanlarla tüm canlılar arasında çizilen büyük ayırım çizgisi, canlılar dünyası ile cansızlar dünyası arasında çizilmiştir.⁴ Ancak yaşayan her şeyin bir yaşam ilkesiyle donanmış olduğu düşüncesinin aksine hayvan yaşamı ile insan yaşamının karşıt olduğu fikri hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Antroposentrik düşüncenin egemenliğindeki bugünün dünyasında, insan ile insan olmayan arasındaki çok boyutlu ve çapraşık ilişkiler, insanın çıkarı doğrultusunda insan olmayanları kullanma hakkına sahip olduğu düşüncesiyle avlanma, beslenme, tarım, giyinme, eğlenme, evcilleştirme, deneye tabi tutma, turizm, ulaşım gibi birçok farklı biçimde varlığını sürdürmektedir. Gerçek şu ki, günümüzde insanların hayvanlarla olan sömürüye dayalı ilişkisi, insanların nasıl örtündüğünün ve nasıl beslendiğinin, eğlence biçimlerinin, endüstriyel üretim ve bilimsel araştırmaların temelini oluşturmaktadır.⁵ Özellikle yakın tarihte ortaya çıkan tüm bu ilişki formlarına karşın hayvanların tam özgürlüğü adına birçok konuda geri dönüşün oldukça zor olduğu düşünülse de; 20. yüzyılla belirginleşen dehşet içerikli olaylar, kapitalizmin etkileri, antroposentrik yaklaşımın götürüleri ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan pandemi gibi nedenlerle insan olmayanın etik, ontolojik ve hukuki konumunun sorgulanmaya başladığı görülmektedir.

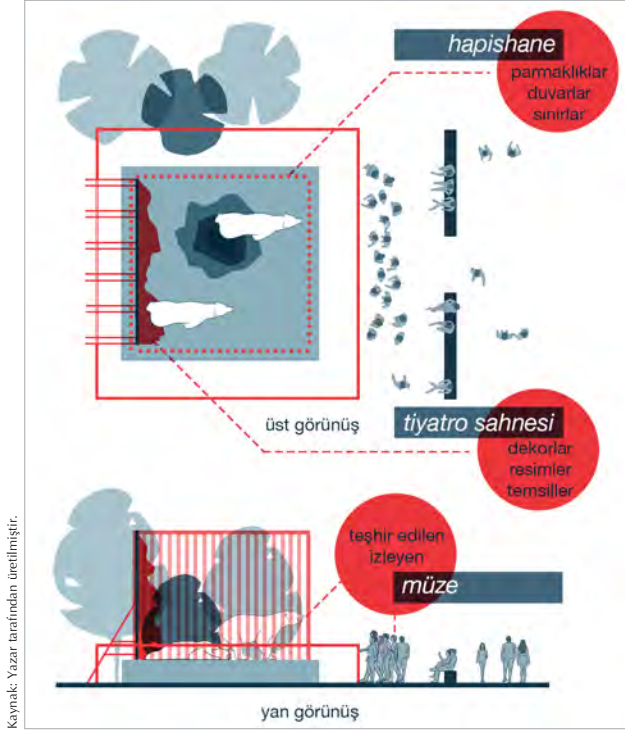
Bahsedilen ilişkilere paralel olarak insanın hayvanları ilişkilendirdiği mekânlar da çok çeşitlidir. Bu noktada hayvanlar ile mimari mekân arasında doğal bir direkt ilişkiden söz edilemez; çünkü hayvanın mimari mekânla ilişkisi insanın inşa ettiği, hükmettiği ve dayattığı üzerinden var olur. İnsan, kendi çıkarları doğrultusunda inşa ettiği yapılı çevre ile hayvanların ilişkisi üzerine kendi durduğu yer dışında bir noktadan kafa yormaz. Uexküll, insanların kendi dünyasına bağlı nesnelere kurduğu ilişkiyle, belli bir hayvan öznenin, bulunduğu çevredeki şeylerle kurduğu ilişkinin aynı zaman ve mekânda gerçekleştiğini düşünerek yarıdıklarının belirtir.⁶ Bu yanılsama, insanın bütün canlıların bulunduğu tek bir dünya -kendi algıladığı dünya, insanın dünyası- olduğu kanısına dayanmaktadır. Bu şekilde insan, kendi dünyasında, kendi inşa ettiği çeşitli mekânlarla hayvanları ilişkilendirir.

Geçmişten günümüze aristokrasinin tekelindeki egzotik hayvan koleksiyonlarından açık parklara evrilen hayvanat bahçeleri, antroposentrik düşüncenin domine ettiği bir kurguyla karşımıza çıkmakta. Yazar “Hayvanat bahçesi tasarımları hangi mekânsal kurguları barındırır?” sorusu üzerinden, insanın insan olmayana karşı tahakkümüne dikkat çekiyor.

Bu ilişkilendirmede modern toplumlar insanı merkeze koydukları kendilerine özgü bir mekân kavramıyla hareket eder. Kentler, kırsal yerleşim alanları, endüstriyel ve tarımsal bölgeler gibi mekânlar hayvani değil insani, doğal değil kültürel, yabani yerine medeni olarak tanımlanır.⁷ “Kültürel olarak türetilmiş, hayvanlar ve toplum arasındaki mekânsal ilişkilere dair doğru ve ahlaki olarak uygun gibi modernist kavramlar”ın altında bu ikilikler yatmaktadır.⁸ Böylesi bir kültürel imgelemde, yunuslar havuzlarda, besi hayvanları çiftliklerde, kuşlar kafeslerde, köpekler evlerde, kediler kent sokaklarında, güvercinler yapıların kuytularında, fareler kanalizasyonlarda ya da deney laboratuvarlarında, balıklar fanuslarda, böcekler mutfaklardaki kavanozlarda, domuzlar üretim kafeslerinde, filler sirk çadırlarında ve niceleri birtakım insan ürünü mekânlarda yaşamaktadır. Üstelik eğer hayvanlar bu sınırları ihlal ederse, “yalnızca insanlara ait olarak tanımladığımız mekânları ihlal ettikleri için ahlaki açıdan saldırgan olarak görülmeye mahkum” olurlar.⁹ Aynı zamanda insan, hayvanları sadece “içine koyarak” mekânlarla ilişkilendirmez. Pek çok hayvan, yollar, nakliye rotaları, köprüler, uçuş güzergahları, yüksek binalar nedeniyle bozulan hareket ve göç rotaları sonucu yaşamlarının bir kısmını insan çevresiyle ilişki halinde geçirmek zorunda kalır. Bu yüksek modern mekân kavramı, insanın hayvanlarla olan ilişkilerine dair kavrayışı sürekli ve sistematik olarak değişime ve yıkıma uğrattır. Bu yıkımın örneklerinden olan mekânlardan biri de “hayvanat bahçeleri”dir.

Çalışmanın amacı insanın doğa ve insan olmayanlar ile tahakküm temelli ilişkisini hayvanat bahçesi örneğinde irdeleyerek tartışmaya açmaktır. Çalışmada öncelikle hayvanat bahçelerinin kısa tarihi ve kuruluş gerekçeleri üzerinde durulacak, ardından insanın hayvanlara karşı biyopolitik duruşuyla birlikte mekânsal özellikleri üzerinden çözümlemeleri yapılacaktır. Çalışmanın antroposentrik yaklaşımın insan olmayanların yaşamlarında neden olduğu yıkımları görünür kılmayı nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir.

Büşra Ünver
Dr. Öğr. Üyesi,
Haliç Üniversitesi
İç Mimarlık Bölümü

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

1. Hayvanat bahçesi tasarımlarının barındırdığı mekânsal kurgular

HAYVANAT BAHÇESİ

Önceleri seçkin bireylerin toplumdaki konumunu yücelttiği düşüncesiyle aristokrasinin tekelinde olan özel egzotik hayvan koleksiyonları sergileri, 1793'te Paris'te "Ménagerie du Jardin des Plantes" ile dünyada ilk defa halka açık hayvanat bahçesi olarak kurulmuştur.¹⁰ Kısa zaman içerisinde sömürgeci egemenliklerini sergilemek isteyen ulusları güçlendirmeye hizmet eden kurumlar haline gelerek, Paris'teki başarının da etkisi ile Londra, Dublin, Amsterdam, Kopenhag, Berlin, Brüksel gibi birçok büyük kentte kurulmaya başlamıştır. Bugün dünyanın her yerinde sayıları 10.000 civarında olan hayvanat bahçeleri her yıl tahmini olarak 700 milyon ziyaretçi çekmektedirler.¹¹

Modern hayvanat bahçeleri zaman zaman yükselen aksi seslere karşı varlıklarını meşru kılmak üzere birtakım gerekçeler öne sürmektedir. Eğitim, nesil koruma, çocuklara hayvan sevgisi aşılama, sığınak, doğal yaşam desteği gibi türlü iddialarla kurumlar esasında ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Ortaya atılan bu sözde nedenlere karşın, soy tükenmesi tehdidi altında olan türlerin korunmasına destek sağlayacağı ve hayvanların yeniden ait oldukları yaşam alanlarına döndürülecekleri fikri de genel olarak düşünülenden çok daha düşük bir başarı düzeyini yakalamıştır.¹²

Berger'e göre "İnsanların hayvanları görmek, onları gözlemlmek için gittikleri hayvanat bahçeleri, gerçekte böyle buluşmaların olanaksızlığının anıdır. Modern hayvanat bahçeleri, insanlığın kendisi kadar eski bir ilişkinin mezar taşıdır. Bunun böyle görülmemesinin nedeni ise hayvanat bahçeleriyle ilgili yanlış sorular sorulmasıdır."¹³ Bu noktada hayvanat bahçeleri mekân tasarımı bağlamında ele alındığında, bu tasarımların hangi mekânsal kurgular barındırdığı sorusu akla gelmektedir.

HAYVANAT BAHÇESİ TASARIMININ BARINDIRDIĞI MEKÂNSAL KURGULAR

Hayvanat bahçesi tasarlamak için yola çıkıldığında, diğer mekân üretim süreçlerinde olduğu gibi tasarım süreci ilk etapta doğası gereği birtakım soruları beraberinde getirir. Fakat konu hayvanat bahçesi tasarımı olduğunda, mekânın varoluş nedenleri ve işlevleri, kullanıcının kim olduğu, kullanıcının mekân ile ilişkilendirilme biçimleri, tasarlanacak deneyim gibi ikiliklerle dolu birçok cevap ortaya çıkar.

Literatürde hayvanat bahçesi tasarımı için kılavuz niteliğinde birçok kaynak bulunmaktadır. İncelendiklerinde ise hayvanat bahçesi tasarımı sistematik ve pratik kılmak amacıyla bu üç mekân tasarımından yardım alındığı görülür: hapishaneler, müzeler ve tiyatro sahneleri.¹⁴ Bilindiği üzere işlevleri, kullanıcıları, vadettikleri deneyim ve diğer bir sürü olgunun bu denli farklı olduğu bu üç mekânın nasıl bir çatı altında birleşip hayvanat bahçesi tasarımı için yol gösterici olduğu, hayvanat bahçeleriyle ilgili doğru soruları sormaya yönlendirir. Hayvanat bahçeleri nasıl yerlerdir?

Çalışmada, sorulan sorulara cevap aranırken hapishane, tiyatro ve müzelerin mekânsal kurgularının yardımıyla hayvanat bahçeleri tartışmaya açılmıştır. Parmaklıkları, duvarları ve sınırları ile hapishaneler; dekorları, resimleri ve temsilleri ile tiyatrolar; teşhir edilen ve izleyen üzerine kurulu yapı ise müzeler, hayvanat bahçesi tasarımları ile birebir örtüşen mekânlardır. (Resim 1) Bu kadar benzerlik hatta aynılık söz konusu iken, sorulması gerekenlerin sayısı artmakta, antroposen yaklaşımın görülmek istenmeyen sonuçları ile yüzleşilmektedir. Bu göz ardı edilen sonuçlar, söz konusu üç mekânsal kurgunun irdelenmesi ile açık ve net biçimde ortaya çıkmakta.

Hapishaneler bilindiği üzere mahkemelerce suçlu bulunup hapis cezası verilen insanların cezaları süresince kapatıldıkları yerlerdir. Mekânın temel işlevi gereği bu kimselerin fiziksel özgürlüklerini kısıtlayarak yaşayabilecekleri mekân belirlenir ve bu nedenle belirli duvarlar, parmaklıklar, kapılar gibi mekân geçişleri ve sınırları tasarlanır. Çalışanlar için ise durum hapishanede bulunan kimseleri kontrol etmek ve fiziksel sınırlarının sabit olduğundan emin olmak üzerine kuruludur. Hayvanat bahçelerine bakılacak olursa, fiziksel bağlamda direkt bir aynılık söz konusu değil midir? Görülen, tartışmaya dahi açık olmayan bir maddi gerçeklik vardır; hayvanlar da hapishanelerdeki gibi parmaklıklar, duvarlar ya da sınırlar içerisinde kapatılır. (Resim 2)

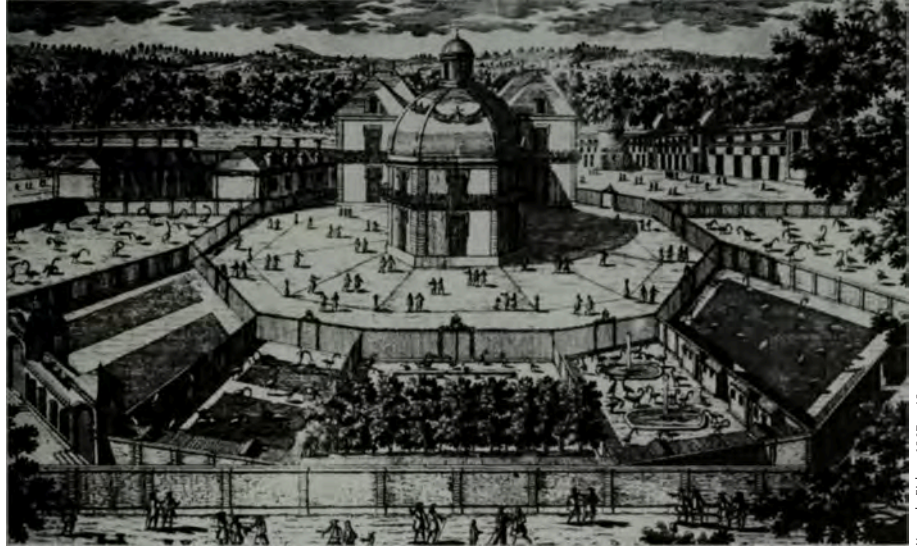
Foucault *Hapishanenin Doğuşu*'nda neyin suç teşkil ettiğini irdelerken temel argümanlarından biri, suçluluğun niteliğinin farklı iktidar düzenlerinde farklı özellikler kazandığıdır. Burada Foucault, insan olmayan bedenlere ilişkin bir duruma değinir; hayvanat bahçesinin varoluşunu disiplinin geçmişine eklemeler. Foucault, Bentham'ın panoptikonunun bir anlamda "Le Vaux'nun Versailles'da kurduğu hayvanat bahçesini, kraliyete ait hayvan sergilerini" anımsattığını söyler. (Resim 3) Yalnızca hayvanın yerine insan, kralın yerine de kaçamak bir iktidar makinesi geçtiğini belirtir.¹⁵

Kaynak: Fisher, James, 1967, *Zoo's of the World, The Story of Animals in Captivity*, The Natural History Press, New York, s.207.

2. Hayvanat bahçesi kafesleri

Kaynak: Fisher, 1967, s.49.

3. Le Vaux döneminde Versailles'da kurulan hayvanat bahçesi (ménagerie)

Varoluş nedeninin “bir suçun cezalandırılması olmadığı” açık olan hayvanat bahçelerinde hayvanların çeşitli mekânsal elemanlarla kapatılmasındaki amaç ise, hayvanların kendi güdüleri ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmemeleri ama fiziksel olarak asgari düzeyde yaşamlarını sürdürmeleridir. Üstelik fiziksel sınırlar konusunda sorulan sorular için, hayvanların birer makineden ibaret olduğu düşüncesini savunmuş olan Descartes gibi düşünenlere akademik araştırmalar oldukça açık cevaplar vermiştir.¹⁶ Tüm hayatı boyunca sınırlı bir fiziksel çevrede yalnız yaşamaya mahkum bırakılmış birçok hayvan türünün hem fiziksel hem mental sağlığını kaybettiği görülmektedir.¹⁷ Kaldı ki, fizyolojik ya da psikolojik hiçbir sorun teşkil etmese dahi bir canlının özgürlüğünün nedensiz yere elinden alınması, özünde “doğrudan, kasti şiddet” olarak tanımlanmıştır.¹⁸ Bu durum, hayvanların kendilerine ait öznel varoluşlarını yadsır ve bu öznel varoluşlarıyla gelen, eşit ve ihlal edilemez yaşam ve özgürlük haklarını ihlal eder.¹⁹

Müzeler, hayvanat bahçesi mimarisinin paralellik gösterdiği diğer mekândır. En temelde sanatsal ve bilimsel üretimlerin insanların görebilmesi amacıyla sergilendiği mekânlar olarak tanımlanabilecek müzeler ile hayvanat bahçelerinin mekânsal yakınlıkları o denli belirgindir ki iki mekânın da terminolojilerinde dahi aynılıklar görülür. Yönetmelikler dahil literatürde hayvanat bahçesinde hayvanların tutulduğu alanlar “sergi” ve “teşhir” alanları olarak geçer.

İnsanların hayvanları “görmeleri” esasına dayalı mekânlar olan hayvanat bahçeleri gören, görülen ve gösterenler etrafında varolan bir kurumdur. Berger bu durumun müzelerle olan benzerliğine dikkat çeker: “İlke olarak her kafes, içindeki hayvanı sınırlayan bir çerçevedir. Ziyaretçiler hayvanat bahçesine hayvanları görmek için gelirler. Burada, sanat galerisindeki ziyaretçilerin bir tablonun önünde durup sonra yanındaki geçmeleri gibi bir kafesten öbürüne geçerler.”²⁰ (Resim 4)

İnsan, baktıklarının gerçek, doğru ve doğal olduğunu düşünür. Bu mutsuz, yalnız, yaralı ve üzgün hayvan-

ların kısıtlanmış, çarpık, engellenmiş hareketlerinin gerçekliği üzerine pek kafa yorulmaz. Kötü birer simülasyondan farkları canlı olmaları. Bu nedenle, hayvanat bahçelerinden yapılabilecek tek çıkarım, esasında hayvanın ne olmadığıdır. Berger bu durumla ilgili hayvanat bahçelerindeki kafeslerde tam net olmayan bir imge gibi, görüntüde her zaman bir bozukluk olduğundan bahseder.²¹ Hayvanların canlı olması ile “görünür” olmaları arasında hiçbir bağ yoktur. “Bu hayvanlara nasıl bakarsanız bakın, onlar parmaklıkların arkasında, sizden bir adım uzakta, dışarıdaki ziyaretçilere bakıyor olsalar bile, siz tam anlamıyla önemsizleştirilmiş bir şeye bakmaktasınız ve dikkatinizi ne kadar yoğunlaştırırsanız da, onu merkezî bir konuma getiremezsiniz.”²²

Ötekiyi teşhir eden ve izleyiciyi ayrıcalıklı bir pozisyona sokan hayvanat bahçelerinde izleyici istediği zaman gelebilir, gidebilir; oysa teşhir (hayvanlar) orada kalmak zorundadır. İzleyici-nesne ayrımı ile insan ve insan olmayan ikiliğini kurumsallaştıran hayvanat bahçeleri, bakmanın patolojik hazzından beslenir.

Hapishanelerde olduğu gibi hayvanat bahçeleriyle müzeler ve sanat galerileri arasında da devasa bir fark vardır. Hayvanat bahçeleri, bir sanatsal ya da bilimsel eseri değil, bir canlılığın varlığının yapay bir şekilde sürdürüldüğü, teşhirlere indirgenerek yaşamsal süreçlerinin metalaştırıldığı yerlerdir.

İzleyiciler önünde sahnelenmek üzere yazılan eserlerin sergilendiği tiyatro sahnesi, hayvanat bahçesinin mekânsal oluşumu için birtakım özelliği ödünç aldığı diğer bir mekândır. Sahnede anlatıyı destekleyen hatta çoğu zaman anlatının vazgeçilmez bir parçası olan çeşitli dekorlar, ışıklar, sesler, görüntüler bulunur. Temsil edilen, sahne tasarımıyla birlikte yaratılan atmosfer desteğiyle izleyene aktarılır. Hayvanat bahçelerinde de türlerinin temsili olduğu düşünülen hayvanlara bakan insanlar bulunur - temsil ettiği düşünülen tutsak hayvan ile kendi habitatlarında, insan tahakkümünden uzakta yaşayanlar arasındaki uçurum göz ardı edilse de. Aslında egzotik bir hayvanın iklimi dahil hiçbir fiziksel koşulu uygun olmayan bir kentte bulunmasının yanlış olduğu zor anlaşılabilir bir

4. Lubetkin and Tecton tarafından 1934 yılında tasarlanan Londra Penguen Havuzu'ndaki pengüenlere bakan insanlar

5. Şili'nin başkenti Santiago'da The National Zoo'da bulunan kutup ayısı (Taco olarak isimlendirilmiştir) 2015 yılında 18 yaşındayken ölmüştür.

durum değildir. Fakat kurumlar tarafından tercihen böyle düşüncelerin ziyaretçilerin aklına gelmemesi istenir. Hayvanların mutlu ve sağlıklı oldukları üzerine bir görünürlük tasarlanır. Bu yanılsama da hayvanların dekorlaştırılan ve simgeler ile donatılan yaşam alanları ile oluşturulur.

Berger, hayvanat bahçelerindeki mekânsal öğelerin simge olarak kullanıldığı dekorlardan bahseder; hayvanların tutuldukları alanlara yapılmış orman ya da kayalık resimleri, kimi zaman hayvanların kökenleri ile ilgili (maymunlar için bir ağacın kurumuş dalları, ayılar için yapay kayalar, timsahlar için çakıl taşları ve sığ havuzlar gibi) manzaraların simge olarak kullanıldığını belirtir.²³ (Resim 5) Bu simgelerin en önemli işlevi ziyaretçiler için bir tiyatro dekoru gibi çalışarak yanılsamayı güçlendirmesidir. Bu gösteri amaçlı dekorlarda göz önüne alınmayan yine hayvanlardır; hayvanat bahçesi kurumunun tümünde olduğu gibi hayvanlar kesin bir biçimde önemsizleştirilmişlerdir.

Hayvanların fizyolojik ve psikolojik tüm ihtiyaçlarının inkar edilerek yok sayıldığı bu mekânların tümü yapaydır. Yalnızca onları görmek için gelen insanlar için oluşturulmuş bir illüzyondan ibaret olan sahnelerdir. Malzemeler, ışıklar, ses gibi mekânsal atmosfer oluşturacak öğeler ile yapılan aldatıcı bir çevredir. Kaldı ki sadece hayvanların değil insanların da bu dekorların yapaylığının ayırına varmaları çok da zor değildir. Fakat yalnızca bakılan hayvanın gerçekte kendi türüne dair hiçbir belirtisi olmadığı gibi, ona bakan insan da büyük bir körlük halinde onu gördüğüne dair hiçbir belirti vermeden ona sadece bakar.

Yine de hayvanların tutuldukları ortamların dekorlaştırılmasıyla kendi doğal habitatlarına benzetilme çabaları son bulmaz. Kaldı ki insanlar ile hayvanların mekân algılayış biçimleri birbirinden tamamen farklıdır. Çalışmalarında insanlar ve insan olmayanların mekân algılayış biçimlerini ele alan Uexküll bunu şu şekilde örneklendirir: "Güneşli bir günde yanımızda uçtuğuna gördüğümüz arı, yusufçuk böceği ya da sinek bizim onları gözlemlediğimiz şekilde hareket etmemektedirler ve bizimle -ya da kendi aralarında- aynı zaman ve mekânı paylaşmazlar."²⁴ İnsanların belirlemiş ve tanımlamış olduğu tek bir nesnel mutlak mekân olmadığını bir orman üzerinden anlatır. Hatta homojenleştirilen insan türündeki tüm insanlar için de tek bir orman yoktur. Her insan olmayan için farklı bir orman olduğu gibi, her insan için de farklı bir orman vardır; "Orman koruma görevlisi için bir orman vardır, avcı için bir orman vardır, bitkibilim alanında çalışan için bir orman vardır, gezgin için bir orman vardır, doğa dostu için bir orman vardır, oduncu için bir orman vardır ve son olarak, Kırmızı Başlıklı Kız'ın içinde kayb olduğu bir masal ormanı vardır."²⁵ Mekân algısının çeşitlendiği böylesi bir dünyada hâlâ sahte dekorların kullanıldığı alanlarda tutsak edilen hayvanların yanılsamalarla dolu gösterisinde gerçeklik çarpık bir hal alır. "Gerçek ilgilerinin yerini, dışardan gelecek bir dizi müdahalenin edilgin bir bekleyişi alır. Çevresinde algıladıkları olaylar, tıpkı doğa resimlerinde verdikleri güya doğal tepkiler gibi bir illüzyona dönüşür."²⁶

SONUÇ

İnsanların hayvanlar ve bitkilerden farklı olarak ele alınmadığı, ayrımın "insan ve diğerleri" olarak değil "canlı ve cansızlar" olarak yapıldığı tarihlerin ardından bir süredir antroposentrik düşüncenin insan ve hayvanlar arasındaki ilişki biçimlerini domine ettiği görülmektedir. Aynı şekilde yalnızca insanın inşa ederek hükmedip dayattığı üzerinden pek çok hayvan-mekân ilişkisinden söz edilebilir. Modern toplumların benimsediği, insanı merkeze koyan mekân kavramının insanın hayvanlar ile olan ilişkilerine dair büyük yıkımlara neden olduğu görülür. Hayvanat bahçeleri de bu yıkıma bir örnektir.

Zaman içerisinde egzotik hayvan koleksiyonlarından açık parklara evrilen hayvanat bahçeleri, türlü gerekçelerle ayakta kalmaya çalışan fakat özünde modern irade hayranlığıyla akli tutulan insanın anlaşılması güç deneyimlerinden birinin mekânıdır. Bu deneyim merkeze alındığında hayvanat bahçelerindeki hayvanların tüm günlerini, hatta çoğu zaman tüm yaşamlarını orada geçirdikleri unutulur. Postmodern dünyanın

mikro ölçekli bir örneği niteliğinde olan hayvanat bahçeleri, çağın ana temasını yansıtan, insanın önce hayvanları öteki haline getirip, sonra da teşhir ettiği bir mekândır.

Tüm bu ilişkilerden hareketle meselenin özü olan insanın, insan olmayan ile ilişkisini irdeleyerek hayvanat bahçelerini mekânsal özellikleri üzerinden yeniden düşünmek gerekir. Bu amaçla sorulan sorular ve yapılan araştırma sonucu üç mekân ile karşılaşmıştır: hapishaneler, müzeler ve tiyatro sahneleri. Bu mekânların tasarım ve inşa nedenlerinin hayvanat bahçeleriyle aynı olmamasına karşın işlev ve mekânsal özellik bağlamında aynılık derecesinde benzerlik göstermesi hayvanat bahçelerinin çarpık doğasına işaret eder. Hayvanlar hapsedilip, teşhir edilip, yapay bir dekor önünde yaşamsal süreçleri sergilenerek bu üç mekânın özelliklerini barındıran hayvanat bahçelerinde yaşamaya maruz bırakılır.

Hayvanat bahçeleri özelinde oluşturulan bu tartışma esasında antroposen yaklaşımın neden olduğu birçok sorundan yalnızca biridir. Bugün yaşanan salgın, afet, ekolojik dengede oluşan tahribat, açlık, susuzluk, küresel ısınma gibi birçok durumun insanın üstünlük iddiasından kaynaklandığı görülmektedir. Bu iddianın bir ürünü olan hayvanat bahçelerinin -insan olmayanın maruz bırakıldığı zulmün açıkça görülmesine karşın varlıklarının hâlâ sürdürülüyor olması ise oldukça şaşırtıcı ve akıldışıdır. Artık antroposen yaklaşımdan uzaklaşmanın, hayvanlar için sorular sormayı bırakmanın ve geç kalınmış olsa da cevapların ve çözümlerin konuşulması gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla insanın doğa ve insan olmayan canlılar ile ilişkileri yeniden ele alınabilir, alınmalıdır. ❖

NOTLAR

1. Rainer Maria Rilke, şiiri 'Panter' (Der Panther) ile 1902 yılında "Menagerie ait des Plantes Jardin" adlı Paris'teki hayvanat bahçesinde esaret altındaki bir panteri tasvir eder. (çev. Nafer Ermiş) URL: <https://naferermis.wordpress.com/2011/12/09/bir-rilke-cevirisi-panter/> [Erişim: 15.05.2020]

2. Derrida'ya göre, genel olarak hayvan denilen kategori altında homojenleştirilemeyecek denli devasa bir çeşitlilik söz konusu iken, insan olmayan tüm hayvanları "hayvan" adı altında toplamak, onlara karşı işlenen birincil suçtur: "Hayvan, ne sözcük ama! Hayvan, bir sözcüktür, insanların oluşturduğu bir adlandırmadır, başka bir canlıya verme hakkı ve otoritesini kendilerine bahsettikleri bir isimdir" (s.23). Hayvan yoktur, hayvanlar vardır. Mesele insan denilen şeyin tekilliğini göz ardı etmeden, diğer hayvanların da tekil olduklarını hatırlayabilmektir: "Hayvanlar çoğulunun (yani bir çoğul isim olarak hayvanlar isminin) tekil halde (yani tekil isim kipinde) iştirilmesini sağlamak istiyorum: insandan bir tek bölünmez sınırla ayrılmış olan tekil topluluk ismi halinde bir hayvan yoktur. Düşünmemiz gereken şey 'canlıların' varolduğudur ve onların çoğulluklarının basitçe insanla karşılaştırılmış tek bir hayvanlık figürü içinde toplanmasına izin veremeyiz" (s.47). Bu adlandırma uzun zaman önce başlamış, miras alınmış ve sürdürülen bir türler savaşını da akla getirebilir. Böylece insanın kendi benzeri, yakını ya da kardeşi kabul etmediği tüm canlıların bu hayvan etiketli kafese tıkıldığı düşünülmektedir. Derrida, Jacques, 2008, **The**

Animal That Therefore I Am, (çev.) David Wills, Fordham University Press, New York.

3. Sokrates, insan kavramını icat etmiş ve onun doğadaki her şeyle arasında radikal bir mesafe olduğunu vurgulayarak "antropolojik fark"a dayalı bir hümanizm kurmuştur. Bu düşünce, farklı ilkeler etrafında insanın her şeyin ölçüsü olduğunu düşünen Sofistler, Platon, Stoacılar, ilk Apolojistler ve özellikle de Descartes tarafından paylaşılmıştır. Bu düşünceler ile bir anlamda geleneksel ikiliğin sorumlusu olduğu düşünülen ilk kişi Sokrates'tir. Öğretisine göre, insan, doğadaki hiçbir gerçeklikle karşılaştırılmaz bir gerçekliktir. Simondon, Gilbert, 2019, **Hayvan ve İnsan Üzerine İki Ders**, (çev.) Emre Sünter, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, s.29.
4. Simondon, 2019, s.26.
5. Donaldson, Sue; Kymlicka, Will, 2016, **Zoopolis, Hayvan Haklarının Siyasal Kuramı**, (çev.) Mine Yıldırım, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.10.
6. Uexküll, çalışmalarında insanların canlı bir varlığın hareketlerini gördüğü nesnel mekânı (umgebung), hayvanı ilgilendiren ve "anlam taşıyıcı" (bedeutungsträger) ya da "iz taşıyıcı" (merkmalträger) olarak adlandırdığı çevreyen dünyadan, yani Umwelt'ten ayırır. Bu şekilde bütün canlılar için tek bir zaman, mekân ve dünyanın olmadığını gösterir. Agamben, Giorgio, 2018, **Açıklık, İnsan ve Hayvan**, (çev.) Meryem Mine Çilingiroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.46.
7. Donaldson; Kymlicka, 2016, s.10.
8. Jerolmack, Colin, 2008, "How Pigeons Became Rats: The Cultural-Spatial Logic of Problem Animals", **Social Problems**, cilt:55, sayı:1, Oxford University Press, Oxford, ss.72-94.
9. Jerolmack, 2008, ss.72-94.
10. Ryan, Derek, 2019, **Hayvan Kuramı, Eleştirel Bir Bakış**, (çev.) Ayten Alkan, İletişim Yayınları, İstanbul, s.12.
11. Ryan, 2019, s.13.
12. Jamieson, Dale, 2006, "Against Zoos", **In Defense of Animals: The Second Wave**, (ed.) Peter Singer, Blackwell, Oxford, ss.132-143.
13. Berger, John, 2017, **Hayvanlara Niçin Bakarız?**, (çev.) Cevat Çapan, Tudem Yayınları, İzmir, ss.43-44.
14. Meuser, Natascha, 2019, **Zoo Buildings: Construction and Design Manual**, DOM Publishers, s.118. Meuser, hayvanat bahçelerini konu aldığı bildirisinde hayvanat bahçelerindeki hibrit yapılanmadan bahseder. Meuser, Natascha, 2018, "Zoo Architecture, The Building Typology of Large-scale Constructions in Zoological Gardens", 6th Annual International Conference on Architecture and Civil Engineering, Singapur. URL:https://www.researchgate.net/publication/324918696_Zoo_Architecture_The_Building_Typology_of_Large-scale_Constructions_in_Zoological_Gardens [Erişim: 17.05.2020]
15. Foucault, Michel, 1992, **Hapishanenin Doğuşu**, (çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.255.
16. Descartes için ruhsuz bir "otomaton" imgesinde görünür hale gelen "hayvan-makine", yaşamsallığa ancak kendi kendine hareket edebilme kabiliyeti olduğu için sahiptir. Bu düşünce, hayvanlara işkence etmeyi, suistimal etmeyi ve insan olmayan her türden canlının insan hizmetinde olduğu görüşünü içeren düşüncelerin temellerini oluşturmuştur. Uslu, Ayşe, 2015, "İnsanlar, Hayvanlar ve Taşlar Üzerine: Spinoza Felsefesinde Bireyselleşme ve Doğa Farkı", Felsefede Hayvan Sorusu, **Cogito**, sayı:80, ss.98-117.
17. Hayvanat bahçelerindeki hayvanların mental durumları ile ilgili incelenebilecek çalışmalar için, bkz: Meyer-Holzapfel, Monika, 1968, "Abnormal Behavior in Zoo Animals", **Abnormal Behavior in Animals**, W.B. Saunders, Philadelphia. Settel, Joanne, 1985, "Teacher-to-Teacher, Study of Animal Behavior in a Zoo", **The American Biology Teacher**, cilt:47, sayı:5, University of California Press, California, ss.270-274. Birkett, Lucy P.; Newton-Fisher, Nicholas E., 2011, "How Abnormal is the Behaviour of Captive, Zoo-Living Chimpanzees?", **Plos One Journal**, ss.1-8. URL: <https://www.bornfree.org.uk/zoochosis> [Erişim: 15.05.2020] URL: <https://academic.oup.com/ilarjournal/article/46/2/106/909764> [Erişim: 15.05.2020]
18. Donaldson, 2016, s.173.
19. Donaldson, 2016, s.51.
20. Berger, 2017, s.48.
21. Berger, 2017, s.48.
22. Berger, 2017, s.48.
23. Berger, 2017, s.49.
24. Agamben, 2018, s.45.25. Agamben, 2018, s.46.
25. Berger, 2017, s.49.
26. Berger, 2017, s.49.

Kentin Köklü Tanıklarına Hayat Vermek: Geçmişten Günümüze Veliefendi Çeşmesi

Draşan Uğuryol

Osmanlı döneminde İstanbulluların sevdiği mesire alanlarından Veliefendi Çayırı bünyesinde bulunan Veliefendi Çeşmesi, tarihsel süreç içerisinde alanın yapılaşmaya açılmasıyla birlikte fonksiyonunu kaybetmiş. Son döneminde toprak altında kalan çeşmenin geçirdiği restorasyon sürecini odağına alan yazar, döneminin tanığı olan bu yapıların “teknolojik olanaklarını, gereksinimlerini ve çözümlerini gösteren” detaylarını günümüze taşıyabilmenin önemine dikkat çekiyor.

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE VELİEFENDİ ÇEŞMESİ

Veliefendi Çeşmesi Zeytinburnu ilçesi, Veliefendi Mahallesi, Turan Güneş Bulvarı üzerinde yer almaktadır. Şeyhülislam Veliyüddin Efendi tarafından yaptırılan çeşmenin üzerinde bir kitabe bulunmadığından yapım yılı bilinmemektedir.¹ 1684 yılında doğan Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi Halep, Kahire ve Medine’de kadılık yapmış, Anadolu ve Rumeli kazaskerliğinde bulunmuştur. Ayrıca döneminin en önemli hattatlarından birisidir. Rumeli kazaskeri iken aleyhinde ithamlar sebebiyle Sultan III. Mustafa tarafından 1758 yılında görevinden azledilerek Manisa’ya sürgüne gönderilmiştir. Veliyüddin Efendi’nin suçsuz olduğunun anlaşılması üzerine, III. Mustafa Şeyhülislama iade-i itibar ettikten sonra Çirpıcı Çayırı’nın sahile yakın kısmını vermiştir. Veliyüddin Efendi de döneminin en değerli bölgesindeki bu arsayı mesire alanı olarak vakfetmiştir.² (Resim 1)

İstanbul manzara, yeşil bitki örtüsü, su kaynakları gibi doğal bileşenlere sahip mesirelerin oluşturulması için birçok elverişli alana sahiptir. Bu tür alanlarda oluşturulan mesireler, Osmanlı tarihi boyunca değişken

kullanım yoğunluğuna ve değişken arazi boyutlarına sahip olmuştur.³ İstanbullular mesirelerdeki oturmaya mahsus alanlarda dinlenerek, piknik yaparak, gezinti kısımlarında yürüyüş yaparak ya da araba ile dolaşarak vakit geçirmişlerdir. Bu faaliyetlere ek olarak içerisinde dere geçen mesirelerde ise sandalla gezinti gibi etkinlikler de yapılmıştır. Bu eylemlerin dışında mesirelerin çayırık düz alanları çeşitli eğlenceler ile cirit atma, top ve at oyunları gibi sporlara mahsus kısımlara ayrılmıştır.⁴ Geniş doğa parçası şeklinde doğal güzellikleri ve kaynakları ile değerlendirilen mesirelerde kapsamlı düzenlemelere genellikle gidilmemiştir. Zaten bu alanlar doğal güzellikleri nedeniyle gidilen, vakit geçirilen mekânlar olmuşlardır. Sadece gelen ziyaretçinin ihtiyacına yönelik mimari düzenlemeler uygulanmıştır. Mesire alanlarında kullanıcı ihtiyacına yönelik yer verilen temel öğeler olarak sofalar ve setleri, havuzlar, kanallar ve çeşmeler gibi su elemanlarını, kitabe, mihrap sütunu, nişan taşı gibi tekil elemanları ve bitkisel elemanları sıralamak mümkündür.⁵

Uzun yıllar mesire olarak İstanbul halkının rağbetine uğrayan Veliefendi Çayırı’nda İstanbul’daki diğer mesire yerleri gibi kapsamlı düzenlemelere gidilmemiştir. Geniş çim alanları ve asırlık çınarları olan mesire yerinde, Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi tarafından kendisine ait bir çiftlik, mescit ve çeşme gibi yapılar yaptırıldığı bilinmektedir.⁶ Söz konusu bu yapılardan çeşme, kesme taştan yapılmış, dikdörtgen cepheli, oldukça sade bir çeşmedir. Çeşmenin ön cephesinde sivri kemerli çeşme nişi bulunmaktadır. Sivri kemerin kilit taşında, kabartma bir rozet yer alır ve nişteki ayna taşı bezemesizdir. Çeşmenin arkasında ise namazgâh alanı vardır. (Resim 2, 3) Namazgâh, açık havada yapılan ibadetler için kare veya dikdörtgen şeklinde, sokaktan bir-iki basamakla yükseltilmiş bir platformdur.⁷ Mesire alanlarında yer alan namazgâhlar, kullanacak kişilerin önceden abdest alabilmesi, kendile-

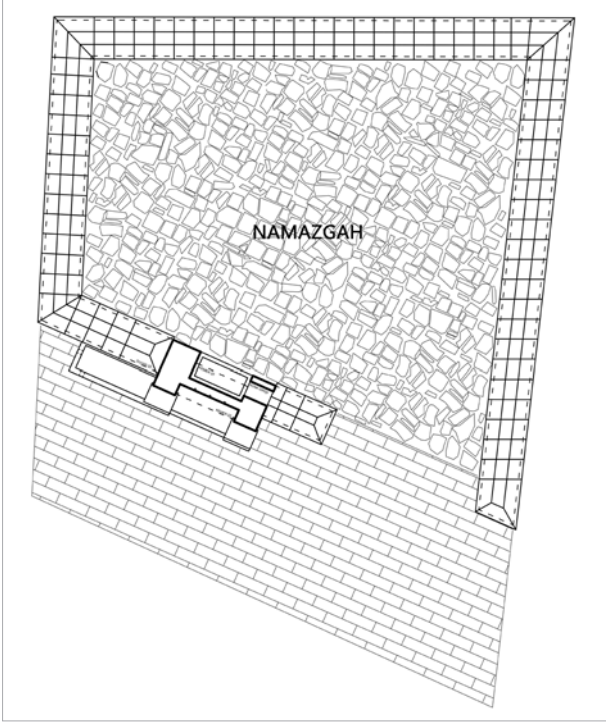
1. Geçmişte Veliefendi Çayırı

Kaynak: <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/> | Erişim: 5.04.2020

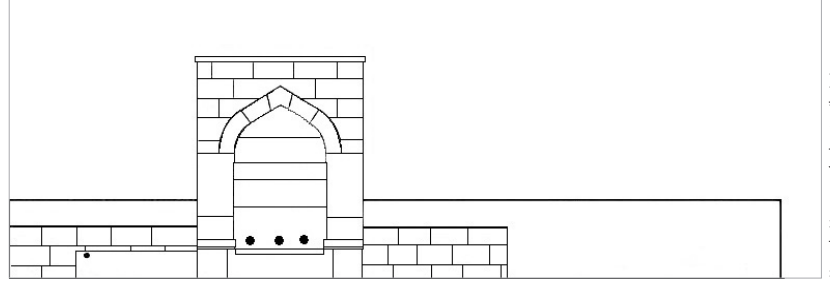
Draşan Uğuryol
Dr. Öğr. Üyesi,
YTÜ Mimarlık Bölümü

3. Veliefendi Çeşmesi'nin +0.90 kot planı

Kaynak: Alican Beyaz tarafından üretilmiştir

2. Veliefendi Çeşmesi'nin ön görünüşü

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir

rinin ve binek hayvanlarının su ihtiyacını karşılaması amacıyla genellikle çeşmelerle beraber inşa edilmiştir.⁸

Veliefendi Çayırı zamanla İstanbul halkı tarafından manilere konu teşkil edecek derecede sevilen bir mesire haline gelmiştir.⁹ Ancak 1911 de kurulan "İslah-ı Nesli Feres" (At Neslini Geliştirme) Cemiyeti tarafından İstanbul'da ilk at yarışları düzenlemek için Veliefendi Çayırı'nın bir bölümü bu işe tahsis edilmiştir.¹⁰ (Resim 4) İslah-ı Nesli Feres Cemiyeti tarafından, çayırdaki ahşap tribünler yapılmış ve Ağustos 1911'de burada İstanbul'un ilk at yarışları düzenlenmiştir.¹¹ Veliefendi Çayırı'nın deniz tarafının hipodrom haline getirilmesiyle çayır ikiye bölünmüş, ortada kalan Veliefendi Çayırı ilerisindeki Çırpıcı Çayırı ile birleşmiştir.

İstanbul'da özellikle 1950 yılından sonra hızlanan imar uygulamaları sürecinde tarihî mesire ve parklar tahrip edici niteliklere sahip bir değişim süreci yaşamış, eski güzelliğini ve karakterini kaybetmişlerdir. Bazı mesire alanları ve parklar imara açılarak ortadan kaybolmuş, özgün çevreleri değişmiş ya da alansal daralma yaşamışlardır.¹² Bu durum Veliefendi Çayırı ölçeğinde değerlendirildiğinde öncelikli olarak zamanla at yarışlarına olan ilginin artması hipodromun hızlı bir gelişme göstermesine neden olmuştur. Türkiye Jokey Kulübü'nün kurulmasından sonra hipodromda önce kum daha sonra çim pist yapılmıştır. 1968 yılında 500 kişilik bir tribün, 1987 yılında ise yeni bir tribün daha eklenmiştir. Alan olarak daha da genişleyen hipodroma padok, jokey odaları, ahırlar, at eyerleme yerleri, büfeler, lokantalar ve ot-park gibi tesisler eklenmiştir.¹³ Veliefendi Çayırı'nın kalan kısımları ve Çırpıcı Çayırı'nda sanayi tesislerinin kurulması ile çayırlar doğal güzellikleri kaybetmiş ve alan kaybına uğrayarak tahrip olmuşlardır. Veliefendi Çeşmesi ve yakın çevresinin sınırları içinde bulunduğu Zeytinburnu semti ise 1940'larda gecekondu

yerleşimi haline gelmiştir. Zaman içinde Zeytinburnu İstanbul'un gecekondu yerleşimlerinin arasında, en fazla nüfusa ve en yaygın yüzölçümüne sahip olan yer olmuştur. Zeytinburnu, aynı zamanda gecekondu sahiplerinin örgütlendiği ilk gecekondu yerleşimdir ve bu örgütlenmenin sonucu olarak 1951 yılında bölgeye ilk yerleşenler tapularını almışlardır. Ancak bu durum 1954 ve 1957 seçimleri sırasında da bölgede gecekonduların iki büyük büyüme dalgasıyla yayılmalarına neden olmuştur. 1980'lerin başında ise bölge, birçok tapulu gecekondu küçük yüklenici elinde yap-sat yoluyla üstlendiği apartmanlaşma döneme girerek dönüşmeye başlamıştır.¹⁴

Bu süreçte Veliefendi Çeşmesi de çevresiyle olan ilişkisini kaybetmeye başlamıştır. 1963 yılında, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, Veliefendi Çayırı ve Çeşmesi'ne bir gezi yaparak izlenimlerini kaleme almıştır.¹⁵ Süheyl Ünver'in bu çalışmasında çeşmenin o günkü durumu ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Süheyl Ünver'in aktardıklarına göre çeşmenin çevresinde on dördü büyük, yirmi kadar asırlık çınar ağaçları bulunmaktadır. (Resim 5) Çeşme ve çevresi oldukça bakımsız kalmış, çeşmeyi kullanan kadın ve kızların çeşmeden su dolururken rahatsız edilmemeleri için çeşme etrafına en kötü cinsinden briketlerle bir dirsekli duvar yapılmıştır.¹⁶

Yol seviyesine göre biraz aşağıda olan çeşmenin yalağı önünde Roma kaldırım taşlarından oluşan bir alana iki üç basamak merdivenle inilmektedir ve çeşme kenarlarına kesme taşlarla iki metre kadar duvar yapılmıştır. Ancak duvarın alt kısmı kalitesiz taşlarla örülmüştür. (Resim 6, 7) Çeşmenin suyunun içilebildiği ve dolayısıyla Veliyüddin Efendi tarafından uzak bir yerden getirilmiş olabileceği ihtimalinin altını çizen Süheyl

4. 1960'lı yıllarda Veliefendi Hipodromu ve çeşmenin bulunduğu alan

Kaynak: <https://twitter.com/hayallemel/status/659443951580971008/photo/1> (Erişim: 10.04.2020)

5. 1966 yılına tarihlenen hava fotoğrafında Veliefendi Çeşmesi'nin etrafındaki ağaçlar

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Haritası Uygulaması, <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> [Erişim: 10.04.2020]

6. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından yapılan Veliefendi Çeşmesi'nin çizimi

Kaynak: Süleymaniye Kütüphanesi, no:322, Şeyhülislam Veliyüddin Efendi Dosyası

7. Veli Efendi Çayırı Yeşiltepe Namazgâhi adı ile kayıtlı olarak görülen Veliefendi Çeşmesi'nin 1960'lı yıllardaki görünümü

Kaynak: İbrahim Hakko Konyalı Kütüphanesi, Fazıl Ayanoğlu Nöbeti.

8. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in ziyareti esnasında çeşme namazgâhının durumu

Kaynak: Süleymaniye Kütüphanesi, no: 322, Şeyhülislam Veliyüddin Efendi Dosyası

9. 1982 yılına tarihlenen hava fotoğrafında, çeşme çevresinde gecekonduların olduğu çeşme etrafındaki ağaçların kesildiği görülüyor.

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Haritası Uygulaması, <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> [Erişim: 10.04.2020]

Ünver, çeşmenin sokak kotundan aşağıda olmasını da bu ihtimale bağlamaktadır. Namazgâhla ilgili ayrıntılara da yer veren Süheyl Ünver, namazgâhın etrafının kesme taş olduğunu, dış duvarlarının ortadan kalktığını, bunun da civar halkının taşları sökmelerinden kaynaklandığını düşündüğünü iletmektedir.¹⁷ (Resim 8)

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Süheyl Ünver ziyareti yaptığı tarihte çeşmenin bulunduğu alanı çevreleyen yamaçları gecekondular sardığını halde, çeşmenin etrafında ve Veliefendi Çayırı'nın diğer kısımlarında gecekondular olmadığını bu durumda muhtemelen

kışın bu alanlarda su biriktiğinden dolayı olduğunu iletmiştir. Bununla birlikte Veliefendi Çayırı'nın da oldukça bakımsız bir halde olduğunu eklemektedir.¹⁸

1982 yılını gösteren hava fotoğrafında, Süheyl Ünver'in 1963 yılında çeşmeye yaptığı ziyaret sırasında, çeşmenin etrafında olduğunu söylediği ve 1966 yılına tarihlenen hava fotoğrafında da görülen çınar ağaçlarının kesildiği, etrafının ise gecekondularla sarıldığı görülmektedir. (Resim 9) Eski mahalle sakinleriyle yapılan sözlü görüşmelerde ise 1980'li yıllarda çeşmenin işlevini kaybettiği, üzengi seviyesine kadar toprak altında kaldığı, bakımsız kalan çeşmenin içinde bir ağacın yetiştiği ve çeşme namazgâhının üstüne bir gecekondunun inşa edildiği öğrenilmiştir.

İleriki yıllarda çeşmenin namazgâhi üzerinde ve etrafında bulunan gecekondular yıkılarak kaldırılmıştır. Ancak bu seferde çeşmenin hemen yan tarafına, yaklaşık 800 m² alanı kaplayan 5 katlı büyük bir iş hanı inşa edilmiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise büyük çoğunluğu toprak altında kalan, etrafı çöplük haline gelen ve oldukça bakımsız hâlde olan çeşme için mahalle sakinleri ve yerel basın tarafından kamuoyu oluşturularak çeşmenin durumuna dikkat çekilmiştir. Bunun üzerine Zeytinburnu Belediyesi tarafından bir çalışma başlatılarak çeşmenin etrafındaki toprak dolgu kazılarak kaldırılmıştır. Kazı çalışmalarının sonunda, çeşmenin önündeki su tekneleri, testi setleri, temiz

10. 2014 yılında çeşme ve çevresinin görünümü (Çeşme etrafındaki dolgunun kaldırılması sonucu çeşme bileşenleri ve çeşmeye ait temiz su tesisatı ortaya çıkarılmıştır)

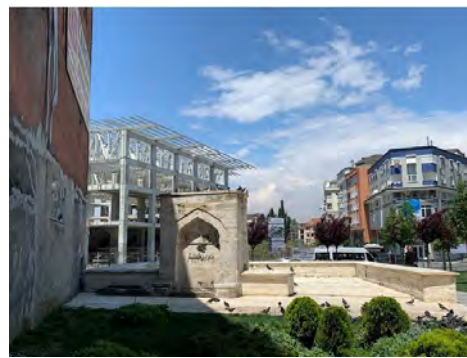
su tesisatı, çeşmeye ait duvar kalıntıları ve çeşmenin arkasındaki namazgâh alanının duvarları ortaya çıkarılmıştır. (Resim 10) Çeşme ve namazgâh için KUDEB ve Zeytinburnu Belediyesi ortak çalışma yürütmeye başlatarak çeşme üzerindeki eksik olan ve belediyece korunan taşlar tespit edilerek montajı yapılmıştır.¹⁹

Ardından çeşmenin namazgâh alanıyla birlikte projeleri hazırlanarak restorasyon süreci başlatılmıştır. Projesi kurul tarafından onaylanan çeşmenin 2019 yılında restorasyonu tamamlanmıştır. Yapılan restorasyon çalışmaları sırasında çeşmenin etraftan görünmesi için çeşmenin bulunduğu çukur alan sokak seviyesine kadar doldurularak çeşme aynı noktada olacak şekilde üst seviyeye taşınmış, çeşme taşlarındaki malzeme sorunları giderilmiş, namazgaha ait set ve duvarlar yeniden yapılmıştır. Çeşmenin etrafı ise düzenlenerek park haline getirilmiştir. (Resim 11, 12)

DEĞERLENDİRME

İstanbul, eski su yapıları açısından oldukça zengin bir kültür mirasına sahiptir. Bu yapılardan İstanbul'un kültürel ve tarihî yapısı içinde çok özel yerleri bulunan çeşmeler zamanla kentle bütünleşmiş, suyun sosyal hayattaki yerini gösteren, kentin kültürel mirasının önemli bir kısmını oluşturan kültür varlıkları olmuşlardır. Fakat su teminindeki teknolojik gelişmelere bağlı olarak birçok tarihî su yapısı gibi çeşmeler de önemini kaybetmiş, şehir yoğunluğu içinde sıkışmış kalmış ve algılanmaları güçleşmiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru bir mesire çeşmesi olarak inşa edilen Veliefendi Çeşmesi 1960'lı yıllarda geniş bir çayır alanda tekil bir eleman olma özelliğini kaybetmiştir. Artan imar faaliyetleri sonucu çevresiyle ilişkisi değişmiş, namazgâh alanı toprak altında kalmıştır. 1980'li yıllarda ise işlevini tamamen kaybeden çeşme yapıları arasında sıkışmış, büyük bir kısmı toprak altında kalarak gözden kaybolmuştur. 2000'li yıllarda başlayan farkındalık süreci ile ilk olarak çeşme ortaya çıkarılmış, dağılan bileşenleri korunmuş, sonrasında ise restorasyon çalışması gerçekleştirilerek bulunduğu alana yeniden kazandırılmıştır. Ayrıca çeşmenin restorasyonu sırasında çevre düzenlemesi de yapılarak etrafı yeşil alan ve park haline getirilmiştir.

Aslında çeşmenin bulunduğu ada, geniş bir arazi parçası olan Veliefendi Çayırı'ndan günümüze ulaşan bir alan olması bakımından önemlidir. Muhtemelen bu

11. Restorasyon ve çevre düzenlemesi sonrası çeşme ile çevresinin görünümü

12. Çeşmenin restorasyonu sırasında tamir harçları yapılarak derz boşlukları ve taşlardaki eksiklikler kapatılmıştır

sebepten adanın imar durumuna bakıldığında tamamının park olarak işlevlendirildiği görülmektedir.²⁰ Ancak 1990'lı yıllarda çeşmenin hemen yanına inşa edilen 5 katlı iş hanı çeşmenin bulunduğu adada büyük bir alan kaplayarak çeşmenin görseelliğine olumsuz etkide bulunmaktadır.

Yapılan incelemeler ve araştırmalar çeşmenin özgün halinde su bağlantısının sağlanması amacıyla çevresinden yaklaşık 1 metre zemin kotu altında olacak şekilde inşa edildiği, çukurda kalan çeşmeye geçmişte merdivenlerle bağlantı sağlandığı anlaşılmaktadır. Zaman içinde çeşmenin bulunduğu çevrede gerçekleşen imar faaliyetleri sonucu kot farkı daha da yükselerek çeşme yol ve arazi seviyesinden yaklaşık 2,5 metre kadar aşağıda kalarak gözden kaybolmuştur. Yapılan restorasyon çalışması sırasında çeşmenin üst seviyeye taşınmasıyla günümüzde çeşme sokak

kotundan rahatlıkla fark edilebilir hale gelmiştir. Ancak yapılan bu çalışma ile hem çeşmenin çukur bir çeşme olma özelliği hem de semtin bu alanda ne kadar yükseldiğini gösteren belge özelliği kaybolmuş, ayrıca çeşmeye ait duvar kalıntıları ile namazgâhın duvarları dolgu toprağı içinde kalmıştır.

Yapılan araştırmalar çeşmenin 1966 yılında faaliyet- te olduğunu, 1980'li yıllara gelindiğinde çeşmenin suyunun kesildiğini ve fonksiyonunu tamamen kaybettiğini göstermektedir. İstanbul'da birçok tarihî su yapısına ait tesisatlar bakımsızlık, doğal nedenler ve İstanbul'daki altyapı çalışmaları sonucunda tahrip olmaları ya da yeni yapıların altında kalmalarından dolayı takip edilmeleri neredeyse imkansız hale gelmiştir. 2011 yılında Zeytinburnu Belediyesi tarafından Veliefendi Çeşmesi'nin etrafındaki toprak dolgu kaldırıldığında, çeşmeye ait temiz su tesisatının da kalıntısına ulaşılmıştır. Alanda yapılan incelemelerde oldukça korunmuş durumdaki tesisatın künklerden oluşan bir su borusunun etrafının su sızdırmazlığını sağlamak amacıyla iri taş, tuğla parçalarından oluşan bir harçla kaplandığı tespit edilmiştir. Ancak dönemin su teknolojisini yansıtan bir örnek olan ve su teminatı ile ilgili bilgi vermesi nedeniyle korunması önemli olan bu özgün su tesisatı çeşmenin sokak kotuna taşınması ile toprak dolgu altında kalmıştır.

Çeşmenin taşınma işlemi ve restorasyonu değerlendirildiğinde ise uzun yıllar bakımsız kalan, olumsuz çevre koşullarına maruz kalarak dayanımını kaybeden çeşme taşlarının taşıma işlemi sırasında ufak da olsa zarar gördükleri anlaşılmaktadır. Taşıma işlemi sonrasında sökülen ya da oynayan taşların tekrar birleştirilmesi için çeşmenin özgün haline göre daha kalın bir derz oluşturulduğu, bu işlemler sırasında çeşme taşlarından kopan parçaların tamir harçlarıyla tamamlandığı anlaşılmaktadır. Kullanılan tamir harçlarının renk ve dokusu ise çeşme taşları ile uyumludur.

Sonuç olarak Veliefendi Çeşmesi, İstanbul'da bulunan birçok tarihî çeşme gibi döneminin sosyal hayatını ve mühendislik seviyesini yansıtan bu nedenle korunması oldukça önemli olan bir kültür varlığıdır. Tarihî eserlerin korunmasında temel amaç, yapının özgün niteliklerini, yapısal bütünlüğünü bozmadan, belge değerinin koruyarak geleceğe güvenle aktarılmasının

sağlanmasıdır. Bu nedenle yapılan koruma ve onarım çalışmaları sırasında yapıların teknolojik olanaklarını, gereksinimlerini ve çözümlerini gösteren detayları korumak oldukça önemlidir. Bu noktada Veliefendi Çeşmesi'nin, Veliefendi Çayırından günümüze ulaşan bir bileşen olarak bulunduğu çevreye kazandırılması oldukça önem taşımaktadır. Ancak tarihsel süreç içinde çeşme ve çevresinin bakımsız kalması, imar faaliyetlerinin olumsuz etkileri ve son olarak çeşmenin görünürlüğünü arttırmak amacıyla alınan restorasyon kararlarının uygulanması ile çeşmeye ait bazı önemli detaylarının günümüze ulaşamadığı görülmektedir. ❖

NOTLAR

1. Çeşmenin Şeyhülislam Veliyüddin Efendiye hediye edilen mesireliğin içinde olması ve aynı adla anılması sebebiyle Veliyüddin Efendi tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.
2. Alparslan, Ali, 1993, "Veliyüddin Efendi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, cilt:7, ss.378. Özcan, Tahsin, 2013, "Veliyüddin Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, cilt:43, ss.40-42.
3. Gürbüz, Elif, 2009, "Tarih İçerisinde İstanbul'daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kâğıthane Mesiresi Örneği Üzerinden İrdelenmesi", İTÜ FBE, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, s.27.
4. Eldem, Sedat Hakkı, 1976, **Türk Bahçeleri**, Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Basımevi, İstanbul. s.5.
5. Gürbüz, 2009, s.18.
6. Özcan, 2013, ss.40-42.
7. Cerasi, Maurice M., 2001, **Osmanlı Kenti: Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi**, (çev.) Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
8. Tiryaki, Yavuz, 2006, "Namazgâh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara, cilt:32, ss.359-360.
9. Candemir, Murat, 2014, **Çırpıcı ve Veliefendi Çayırarı - İstanbul'da Mesire Kültürü**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s.76.
10. Candemir, 2014.
11. Atabeyoğlu, Cem, 1993, "Veliefendi Hipodromu", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, cilt:7, ss.377-378.
12. Uğuryol, Draşan, 2018, "İstanbul'un Tarihi Bahçeleri ve Mimari Elemanlarının Koruma Sorunları", YÜ FBE, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, s.302.
13. Atabeyoğlu, 1993, s.377.
14. Gülhan Sinan Tankut, 2017, "Ezilmiş ve Aşağılanmışlar: 1960'lar Türkiye'sinde Gecekondu Meselesi", **Mülkiye Dergisi**, cilt:41, sayı:1, ss.195-229.
15. Geziye dair bilgiler Süleymaniye Kütüphanesi'nde 322 numara ile kayıtlı Süheyl Ünver Şeyhülislam Veliyüddin Efendi Dosyasında yer almaktadır. Osmanlıca yazılan bu eser Murat Candemir tarafından **Çırpıcı ve Veliefendi Çayırarı - İstanbul'da Mesire Kültürü** adlı kitabın içinde "Süheyl Ünver'in Veliefendi Çayırarı ve Çeşmesi'ne Yaptığı Gezi" başlıklı bölümde Türkçeye çevrilerek aktarılmıştır.
16. Candemir, 2014, ss.69-60.
17. Candemir, 2014, ss.51-63.
18. Candemir, 2014, ss.51-63.
19. Arslan, Sümeyye Meryem, 2014, "İstanbul'da Suyun Serüveni ve KUDEB Çeşme Restorasyonu Örnekleri", **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, sayı:13, ss.39-60.
20. <https://sehirrehberi.zeytinburnu.bel.tr/#map=18/3216693.97/5011784.12/0> [Erişim: 19.07.2020]

Bayramoğlu'nda Modern Bir Sayfiye: Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri*

Elifnaz Durusoy Özmen, Melis Bilgiç

SAYFİYE KAVRAMI BAĞLAMINDA BAYRAMOĞ- LU YARIMADASI VE GELİŞİM SÜRECİ

Yazlık ev veya kente yakın kır anlamlarına gelen “sayfiye” kavramı, sosyal ve kültürel değişimin bir simgesi olarak hayat bulan modern bir yaşam biçimi tariflemektedir.¹ Tatil, eğlence ve dinlenme odaklı bu yaşanti, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılına damga vuran modernleşme politikaları aracılığıyla yaygınlaşmış, çoğunlukla İmparatorluğa mensup aileler, yöneticiler ve Levantenlerin mevsimlik olarak ziyaret ettiği saraylar, av köşkleri, deniz hamamları veya çiftlikler aracılığıyla şekillenmiştir.² Geçen zamanla çarşı, plaj, sinema, gazino vb. kullanımlarla desteklenen söz konusu alanlar, 19. yüzyıl sonlarında sayıca artmıştır.³

20. yüzyıla birlikte İstanbul'un en gözde sayfiyelerinin merkeze uzak ama ulaşılabilirlik sınırları içerisindeki Moda, Bostancı, Sarıyer, Florya, Yeşilköy ve Bakırköy'de bulunduğu bilinmektedir.⁴ Sıralanan alanlara daha sonra Maltepe, Pendik, Kartal ve Tuzla ile Boğaziçi kıyıları da eklenmiştir. Ulaşım olanaklarının hareketliliği artırdığı 1950'lerde Silivri, Selimpaşa, Kumburgaz ve Adalar'a kadar uzanan söz konusu yayılım, sayfiyelerin zaman içerisinde kentten uzaklaştığını simgelemektedir. Bunun temel sebebi, İstanbul'un sayfiye olarak kullanılan bölgeleri de içine alan bir kentleşme eğilimi göstermesi olmuştur.⁵ Nitekim kentin gerek nüfus gerekse mekânsal anlamda hızla büyüdüğü 1960'lı yıllarda beliren denize, doğaya ve güneşe yönelme isteği, İstanbulluların yeni arayışlara girmeleriyle sonuçlanmıştır. Belirtilen durum, İstanbul il sınırları dışındaki sayfiyelerin de gelişmesine aracılık etmiştir.⁶

Bu süreçte oluşum gösteren sayfiyelerden biri Tuzla ve Gebze arasında bulunan bir yarımada olan

Bir zamanlar kent çeperinde yer alan -şimdi ise azmanlaşan kentin içindeki- “sayfiyeye” giden nesiller, bu alanları hayal bile edemeyeceğimiz şekillerde kullanıyormuş. Tatil, dinlenme gibi amaçlarla sayfiyeye gitmenin toplumsal yaşam pratiklerine olan etkisini şu an göremesek de, mekânlarını hâlâ kentin içinde deneyimleyebiliyoruz. Bunlardan biri de Bayramoğlu Yarımadası'ndaki Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri. Önemli bir modern mimarlık örneği olan yapıyı ele alan yazarlar, tesisin geçirdiği dönüşümlere kronolojik olarak bakarak yapının sürekliliğine ve referans verdiği değerlere dair saptamalarda bulunuyor.

Bayramoğlu'dur. 55 hektarlık yüzölçümüne sahip olan Bayramoğlu Yarımadası⁷, geçmişte E-5 olarak bilinen İstanbul-Ankara Karayolu'nun Darıca Belediyesi sınırlarında yer almaktadır. Kocaeli'ne bağlı olmasına rağmen İstanbul'a 40 km mesafede olan Bayramoğlu, belirtilen konumu sebebiyle özellikle İstanbullular için gözde bir yazlık alan tanımlanmıştır.⁸ (Resim 1)

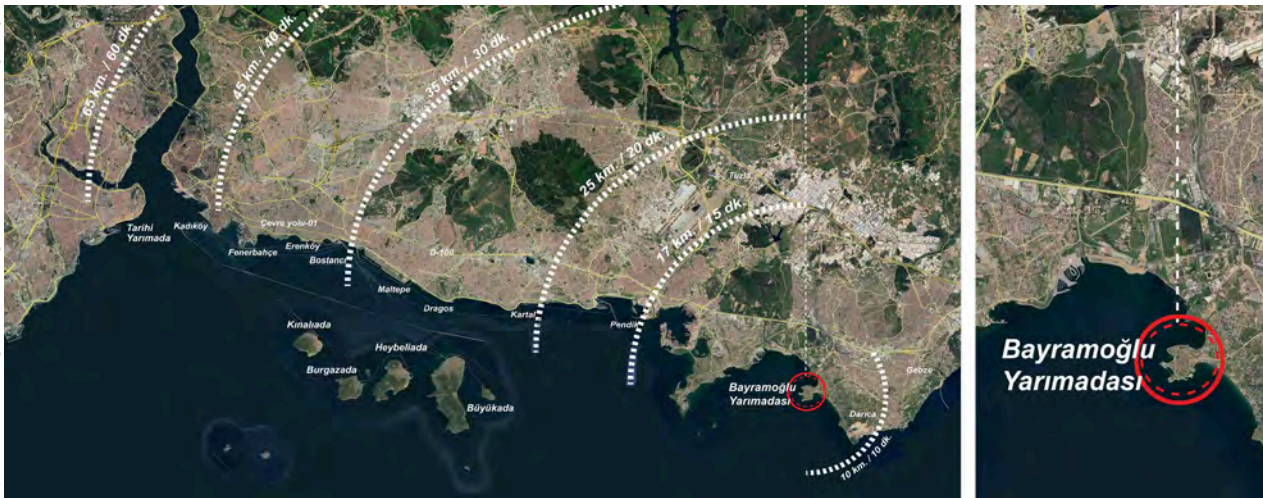
20. yüzyıl başına kadar ıssız ve çayırlık bir alan olduğu bilinen Bayramoğlu Yarımadası'nın imara açılması fikri, 1927-1931 yılları arasında Darıca Belediye Başkanı olarak görev yapan İsmail Bayramoğlu'nun vefatının ardından mirasçısı olarak Yarımada'ya sahip olan oğlu Necmettin Bayramoğlu (d.1918) tarafından hayat bul-

* Bu çalışmanın “Grand Hotel Bayramoğlu” hakkında hazırlanan ilk taslağı, DOCOMO-Türkiye Ulusal Çalışma Grubu tarafından 16-18 Aralık 2016 tarihlerinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları_XII isimli toplantıda yazarlar tarafından poster formatında sunulmuştur. Süreçte derinleştirilen araştırmalar yoluyla geliştirilen çalışmamıza katkılardan ötürü Y. Mim. Doğan Tekeli ve Tekeli-Sisa Mimarlık Ortaklığı çalışanlarına, Danca Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü görevlilerine, Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri yönetim birimine ve son olarak Bayramoğlu'yla tanışmamıza aracı olup araştırmalarımız sürecinde bizi teşvik eden değerli hocamız Doç. Dr. Aynur Çiftçi'ye teşekkürlerimizi sunarız.

Elifnaz Durusoy
Özmen
Arş. Gör. Dr.,
YTÜ Mimarlık Bölümü

Melis Bilgiç
Arş. Gör.,
YTÜ Mimarlık Bölümü

Kaynak: 2020 tarihli Google Earth hava fotoğrafı üzerine yazarlar tarafından işlenmiştir.

1. Bayramoğlu Yarımadası'nın konumu ve İstanbul'la ilişkisi

muştur.⁹ Yapılan girişimler neticesinde 1950'lerin başlarında Bayramoğlu adını alan yarımada, Necmettin Bayramoğlu ve Yapı Kredi Bankası'na bağlı "İBA İstanbul Bayındırlık ve Malzeme İşleri" isimli şirketin işbirliğiyle bir sayfiye yerleşimi olarak 1957'de imara açılmıştır.¹⁰ Bu gelişme üzerine, "turizm bölgesi" ilan edildiği 1960 yılında hazırlanan "Darıca İmar ve İskân Genişleme Planı"¹¹ uyarınca eş boyutlu yapı adası ve parsellere bölünen Bayramoğlu'nun Mehtap Koyu turistik saha olarak ayrılmış, diğer bölümlerinde ise ayrık nizamda bahçeli evler inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.¹² (Resim 2)

Parselasyon işlemlerinin tamamlandığı 1961'den itibaren yarımada batısında konumlanan Yelken Kaya, kuzeyinde yer alan Balyanoz Limanı ve güneyindeki Mehtap Koyu yapılaşma göstermeye başlamıştır.¹³ Bu sürece tarihlenen gazetelerin birçoğunda Bayramoğlu Sahil Mahallesi'nin tanıtımlarına rastlanmıştır. (Resim 3) Örneğin 20.07.1961 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yayımlanan bir ilanda "eşsiz manzara, şahane deniz ve plaj, dinlendirici iklim" gösterdiği belirtilen Bayramoğlu arsalarının satışta olduğu vurgulanmıştır. (Resim 4) İnşaat faaliyetlerinin

tamamlandığı 1970'lerde gözde bir sayfiye alanı haline gelen Bayramoğlu Yarımadası, sözü edilen dönemde mimarlık alanında en etkin yayın organı olan *Arkitekt* dergisinde yayımlanmış modernist örneklerle tanınırlık kazanmıştır. Türk sinema tarihinde yer etmiş Cici Kız (1974), İstasyon (1977) ve Kır Gönülünün Zincirini (1980) gibi filmlere ev sahipliği yapması da altı çizilen tanınırlığını artırmıştır.

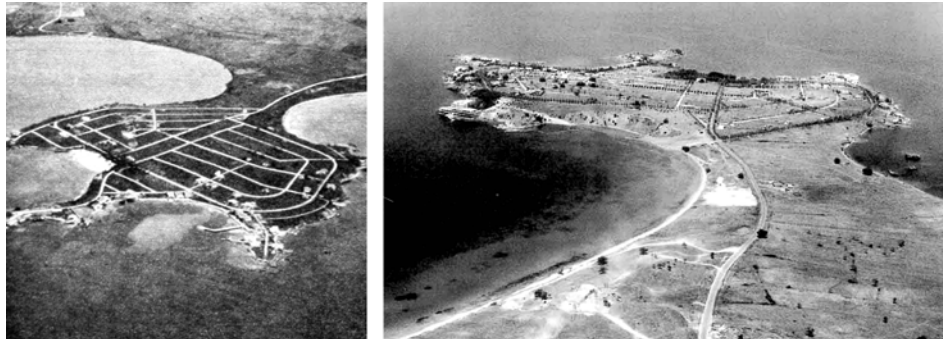
YAPI KREDİ BANKACILIK AKADEMİSİ EĞİTİM VE KONAKLAMA TESİSLERİ

Bayramoğlu'nda bulunan turizm işletmelerinden biri olarak yarımada batısında bulunan Mehtap Koyu'nda bulunan eğimli bir arazi üzerine inşa edilen Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri, A-Blok, B-Blok ve C-Blok olarak isimlendirilen üç yapı ile bu yapıları çevreleyen peyzaj alanından oluşmaktadır.

Tesinin 1968-1970 yılları arasında "Grand Hotel Bayramoğlu"¹⁴ adıyla inşa edilen A-Blok'u, 1944 yılında İDGA'dan mezun olduktan sonra İBA'ya bağlı çalışan Mimar Süleyman Haldun Güleman (1919-2015) tarafından tasarlanmıştır.¹⁵ 1973'te Yapı Kredi Bankası tarafından satın alınan bu yapının kuzeyine 1975-1976 yılları arasında yine modern mimarlık mirasının nitelikli birer örneği olup her ikisi de 1952'de İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun Yüksek Mimar Doğan Tekeli (d.1929) ve Sami Sisa (1929-2000) tarafından tasarlanan B ve C-Bloklar eklenmiştir.¹⁶ Sözü edilen girişim sonucunda konaklama kapasitesi artırılarak bugünkü adını alan tesis, günümüzde yalnızca Yapı Kredi Bankası mensuplarına yönelik faaliyet göstermektedir.

A-Blok: Grand Hotel Bayramoğlu

A-Blok olarak adlandırılan Süleyman Haldun Güleman tasarımı otel, Bayramoğlu Yarımadası'na inşa edilen ilk büyük ölçekli turizm yapısıdır.¹⁷ (Resim 5, 6) Grand Hotel Bayramoğlu, yarımadaya ismini veren ve yerleşime açılmasında etkin olan Necmettin Bayramoğlu'nun isteği üzerine eskiden kendi yaşadığı evin bulunduğu parselde inşa edilmiştir. Yapımı 1968-1970 yılları arasında tamamlanan Grand Hotel Bayramoğlu, yarımada batısındaki ilk turizm yapısı olması dolayısıyla yeni yapıların yapımına ivme kazandıran bir etki doğurmuştur. İnşasının hemen ardından yayımlanan *Arkitekt*'te, söz konusu yapının Bayramoğlu'ndaki konaklama ihtiyacını karşılayan bir sayfiye merkezi olduğu belirtilmiştir.¹⁸ "Marmara'da Güneş ve Deniz Başkadır" başlığıyla yer bulduğu 1969 tarihli *Hayat Dergisi* aracılığıyla ise yapının popülerliğe ulaştığı söylenebilmektedir.¹⁹

2. Bayramoğlu'na ait sırasıyla 1962 ve 1965 tarihli hava fotoğrafları

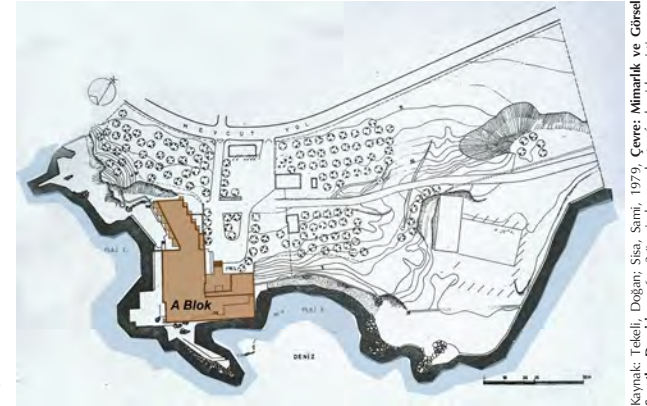
3. Bayramoğlu Sahil Mahallesi tanıtımı

4. Bayramoğlu Sahil Mahallesi'ni tanıtan 20.7.1961 tarihli gazete ilanı

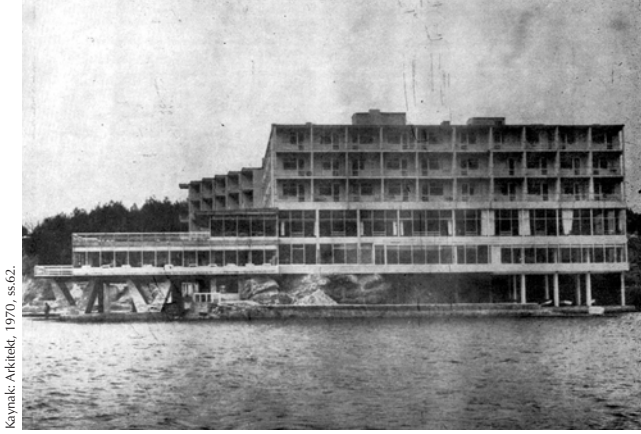

5. 1971 yılında Grand Hotel Bayramoğlu ve yakın çevresi

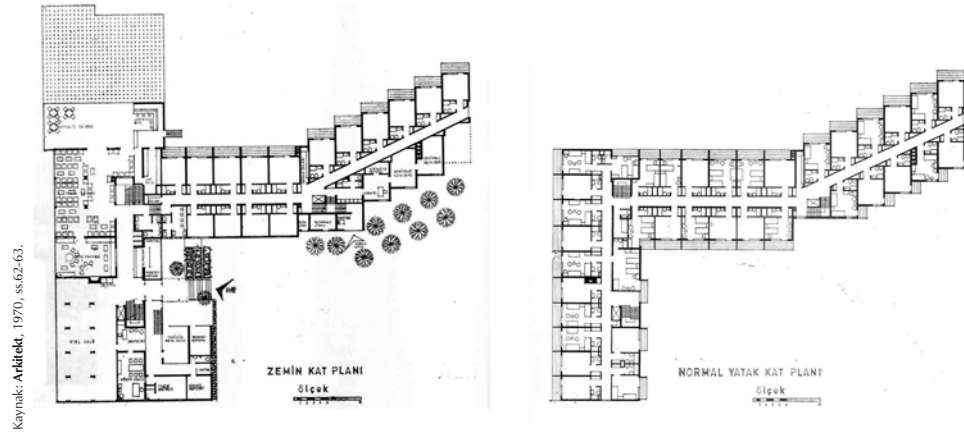

6. Grand Hotel Bayramoğlu'na ait vaziyet planı

7. Grand Hotel Bayramoğlu güney-batı cephesi

8. Grand Hotel Bayramoğlu zemin ve üst kat planları

9. Grand Hotel Bayramoğlu'nun 1970'li yıllara ait eski fotoğrafları

Kaynak: (sol) Aynur Çiğçi Arşiv, 2016; (sağ) Yarbâğ, 1969, s.9.

Modern mimarlık akımına ait temel tasarım ilkelerinin okunabildiği A-Blok, 20. yüzyıl başlarından itibaren Türkiye'nin birçok şehrinde inşa edilen otellerde kullanılan betonarme karkas yapım sistemine sahiptir.²⁰ 7000 m²'lik inşaat alanı üzerinde yükselen yapının kat döşemeleri betonarme plak, çatısı ise dönemde sıklıkla rastlanan teras biçiminde kurgulanmıştır. Kıyıya paralel konumlandırılan yapı, hâkim deniz manzarasından yararlanmak amacıyla birbirine açılı bağlanan üç kütle olarak tasarlanmıştır. Araziye uyum sağlama düşüncesiyle hayata geçirilen bu biçimleniş, yapının doğal kayalıklardan oluşan çevre bağlamını gözetken zengin bir tasarım ürünü olduğunu simgelemektedir. (Resim 7)

Yapının bodrum katları, deniz seviyesinde bulunmalarından ötürü toplu kullanıma yönelik açık ve yarı-açık servis mekânlarına ayrılmıştır. Birinci bodrum katta kulüp salonu, oyun odaları, lokanta ve mutfaklar; ikinci bodrum katta ise diskotek, kapalı spor salonu ve teraslar yer almaktadır. A-Blok'un üst katlarında her biri özel banyolu olarak tasarlanan 300 yatak kapasitesine sahip 126 adet oda bulunmaktadır. Kütlelerin orta aksından geçen koridor boyunca sıralanan konaklama birimleri, mahremiyeti gözetmek adına kaydırmalı yerleştirilmiş, bu hareketli düzen konsol balkonlarla desteklenmiştir. (Resim 8)

Otelin prizmatik cam yüzeyler kullanılarak şeffaflaştırılan kamusal mekânları, dairesel kesitli pilotiler ve

V-biçimli taşıyıcı kolonlarla desteklenerek yükseltilmiştir. Denize bakan cephesindeki taşıyıcı betonarme giriş ve kolonlar, konaklama birimlerinin konsol çalışan balkon döşemeleri ve bölücü duvarlar gibi strüktürel elemanların ön planda tutulduğu tasarım anlayışı; A-Blok'taki modern dilin cephe üzerindeki bir dışavurumu niteliğindedir. Bu sayede yapının özel ve kamusal kullanımlı alanlardan oluşan iç mekân düzeni, cephelerin mimari karakterine yansıtılarak dışarıdan okunabilir kılınmıştır. (Resim 9)

Arazinin eğimli yapısı sebebiyle hizmet aldığı giriş yolu seviyesinden dört, deniz yönünden ise altı katlı olan yapının zemin katında kamusal kullanıma ayrılan hol, resepsiyon, şark kahvesi ve amerikan bar²¹ ile açık teraslı çay salonları yer almaktadır. (Resim 10) Otelin mimari programında yer bulan bu gibi işlevler için değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta ise sözü edilen hacimlerdeki mobilyaların yapıyla birlikte tasarlanmış olduğudur. Geleneksel ve Batı kültürü izleri taşıyan mekânların mobilyalarıyla beraber kurgulandığı söz konusu durum, modern mimarlığın geniş kapsamını temsil etmektedir.

B-Blok ve C-Blok: Yapı Kredi Bankası Bayramoğlu Dinlenme Tesisleri

A-Blok olarak isimlendirilen Grand Hotel Bayramoğlu, 1973 yılında Yapı Kredi Bankası tarafından satın alınarak banka mensuplarına tahsis edilmiş, hemen sonrasında ise mevcut otel yapısının kapasitesinin

artırılması için girişimler başlatılmıştır. Bu doğrultuda, mevcut araziye yeni yapılar inşa edilmesi adına Doğan Tekeli ve Sami Sisa tarafından 1974 yılında bir proje hazırlanmıştır. 2019'da yapılan sözlü görüşme sırasında Tekeli tarafından "hafif, erişimi kolay ve yenilikçi bir konaklama tesisi hedefledik" olarak özetlenen proje kapsamında, A-Blok olarak isimlendirilen mevcut otel binasının kuzeyinde, birbirleriyle ilişkili üç adet yapı tasarlanmıştır. (Resim 11, 12) Yapılan değerlendirmelerin ardından avam projede yer alan yapılardan A-Blok'a yakın olanından vazgeçilmesi üzerine 1975'te

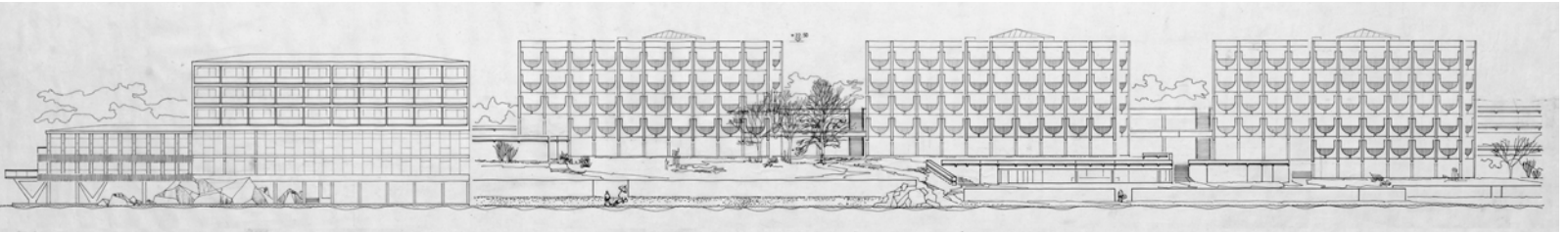
10. (üst) Şark Kahvesi, (alt) Amerikan Bar

Yapı Kredi Bankası Bayramoğlu Dinlenme Tesisleri olarak isimlendirilen B ve C-Blokların inşaat süreci başlamıştır. (Resim 13) Uygulama sonucunda, A-Blok banka çalışanları için düzenlenen eğitim programlarına ev sahipliği yapması, yeni inşa edilen B ve C-Bloklar ise konaklama amacıyla faaliyete geçmiştir. (Resim 14)

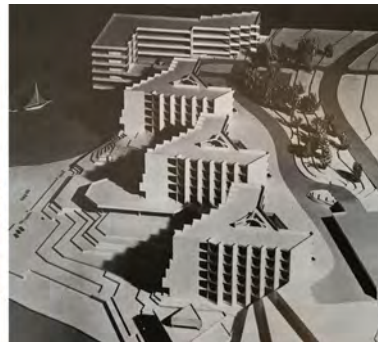
Betonarme karkas yapım tekniğine sahip eş tasarımlı B ve C-Bloklar, altışar katlı olup toplamda 170 oda ile yaklaşık 400 kişilik konaklama kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla, hayata geçirilen bu iki yapıyla birlikte tesisin toplam kapasitesi 700 kişinin konaklamasına olanak sağlayacak 296 odaya yükseltilmiştir. A-Blok'ta olduğu gibi B ve C-Bloklar da topoğrafyaya uyumlu bir biçimde tasarlanmış, doğrudan deniz gören oda sayısını artırmak amacıyla kıyıya paralel kütleler halinde konumlandırılmıştır.²²

B ve C-Blokların yakın çevre peyzajında modern yaşamın simgesi olan faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği bir kamusal alan yaratılmıştır. Bu geniş açık alan kafeterya, soyunma kabinleri, kreş, spor alanları ve toplu eğlenceler için kullanılan amfi tiyatro gibi rekreasyon mekânları içermektedir. Çok katlı bir otoparkla desteklenen B ve C-Blokların peyzaj düzenlemesinde yapılar da olduğu gibi arazinin bütün olanaklarından yararlanılmıştır. Ağırlıklı eğimi vurgulayan doğal taş istinat duvarları ve merdivenler aracılığıyla sağlanan bu ilişki, yapılarla deniz arasında organik bir ulaşım ağı yaratmıştır.

B ve C-Bloklar, tesisin kuzeyi boyunca yapılar paralel uzanan bir yolla birbirlerine ve A-Blok'a bağlanmıştır. (Resim 15) Söz konusu ana bağlantı yolu, zemin kat-taki birer köprü yardımıyla konaklama birimlerine erişim sağlayan iç avluya ulaşmaktadır. Beş kata yayılan konaklama birimlerine sahip B ve C-Blokların topoğrafyaya oturma biçimi ve rasyonel merdiven çözümü, bu sayede arazinin zorluklarını avantaja dönüştürmüştür. Nitekim Tekeli, tasarım kararlarının oluşmasını etkileyen temel faktörlerden birinin bu olduğunu şu

11. A Blok'a ek olarak inşa edilmesi kararlaştırılan Yapı Kredi Bankası Bayramoğlu Dinlenme Tesisleri'ne ait avam projenin denizden görünüş çizimi
Kaynak: Salt Araştırma Merkezi, Doğan Tekeli-Sami Sisa Arşivi, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/204230> [Erişim: 18.02.2021]

12. Yapı Kredi Bankası Bayramoğlu Dinlenme Tesisleri'ne ait avam proje maketi görselleri

14. A, B ve C-Bloklarının görülebildiği 1980'li yılların sonundan bir fotoğraf

sözleriyle aktarmıştır: “Yaya yolunu bu şekliyle yerleştirmemiz, kolaylıkla iki kat aşağıya inilmesi veya iki kat yukarıya çıkılması yoluyla asansör ihtiyacını ortadan kaldırdı.”

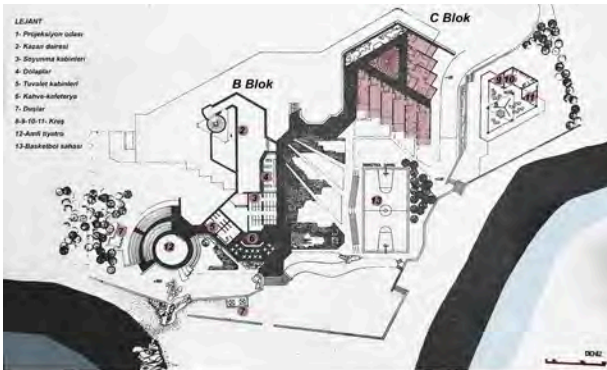
Konaklama birimleri arasındaki bağlantı, avluyu çevreleyen açık bir dolaşım sistemiyle çözümlenmiştir. Blokların peyzajın bir parçasıymış gibi algılanmasına katkı veren bu sistem, birimlerin gerek avlu gerekse deniz yönünden havalandırılmasını sağlamıştır. Belirtilen doğal havalandırma, birimlere ait ıslak hacimlerin koridorlar boyunca yerleştirilmesi sayesinde iç mekânda oluşturulan düşey bir çekirdekle desteklenmiştir. B ve C-Bloklar içerisindeki düşey sirkülasyon ise yapıların iç avlularına yerleştirilen yerinde döküm döner betonarme merdivenlerle sağlanmıştır. Merdivenler aracılığıyla yaratılmaya çalışılan güçlü düşey etki, çatıdaki piramidal cam ışıklıklarla vurgulanarak yapıların merkezlerine konumlandırılmış birer galeri boşluğu izlenimi vermiştir. (Resim 16, 17)

Her ikisi de beyaz renkli olan B ve C-Bloklarda bulunan konaklama birimlerinin üst katlarda 3,40-4,00 m,

13. B ve C-Bloklara ait uygulama projesi vaziyet planı

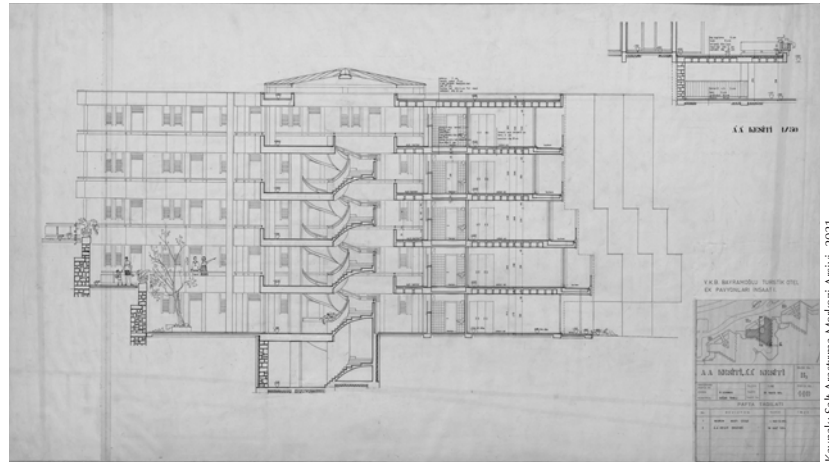
Kaynak: Tekeli, Doğan ve Sisa, Sami, 1994, Doğan Tekeli-Sami Sisa: Projeler, Uygulamalar 1954-1994, (ed.) Uğur Tanyeli, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, ss.138 üzerinde yazarlar tarafından işlenmiştir

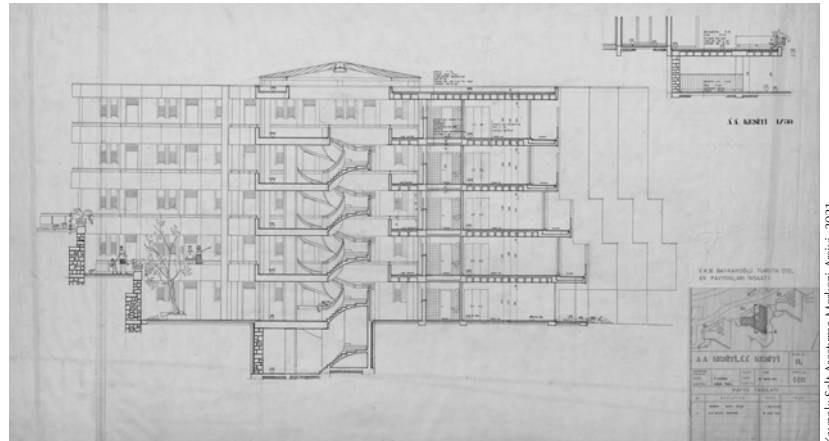
15. B ve C-Bloklara ait zemin ve birinci kat planı

Kaynak: Tekeli, Doğan ve Sisa, Sami, 1979, ss.5 üzerinde yazarlar tarafından işlenmiştir.

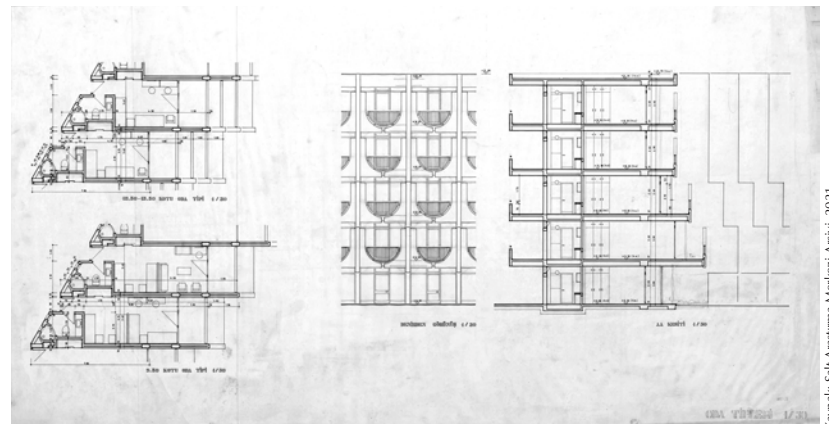
alt katlarda ise 5,00-6,50 m derinlikte tasarlanması, mahremiyete saygı göstermenin yanı sıra cephelere güçlü bir hareketlilik katmıştır. Brütalist yaklaşım ve betonarme karkas sistemin sağladığı olanaklardan yararlanarak düşey yönde kaydırmalı biçimde yerleştirilen giriş-kolon sistemi, asmolen döşeme ve dalga formunu anımsatan ters yarım daire kemerli prekast panellere sahip balkonlarla desteklenen bu hareket, zemine doğru genişleyen yapıların cephelerine yansıtılan ızgara etkiyi güçlendirmiştir. (Resim 18, 19) Sözü edilen panellerin bir ritimle tekrar etmesi, güneş kırıcılık ve ıslak eşya kurutma sırasında oluşacak istenmeyen görüntülerin engellenmesi gibi fonksiyonel faydalar da sağlamıştır.

16. B-Blok kesit çizimi

17. C-Blok kesit çizimi

19. B ve C-Bloklara ait detay çizimleri

Kaynak: Salt Araştırma Merkezi Arşivi, 2021.

Kaynak: Salt Araştırma Merkezi Arşivi, 2021.

Kaynak: Salt Araştırma Merkezi Arşivi, 2021.

18. 1970'li yılların sonunda inşaatları tamamlanarak hizmet vermeye başlayan B ve C-Bloklar

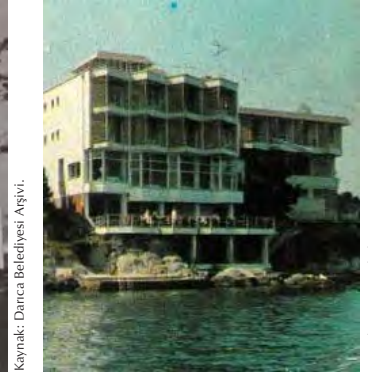
Kaynak: Salt Araştırma Merkezi Arşivi, 2021.

20. Mim. Yılmaz Sanlı tarafından tasarlanan ve 1960'ların ikinci yarısında inşa edilen "Necmi Şahin Yalısı"

21. 1960'lı yıllarda Y.Mim. Peykân Dalbaşar tarafından tasarlanan "Dalbaşar Villası"

22. 1970'li yıllara tarihlenen kartpostalda "Bekir Motel"

Kaynak: Danca Belediyesi Arşivi.

DEĞERLENDİRME

Bayramoğlu'nda modern sayfiye oluşumunun başlangıcı olarak tanımlanabilecek "Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri", sayfiye yerleşimlerinde bulunan modernist konaklama yapılarının karakteristik imgelerini taşımakta ve dönemin izlerini güçlü bir şekilde temsil etmektedir. Nitekim A, B ve C-Bloklar ile yakın çevrelerindeki nitelikli peyzaj alanından oluşan tesis bütünü, yüzyıl başında uluslararası ölçekte gözlenmiş modern mimarlık akımının Türkiye'deki nitelikli bir sayfiye örneği olarak pek çok değer kategorisine sahiptir.

Modernizm akımını belgeleyerek kamuoyunun dikkatine sunmak amacıyla kurulan DO.CO.MO.MO ve ISC20C tarafından belirlenen değer kategorileri bağlamında incelendiğinde, yapıların tasarımını biçimlendiren modüler düzen, izgara sistem ve geometrinin bir arada kurgulanması, tesis için bütüncül bir "tasarım değeri" oluşturmaktadır. Bu bağlamda, A-Blok'un rasyonel mimari dili ile tesise sonradan eklenen B ve C-Blokların milli-brütalist olarak nitelendirilebilecek mimari yaklaşımları öne çıkmaktadır. Şeffaflığın ön planda tutulduğu geniş açıklıklı cephe karakteri, konumlandığı coğrafya ve denizle kurduğu kuvvetli bağlar ise tesisin estetik algısını şekillendirmektedir.

Dönemde sıklıkla rastlanan betonarme karkas yapım tekniğini nitelikli biçimde örneklemesi, geniş açıklık geçebilen hafif döşemelerden oluşan bir taşıyıcı sisteme sahip olması, çağdaş malzeme kullanılarak yapılması ve yenilikçi detaylar barındırması; tesisin modern tasarım yaklaşımındaki rasyonel anlayışı simgelemesi sebebiyle "teknik değer" yansıtmaktadır. Sıralanan tasarım ilkeleri ve uygulama tekniklerinden çoğunun

dönemde verilen ilk örneklerden olması, "özgünlük değeri" tanımlamaktadır.

Tesisin öne çıkan bir diğer niteliği de yarımadadaki modernist örneklerin çoğalmasına ivme kazandıran bir "referans olma değeri"ne sahip oluşudur. Nitekim 1960-1970 yılları arasında Mim. Barkut Gülerman, Y. Mim. Bedri Uçar, Y. Mim. Çelik Alatur, Prof. Mim. Maruf Önal, Y. Mim. Peykân Dalbaşar gibi dönemin tanınmış, mimarları tarafından Bayramoğlu'nda inşa edilen konut ve konaklama işlevindeki yapıların doğal çevreyle ilişkili mimari tasarım karakteri ve kütle biçimlenişi, betonarme yapım tekniği, açık / yarı açık ve kapalı mekân dengesi ve çağdaş detay çözümleri bağlamında tesisin etkisiyle şekillendiği görülebilmektedir.²³ (Resim 20-22) Bayramoğlu Yarımadası ölçeğinde gözlenen bu bütüncül bağlamın tesis için ayrıcalıklı bir "çevresel değer" oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Gerek yarımadaya gerekse A-Blok'a adını vererek gelişmelerine katkıda bulunan Necmettin Bayramoğlu'nu takiben çağdaş yaşamın gereksinimlerini halen karşılayabilen aktif kullanımı ise tesisin "süreklilik değeri" olarak hayat bulmaktadır. Yapı Kredi Bankası'yla aidiyet bağı kurması ve mensuplarını kurum dışında buluşturuyor olması dolayısıyla kazandığı güçlü "sosyal değer" de sözü edilen sürekliliğe katkıda bulunarak tesisin günümüze ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Modern mimarlık mirasının hızla yok olma sürecine girdiği yakın dönemde, sayfiye bağlamında şekillenen yapıların ve oluşturdukları dokunun varlığı önem taşımaktadır. Fakat Yapı Kredi Bankacılık Akademisi

Kaynak: Yazanlar, 2019.

23. A-Blok'un cephesinde yapılan değişiklikler

Eğitim ve Konaklama Tesisleri ile etkisinde hayat bulan yapılardan birçoğunun herhangi bir koruma statüsüne sahip olmaması dönüşümlerin başlamasına zemin hazırlamıştır. Yoğun kullanımı sebebiyle dönemsel bakım çalışmalarına konu olduğu bilinen tesis, özellikle 1998-2000 yıllarında kapsamlı müdahaleler geçirmiştir. Örneğin, büyük ölçüde yenilenerek özgünlüğünü yitirme tehdidiyle karşılaşan A-Blok'un batı ve güney cephelerinde bulunan terasların camekânlarla çevrelenmesi ve modüler düzeni oluşturan özgün doğramaların değiştirilmesi bütüncül tasarım anlayışına uygun

gerçekleşmemiştir. Taşıyıcı sistemin güçlendirilmesi adına zemin katına eklenen kolon ve kirişler ile mevcut elemanlarında yapılan kesit genişletme uygulamaları, A-Blok'un doğal kayalıklar üzerinde yükselen etkisini kaybettirmiştir. Söz konusu eklerin maviye boyanması, yapının üst katlarıyla olan görsel ilişkisini kesintiye uğratmıştır. (Resim 23) Yapının iklim koşulları sebebiyle hasar gören teras çatısının bir bölümü kırma sistemle çözümlenmiştir.²⁴ Ayrıca amerikan bar ve şark kahvesi yerine lobi ve kafe tasarlanması, yapının özgün plan şemasını okunamaz kılmıştır. (Resim 24)

Kaynak: Yazanlar, 2019.

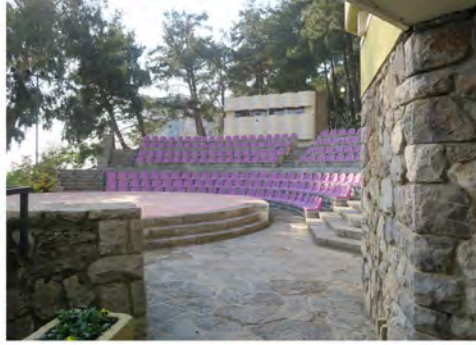
24. A-Blok'un iç mekânında yapılan değişikliklerden görüntüler: Üstte sırasıyla-Lobi (özgünde Amerikan Bar), Kafe (özgünde Şark Kahvesi); Altta sırasıyla-Restoran (özgünde açık teras), Konferans salonu

25. B ve C-Bloklara yapılan dış cephe boya işlemi

Kaynak: Yazafair, 2019.

26. B ve C-Blokların peyzaj alanında yapılan değişiklikler sonrası kafeterya, amfi-tiyatro, halı saha ve havuzdan görüntüler

ler, 1960'lardan bu yana İstanbul'un turizm işlevli bir uzantısı olarak gelişen yarımada bulunan modern mimarlık mirası için ciddi kaygıların oluşmasına sebep olmaktadır. Oysaki A, B ve C-Blokların modernist diliyle hayat bulan tesisin tarihi boyunca tanıklık ettiği sayfiye kültürüne ait yansımalar günümüzde halen izlenebilir durumdadır. Tesisin Bayramoğlu sayfiye mimarisi ve toplum yaşantısına verdiği katkı ile kentsel hafızadaki özel yeri düşünüldüğünde, yapılar özelinde gerçekleştirilecek çalışmaların geniş ölçekli kaynak araştırmalarıyla desteklenmesi gerektiği açıktır. Zira sürdürülebilirliğinin sağlanması adına tasarlanacak bütüncül koruma senaryosu, ancak ve ancak tesisin kapsamlı belgelenmesi sayesinde gerçekleştirilebilecektir.

Hazırlanan çalışmada olduğu gibi yapılara ait temel bilgiler, eski tarihli ve güncel fotoğraflar, kartpostallar, broşürler, gazeteler ve dönem dergilerinde yer bulan metinler, özgün çizimler ve görseller, filmler ve sözlü tarih çalışmaları gibi tüm yazılı, sözlü ve görsel bilgi ve belge, bu bağlamda başvuru temel kaynaklardır. Ayrıca, Doğan Tekeli ve Sami Sisa gibi Türkiye'nin yakın geçmiş mimarisine yön veren mimarlara ait arşivlerin dijital platformlarda paylaşımına açılmış olması, birçok araştırmaya veri sağlamasının yanı sıra modern mimarlık mirası başlığı altında gerçekleştirilecek gelecek çalışmalar için özendirici ve teşvik edicidir. Nitekim ülkemizde bulunan nitelikli bir modern mimarlık mirası olan Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri'nin gerek Bayramoğlu gerekse Türkiye mimarlık tarihi ulusal envanterinde yer almasını sağlayacak özgün değerlerinin bir bütün halinde varlık gösterebilmesi, sıralanan kaynaklara dayanan araştırmalar sonucunda edinilecek verilerin değerlendirilmesini takiben gerçekleştirilebilecektir. Dolayısıyla, koruma sürecinin ilk adımını oluşturan ve makale kapsamında örneklenen kapsamlı belgeleme yönteminin hassasiyetle yürütülmesi, uygun müdahalelerin tanımlanmasına aracı olarak Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri ile sayfiye yerleşimlerinde bulunan benzeri yapı ve alanların günümüze kazandırılıp bütüncül biçimde

A-Blok'a kıyasla özgünlüğünü daha fazla koruyan B ve C-Blokların ise dış cepheleri açık yeşil renge boyanmış, özgün kapı ve pencere doğramaları değiştirilmiştir. (Resim 25) Yapıların denize açılan yarı açık ve açık terasları ile yürüyüş alanlarında yüzeysel bozulmalar gözlemlenmesi üzerine malzeme kayıpları yeni döşemelerle giderilmiştir. Amfi tiyatro plastik oturma birimleriyle kaplanmış, doğal taş istinat duvarlar sıvanarak krem renge boyanmış, ortak kullanımlı peyzaj alanına iki havuz, bir adet futbol sahası eklenmiştir. (Resim 26) Sıralanan dönüşümlere eklenebilecek diğer bir uygulama ise kıyıya yapılan dolgu sonucunda özgünde denizle yakın ilişki içerisinde olan tesisin çevresindeki beton yüzeyin genişletilmesi olmuştur. (Resim 27, 28)

Bayramoğlu'nun nitelikli bir bileşeni olarak çalışmaya konu edilen tesis özelinde gerçekleştirilen dönüşüm-

korunarak gelecek kuşaklara aktarılması bakımından yönlendirici olacaktır.

Modern mimarlık mirası bağlamında yapılacak bu gibi çalışmaların yaygınlaştırılması yoluyla sayfiye alanlarının sadece günümüzde sahip oldukları değil, kaybettikleri veya farkında dahi olunmayan değerlerinin görünür kılınacağı unutulmamalıdır. Özellikle kamuoyu ve sivil toplum örgütlerinin bilgilendirilmesi yoluyla toplumsal bir farkındalık yaratılmasına katkı sağlayacak olan söz konusu çalışmalar bütünüünün dönem mimarlığının daha iyi anlaşılması ve korunması yönünde etkili olacağını söylemek mümkündür. Türkiye'nin tehdit altındaki miras alanlarının başında gelen modern mimarlık mirasının birçoğunun günümüze ulaş(a)madığı, ulaşanların büyük bir bölümünün ise tanınmayacak halde olduğu veya yeni yapılaşmalar arasında kaybolduğu düşünüldüğünde; yeterli farkındalığın kazandırılmadığı aksi durumda ise sayfiye alanlarının unutulmakta olan modernist yapı, alan, kimlik ve kültürleri zaman içerisinde tamamen yitirilme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. ❖

NOTLAR

1. **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**, <https://sozluk.gov.tr>, [Erişim: 18.02.2021].
2. Alkan, Mehmet Ö., 2014, "Osmanlı'da Sayfiye'nin İcadı", **Sayfiye Hafiflik Hayali**, (der.) Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul.
3. Bora, Tanıl (der.), 2014, **Sayfiye Hafiflik Hayali**, İletişim Yayınları, İstanbul; Kuban, Doğan, 2012, **İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
4. Tekeli, İlhan, 2013, **İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişiminin Öyküsü**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
5. Yağan, Nefise Burcu; Binan, Can, 2016, "1980 Öncesinde İstanbul'da Sayfiye Olgusunun Gelişim Süreci", **İstanbul Araştırmaları Yıllığı**, İstanbul.
6. Tekeli, 2013, s.67.
7. Yarımada, "Balyanoz (Balionoz veya Baltanoz)" veya "Üç Burunlar" olarak da isimlendirilmektedir. "Balyanoz (Balionoz veya Baltanoz)" söyleminin, yarımada'nın coğrafi şekli sebebiyle Yunanca'da ağır çekik anlamına gelen "balyoz" kelimesinden türetilmiş olduğu düşünülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Çiftçi, Aynur, 2006, "1950'lerin Sonunda Yerleşime Açılan Bir Yarımada: Bayramoğlu", **I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Kocaeli, ss.429-435. Bayramoğlu Yarımadası'nı "Üç Burunlar" olarak isimlendirenlerin ise denizciler olduğu bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Koçu, Reşat Ekrem, 1960, "Bayramoğlu (Necmeddin)", "Bayramoğlu Sahil Mahallesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, cilt:4, ss.2300-2302.
8. Bayramoğlu Yarımadası'nın çekiciliğini artıran diğer bir etmen ise oluşumundan günümüze dek Kadıköy ile yarımada arasında günde üç kez yapılan toplu taşıma seferleridir.
9. Koçu, 1960, ss.2300-2302.
10. 1965, "Balyanoz Koyu Meselesi", **Mimarlık**, sayı:24 (1965/10).
11. 1958'de kurulan İmar ve İskân Bakanlığı tarafından 08.07.1960 tarih ve 3206/7257 sayılı ile onaylanmıştır. Plana göre Çayırova-Darica arasındaki sahil şeridi ve bu şerit içerisinde kalan Bayramoğlu Yarımadası, "turizm bölgesi" olarak belirlenmiştir. (Darica Belediyesi Arşivi)
12. Bayramoğlu Yarımadası'nın planlaması için İBA bünyesinde kurulan Mimar Bedri Uçar, Mühendis Necdet Aslan, Mimar Süleyman Haldun Güleman ve Osman Kahruman Kaptan'dan oluşan bir ekip çalışmıştır. Alt yapı, yol inşası, enerji-elektrik-telefon hatları ve su kaynakları ile ilgili çalışmalar etaplar halinde tamamlanmıştır (Çiftçi, 2006, s.430).
13. Belirtilen dönemde Bayramoğlu Yarımadası'na inşa edilen nitelikli sivil mimarlık örneği yapıların birçoğu Kazım Taşkent, Doğan Nadi, Mim. Bedri Uçar, Vedat Nedim Tör, Dr. Nihat Reşat Berger, Yük. Müh. Necdet Aslan, Yapı Kredi Bankası İstanbul Merkez Müdürü Tacettin Baykal, Fabrikatör Nihat Uzer, Müh. Ali Akpınar ve Şevket Rado gibi dönemin tanınmış isimleri tarafından kullanılmıştır. (Darica Belediyesi Arşivi)
14. "Bayramoğlu Hotel" veya "Otel Bayramoğlu" olarak da bilinmektedir.
15. Grand Hotel Bayramoğlu'nun planlaması sürecinde statik, tesisat ve dekorasyon işleri sırasıyla Deniz Gevrek, Yaşar Aydın ve Necil Enön tarafından gerçekleştirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. 1970, "Bayramoğlu Hotel", **Arkitekt**, sayı: 338 (1970/02), ss.62-64.

Kaynak: Google Earth, 2020.

27. Günümüzde Yapı Kredi Bankacılık Akademisi Eğitim ve Konaklama Tesisleri ve yakın çevresini gösteren hava fotoğrafı

Kaynak: Aynur Çiftçi Arşivi, 2016.

28. Denizden A, B ve C-Bloklara bakış

16. 1952 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun olan Y. Mim. Doğan Tekeli ve Mim. Sami Sisa, Yapı Kredi Bankası Bayramoğlu Dinlenme Tesisleri'ne ait tasarımı 1954 yılında kurdukları Site Mimarlık Bürosu bünyesinde gerçekleştirmiştir.
17. Çiftçi, 2006, ss.429-435.
18. 1970, **Arkitekt**, ss.62-64.
19. Yarbağ, Cengiz, 1969, "Marmara'da Güneş ve Deniz Başkadır...", **Hayat Dergisi**, sayı:26-27.06.1969, ss.8-9.
20. 1955 yılında açılan İstanbul Hilton Otel'i'nin etkisiyle ivme kazanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Bozdoğan, Sibel; Akcan, Esra, 2012, **Turkey: Modern Architectures in History**, Reaktion Books, Londra.
21. İlk örneklerinden biri modern mimarının öncülleri arasında gösterilen İstanbul Hilton Otel'i'nde bulunan amerikan bar mekânının Grand Hotel Bayramoğlu'nda da bulunuyor olması, yapıyı döneme tarihlenen benzerlerinden ayırmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Gürel, Meltem Ö., 2009, "Consumption of Modern Furniture as a Strategy of Distinction in Turkey", **Journal of Design History**, cilt:22, sayı:1, ss.47-67.
22. Tekeli, Doğan; Sisa, Sami, 1979, **Çevre: Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi**, sayı:6 (Kasım-Aralık), s.22; Tekeli, Doğan; Sisa, Sami, 1994, **Doğan Tekeli-Sami Sisa: Projeler, Uygulamalar 1954-1994**, (ed.) Uğur Tanyeli, (yayına haz.) Dilgün Saklar Özkuyu, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
23. Konu hakkında detaylı bilgi edinmek için bkz. Çiftçi, Aynur, 2018, "Bayramoğlu'nda Bir Yazlık Konut: Dalbaşar Villası", **Dosya**, sayı: 43, 138; Erkmen, Nil, 2018, "Kocaeli-Bayramoğlu'nda Yazlık Konut", **Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları/XIV DOCOMOMO Buluşmaları**, Zonguldak.
24. Yapılan ziyaret sırasında A-Blok'un strüktürel sorunlar barındıran çatısının mevsimin zorlu iklim koşullarına dayanamayarak tekrar hasar gördüğü ve 2015 yılında tekrar onarım geçirdiği öğrenilmiştir.

Sergiden Kataloğa: 2018 Ulusal Mimarlık Sergisine Toplu Bir Bakış

Derin İnan

1988 yılından bugüne her iki yılda bir düzenlenen Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri programının XVI. / 2018 dönemine katılan projelerin yer aldığı katalog, 18 Eylül 2020 tarihinde yapılan XVII. / 2020 dönemi ödül töreni sırasında okuyucularla buluştu. Türkçe ve İngilizce olmak üzere çift dilli yayımlanan 2018 yılı kataloğu, sergiye katılan tüm projelere ayrıca detaylı okumaları mümkün kılan infografiklere yer veriyor.

Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri programı 1988 yılından beri, Türkiye mimarlığının önemli bir kesitini sunan, 30 yılını devirmiş köklü kurumsal bir ödül ve sergi programı. Programın yıllar içinde oluşturduğu sürekliliğinin yanında birçok farklı çıktısının olması da programın önemli bir özelliği.

Ulusal Mimarlık Ödülleri Programı'na aşına olanlar programın sergi ayağının öncelikli pozisyonuna muhtemelen hakimdirler. Ancak ilk yıllardan bu yana sergiye eşlik eden basılı katalog da, Türkiye'de 1990'lardan

bu yana mimarlık üretiminin tümüne olmasa bile belirli kesimine ait bir döküm sunması ve bunu basılı bir kaynağa dönüştürmesi açısından önemli bir yaygın dizisi.

Yeni yayımlanan XVI. / 2018 yılı kataloğu üzerine yapılacak bu yayının değerlendirilmesi, elbette Seçici Kurul tarafından öne çıkarılan ya da tartışılan konular, sergiye sunulan ve ödül alan projelerin dökümü gibi ait olduğu dönemin öne çıkan konu ve tartışmalarını odağına alacaktır. (Resim 1) Ancak değerlendirmenin doğası programın sürekliliği içinde tartışılmalı konulara değinmeye ve geriye dönük birtakım çıkarımlar yapabilmeye de engel değildir. Çünkü aslında her dönem, kendi içinde bağımsız bir bütün olarak katalogda yer alsa da, yayının yıllar içinde oluşturduğu birikim kıyaslamalı okumalar yapabilmeye olanak sağlayan bir arşiv, hatta mimarlık üretimine dair bir belek olma niteliği de taşıyor. Geriye dönüp bakıldığında 32. yılını geride bırakan program, geçmişten bugüne 16 farklı döneme dair sunduğu birikimle toplamda 2411 mimarlık ürününü ve bu ürünler arasında verilen 138 yapı / proje ödülü ve 50 civarında kişi ya da kuruluşa farklı dallarda verilmiş ödülleri kayıt altına almış durumda.¹ 2018 kataloğu ise bu büyük çerçevenin içinde 54 yapı, 61 proje ve 8 fikir projesi olmak üzere toplam 123 eserin yer aldığı, farklı dallarda verilen ödüller; Mimar Sinan Büyük Ödülü, Anma Programı, Mimarlığa Katkı Başarı Ödülleri ve Seçici Kurul değerlendirmeleri ile bu birikime katkı sağlıyor. Editörlüğünü Aslı Tuncer Madge'in yaptığı katalog; yapı, proje ve fikir dalındaki başvurular ve ödüllerin yanı sıra geçen sene kaybettiğimiz Mimar Sinan Büyük Ödülü sahibi Şevki Pekin'in mimarlık portfolyosuna, Anma Programı için seçilen Nezh Eldem'in seçilmiş işlerine ve Mimarlığa Katkı Dalı Başarı Ödülü kapsamında ödül alan Ali Cengizkan ve Sibel Bozdoğan'ın çalışmalarının özetine ve son olarak da Mimarlığa Katkı Dalı Seçici Kurul Özel Ödülü alan Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne (VEKAM) dair bilgilere yer veriyor. (Resim 2)

2018 yılı kataloğunun genel içeriğine baktığımızda belki de ilk gözümüze çarpan durumun, bu dönemin katılımının diğer dönemlere kıyasla oldukça düşük olması denilebilir. Son dönemlerinde ortalama 200 civarında eserin başvuruda bulunduğu programın bu sene başvurusu bu anlamda neredeyse yarı yarıya düşmüş.² Bu düşüşün sebebinin üzerinde düşünmek aslında önemli. Dönemin politik ve ekonomik konjonktürleri elbette mimarlık üretiminin içerik ve yöntemlerini etkiliyor. Kamu ve özel sektörün yatırım öncelikleri ve bakış açıları, açılan yarışmalar, ihaleler gibi proje ve yapı elde etme yöntemlerindeki ufak değişimler, mimarlık üretiminin nitelik ve niceliğini direkt etkiliyor. Bu duruma dönemin dinamikleri içinden bakmak elbette anlamlı okumalar üretebilir, yalnız düşüşün nedenlerine dair

1. XVI. / 2018 Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri Kataloğu www.mivkita-pei.com adresi ya da Mimarlar Odası Genel Merkez ve Şube / Temsilciliklerinden temin edilebilir.

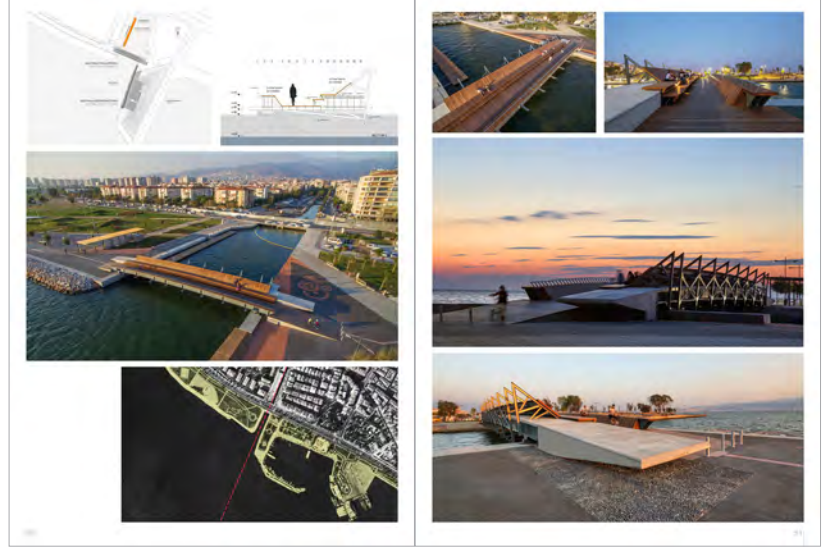
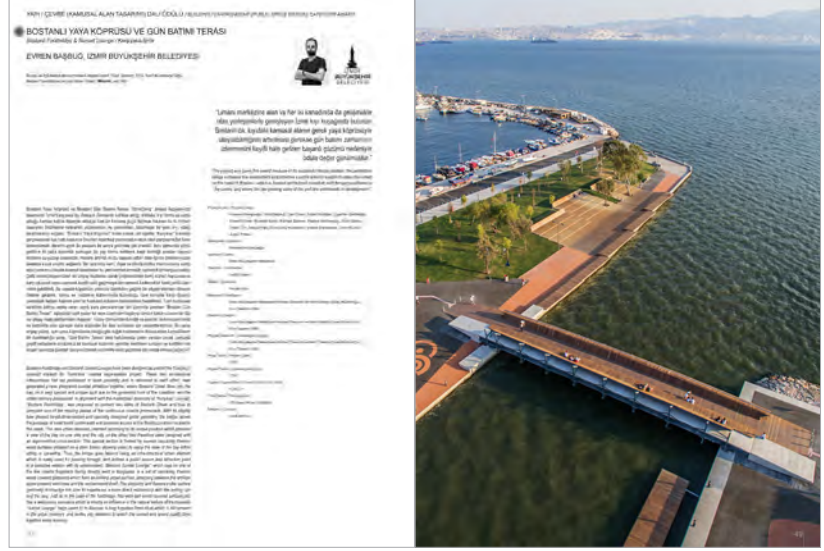
Derin İnan
Dr. Öğr. Üyesi,
TEDÜ Mimarlık
Bölümü

daha anlamlı bir okuma; örneğin bunun geçici yani dönemsel bir istisna ya da bir düşünüş trendinin başlangıcı olup olmadığı, ancak önümüzdeki dönemlerin verileri ile kıyaslandığında anlam kazanacaktır.

Seçici Kurulun değerlendirmelerinde bu konuya farklı vurgular var, özellikle Seçici Kurul Başkanı Günkut Akın, bu durumun rastlantısal olmadığına ve mimarın, kurucu-özne mimar rolünün değiştiğine ve bunun sonucu olarak da mimarların eskiden alışlageldiği gibi yapıya ait kararların merkezinde olmak yerine bu süreçlerin dışında itildiğine dikkat çekiyor. Bunun önemli bir örneği ise kamusal projelerde ve özellikle de şehirlerimizdeki mimari üretimin büyük bir bölümünü kaplayan toplu konut projelerinin üretiminde, belirli standartlar ya da kalıpların dışına çıkmayan statükocu tutumun egemen olması ve bu durumun mimari anlamda yeni bir söz üretebilmenin önünü tıkaması. Akın, ayrıca geçen dönemlerde izlenebilen tipolojik çeşitliliğin bu dönemde de sürdüğünü, kamu tarafından elde edilen proje ve uygulamalarda tipolojinin müze, kültür yapısı ve spor yapısı altında toplanırken özel sektörün işveren olduğu proje ve uygulamaların konut tipolojisinin öne çıktığını altını çiziyor.

2018 dönemi Seçici Kurul üyelerinin her biri (Günkut Akın, Cem İlhan, Ziya Canbazoğlu, Ferhat Hacıalibeyoğlu, Lale Özgenel) katalogda yer alan değerlendirmelerinde d öneme dair ve programın genel içeriğine dair farklı konulara parmak basıyorlar. Bu anlamda öne çıkan bazı konu başlıklarına burada kısaca değinmek gerekirse; Cem İlhan'ın programın geleceğine dair yönelttiği önerilerde yarışmaya katılım şeklinin mimarların kendi projelerini göndermelerine ek olarak yapı ve projelerin farklı mimarlar tarafından da aday gösterilebilmesi yönünde. Buna ek olarak katılımın artırılması adına mevcut ödül kategorilerinin çoğaltılabileceğini de öneriyor. Ziya Canbazoğlu ise sergi ve ödül programının, bir süredir pratik hayatını yurtdışında sürdürdüğü için uzak kaldığı ulusal mimarlık üretim ortamına tekrardan aşına olmasına vesile olduğunu vurgularken programın geleceğine dair ortak bir öneri olan Mimar Sinan Büyük Ödülü'nün ortaklarından birinin vefat etmiş olması durumunda diğer ortaklarına da verilebilmesinin önünün açılmasını temenni ediyor. Ferhat Hacıalibeyoğlu, serginin doğal bir süreci olarak tarif edilebilecek bir özenetim mekanizmasının olduğundan bahsederken bunun döneme dair bir kesit sunan programın, gündelik hayatta, toplumsal anlamda algılanan mimari niteliğin çok üzerinde bir kesimi temsil ettiğinin altını çiziyor. Serginin pek çok farklı yarışmada ödül almış ya da uygulanmış projeleri barındırmasının, Türkiye'de yarışma ile mimari proje elde etme pratiklerinin nitelik anlamında ülke mimarlığına katkısının büyük olduğundan bahsediyor. Lale Özgenel de benzer bir soruyu soruyor ve ödül programının mimarlığın ve içinde yaşadığımız şehirlerin güncel durumundan farklı bir panorama çizdiğini ve bu nedenle mimarlığın güncel durumu hakkında ne derinlikte bir eleştiri ya da diyalog oluşturma potansiyeli olduğunun tartışılır olduğuna dikkat çekiyor. Bunun yanı sıra Ulusal Mimarlık Ödülleri programının Türkiye'de mimarlık eleştirisinin sınırlı kalmış konumuna; mimarlık pratiği içindeki dönemsel eğilimler, mimarlık üretim ortamı ve koşulları, yapı elde etme, projelendirme ve uygulama yöntemleri gibi birçok farklı tema üzerinden bir altlık sunabileceğini vurguluyor.

2. Ödül alan projelerin olduğu sayfalardan bir örnek, sayfa 24, 25 ve 48-51.

Mimarlık eleştirisi, özellikle de çağdaş mimarlık üretim ve pratikleri söz konusuysa Türkiye'de çok aşına olduğumuz bir üretim ve tartışma zemini maalesef ki değil. Bu kısıtlı kalmış eleştiri ortamının oluşmasına zemin hazırlamak ve bu eleştirilerin görünürlüğünü arttırmak adına 2018 kataloğunun küçük ama bence önemli bir

3. Mimarlık dergisinin "Mimarlık Eleştirisi" bölümünde sergi programında ödül alan ve ödül adayı olan yapılarla ilgili yazılar yer almakta ve ilgili sayının kapağında bu yapılar kendilerine yer bulmakta.

katkısı, ödül programından kataloğun basımına kadar Mimarlık dergisinde ödül alan yapılara ilişkin yayımlanan metinlerin, hangi sayıda yayımlandığını belirten referans bilgilerine, katalogta ait olduğu yapı sayfasında yer verilmesi. (Resim 3) Mimarlık dergisinde yaklaşık 8 yıldır tutarlılıkla sürdürülen "Mimarlık Eleştirisi" bölümü, sergi programının yolunu açtığı bir kulvar olarak çağdaş mimarlığımızı tartışabileceğimiz bir ortam sunuyor.

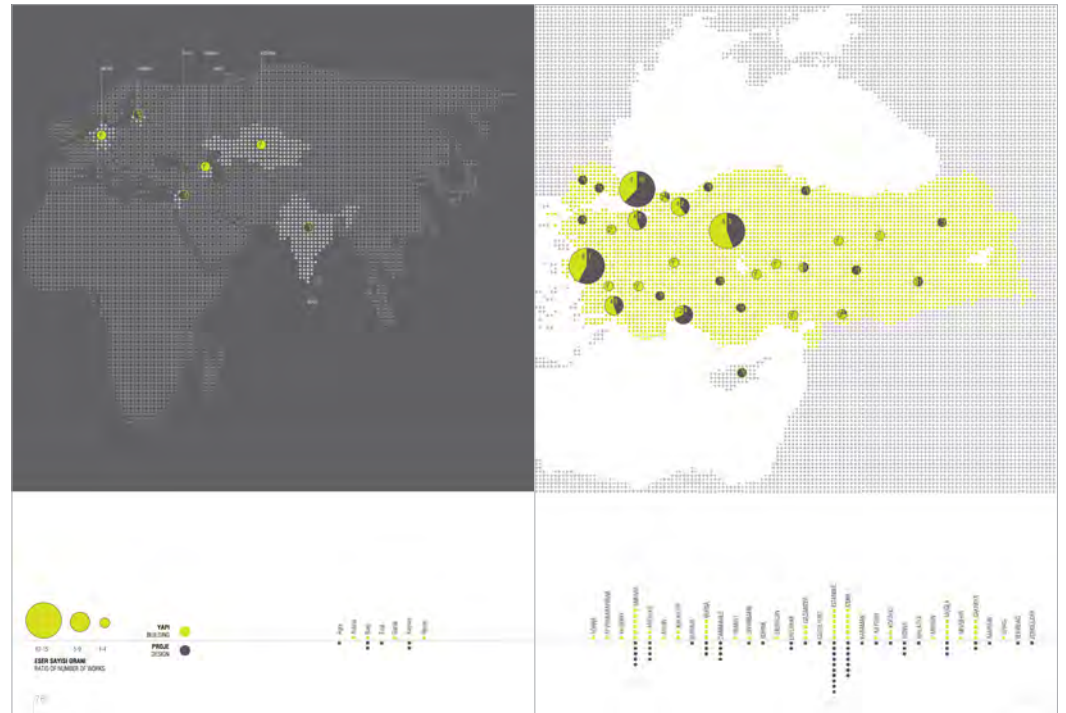
Sergi katalogları serisi içinde ilk kez 2016 yılında başlayan ve 2018 dönemi katalogunda da devam eden bir başka öne çıkan uygulama ise infografik serisi. (Resim 4) Sergi programına ve dönemine dair farklı istatistiksel bilgi ve verilerin görsel bir anlatımla ifade bulduğu infografik dökümlerin katalogun içinde özellikle merak uyandıran bir yanı var. Peki bu infografikler bize ne söylüyor ya da ne gibi çıkarımlar yapabilmemize olanak sağlıyor? İlk olarak Ulusal Mimarlık Sergisi Programı'nın ana kurgusunu oluşturan yapı-proje ekseninden mima-

ri üretimin ülke sınırları içinde ve hatta uluslararası coğrafyada nasıl bir yayılım gösterdiğinin çok hızlı bir okumasını yapabilmemize olanak sağlıyor. (Resim 5) Böyle bir dökümün verisi üzerinden elbette döneme dair farklı okumalar yapılabileceği gibi, zaman içinde belirli bir birikim oluşturacak bu grafiklerin üzerinden ileride çok farklı karşılaştırmalar yapılabileceğini ve yine farklı ilişkilerin keşfedilebileceğini öngörmek çok zor değil. Mimarlık üretimine coğrafi perspektiften bakmak dönemsel yaklaşımlar ve döneme ait politik ya da ekonomik bazı eğilimlerin anlamlandırılmasına da aracı olabilir. Örneğin 2018 döneminde Sakarya ve Muğla şehirlerinin, yapı dalı başvurularında 2016 yılına kıyasla kayda değer bir artışa ev sahipliği yaptığını izliyoruz. Üç büyük kentteki yapı üretiminin temsiliyi kıyasladığımızda ise; bu daldaki başvurularda İstanbul ve İzmir illerinde önceki döneme kıyasla önemli bir düşüşün olduğunu, ancak Ankara'daki verilerde bu anlamda kayda değer bir değişimin olmadığını gözlemleyebiliyoruz. Katalog infografiklerinden gelen bu veriler, farklı bilgiler ışığında; örneğin açılan ulusal yarışmaların verileriyle karşılaştırmalı olarak okunduğunda, farklı ilişki ağlarının keşfine de olanak sağlayabilir.

Bu infografik serisini takip eden sayfalarda ise yapıların tipolojik çeşitlenmesinin infografiklerini görüyoruz. (Resim 6) Bu seri, döneme dair genel yelpazeyi anında görmemizi sağlarken ileriki sayfalarda yer alan tipolojik farklılıkların, ödül ve ödül adayı mimari üretimlerin coğrafi dağılımı ile eş zamanlı okunabilmesi, mimarlık üretim ortamı ve koşullarını mercek altına alabilmemizi mümkün kılıyor. (Resim 7) Dönemin kendi dinamikleri içinde bu okumaları hızlıca yapabilmek öne çıkan dönemsel eğilimleri anlamak adına önemli, ancak gelecekte farklı dönemler arasında yapılacak karşılaştırmalar da aynı oranda ilginç çıkarımlar elde edilmesini kolaylaştıracaktır. Bu alandaki okumalar Türkiye'de mimarlık üretiminin geçirdiği değişimlerin daha kolay anlamlandırılabilmesine, dönemsel mimari panoramaların kolayca ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacaktır. Örneğin 2016-2018 dönemlerinin katalogları arasında

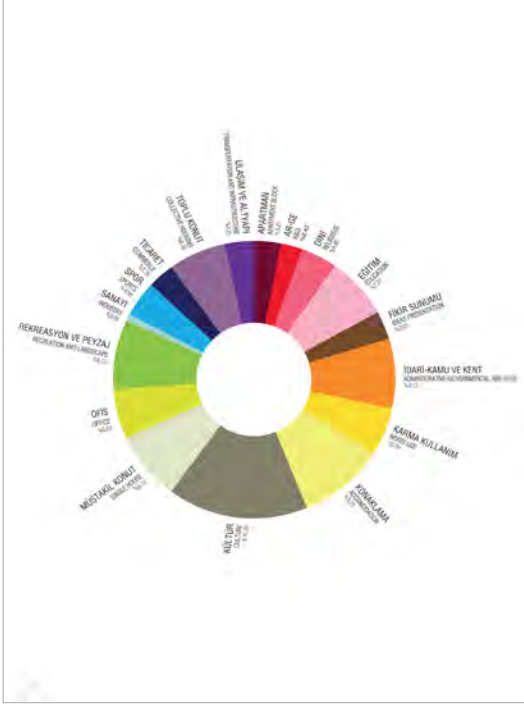

4. Katalogda yer alan infografiklerden bir örnek: 2018 yılı / 16. dönem ödül alan ofis ve ödüllü proje / yapı gösterimi, sayfa 79.

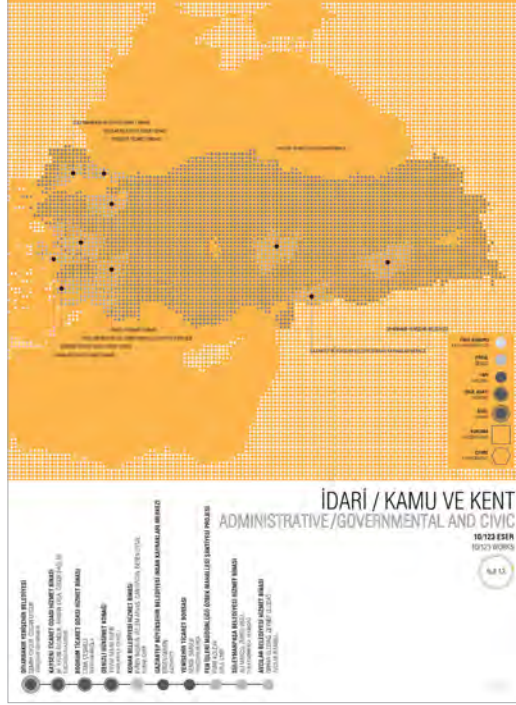

5. XVI. / 2018 yılı katılımcısı 123 projenin konumuna göre dağılımı, sayfa 76, 77.

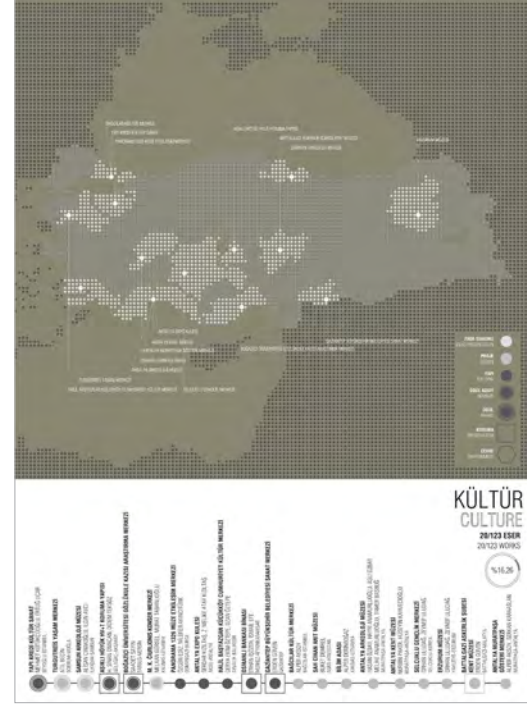

6. XVI. / 2018 yılı katılımcısı 123 projenin tipolojilerine göre dağılımı, sayfa 78.

7. Farklı tipolojilere ilişkin sayfalarda, ödül ve ödül adayı olan mimari üretimlerin coğrafi dağılımı hangi kategoride yer aldıklarıyla eşzamanlı olarak okunabiliyor, sayfa 111 ve 143.

bu kapsamda hızlı bir karşılaştırmada ortaya çıkan tabloda, 2018 döneminde kültür yapılarında önemli oranda bir artışı gözlemliyoruz. Bunda Günkut Akın'ın da değerlendirme yazısında değindiği gibi farklı şehirlerde Kültür Bakanlığı'nın eliyle yürütülen müze yapıları sayısının artışı etkili olabilir. Bu ve benzeri okumalar yapabilmek için bu çalışmaların belirli bir birikim oluşturması oldukça önemli, çünkü bu grafik dil, kataloğun içine yayılmış olarak yer alan bilginin çok daha etkin ve öz bir biçimde ana hatlarıyla ortaya konabilmesine olanak sağlıyor.

Elbette bu serginin, dolayısıyla kataloğun içinde yer almayan ya da alamayan yapı ve projelerin sayısı da oldukça yüksektir. Aslında sadece bu perspektiften yapılacak bir değerlendirme bile ilginç çıktılar ortaya koyabilir. Neyin katalogda yer aldığı kadar nelerin dışarıda kaldığı ya da dönemlere göre başvuru sayılarındaki dalgalanmalar da farklı ilişki ve işbirliklerinin keşfedilmesine vesile olabilir. Son iki dönemin kataloglarında kendine yer bulan infografik çalışmalarının dönemsel değişimlerin dinamiklerini hızlı bir şekilde aktarabilme potansiyelinden yukarıda bahsettik, ancak bu infografiklerin verileri sadece 2 senelik dilime dair verilerle sınırlı kalmak durumunda değil. Çok daha kapsamlı zaman aralıkları için de bu tip grafikler uygulanabilir ve dönem kataloglarının sayfalarında kendine yer bulabilir. Örneğin ödül programının ilk yıllarından itibaren yapılacak çeşitli sayısal değerlendirmeler ve bunların grafik sunumu, yıllar içinde oluşturulan bu programın katkı ve çıktılara daha büyük bir çerçeveden bakabilmemize olanak sağlayabilir. Örneğin içinde bulunduğumuz pandemi döneminin olağanüstü koşullarının ve kısıtlama-

larının mimarlık üretim ortamına ve bunun katalogdaki temsiline olan yansımalarını ileriki dönemlerde görmek oldukça ilginç olacaktır. Bu bağlamdan bakıldığında katalog serileri, sadece içinde buldukları döneme dair bir söz üretmenin ötesine geçerek programın 30 yıllık süreklilik içinde yarattığı dönüşümü gözlemleyebilmek ve geleceğe dair farklı projeksiyonlar yapabilmek adına daha geniş zaman dilimine yayılan infografikleri katalogun önemli bir bileşeni olarak gelenekselleştirebilir.

2018 Ulusal Mimarlık Ödülleri Kataloğu, önceki dönemlerde yayımlanmış ödül kataloğu kütüphanesinin bir parçası olarak yıllar içerisinde gelişen görsel ve grafik tutarlılığı sürdürüyor. Daha önceki dönemlerde yapı ve proje kategorilerinin oluşturduğu ikili sistem üzerinden sunulan projeler, 2018 kataloğunda infografik uygulamaların da yardımıyla farklı tipolojik kategorilere ayrılarak gruplanıyor. Grafik uygulamadaki bu değişim yapı ve projeleri coğrafi ve tipolojik verilerle daha rahat ilişkilendirmemize olanak sağlarken ülke genelinde ya da şehirlerimizde bir arada görme şansımızın olmadığı mimari bir çeşitliliği inceleme imkânı sunuyor. 2018 kataloğunun da bir parçası olduğu bu birikimin ileriki yıllarda da aynı tutarlılıkla devam ederek mimari üretimin kimi sürekliliklerini ve nice süreksizliklerini izleyebileceğimize zengin bir kütüphanenin yapı taşları olmayı sürdürmeye devam edeceğini umuyorum. ❖

NOTLAR

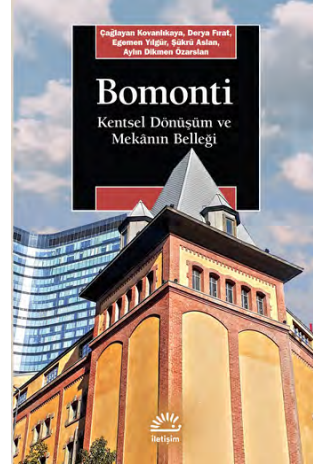
1. www.mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=program [Erişim: 01.04.2021]
2. Son birkaç dönemin katılım sayılarına bakarsak; 2016 döneminde 177 olan başvuru sayısının, 2014'de 231, 2012'de 249 olduğu izlenebilir.

Bruno Taut, Nisan 2021, (çev.) Hüseyin Tüzün, Arketon Yayınları, İstanbul, Türkçe, 216 sayfa.

Reha Günay, Nisan 2021, YEM Yayın, İstanbul, Türkçe, 164 sayfa.

Çağlayan Kovanlıkaya, Derya Fırat, Egemen Yılığır, Şükrü Aslan, Aylın Dikmen Özarslan, Nisan 2021, İletişim Yayınları, İstanbul, Türkçe, 288 sayfa.

Moisei Yakovlevich Ginzburg, Mayıs 2021, (çev.) Alp Tümertekin, Janus Yayınları, İstanbul, Türkçe, 112 sayfa.

MİMARLIK ÖĞRETİSİ

İlk basımı 1938 tarihinde gerçekleşen *Mimarlık Öğretisi* adlı kitap, yeni çevirisi ve yenilenmiş / güncellenmiş görselleriyle Arketon Yayınları tarafından yayımlandı. Kitabın tanıtım metni ise şu şekilde: "Taut'un *Architekturlehre* başlıklı kitabının yayın serüveni, pek çok açıdan benzeri olmayan bir öykü. Kitap önce Türkçe çevirisiyle yayımlandı, ardından bunu Japonca yayını izliyor, yazıldıktan tam kırk yıl sonra kendi dilinde, yani Almanca ilk yayını gerçekleştiriyor. Bu serüvenin Türkçe yayın ile başlamasının nedeni ise, kitabın yazılma sürecinde Taut'un Türkiye'de, Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalışmaya başlaması. Taut'un kitabı Türkçe'ye çevrilerek 1938 sonunda basıma hazır hale geliyor ve Aralık 1938'de basıma giriyor. 24 Aralık 1938'de bu dünyadan ayrılan Taut, kitabın basılı halini göremiyor. Kitap, Mimarî Bilgisi adıyla, 'Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı' olarak, Taut'un Akademi'de aynı adla verdiği dersi için basılmış. O dönemin koşullarının elverdiği ölçüde çevrilmiş olması ve oldukça eskimiş olan dili, kitabın bugün yeniden çevrilmesini zorunlu kıldı. 1977'den bugüne birkaç kez yayımlanmış olan Almanca metne ulaşılabilmesi buna olanak tanıyordu; kitap özenli ve titiz bir çeviriyle yeniden dilimize kazandırıldı. Kitapta fotoğraf ve çizimlerin önemli bir yeri var. Sayısı 112'yi bulan görsellerin bir bölümü Taut'un kendi çektiği fotoğraflardan, mimarlık dergilerinden ve usta mimarın kendi yayınlarından alınmış görsellerden oluşuyor." ❖

ŞİLE'DEKİ EV

Reha Günay'ın, Şile'de doğup büyüdüğü evin öyküsünü ve koruma-restorasyon-yenileme sürecini anlattığı kitabı YEM Yayın'dan çıktı. Kitabın tanıtım metni ise şu şekilde: "Bu kitapta Şile'de çocukluğumun bir bölümünü geçirdiğim evle ilgili anılarımı bulacaksınız. Bunların özellikle sadece evle ilgili olmalarına çaba gösterdim. Şile'yi ve diğer anılarımı buna katmadım. Çocukluğumda duyduklarımı, evde gördüklerimi ve bulduklarımı daha iyi anlamak için onları çeşitli kaynaklardan araştırdım. O yüzden anılarımın uçuşan hikâyeleriyle o zamanın gerçeklerini yan yana bulacaksınız. Bu sayede ben de bir bakıma ayaklarımı yere basmış oluyorum. Kim bilir, belki 'basmasaydın' da diyebilirsiniz! Kitapta yer alan eşyalar ve nesnelere benim için evle özdeşdir. Onlar olmadan 'Şile'deki Ev'i düşünmüyorum. Ayrıca bu nesnelere yüz yıl önceki bir Osmanlı ailesinin envanteri sayılır. Maddî değeri olmasa da halkbilimi ve kültür tarihi açısından önemlidir. Bu tür günlük kullanım eşyaları artık pek az evde veya müzelerde kaldı. Bu nesnelere evle birlikte yaşamaları büyük dileğimdir." ❖

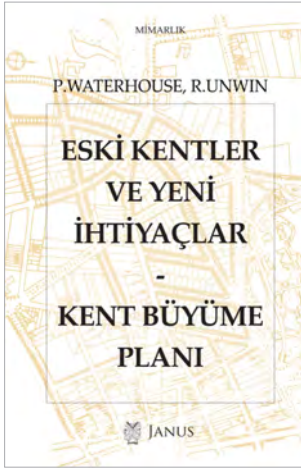
BOMONTI: KENTSEL DÖNÜŞÜM VE MEKÂNIN BELLEĞİ

Bomonti'nin geçirdiği dönüşümü çeşitli yönleriyle ele alan *Bomonti: Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği* başlıklı kitap, İletişim Yayınları'ndan çıktı. Kitabın tanıtım metni ise şu şekilde: "İstanbul'un en eski semtlerinden biri olan Bomonti, asırlık geçmişinde sayısız dönüşüme sahne olmuş bir yerleşim yeri. Osmanlı'dan bugüne, bir yanda teneke mahallesi ve gecekondu, diğer yanda Levanten yaşam tarzı tüm renkliğiyle hüküm sürerken, tarihi çok eskilere dayanan büyük fabrikalar etrafında gelişen işçi yaşamı ile orta sınıf semt sakinlerinin apartman yaşantısı yan yana varlığını sürdürmüştü. Bugün Bomonti, yükselen yeni rezidansları ve sunulan yeni yaşam tarzlarıyla kentsel dönüşümün tam da kalbinde yer alıyor. *Bomonti: Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği*, Bomonti'nin geçirdiği bu dönüşümü tüm yönleriyle ele alıyor. Derya Fırat, Bomonti Bira Fabrikası ve Bira Bahçesi'nden yola çıkıp semtin kadim belleğinin izlerini sürüyor. Egemen Yılığır teneke mahallesinin oluşumunu ve kentsel dönüşüm karşısında mahallelinin düşüncelerini paylaşıyor, Şükrü Aslan da bu eski işçi semtinin fabrikalarının, işçi yaşantısının, işçi mücadelesinin izlerini araştırıyor. Aylın Dikmen Özarslan, Bomonti'nin orta sınıf sakinlerinin gündelik hayatını ayrıntılı biçimde sergilerken, Çağlayan Kovanlıkaya dare zidanslarla gelen soylulaştırma hamlesinin hem semtin fiziksel ve sosyal yapısını nasıl dönüştürdüğünü inceliyor hem de rezidans yaşamının yeni görünümünü ortaya koyuyor." ❖

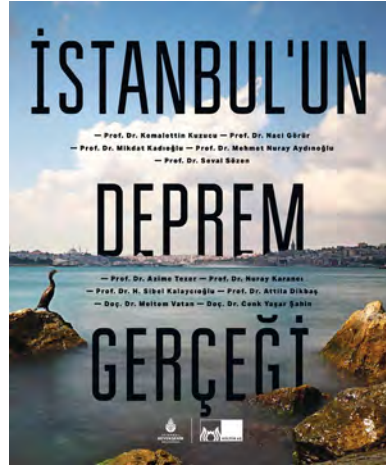
MİMARLIKTA RİTM

Moisei Yakovlevich Ginzburg'un kaleme aldığı *Mimarlıkta Ritm* adlı kitap, Alp Tümertekin çevirisiyle Türkçeye kazandırıldı. Kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Moisei Yakovlevich Ginzburg 20. yüzyılın ilk yarısında yayınlanan *Mimarlıkta Ritm* adlı bu kuramsal çalışmada mimari kompozisyonun kurucu ilkesi olarak ritm kavramının izini sürer. Konstrüktivizmin önde gelen temsilcilerinden olan Ginzburg ritmi bir müzik dersi gibi ele alır, ritmi temel bileşenlerine ayırır, bunları birer nota gibi gördüğü mimari öğelerle ilintilendirir, ardından bunların sentezini yapar, tıpkı bir senfoni gibi... Antikçağ ve Rönesans binalarını analiz ederken geniş bir mimari kültüre sahip olduğunu hissettirir. Binaların işlevlerine hiç girmez, mimari eserleri sadece rasyonel ve ritmik kompozisyonları açısından ele alır. Mimarlığı göstermeye doğru ilk adımı atar." ❖

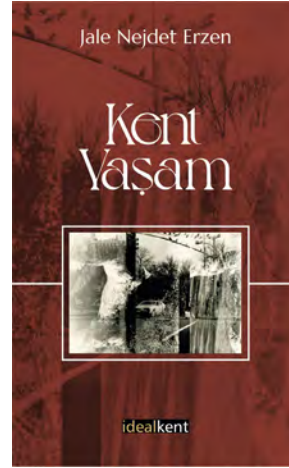

Paul Waterhouse, Raymond Unwin,
Nisan 2021, (çev.) Aylin Tümertekin,
Janus Yayıncılık, İstanbul, Türkçe,
96 sayfa.

Cenk Yaşar Şabın, Meltem Vatan, Attila Dikbaş,
Sibel Kalaycıoğlu, A. Nuray Karancı, Azime
Tezer, Seval Sözen, Mehmet Nuray Aydınoğlu,
Mikdat Kadioğlu, Naci Görür, Kemal Kuzucu,
Nisan 2021, İBB Kültür AŞ Yayınları, İstanbul,
Türkçe, 544 sayfa.

Jale Nejdet Erzen, Nisan 2021,
İdeal Kent Yayınları, Ankara,
Türkçe, 204 sayfa.

Michel Foucault, Mart 2021, (çev.)
Emre Koyuncu, Norgunk Yayıncılık,
İstanbul, Türkçe, 39 sayfa.

ESKİ KENTLER VE YENİ İHTİYAÇLAR – KENT BÜYÜME PLANI

Paul Waterhouse ve Raymond Unwin tarafından 22 ve 29 Ocak 1912 tarihlerinde verilen Warburton Konferanslarının yer aldığı 1912 yılında *Old Towns and New Needs – The Town Extension Plan* adıyla yayımlanan kitap Türkçeye kazandırıldı. Kitaptan bazı alıntılar şu şekilde: “Kent planlama en iyi ihtimalle cüretkâr bir oyundur; umutsuz hastalıklar umutsuz ilaçlara ihtiyaç duyduğu için oynanması da gereken bir oyundur.” “Kent planı gelecekte yaşanacak genişlemeye hazır olmakla kalmayıp, kentin genişlemesini bu önlemlere uygun olarak ana hatlar boyunca denetleyecek ve yönlendirecektir.” “Kentin ne kadar büyüyeceğini kimse bilemez. Hangi yöne doğru büyüyeceğini kimse bilemediği gibi, geçiş yolu olarak kullanılma tarzında ne tür gelişmeler olacağını da kimse bilemez.” ❖

İSTANBUL'UN DEPREM GERÇEĞİ

Alanında önemli isimlerden oluşan 11 uzmanın, depremi her yönüyle ele aldığı *“İstanbul'un Deprem Gerçeği”* kitabı, İBB Kültür AŞ Yayınları tarafından yayımlandı. Kitabın tanıtım metni şu şekilde: “Depremi bekleyen şehir: İstanbul... Zaman daralıyor... Deprem İstanbul'un gerçeği. Bundan kaçış yok... Ne zaman? Kaç şiddetinde? Ne kadar hasar verir? Can kaybı ne kadar olur? Bunlarla ilgili kesin bir şey söylemek de zor. Kesin olan tek şey şu: Depreme karşı önlem alabiliriz. Etkilerini en aza indirebiliriz. Bilimin ışığında, toplumsal bir seferberlikle İstanbul'u depreme hazır hâle getirebiliriz. *İstanbul'un Deprem Gerçeği* de bu düşünce rehberliğinde hazırlandı. Deprem konusunda kilometre taşı niteliğindeki bu çalışmada alanlarının en önemli isimlerinden 11 uzman, depremi her yönüyle ele alıyor. Tarihiyle, yer bilimiyle, yapıların depreme dayanıklı hâle getirilmesiyle, insanlarda yol açtığı psikolojik yıkımla, kültürel mirasımızın nasıl korunabileceğiyle, çevresel etkileriyle, sosyolojik ve hukuki boyutlarıyla, toplumsal belleğimizde edebiyat yoluyla bıraktığı izleriyle İstanbul'un Deprem Gerçeği masaya yatırılıyor. Ailemizi ve evimizi korumak için ne yapabiliriz? Toplumunu nasıl örgütleyebiliriz? Hukuki haklarımız nelerdir? Çocuklarımızla deprem hakkında nasıl konuşabiliriz? Tüm bu soruların ve çok daha fazlasının yanıtı *İstanbul'un Deprem Gerçeği*nde...” ❖

KENT / YAŞAM

Jale Nejdet Erzen'in İdeal Kent Yayınları'ndan çıkan *“Kent / Yaşam”* kitabının tanıtım metni şu şekilde: “Bu metin kentler üzerinde mimari ya da planlama alanlarında bilgi aktarmak amacıyla değil. Fakat insanlığın çoğunluğu gibi, yaşamını kentlerde geçirmiş biri olarak kent yaşamının bedenimize, zihnimize ve ruhumuza nasıl işlediğini, bir birey olarak hem çevre hem de toplum ile ilişkilerimizi kentin nasıl etkilediğini, kentlerde yaşam kalitesinin herkes için nasıl eşit kılınabileceğini ve belediyelerin ve plancuların genellikle göz ardı ettikleri gündelik yaşamın kentle ilişkilerini irdelemeye çalışıyor. Bu bakımdan, bazı bölümlerde plancuların, tarihçilerin, kent yaptırımlarında kendini yetkili gören kişilerin alanlarına giriyor gibi görünmesi, kentin her zaman bize parçalanamaz bir bütün olarak hitap ettiğinden ve kentlerin bütün unsurlarının hepimizi her an etkilediğindedir. Kent üzerine yazılan kitapların çoğunda hava kalitesi, ses, koku, ışık, doğa, sosyal ilişkiler, eğlence, spor, eğitim, kitap, sanat gibi konulara rastlamak zor. Fakat yaşam kalitesini, caddelerde arabaların ne hızla gittiği değil, bu tür özellikler oluşturuyor mu? İşte, bu kitapta, farklı bölümler içinde bu tür gerçeklikleri ve kenti neden sevip neden sevmediğimizi gündeme getirmeye çalıştım.” ❖

REZİL İNSANLARIN YAŞAMI

Orijinal adı *La vie des hommes infâmes* olan Norgunk Yayıncılık tarafından yayımlanan kitabın tanıtım metni şu şekilde: “Foucault'nun tamamlamaya fırsat bulamayacağı yeni bir araştırma projesini takdim etmek için yazdığı 1977 tarihli bu metin bir yandan Foucault'nun henüz formüle ettiği iktidar kavrayışının sıklıkla gözden kaçan bir yönünü vurgular: İktidar, hükümler iktidar örneğinde dahi, zorunlu olarak tepeden inip bireyle boyun eğdiren bir kuvvet değil, bireylerin farklı şekillerde davet ettiği, önünü açtığı, istediği, yerine göre ittifak kurduğu bir etkileşim olarak işler. Öbür yandan, Foucault'nun bu çalışmasında mercek tutmayı amaçladığı silik yaşamlar, daha sonraki eserlerinde bilgi-iktidar düzeneklerine asimile edilemeyecek ayrı bir boyut olarak üzerinde duracağı özneleşme süreçlerinin nasıl işlediğinin ipuçlarını verir. Bu kısa fakat yoğun metin sırf vaat ettikleriyle bile, Gilles Deleuze'ün her fırsatta vurguladığı üzere, müstakil olarak ele alınması gereken bir başyapıttır.” ❖

Kentin Rutinlerinde “Karşılaşmak”

Begüm Topuzdağ
Yüksek Lisans Öğrencisi, İTÜ

Fotoğraflar: DUO Architectural Photography

Bi-City Mimarlık ve Şehircilik Bienali (UABB) için belirlenen son tema 2019 yılında “kentsel etkileşimler” olarak karşımıza çıktı. Programda yer alan bir ana çekirdek ve farklı şehirlerde konumlanmış dokuz alt merkezden oluşan tasarım duraklarıyla şehir boyunca organik bir etkileşim ağı kurmak hedeflenmişti. Temanın odağında ise teknolojinin ilerlemesiyle sanal ve gerçek dünyanın birbirine yaklaşması ve bu bağlamda bu iki dünyanın kesiştiği noktalarda meydana gelen etkileşimler yer alıyor. UABB, 2019’da hazırladığı bu tema doğrultusunda “gelecek odaklı kentsel deney” sloganı altında bu kesişim noktalarıyla ortaya çıkan kesitleri birer üretime çevirerek ziyaretçilerin hem düşünmesini hem de bu kesitleri deneyimlemesini hedefliyor. Bienalin dokuz alt merkezinden biri, Hong Kong’un Shenzhen bölgesinde kurulmuş; bu bölgedeki serginin teması ise “City of Streams” (Akıntıların Şehri) adını taşıyor. İç ve dış mekânlarda bulunan sergiler ve yine dış mekânda kurulmuş iki adet enstalasyondan oluşan bienalin Shenzhen ayağı, şehir hayatında sürüklenip giden kullanıcıların farkındalığını artırmayı amaçlamış. Sergi alanının dış cephesinde bulunan ve zeminde de devam eden enstalasyon, görünmeyen bir akışı somutlaştırarak kullanıcılar için bir rota oluşturuyor. Turuncu bir ağ sistemiyle karşımıza çıkan yapı, Shenzhen’de bulunan bir sanayi bölgesinden alınmış materyallerle inşa edilmiş. Bu yerleştirmeye beklenmedik yerlerde şehre ait izlerin görülmesi ve kullanıcıya şehrin kimliğinin / belleğinin hatırlatılması amaçlanıyor. Enstalasyonun en etkileyici yanlarından biri ise basit ancak son derece dikkat çekici ve işleyen bir sisteme sahip olması. Yapı, ne olduğunu anlatmaya gerek kalmadan ziyaretçisini organik bir şekilde bu akışa dahil edebiliyor. Akıntıyı takip eden gözlemci, bir yapıya yönlendiriliyor. İskelet sistemiyle inşa edilmiş bu yapı ise kent içi bir “oturma odası” oluşturmuş. Ziyaretçilerin dinlenebileceği, sosyalleşebileceği ve vakit geçirebileceği bu mekân bir toplanma noktası işlevi görüyor ve farklı profildeki kullanıcıları bir araya getirerek ortak bir zamanı, mekânı ve anıyı paylaşmalarını sağlamayı amaçlıyor. Ziyaretçilerini dış mekândan iç mekâna yönlendirdiği yapının içerisinde ise iki katlı ve oldukça keyifli bir sergi alanı yer alıyor. Üst ölçekten bakıldığında ise kent, tüm kullanıcıları için ortak bir deneyim mekânı; ancak o mekân o kadar büyük ve kalabalık ki, kullanıcının gerçekleştirdiği yönlendirmelerin / hareketlerin bilinçdışı bir yerde konumlandığını söylemek mümkün. İşe giderken, şehrin bir ucundan diğer ucuna sürüklenirken oluşturduğumuz rotalar belirli bir rutin içerisinde gerçekleşiyor. Bu noktada, kent içi yeni bir deneyim elde etmeyi amaçlayan bu yerleştirme, akıntıya kapılıp gitmek yerine, bu rutinlerin içerisinde yeni bir soluk olabilmeyi hedefliyor. ❖